

กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑
THE STRATEGY OF SANGHA ADMINISTRATION
IN SANGHA ADMINISTRATIVE REGION 1

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติณฺธโร)

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติณฺธโร)

ดุขฎิณิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE STRATEGY OF SANGHA ADMINISTRATION
IN SANGHA ADMINISTRATIVE REGION 1

Phratheprattanasuthee

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์
เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท)

กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง)

กรรมการ

(พระราชวรเมธี, ดร.)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระราชวรเมธี, ดร.

ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระเทพรัตนสุธี)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑
 ผู้วิจัย : พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชตินธโร)
 ปริญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
 กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : พระราชวรเมธี, พธ.บ. M.A., Ph.D.(Philosophy)
 : ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม , พธ.บ. M.A., Ph.D.(Pol. Sc.)
 วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ๒) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการจัดการเชิงกลยุทธ์และการปกครองคณะสงฆ์ ๓) เพื่อศึกษานำเสนอกลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน ๑๘ รูป/คน สัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวและเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้มีส่วนร่วมจำนวน ๘ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหา (Content analysis) จากทั้งสองวิธีด้วยการพรรณนา เพื่อจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา (Category) แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงระบบ (Systematic Synthesis) เพื่อหาประเด็นร่วมหรือประเด็นหลักและอธิบายเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

๑) การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน มีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี ซึ่งบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญและมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งมีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นรูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ เชื่อว่ามีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และประชาชนในชุมชนและสังคมไทย

๒) หลักเกณฑ์การปกครองคณะสงฆ์ มีการปกครองตามลำดับชั้นการปกครอง โดยเจ้าคณะชั้นปกครองจะดูแลปกครองผู้อยู่ในเขตปกครองนั้นๆ โดยปกครองตามลำดับชั้นไปตามลำดับ เมื่อเจ้าคณะชั้นปกครองดูแลปกครองพื้นที่ในเขตปกครองที่ตนรับผิดชอบด้วยดี เช่น เจ้าคณะภาค ดูแลปกครองในภาคที่ตนปกครอง เจ้าอาวาสดูแลปกครองภายในวัดที่ต้องเป็นเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ดูแลสหวิริการที่ตนให้การอุปสมบท กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบัน มีระเบียบที่ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ภาคที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการปกครองในเขตพื้นที่(ภาค) อย่างครอบคลุมและเหมาะสม มีการกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละจังหวัด อย่างชัดเจน การปกครองควรเป็นไปตามจารีตอันดีงามที่บูรพาจารย์เคยประพฤติปฏิบัติอันไม่ขัดแย้งต่อ

พระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย จึงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม เป็นแนวทาง ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด ราชการ และที่สำคัญคือสามารถนำหลักพุทธธรรมมา ประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการปกครองคณะสงฆ์ มีการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้ยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตาม พระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น การปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์การทุกระดับ จึงเป็นไปโดย ถูกต้องตามหลักนิติธรรม ยึดเอาความถูกต้อง โดยอาศัยความรู้ความฉลาดและความสามารถเป็น เครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

๓) เพื่อเสนอกลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ โดยกลยุทธ์ในการปกครอง ผู้ปกครองต้องมีความรู้ความสามารถสูง มีการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีการสื่อสารและการคมนาคม เดินทางไปมาสะดวก สามารถติดต่อ สื่อสารได้อย่างรวดเร็ว การปกครองคณะสงฆ์ให้ยึดพระธรรม วินัยเป็นหลัก โดยเน้นบริหารจัดการเชิงพุทธ มุ่งการสร้างสามัคคี โดยบริหารแบบพ่อปกครอง ลูก ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ ในการครองตน ครองคน และครองงาน โดยจุดแข็งของ การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ อยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองและใกล้สถาบันการศึกษาทั้งระดับการศึกษาพื้นฐาน มีสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นร้อยแห่ง การสอบผ่านของนักธรรมและเปรียญธรรม ซึ่งสอบได้ ในอัตราสูง และมีพระสงฆ์ประจำพรรษาจำนวนมาก เป็นการจัดกาภายใน ที่มีความเข้มแข็ง เพราะมี ความรู้ความสามารถในการปกครองสูง และมีภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งถือเป็นแนวทางในการส่งเสริมกลยุทธ์ การปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑ ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมสงฆ์ทั่วไป

Dissertation Title : The Strategy of Sangha Administration at Sangha Administration Region 1

Researcher : Phratheprattanasuthee (somsak Jutindharō)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee:

: Phrarachvaramethee, B.A., M.A., Ph. D. (Philosophy)

: Asst.Prof.Dr.Surapon Suyaprom B.A., M.A., Ph.D.(Pol. Sc.)

Date of Graduation : March 31, 2015

Abstract

The Objectives of this study were to 1. Study the status of Sangha Administration at the region 1, 2) Study the concepts and theory of the strategic administration of the 1st region Sangha Administration and 3) propose the administrative strategy for the 1st region Sangha Administration.

The Methodology was the qualitative research collecting data by two steps, step one from the 18 key informants, purposively selected, with the structured in-depth-interview by face-to-face interviewing and from 8 participants in focus group discussion. Data from both steps were analyzed by descriptive interpretation

The Findings of this research were as follows:

1) The Sangha Administration at present is technology oriented with Buddhadhamma integration. The laws, rules and regulations orders and accords supported the Dhamma-Vinaya for Sangha Administration which is quite different from the past. That is to say the administration, education, dissemination, educational support, construction and renovation and public welfares are more clearly practical. The model, concepts and process of administration are more important factors affecting the efficiency and effectiveness of Sangha Administration. Therefore, those who would be the leaders of Sangha Order at the present time must have visions, knowledge, capacity and well behavior, accepted by Sangha Order, people in communities and Thai society.

2) The criteria of Sangha Administration: There are hierarchy of administration. The administrative levels governed the subordinates in the region. The regional level governed the whole regions. The abbots governed subordinates in the monasteries. The preceptors governed the ones they gave the ordinations to. The strategy of the 1st region Sangha Administration at present time has the appropriate laws, rules and regulation supporting the administration. There are clear empowerment to all levels in

the regions. The administration is carried out by good traditions from the ancient time that are not conflict with Dhamma-Vinaya and laws of the country, based on the Buddhadhamma. The laws of Sangha Supreme Council, rules, regulations and Sangha Supreme Council resolution are the good tools to create the good relationship between monasteries, villages, government agencies. More importantly, there is Dhamma integration in Sangha Administration at all levels in line with laws, justice, based on knowledge, skills and capability.

3) The administrative strategy of the 1st region Sangha Administration was that the high ranking administrative monks had high knowledge, high capacity, education with bachelor degrees, communication skill and the administration was flexible according to the circumstances. The Sangha Administration was done by the rules of laws, emphasizing the use of Buddhist administration aiming at unity creation, government by parent-children techniques, the application of Sanggahavattu 4, Brammaviharadhamma 4 for self-governing, man governing and work governing. The strength of the 1st region Sangha Administration was that the administrative units were in city areas and near the higher educational institutes. There were more than a hundred Dhamma institutes that helped monks and novices pass the Dhamma and Pali examination at the high rate. There were more monks who remained in the monasteries during the Buddhist Lent. That was the internal strength and the administrative monks had high knowledge in administration, had good images that was accepted by general people.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชนิพนธ์เรื่อง“กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ล่วงได้ ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จาก คณะกรรมการควบคุมดุชนิพนธ์ ได้แก่ พระราชวรเมธี, ดร. และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำในการปรับปรุงแก้ไข มาโดยตลอดและคณาจารย์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาท วิชาการต่างๆ จนทำให้งานวิจัยดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการตรวจสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร. รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง ที่เมตตาชี้แนะให้แก้ไขเนื้อหาที่บกพร่องให้เกิดความสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระครูปริยัติกิตติ อารัง คณบดีคณะสังคมศาสตร์ ขอเจริญพรขอคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา อาจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ที่ได้กรุณาให้คำชี้แนะแนวทางและช่วยตรวจแก้ไขในข้อที่บกพร่องต่างๆ ให้มีความชัดเจนถูกต้องสำเร็จได้

ขอกราบขอบพระคุณและขออนุโมทนาขอขอบคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสามกลุ่มที่เป็นผู้ให้ข้อมูล สำคัญ (Key Informants) และให้ร่วมมือเป็นอย่างดีในการให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๘ ท่าน จนได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณและ ขอขอบคุณท่านผู้เชี่ยวชาญทุกๆ ท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์มาร่วมแสดงความคิดเห็นพร้อมข้อเสนอแนะ ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อสรุปนำไปพัฒนาสร้างกลยุทธ์การ ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยครั้งนี้

ขออนุโมทนาขอขอบคุณ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกๆท่านที่มีส่วนร่วมในการประสิทธิ์ประสาทวิทยากร และประสบการณ์

รวมถึงให้ความเมตตาเอื้อเฟื้อ ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเป็นอย่างดี ตลอดจนเพื่อนๆ ที่ ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจอย่างดีเสมอมา คุณูปการใดๆ ที่เกิดจากการทำงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อม ถวายเป็นสักการบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแด่พระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ญาติสนิทมิตร สหาย ที่เป็นกำลังใจสนับสนุนในทุกๆ เรื่อง รวมทั้งท่านเจ้าของตำรา ที่ผู้วิจัยใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้า ตลอดถึงผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ไว้ ณ ที่นี้

พระเทพรัตนสุธี
(สมศักดิ์ โชติธุโร)
๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกลยุทธการปกครองและแนวทางพุทธศาสนา	
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อกลยุทธ	๘
๒.๒ เอกสารเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์	๒๗
๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล	๕๗
๒.๔ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล	๗๑
๒.๕ การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย	๗๙
๒.๖ แนวโน้มของพระพุทธศาสนาในอนาคต	๙๗
๒.๗ ระบอบการปกครองในโลกปัจจุบัน	๑๐๓
๒.๘ การปกครองรูปแบบประชาธิปไตยตามทัศนะพระพุทธศาสนา	๑๐๗
๒.๙ ข้อมูลพื้นที่วิจัย	๑๑๑
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๒๓
๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๖

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๔๗
๓.๒ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๔๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๔๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๕๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๕๓
บทที่ ๔ กลยุทธ์ที่เหมาะสมกับการปกครองคณะสงฆ์	
๔.๑ ผลการวิเคราะห์สถานภาพการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑	๑๕๔
๔.๒ ผลการวิเคราะห์หลักเกณฑ์การปกครองคณะสงฆ์	๑๕๗
๔.๓ ผลการวิเคราะห์กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑	๑๖๒
๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย	๑๙๓
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๙๖
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๒๐๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๐๕
บรรณานุกรม	๒๐๖
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๒๑๓
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๓๔
ภาคผนวก ค ประมวลภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๓๗
ประวัติผู้วิจัย	๒๔๗

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ สรุปความหมายเกี่ยวกับกลยุทธ์	๑๕
๒.๒ สรุปเอกสารเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์	๓๐
๒.๓ ตารางเปรียบเทียบสิทธิบาทหรือศีลของพระภิกษุและพระภิกษุณี	๖๔
๒.๔ แสดงสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับกลยุทธ์	๑๒๙
๒.๕ แสดงสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการคณะสงฆ์	๑๔๒
๔.๑ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์สถานภาพการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑	๑๕๗
๔.๒ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในจุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑	๑๖๕
๔.๓ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในจุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑	๑๖๘
๔.๔ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในโอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑	๑๗๑
๔.๕ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑	๑๗๓
๔.๖ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์กลยุทธ์เกี่ยวกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้ง ถอดถอนพระสังฆาธิการ ผู้รักษาการแทน พระอุปัชฌาย์และ ไวยาวัจกร	๑๘๐
๔.๗ การหาค่าความถี่จากข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะจุดแข็งในยุทธศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ (Focus Group Discussion)	๑๘๔
๔.๘ การหาค่าความถี่จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะ จุดอ่อนของการปกครอง คณะสงฆ์ภาค ๑ (Focus Group Discussion)	๑๘๖
๔.๙ การหาค่าความถี่จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะ โอกาสของกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ (Focus Group Discussion)	๑๘๗
๔.๑๐ การหาค่าความถี่จากข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ อุปสรรคของกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ (Focus Group Discussion)	๑๘๘
๔.๑๑ การหาค่าความถี่จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ผู้รักษาการแทน พระอุปัชฌาย์และไวยาวัจกร	๑๙๓

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ กระบวนการกำหนดกลยุทธ์ตามแนวคิดของแอนดรูส์	๑๒
๒.๒ ความสำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์	๑๔
๒.๓ กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์	๒๕
๒.๔ ภารกิจในการกำหนดกลยุทธ์	๒๖
๒.๕ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงสุโขทัย	๘๑
๒.๖ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา	๘๓
๒.๗ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น	๘๖
๒.๘ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนกลาง	๙๐
๒.๙ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๔	๙๓
๒.๑๐ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๖
๔.๑ องค์ความรู้จากการสังเคราะห์	๑๙๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/ ๒๑๖/๑๖๕ หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๑๖ หน้าที ๑๖๕ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังค	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย).	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา. (ไทย).	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.สหา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/ ๒๑๖/๑๖๕ หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๑๖ หน้าที่ ๑๖๕ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังค	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย).	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา. (ไทย).	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.สพ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การปกครองคณะสงฆ์มีมาตั้งแต่พุทธกาล หลังจากที่พระพุทธองค์มอบคุณเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ หลักที่ใช้คือ พระธรรมวินัย เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้น จึงได้มีการทำปฐมสังคายนาขึ้น ที่เมืองราชคฤห์ โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน การบริหารคณะสงฆ์ ก็เรียบร้อยมาได้ระยะหนึ่ง ต่อมาก็เกิดถือลัทธิต่างกัน เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นอีกเป็นเช่นนี้ตลอดมา

เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในช่วงต้นพุทธกาล ในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์ชุดแรก ๆ ที่เข้ามาบวช ล้วนมีจิตใจเลื่อมใส และตั้งใจประพฤติปฏิบัติ นอกจากนั้นจำนวนของพระสงฆ์ก็มีไม่มาก แต่มาช่วงระยะหลัง^๑ เมื่อพระสงฆ์มีมากขึ้น กฎเกณฑ์ต่างๆ จึงต้องมีเพื่อให้ภิกษุแต่ละรูปได้ถือปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน ทำนองเดียวกับกฎหมายของรัฐ ก็เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์มาอยู่รวมกัน และการกระทำของคนคนหนึ่ง อาจจะไปล่วงละเมิดคนอื่นคนหนึ่ง รัฐจึงจำเป็นต้องออกระเบียบ กฎเกณฑ์ ที่เราเรียกว่า กฎหมาย มาคุ้มครอง

ในส่วนของพระพุทธเจ้า พระองค์ไม่ได้ทรงคิดที่จะสร้างระบบ เพื่อเรียกร้องสิทธิ และความรับผิดชอบทางสังคมให้กับบ้านเมือง แต่สังคมสงฆ์ที่พระองค์ปกครองอยู่ พระองค์ได้วางระบบไว้อย่างชัดเจน วินัยสงฆ์นั่นเอง คือระบบเรียกร้องความรับผิดชอบต่อสังคมสงฆ์^๒ พระพุทธองค์ยอมให้มีกฎหมายที่จะละเมิดสิทธิส่วนบุคคลผู้กระทำความชั่วได้ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทเอาไว้เพื่อเอาผิดกับผู้ฝ่าฝืน ซึ่งเป็นการผิดต่อสังคม ในขณะที่เดียวกันก็มีจุดมุ่งหมายอื่นๆ ด้วย ดังที่พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการคือ ๑) เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลอันดีงาม ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะเกิดขึ้นในปัจจุบัน ๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสของบุคคลผู้เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม ๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^๓

^๑๒๒ ปี หลังการตรัสรู้ และประกาศศาสนา ดูรายละเอียด บทนำ วิ. มหา. เล่ม ๑ หน้า (๗).

^๒สมภาร พรหมทา, “ศีลธรรมกับกฎหมาย มุมมองจากพุทธศาสนา” ใน พุทธศาสนศึกษา, (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒-๓ พฤษภาคม-ธันวาคม ๒๕๔๑): ๕๑-๕๒.

^๓วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

จะเห็นได้ว่า การที่พระองค์บัญญัติพระวินัยนั้น ข้อ ๑-๒ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของคณะสงฆ์เอง ข้อ ๓-๔ เพื่อประโยชน์แก่บุคคล ข้อ ๕-๖ เพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์ ข้อ ๗-๘ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ข้อ ๙-๑๐ เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนาโดยรวม

ขั้นตอน วิธีการในการบัญญัติกฎหมาย (สิกขาบท) พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่า เมื่อใดควรจะบัญญัติ โดยคำนึงถึงหลัก ๓ ประการ ได้แก่ ๑. สงฆ์ตั้งได้เป็นเวลายาวนานพอสมควร ๒. สังคมขยายใหญ่ขึ้น และ ๓. มีผลประโยชน์มากขึ้น

จากแนวทางทั้ง ๓ ประการนี้เอง จึงก่อให้เกิดการบัญญัติพระวินัย หรือกฎหมายคณะสงฆ์ขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมาย ๑๐ ประการดังกล่าวแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อที่ ๑๐ นั้น หมายถึงเอาเพื่อการเกื้อหนุนการปกครอง^๔ สิกขาบท หรือพระวินัย ถือได้ว่าเป็นธรรมนูญการปกครองที่ภิกษุจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ถ้าหากว่าล่วงละเมิดก็จะได้รับการลงโทษหนักบ้าง เบาบ้าง ตามลักษณะของการกระทำ

ในส่วนของวิธีการบัญญัติสิกขาบท เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามในสังคมสงฆ์ พระสงฆ์และประชาชนก็จะดำเนินติเตียน พระพุทธองค์ก็จะประชุมสงฆ์ และพิจารณาบัญญัติพระวินัยขึ้น ขั้นตอนในการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธองค์จึงปฏิบัติตามลำดับ ดังนี้

๑. เมื่อภิกษุก่อเหตุขึ้น พระองค์ตรัสเรียกประชุมสงฆ์
๒. ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น
๓. ชี้โทษแห่งการล่วงละเมิด และแสดงอานิสงค์ของการสำรวมระวัง
๔. วางโทษ หรือบัญญัติสิกขาบทให้ภิกษุถือปฏิบัติตาม

เมื่อพิจารณาการบัญญัติสิกขาบท จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติให้เสร็จในคราวเดียวกัน แต่จะบัญญัติต่อเมื่อมีพระภิกษุกระทำความผิดจากหลักการที่วางเอาไว้ พระองค์จะทรงประชุมคณะสงฆ์ทุกครั้ง เพื่อพิจารณาความผิดที่เกิดขึ้น เมื่อประชุมสงฆ์เห็นชอบอย่างไร พระองค์ก็จะทรงบัญญัติสิกขาบท และโทษตามความผิดนั้น ๆ

จะเห็นได้ว่า สังคมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีอำนาจตามขอบเขตของตน ไม่ว่าจะเป็นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ กล่าวคือ

๑. อำนาจนิตินิติบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท หรือพระวินัย เพื่อใช้ปกครองสงฆ์ เป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด ทรงบัญญัติอย่างเปิดเผย ทั้งต่อหน้าสงฆ์ วัตถุ และบุคคล โดยมีสังคมสงฆ์ให้ความเห็นชอบ

๒. อำนาจบริหาร เดิมทีนั้น พระสงฆ์ยังมีไม่มาก พระองค์จึงทรงบริหารงานเอง ต่อมาเมื่อพระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น พระองค์ก็ทรงมอบอำนาจให้แก่สงฆ์ ดังจะเห็นได้จากการบรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น

๓. อำนาจตุลาการ สถาบันตุลาการของพุทธจักร มีกฎระเบียบที่วางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันมิให้ประพฤติดุค และมีวิธีการลงโทษ แต่การลงโทษ

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๖๗.

ผู้กระทำความผิดในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท มิใช่เพื่อการแก้แค้น หากเป็นการให้บทเรียน เพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีในสังคม จะเห็นได้จากการปรับอาบัติตั้งแต่สังฆาติเสสลงมา

ดังนั้นการลงโทษจึงมีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการคือ^๕ ๑) เพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี และ ๒) เพื่อช่วยป้องกันความชั่วร้ายทำนองเดียวกันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การเกิดขึ้นขององค์กรคณะสงฆ์ เป็นสิ่งที่ช่วยในการส่งเสริมสังคมในอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะองค์กรคณะสงฆ์เป็นการรวมตัวของบุคคลที่ได้รับการฝึกฝน รับการพัฒนาแล้ว ดำรงตนอยู่ในฐานะอันสูงสุด เป็นผู้ประกอบด้วยธรรม การปฏิบัติดีของพระสงฆ์จึงเป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังที่พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม เรื่องศีลและเจตนารมทางสังคม ซึ่งพอสรุปได้ว่า

สังคมสงฆ์เป็นชุมชนซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับธรรมโดยตรง เพราะเป็นผู้ปฏิบัติฝึกอบรมตน และประพฤติเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก เป็นชุมชนที่มีคุณธรรมหรือประพฤติกว้างขวางได้มากที่สุด รักษาวินัยซึ่งยากยิ่งที่ปุถุชนจะประพฤติได้ เป็นสมาคมของคนที่ดีโดยมากมีคุณธรรม เป็นสัญลักษณ์ของธรรมหรือการดำรงอยู่แห่งธรรม^๖

องค์กรคณะสงฆ์จัดได้ว่าเป็นสังคมผู้นำในด้านคุณธรรม ความดี ที่เป็นแบบอย่างของคนในสังคม อันก่อให้เกิดความเลื่อมใสของประชาชนที่ยังไม่เลื่อมใส และน้อมนำตนเข้ามามีส่วนร่วมในการประพฤติปฏิบัติในความดี พระภิกษุถึงแม้จะได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์แล้ว คือ เป็นพระอรหันต์แล้วก็ตามแต่ก็ยังต้องประพฤติตามกฎเกณฑ์ของสังคม หรือประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่าง ดังเช่นปรากฏในชินนสูตรว่า^๗

พระพุทธเจ้า ได้ตรัสกับท่านพระมหากัสสปะว่า บัดนี้ เธอชรามากแล้ว เธอเล็งเห็นอำนาจประโยชน์อะไร เธอจึงยังคงประพฤติดำเนินการถือธุดงค์ ใช้ผ้าบังสุกุล การบิณฑบาต การอยู่ป่า ซึ่งผ้าป่าบังสุกุลเหล่านี้ ของเธอก็หนัก ไม่น่าจะห่ม เธอจงทรงคฤหบดีจิ๋ว จงบริโภคโภชนาที่เขาฉันมนต์ จงอยู่ในสำนักของเราเถิด ท่านมหากัสสปะทูลตอบว่า ข้าพระองค์เล็งเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ คือ การอยู่เป็นสุขในทิวาสวรรค์ และอนุเคราะห์ประชาชนในภายหลัง

ถึงอย่างไรก็ตาม การดูแลงานพระพุทธศาสนาของวงการสงฆ์นั้น จำต้องมีลักษณะของการปกครองและการบริหารจัดการควบคู่ไปด้วย เพราะแท้ที่จริงแล้ว พระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของคำว่า การปกครอง ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมาย การปกครองตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงอุปัทวการณ์ที่เอียงไปทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ

^๕สมภาร พรหมทา, “สิทธิในทัศนะของพุทธศาสนา”, ใน *พุทธศาสนศึกษา*, (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๓๗): ๖๑.

^๖พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๔๓๘ - ๔๓๙.

^๗ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๔๘/๒๖๖.

และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง

นอกจากนี้ การปกครองคณะสงฆ์นั้น แก่นแท้ คือ การปกครองตามพระธรรมวินัย คือยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน คราวใดเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นในคณะสงฆ์ จนเป็นเหตุขัดข้องและจำเป็นต้องพึ่งรัฐ ได้อาศัยอำนาจรัฐเข้าช่วยจัดการแก้ไขขัดข้อง ดังเช่นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินมาได้ด้วยลักษณะเช่นนี้ โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงในประเทศไทย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์ จัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยการที่ทรงตราพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทรศก ๑๒๑ ต่อมา ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยยกเลิกฉบับแรกนั้น

ทั้งนี้ เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายราชอาณาจักร ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ อันเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับดังกล่าวล่าสุดนี้ ถือว่าใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์อยู่ในปัจจุบันนี้ การปกครองที่ดีควรเป็นแบบธรรมาธิปไตย โดยยึดถือคติว่าถูกต้อง ไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม โดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา เขาถือคติว่าอำนาจหน้าที่ มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน เพื่อประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า นั่นคือ ประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่ เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^๙ ในระบอบการปกครองที่เป็นธรรมาธิปไตย ผู้บริหารสูงสุดต้องมีทั้งอัตตหิตสมบัติ คือยึดธรรมประจำใจและมีปฐิทธิปฏิบัติ คือมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุขส่วนรวม เมื่อผู้นำประพฤติธรรมสังคมส่วนรวมก็อยู่เป็นสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“เมื่อฝูงโคข้ามปากแม่น้ำ ถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคเหล่านั้นย่อมไปตรงทั้งหมดในเมื่อโคผู้นำฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนี้ย่อมประพฤติธรรมเหมือนกัน ประชาชนทั้งประเทศย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงดำรงอยู่ในธรรม”^{๑๐}

เมื่อพูดถึง สังคมสงฆ์และการปกครองจึงต้องดูที่วินัยเป็นหลัก เพราะวินัยเป็นทั้งโครงสร้างและการจัดสภาพสังคมสงฆ์ ให้เกิดความเรียบร้อยและพัฒนาบุคลากรในสังคมสงฆ์ ทุกคนจะรู้หน้าที่ของตนเอง ทั้งอำนาจ ขอบเขตของการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งวินัยจะเป็นหลักในการปฏิบัติ และเป็นแกนกลางคอยยึดเหนี่ยวสังคมสงฆ์ ให้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายใต้หลักการเดียวกัน เพราะพระวินัยนั้นเป็นการจัดสรรโอกาส ให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบและมีโอกาสเกิดขึ้น ทำให้ทำอะไร ไร ๆ ได้อย่างคล่อง ดำเนินชีวิตได้สะดวก ถ้าชีวิตและสังคมไม่มีระเบียบ ไม่เป็นระบบก็จะสูญเสียโอกาส ในการดำเนินชีวิตและทำกิจกรรมสังคมให้เป็นไปด้วยดี ลักษณะสังคมสงฆ์ในครั้งสมัยพุทธกาลจึงแตกต่างจากสังคมโดยทั่วไป

^๙พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘/๙.

^{๑๐}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๙๘.

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ พระธรรมปิฎกโศภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้กล่าวว่าการปกครองคณะสงฆ์ มีแบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติในการปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่า “ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์” แบ่งออกได้ ๒ ส่วน คือ

๑. ส่วนหลัก ได้แก่ แบบแผนกำหนดหน่วยงาน เขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงาน หรือคณะผู้รับมอบงาน

๒. ส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน ผู้รักษาการแทน และวิธีปฏิบัติอื่น ๆ บางแบบแผนตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และบางแบบแผนให้กำหนดโดยกฎหมายเถรสมาคม หรือให้กำหนดโดยระเบียบมหาเถรสมาคม และบางแบบแผนได้ยัดจารีตเป็นหลัก แยกตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายมี ๒ ส่วน คือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ๑ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ๑ และพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการวัด เห็นควรเพิ่มระเบียบการปกครองส่วนวัดเข้าเป็นส่วนที่ ๓

การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ เพราะฉะนั้น ที่มาและความสำคัญของการปกครองคณะสงฆ์ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมเป็นตัวชี้วัดให้เห็นถึงความสำคัญและวิธีการ แนวทางในการจรรโลงพระพุทธศาสนาเอาไว้สืบไป พร้อมกับยังเป็นสถาบันหลักที่ยึดเหนี่ยวจิตใจพุทธบริษัทเอาไว้อย่างไม่เสื่อมคลาย แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่กำลังกล่าวไปนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวดที่ ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ข้อ ๕ ว่าด้วย ๑) วิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ๒) วิธีดำเนินการศาสนศึกษา ๓) วิธีดำเนินการศึกษาสงเคราะห์ ๔) วิธีดำเนินการเผยแผ่พุทธศาสนา ๕) วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม^{๑๐} ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเรื่องกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ว่ามีกลยุทธ์ศาสตร์และวิธีการปกครองอย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการจัดการเชิงกลยุทธ์และการปกครองคณะสงฆ์
- ๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอกลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ สภาพภาพทั่วไปในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ มีลักษณะการปกครองอย่างไร
- ๑.๓.๒ แนวคิด ทฤษฎีการจัดการเชิงกลยุทธ์และการปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะอย่างไร
- ๑.๓.๓ กลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ควรเป็นอย่างไร

^{๑๐}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, “การพัฒนาพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ ภาค ๑” (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๑.

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary) และเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

๑) ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓) สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง

๔) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วเรียบเรียง

๕) สรุปผลของการศึกษาวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านสถานที่

การศึกษาวิจัย เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ในคณะสงฆ์ในเขตปกครองภาค ๑ จำนวน ๔ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ตั้งแต่เดือน ธันวาคม ๒๕๕๖ ถึง ธันวาคม ๒๕๕๗ เป็นระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กลยุทธ์ หมายถึง วิธีการที่มีการปฏิบัติชัดเจน อันจะนำไปสู่การปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

การปกครองคณะสงฆ์ หมายถึง การปกครองตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคมและระเบียบของวัดนั้น ๆ

พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่อุปสมบทโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้หมายถึงพระสงฆ์ที่พำนักอยู่ในคณะสงฆ์ภาค ๑

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ที่พำนักอยู่ในเขตคณะสงฆ์ภาค ๑ ตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ หมายถึง เขตปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองภาค ๑ เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคมและระเบียบของวัดนั้น ๆ คือ กรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๖.๑ ได้ทราบสถานภาพทั่วไปในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑
- ๑.๖.๒ ได้ทราบแนวคิด ทฤษฎีการจัดการเชิงกลยุทธ์และการปกครองคณะสงฆ์
- ๑.๖.๓ ได้ทราบกลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑
- ๑.๖.๔ สามารถนำกลยุทธ์ที่เป็นองค์ความรู้ไปเป็นแนวทางปรับปรุงและพัฒนาในการปกครองคณะสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้นต่อไปได้

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเชิงกลยุทธ์และการปกครองคณะสงฆ์ ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้คำนิยาม ความหมาย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเชิงกลยุทธ์และการปกครองคณะสงฆ์
- ๒.๒ เอกสารเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์
- ๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
- ๒.๔ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล
- ๒.๕ การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย
- ๒.๖ แนวโน้มของพระพุทธศาสนาในอนาคต
- ๒.๗ ระบอบการปกครองในโลกปัจจุบัน
- ๒.๘ การปกครองรูปแบบประชาธิปไตยตามทัศนะพระพุทธศาสนา
- ๒.๙ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์

จากการศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาและนำมารวบรวมเสนอสาระสำคัญของกลยุทธ์ไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของกลยุทธ์

คำว่ากลยุทธ์ หรือ Strategy ในภาษาอังกฤษมาจากรากศัพท์ภาษากรีก “Strategia” ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “Generalship” ซึ่งถือว่าเป็นศัพท์ทางการทหารและต้องยอมรับว่า จุดกำเนิดของกลยุทธ์ที่นำมาใช้ในการบริหารปัจจุบันมาจากแนวคิดของทางการทหาร ซึ่งเป็นตำราทางกลยุทธ์เล่มแรกๆ คือ ตำราพิชัยสงครามของซุนวู ส่วนในซีกโลกตะวันตกนั้น จะยกย่องจอมพลของรัสเซีย Karl von Clausewitz ที่เขียนหนังสือเรื่อง ON WAR ออกมา และ มีนักวิชาการนักบริหารด้านกลยุทธ์ในปัจจุบันที่มีแนวคิดที่หลากหลายและแตกต่างกันได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กลยุทธ์ คือ วิธีการที่จะทำให้วัตถุประสงค์บรรลุผลด้วยวิธีที่ถูกต้อง การกำหนดกลยุทธ์ไม่ได้เริ่มที่ตัวกลยุทธ์ แต่เริ่มที่วิสัยทัศน์ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑. วิสัยทัศน์ (Vision) หมายถึง การมองอนาคตให้ถูกต้องว่าจะเกิดอะไรขึ้น

๒. ภารกิจ (Mission) เป็นคำที่ขยายความหมายของวิสัยทัศน์ให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทิศทางและความเชื่อว่าวิสัยจะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

๓. เป้าหมาย (Goal) และวัตถุประสงค์ (Objective) เป้าหมายกับวัตถุประสงค์จะแตกต่างกันในรายละเอียด โดยเป้าหมายจะระบุถึงจุดหมายปลายทางขององค์กรที่เป็นส่วนร่วม ส่วนวัตถุประสงค์จะเป็นจุดหมายปลายทางของการดำเนินงานในระดับหน่วยงาน มีความรับผิดชอบเฉพาะเจาะจงกว่า

๔. กลยุทธ์ (Strategy) ได้แก่ การกำหนดกลยุทธ์และการนำไปใช้

๕. แผนการดำเนินงาน (Operation Plan) การจัดทำแผนดำเนินงานเพื่อเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาในข้างต้น เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้สำเร็จตามเป้าหมาย

กลยุทธ์ คือ วิถีทางหรือแนวทางที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อการระดมและจัดสรรการใช้ทรัพยากรของประเทศ อันที่จะช่วยให้บรรลุซึ่งเป้าหมายทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยปัจจัย ๒ ประการ ได้แก่ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะบรรลุ และการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้สามารถบรรลุซึ่งเป้าหมายที่กำหนดไว้

ความหมายของกลยุทธ์โดยใช้หลัก ๕ P ได้แก่^๒

๑) กลยุทธ์ คือ แผน (strategy of plan = p 1) กล่าวคือ กิจกรรมทั้งหลายกำหนดกลยุทธ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นสิ่งกำหนดทิศทาง (direction) หรือเป็นแนวทางการดำเนินงานในอนาคต (a guide or course of action into the future) หรือวิถีทางในการที่จะก้าวเดินจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ซึ่งหากพิจารณาในความหมายนี้จะเห็นได้ว่า องค์กรทุกประเภทล้วนมีกลยุทธ์เพื่อรับมือกับสถานการณ์ต่างๆทั้งสิ้น เพราะทุกองค์กรจะมีแนวทางในการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ

๒) กลยุทธ์ คือ แบบแผนหรือรูปแบบ (strategy is a pattern =p 2) กลยุทธ์ในความหมายของ p 2 เป็นเรื่องเกี่ยวกับแบบแผนด้านพฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องในแต่ละช่วงเวลา อันสะท้อนว่าในการวางแผนในอนาคตจำเป็นต้องคำนึงถึงวิวัฒนาการขององค์กรที่สืบเนื่องจากอดีต และขณะเดียวกันการใช้บทบาทของนักบริหารในการวางแผนเรื่องใดเรื่องหนึ่งจำเป็นต้องคำนึงถึงความสามารถหรือความคาดหวังของผู้ปฏิบัติด้วย เพราะในหลายกรณีปรากฏว่าเจตนาธรรมเชิงกลยุทธ์หรือสิ่งที่ผู้บริหารตั้งใจจะทำอาจเป็นไปได้ แต่ผู้ปฏิบัติอาจใช้ความชำนาญด้านต่างๆปรับกลยุทธ์ในระหว่างปฏิบัติงานจนแปรเปลี่ยนเป็นกลยุทธ์ที่เกิดขึ้นจริงก็ได้ การทำความเข้าใจแบบแผนเชิงพฤติกรรมในองค์กรต่างๆจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดกลยุทธ์

๓) กลยุทธ์ คือ การกำหนดฐานะหรือดำรงตำแหน่ง (Strategy is position = p 3) กลยุทธ์ในความหมายของ p 3 เน้นไปที่ความสำคัญของฐานะหรือตำแหน่งของกิจการในสนามการแข่งขัน ดังนั้น สินค้าหรือบริการที่เสนอออกไป จำเป็นต้องเหมาะสมกับความต้องการของลูกค้าแต่ละประเภท หรือแต่ละตลาด (the determination of particular products in particular markets) ซึ่งในความหมายนี้แสดงให้เห็นว่า การขาดความเข้าใจฐานะหรือตำแหน่งทางการตลาด หรือการขาดความรู้ที่ชัดเจนเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในการแข่งขัน ย่อมจะนำไปสู่ความล้มเหลวในการเสนอบริการต่างๆด้วย

^๒Mintz Berg, H, *The Rise and Fall of Strategic Planning*, (New York: Prentice Hall, 1994), pp. 23-32.

๔) กลยุทธ์ คือ ทศนิยมภาพ (Strategy is a perspective = p 4) ทศนิยมภาพ หมายถึงวิธีการดำเนินงานที่ต้องการให้คนในองค์กรยึดถือร่วมกัน (Organization's way of doing things) ซึ่งในความหมายของ p 4 เน้นความสำคัญของการพิจารณาภาพที่แท้จริงภายในองค์กร หรือคุณลักษณะ (character) ที่น่าจะเป็นขององค์กร ดังที่ดริคเกอร์ใช้สำนวนว่า “แนวคิดในการดำเนินธุรกิจ (concept of the business)” ซึ่งถือเป็นจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้สมาชิกขององค์กรยึดถือร่วมกัน ตัวอย่างเช่น แมคโดนัลด์ส (McDonald's) มีชื่อเสียงขึ้นมาจากการมุ่งเน้นให้องค์การของตนยึดถือหลักการที่ประกอบด้วย “คุณภาพ บริการ สะอาด และให้คุณค่าที่ดีงาม (Quality Service , Cleanliness and Value)”

๕) กลยุทธ์ คือ กลวิธีในการเดินหมาก (Strategy is ploy = p 5) ในความหมายของ p 5 เป็นความหมายที่เฉพาะเจาะจงเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ในสถานการณ์ที่มีการต่อสู้หรือการแข่งขัน สิ่งที่คุณต้องการคือการเอาชนะ เพราะนั่นคือเดิมพันที่สำคัญ ดังนั้น ในความจำเป็นเช่นนั้น ทุกฝ่ายจึงต้องวางกลยุทธ์โดยคำนึงถึงการใช้อุบายในการดำเนินงาน (maneuver) หรือกลวิธี (tactics) ในการเดินหมาก เดินเกมส์ เพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้ามให้ได้ (a specific maneuver intended to outwit an opponent or competitor)

จากแผนกลยุทธ์ทั้ง ๕ ด้านที่กล่าวมา ทำให้เห็นภาพความหมายของกลยุทธ์อย่างชัดเจน แต่ในการกำหนดกลยุทธ์ขององค์กรหนึ่งๆ มินซ์เบิร์ก ได้กล่าวว่า ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความครบถ้วนสมบูรณ์ในความหมายทั้ง ๕ ด้าน ดังที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากกลยุทธ์มีความแตกต่างกันไปได้เสมอตามสถานการณ์แวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์กรที่เปลี่ยนไป ดังนั้นในการใช้กำหนดกลยุทธ์จึงสามารถเลือกใช้ความหมายทั้ง ๕ ด้าน (Eclecticism) ให้สอดคล้องกับสถานการณ์อย่างแท้จริง^๓

การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) เป็นวิธีการจัดการแบบหนึ่งที่มีมุ่งเน้น ๑. การกำหนดทิศทาง ภารกิจ และกลยุทธ์การดำเนินงานขององค์กรให้ชัดเจน และสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในสภาพแวดล้อมภายนอก และสภาพการณ์ภายในขององค์กร ๒. การดำเนินการพัฒนาปรับปรุงส่วนต่างๆ ขององค์กรให้สามารถนำกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ๓. การติดตามกำกับ ควบคุม และประเมินผลการดำเนินการตามกลยุทธ์ เพื่อเรียนรู้ผลความก้าวหน้า ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่างๆ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงต่อไป^๔

กลยุทธ์ เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงทิศทางระยะยาว เป็นข้อความเชิงบรรยาย เพื่อจัดเตรียมแผนงานระยะสั้น และทำหน้าที่ประสานแผนงานตามหน้าที่ให้เป็นทิศทางเดียวกัน ทั้งหน่วยงานเน้นการปฏิบัติเป็นสำคัญ และมีความเข้าใจตรงกัน ระหว่างผู้บริหารระดับสูง และระดับกลางขององค์กรนั้นๆ^๕

^๓ปกรณ ปรียากร, การวางแผนกลยุทธ์ : แนวคิดและแนวทางเชิงประยุกต์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๕๐-๕๒.

^๔ทศพร ศิริสัมพันธ์, การบริหารธุรกิจเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๘๗.

^๕ธงชัย สันติวงษ์, ศาสตร์และศิลป์เพื่อการพัฒนาแผนกลยุทธ์ภายใต้การจัดการความรู้ในหน่วยงาน, (กรุงเทพมหานคร: ไร่ไทยเพรส, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๐.

การกำหนดกลยุทธ์ระดับบริษัทในปัจจุบัน (Identifying the present corporate strategy) ว่าเป็นการประเมินความต้องการในธุรกิจของบริษัทที่มีการกระจายธุรกิจนั้น จะต้องมีการกำหนดกลยุทธ์ที่ดี และมีความชัดเจนโดย พิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้^๖

๑. ขอบเขตการกระจายธุรกิจ ซึ่งวัดจากสัดส่วนยอดขาย รวมกำไรในการดำเนินงานของแต่ละหน่วยธุรกิจ หรือถือเกณฑ์การกระจายธุรกิจอย่างแคบหรืออย่างกว้าง

๒. บริษัทใช้การดำเนินงานของบริษัท เป็นธุรกิจภายในประเทศเป็นส่วนใหญ่ และมีการเพิ่มความเป็นนานาชาติหรือระดับโลก

๓. ขอบข่ายการดำเนินงานของบริษัท เป็นธุรกิจภายในประเทศเป็นส่วนใหญ่ และมีการเพิ่มความเป็นนานาชาติหรือระดับโลก

๔. การเข้าสู่ธุรกิจใหม่ และการสร้างตำแหน่งในอุตสาหกรรมใหม่

๕. มีการตัดทอนธุรกิจที่อ่อนแอหรือหน่วยธุรกิจที่ไม่สามารถดึงดูดออกไป

๖. มีการผลักดันการทำงานในหน่วยธุรกิจสำคัญ และสร้างความแข็งแกร่งของธุรกิจที่มีอยู่

๗. มีความพยายามในการบริหารเพื่อให้ได้ผลประโยชน์จากกลยุทธ์ที่เหมาะสม และการใช้เครือข่ายการสร้างคุณค่า (Value chain) ให้สัมพันธ์กับธุรกิจของตน เพื่อสร้างข้อได้เปรียบทางการแข่งขัน

๘. ค่าใช้จ่ายในการลงทุนรวมที่จัดสรรให้กับแต่ละหน่วยธุรกิจในปีก่อนๆ ของบริษัทจะเป็นตัวชี้ที่สำคัญเกี่ยวกับกลยุทธ์ระดับบริษัทและการกำหนดขั้นตอนอย่างมีเหตุผล เพื่อค้นหาจุดแข็งและจุดอ่อนในกลุ่มธุรกิจของตนแล้ว จึงสรุปทางเลือกในการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสม

กลยุทธ์ (Strategy) หมายถึง กระบวนการในการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนของธุรกิจในระยะสั้นและระยะยาว การสร้างหรือพัฒนาวิธีทางในทางปฏิบัติ ตลอดจนการระดมและจัดสรรทรัพยากรขององค์กรธุรกิจ เพื่อให้สามารถบรรลุถึงซึ่งเป้าหมายที่ถูกกำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หากพิจารณากลยุทธ์ตามความหมายนี้ ประกอบด้วยปัจจัย ๒ ประการ ได้แก่ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะบรรลุถึงและการกำหนดแนวทางหรือวิธีการในทางปฏิบัติเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้สามารถบรรลุถึงซึ่งเป้าหมายที่ถูกกำหนดแนวทางหรือวิธีการในทางปฏิบัติเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้สามารถบรรลุถึงซึ่งเป้าหมายที่ถูกกำหนดไว้ได้ การกำหนดกลยุทธ์การแข่งขันทางธุรกิจจำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์ในอันที่จะตอบคำถามมักจะประสบกับองค์กรธุรกิจ โดยทั่วไป เช่น โอกาสทางธุรกิจของอุตสาหกรรมที่ตนอยู่เป็นอย่างไร สภาพการแข่งขันภายในอุตสาหกรรมเป็นอย่างไร ปัจจัยใดที่เป็นตัวกำหนดหรือเป็นแรงผลักดันของการแข่งขันอุตสาหกรรมที่ตนอยู่จะเป็นอย่างไร ในอนาคตคู่แข่งในอุตสาหกรรมจะมีการเคลื่อนไหวอย่างไร กลยุทธ์ใดที่ควรเลือกเพื่อความอยู่รอดและการเติบโตในอนาคต เป็นต้น^๗

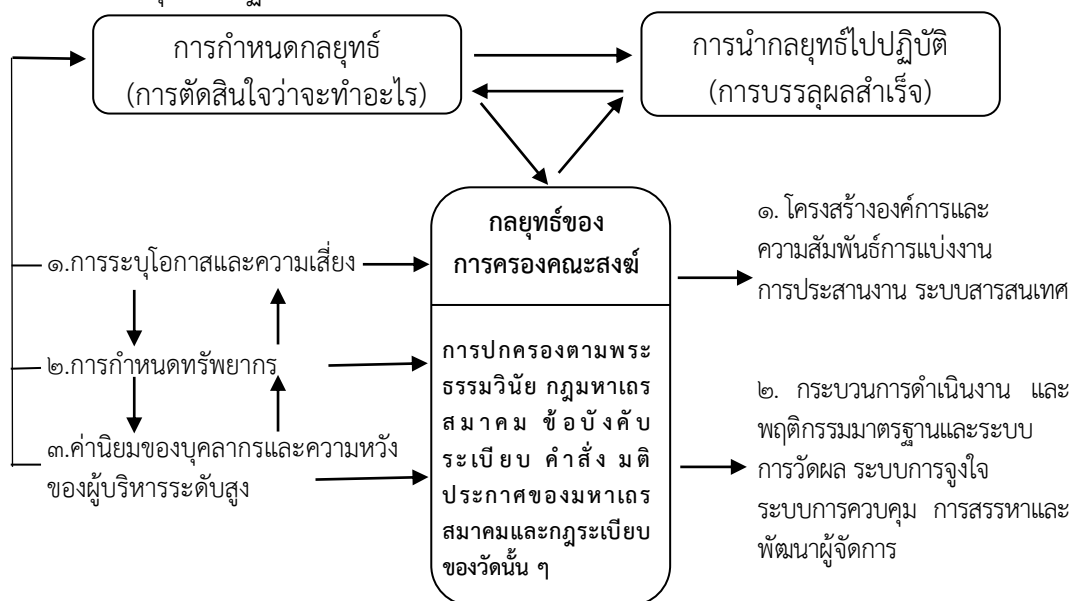
แนวคิดในการกำหนดกลยุทธ์ มีพัฒนาการโดยเริ่มจากกลยุทธ์มีรากฐานมาจากศาสตร์ทางการทหาร ในภาษาอังกฤษคำว่า “STRATEGY” มีรากมาจากคำว่า “STRATEGOS” ในภาษากรีกโบราณ ถ้าเป็นคำนามมีความหมายว่า “นายพลผู้นำทัพ” แต่ถ้าใช้เป็นคำกริยาจะหมายถึง “การวางแผนวิธีเพื่อโจมตีฝ่ายศัตรู ด้วยการใช้กำลังพลและอาวุธยุทธโธปกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลคือได้รับชัยชนะ

^๖ศิริวรรณ เสรีรัตน์, รศ, การบริหารเชิงกลยุทธ์และกรณีศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: Diamond in Business World, ๒๕๔๖), หน้า ๔๗.

^๗สมชาย ภาคภาสน์วิวัฒน์, การบริหารเชิงกลยุทธ์: คัมภีร์สู่ความเป็นเลิศในการบริหารการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

ชนะ” ซึ่งแนวคิดเชิงกลยุทธ์ทางการทหารนั้น ถือกันว่า ตำราพิชัยสงครามของนักยุทธศาสตร์ชาวจีน ชื่อ ซุนวู (Zun Tzu) ซึ่งถูกบันทึกไว้เมื่อ ๒๔๐๐ ปีมาแล้ว (ภายหลังมีการแปลออกเป็นภาษาต่างๆ มากมาย แต่ที่มีชื่อเสียงและได้รับการอ้างอิงมากที่สุด คือ ฉบับภาษาอังกฤษ ชื่อว่า The Art of War) ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ นอกจากนี้ยังมีงานเขียนของนักการทหารชาติอื่นๆ เช่น งานเขียนของชาว ญี่ปุ่น ชื่อ มียาโมโตะ มุซาชิ (Miyamoto Musashi) เรื่อง “The Book of the Five Rings” งานเขียนของนักรัฐประศาสนศาสตร์ชาวอินเดีย ชื่อ เกลดิลยา เรื่อง “Artgasashtra” เป็นต้น ก็มีผลผลักดันให้ ความสนใจเรื่องการวางแผนกลยุทธ์ในองค์กรภาครัฐเกิดขึ้น และถือเป็นการบุกเบิกที่สำคัญ

นับตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๖๐ เป็นต้นมา คณะบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard Business School) ได้รับการยอมรับว่าเป็นแกนนำสำคัญของการบุกเบิก ชัดเจน และผลักดันให้ การศึกษาด้านการจัดการเชิงกลยุทธ์ กลายมาเป็นแนวคิดที่น่าสนใจในเวลานี้ กับมีผลต่อการพัฒนา ธุรกิจของโลกตะวันตกเป็นอันมาก สำหรับนักวิชาการที่เป็นแกนนำสำคัญที่ควรได้รับการยกย่อง ประกอบด้วย เคนเนธ อาร์.แอนดรูส์ (Kenneth R. Andrews) เอช. อีเกอร์ อันซอфф (H. Igor Ansoff) อัลเฟรด ดี. ชานด์เลอร์ จูเนียร์ (Alfred D. Chandler Jr.) และไมเคิล อี. พอร์ตเตอร์ (Michael E. Porter) ซึ่งงานเขียนของนักวิชาการดังกล่าวนี้ ถูกนำไปใช้ในการอ้างอิงโดยนักศึกษา ทางการบริหารของมหาวิทยาลัยชั้นนำทั่วโลก งานเขียนของศาสตราจารย์แอนดรูส์ เป็นผลงานชิ้น สำคัญมากที่สุดชิ้นหนึ่ง ที่อธิบายความหมายของคำว่า “กลยุทธ์ของวิสาหกิจ (corporate strategy)” ไว้อย่างชัดเจนและน่าสนใจยิ่ง และได้เสนอตัวแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกำหนดยุทธ การกับการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติดังแผนภาพ ๒.๑

แผนภาพ ๒.๑ กระบวนการกำหนดกลยุทธ์ตามแนวคิดของแอนดรูส์

จากแผนภาพแสดงให้เห็นพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆที่เกิดขึ้นย้อนกลับ ไปสู่ยุคก่อนที่จะเกิดความคิดของการวางแผนกลยุทธ์ (strategic planning) จนแปรเปลี่ยนไปสู่การ จัดการเชิงกลยุทธ์ (strategic management)

กลยุทธ์^๔ หมายถึง การตัดสินใจ ที่สัมพันธ์กับการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมเป็นการตัดสินใจบนฐานของสมมุติฐานการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในอนาคต โดยสภาพแวดล้อมมีผลต่อการจัดการภายใน ซึ่งต้องเตรียมแผนการดำเนินการให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ที่เปลี่ยนไปหรือโต้ตอบภาวะการณ์การแข่งขันได้อย่างรวดเร็วโดยมีการจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสม โดยที่จะต้องคำนึงถึงปัจจัย ๕ ด้าน คือ ๑) ลักษณะธุรกิจที่ดำเนินอยู่ ๒) ลักษณะธุรกิจในอนาคต ๓) สภาพแวดล้อม ๔) การจัดสรรทรัพยากร และ ๕) การปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

ทั้งนี้ กลยุทธ์ หมายถึง แผนสำหรับอนาคต ซึ่งมีขนาดใหญ่ที่วางไว้สำหรับโต้ตอบกับสภาพแวดล้อมของการแข่งขัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ แผนการเดินเกมขององค์กร และกรอบความคิดสำหรับการตัดสินใจทางการจัดการ^๕

กลยุทธ์เป็นวิธีในการปฏิบัติที่องค์กรเลือกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้องค์กรสามารถบรรลุยังเป้าหมายที่กำหนดไว้ในอนาคตจากสภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่^๖

กลยุทธ์ หมายถึง แผนงานสำคัญที่องค์กรจะใช้เป็นแนวทางในการบรรลุสู่เป้าหมายหลักขององค์กร^๗ เป็นความคิดที่กำหนดแผนงานและเกิดการกระทำต่าง ๆ ที่บริษัทนำมาใช้เพื่อให้เกิดความสำเร็จเหนือคู่แข่ง กลยุทธ์จะถูกออกแบบขึ้นเพื่อช่วยบริษัทบรรลุผลสำเร็จ มีความเป็นต่อหรือความได้เปรียบในการแข่งขัน (competitive advantage) ซึ่งความได้เปรียบทางการแข่งขันมาจากความสามารถของบริษัทที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้เด่นชัดมากกว่า หรือมีประสิทธิภาพหรือคู่แข่ง^๘

กลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ หมายถึง การมุ่งเน้นหรือทุ่มเททรัพยากรไปในเรื่องใด แล้วสามารถนำพาหมู่คณะไปสู่ความสำเร็จ หรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ความหมายที่เป็นเชิงแนวทางการบริหารงานในภาพรวมขององค์กรที่สร้างความเชื่อมโยงที่ชัดเจนทั้งนโยบาย จุดมุ่งหมาย แนวทางปฏิบัติ และทรัพยากร เพื่อดำเนินงานให้บรรลุผลงาน โดยแนวทางดำเนินงานมีความเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม และทรัพยากร ตลอดจนมีการเตรียมการเพื่อรองรับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น^๙

จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่า คำว่า กลยุทธ์ แต่เดิมนั้นจะถูกใช้ในทางทหารโดยเป็นศาสตร์และศิลป์ในการบังคับบัญชาของกองทัพ หรือความเป็นแม่ทัพก็ตาม แต่ในปัจจุบันการบริหารงานของผู้บริหารระดับสูงสุดหรือผู้นำที่เปรียบเสมือนแม่ทัพที่ต้องเข้าใจสถานการณ์และสภาพแวดล้อม โดยมีการจัดการเชิงกลยุทธ์ซึ่งจำเป็นต้องมีกระบวนการอันประกอบด้วยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร วางแผนดำเนินการ ตัดสินใจดำเนินการและมีการประเมินผลการดำเนินการ ทั้งนี้

^๔สมชาย ภคภาสนวิวัฒน์, กลยุทธ์การแข่งขันทางธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^๕นพ ศรีบุญนาถ, การจัดการเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: สุตรไพศาล, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^๖สุมาลี จิระจรัส, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ, (สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

^๗สุพณี สฤษฏ์วานิช, การบริหารเชิงกลยุทธ์ : แนวคิดและทฤษฎี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖๑.

^๘Pitts and Lei, *Organizational Dynamics*, (South-Western: Educational Publishing, 2000), p.6.

^๙ประยงค์ มีใจชื้อ, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

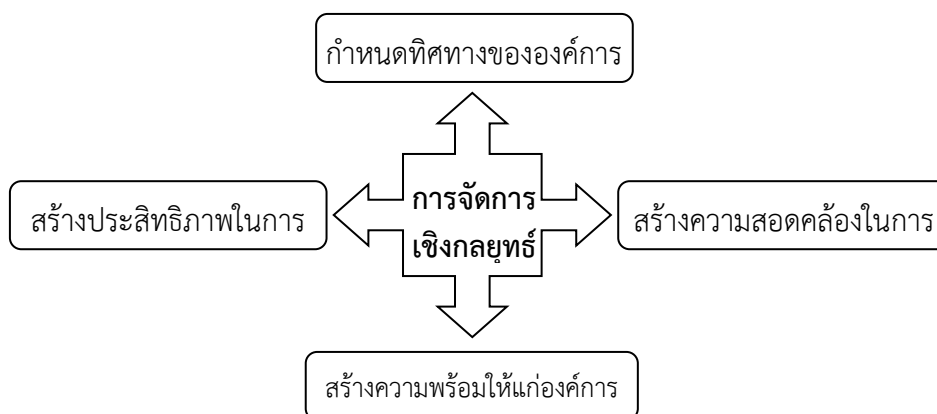
เพื่อที่จะสร้างความมั่นใจว่าองค์กรจะสามารถที่จะดำเนินการและสามารถแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์ว่ามีประโยชน์ต่อองค์การ ๔ ประการ คือ

๑. กำหนดทิศทางขององค์การ (Set direction) กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์จะช่วยให้ผู้บริหารเกิดความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงและมีวิสัยทัศน์ต่ออนาคต ทำให้สามารถกำหนดวัตถุประสงค์และทิศทางการดำเนินงานของธุรกิจได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒. สร้างความสอดคล้องในการปฏิบัติ (Harmony) โดยการจัดการเชิงกลยุทธ์ให้ความสนใจกับการกำหนด การประยุกต์ การตรวจสอบและการควบคุมกลยุทธ์ขององค์การ ในฐานะระบบที่ประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญต่างๆ รวมเข้าด้วยกัน ซึ่งก่อให้เกิดวิสัยทัศน์และความเข้าใจร่วมกัน ในวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้การจัดสรรทรัพยากรและการดำเนินงานเป็นเอกภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์การ

๓. สร้างความพร้อมให้แก่องค์การ (provide readiness) การศึกษาและวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และการกำหนดกลยุทธ์ ช่วยให้ผู้บริหารผู้จัดการในส่วนต่างๆ และสมาชิกขององค์การเกิดความเข้าใจในภาพรวมและศักยภาพของธุรกิจ ตลอดจนอิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมที่มีต่อองค์การ อันจะทำให้้องค์การมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงหรือท้าทายกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น

๔. สร้างประสิทธิภาพในการแข่งขัน (improve competitive efficiency) เนื่องจาก การดำเนินงานเชิงกลยุทธ์ช่วยพัฒนาความสามารถของผู้บริหาร ขณะเดียวกันก็ช่วยเตรียมความพร้อม และพัฒนาศักยภาพของสมาชิกตลอดจนช่วยสร้างความเข้าใจและแนวทางรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและคู่แข่ง และที่สำคัญจะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจในภาพรวมและความต้องการขององค์การ รวมทั้งความสามารถในปัจจุบันขององค์การ ซึ่งจะทำให้สามารถจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินงานและเป้าหมาย ส่งผลให้การดำเนินงานอย่างเหมาะสมและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้สิ่งที่กล่าวมาเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถสรุปได้ดังแผนภาพ ๒.๒^{๑๔}

แผนภาพ ๒.๒ ความสำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์

^{๑๔}จินตนา บุญบงการ และณัฐพันธ์ เชรนนันท์, การจัดการเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ด ยูเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

กลยุทธ์ (Strategic) นั้นจะเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกของธุรกิจเพื่อพิจารณาหาโอกาส (Opportunity) และภัยอันตราย (Threat) ตลอดจนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของบริษัทเพื่อหา จุดอ่อน (Weakness) และจุดแข็ง (Strength) กลยุทธ์ (strategy) จึงเป็นวิถีทางหรือข้อกำหนดที่องค์กรสมควรปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด ภายใต้ข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมภายนอก และขีดความสามารถขององค์กร กลยุทธ์สัมพันธ์กับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

แผน (plan) หมายถึง กรอบวิธีการดำเนินงานตามกลยุทธ์และวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย แผนแม่บท (master plan) และแผนปฏิบัติการ (operation plan)

วิสัยทัศน์ (vision) หมายถึง ทิศทางขององค์กรในอนาคต เป็นการมองระยะยาว

ภารกิจ (mission) ครอบคลุมงานที่องค์กรต้องทำเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์

วัตถุประสงค์ (objective) เป้าหมายหรือจุดที่ต้องการไปให้ถึงโดยกลยุทธ์^{๑๕}

จะเห็นได้ว่า กลยุทธ์ คือ แผนงาน แนวทาง หรือวิธีการที่จะนำองค์กรไปสู่ผลที่สอดคล้องกับการกิจและจุดมุ่งหมายรวมขององค์กร การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นหัวใจสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร ซึ่งผู้บริหารที่จะนำพาองค์กรฝ่าฟันอุปสรรค เพื่อไปสู่ความสำเร็จในอนาคตได้นั้นไม่เพียงแต่จะต้องเป็นผู้นำหรือผู้บริหารที่ดีเท่านั้น แต่จะต้องเป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Strategic leader) ที่เก่งด้วย โดยที่ผู้นำเชิงกลยุทธ์จะต้องมีกระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ที่เป็นระบบและเป็นขั้นตอน เพื่อที่จะนำองค์กรไปสู่เป้าหมายอย่างราบรื่น

ตารางที่ ๒.๑ สรุปความหมายเกี่ยวกับกลยุทธ์

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
เสนาะ ตีแยวี่, (๒๕๔๔, หน้า ๓๘)	วิธีการที่จะทำให้วัตถุประสงค์บรรลุผลด้วยวิธีที่ถูกต้อง ได้แก่ . วิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย กลยุทธ์ และแผนการดำเนินงาน
Mintzberg, H, (1994, p.23-32)	๑. แผน (strategy of plan) ๒. แบบแผนหรือรูปแบบ (strategy is a pattern) ๓. ฐานะหรือดำรงตำแหน่ง (Strategy is position) ๔. ทรรศนะภาพ (Strategy is a perspective) ๕. กลวิธีในการเดินหมาก (Strategy is ploy)
ปกรณ์ ปรียากร, (๒๕๔๖, หน้า ๕๐-๕๒)	กลยุทธ์มีความแตกต่างกันไปได้เสมอตามสถานการณ์แวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์กรที่เปลี่ยนไป
ทศพร ศิริสัมพันธ์, (๒๕๓๙, หน้า ๘๗)	๑. การกำหนดทิศทางภารกิจ ๒. การดำเนินการพัฒนาปรับปรุงส่วนต่างๆขององค์กร ๓. การติดตามกำกับ ควบคุมและประเมินผลการดำเนินการ
ธงชัย สันติวงศ์, (๒๕๕๐, หน้า ๑๔๐)	ทิศทางเพื่อจัดเตรียมแผนงานระยะสั้น ประสานแผนงานตามหน้าที่ให้เป็นทิศทางเดียวกันทั้งหน่วยงาน

^{๑๕}สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, (๒๕๔๐, หน้า ๔)	การตัดสินใจที่สัมพันธ์กับการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงของ สภาพแวดล้อมเป็นการตัดสินใจบนฐานของสมมุติฐาน
นพ ศรีบุญนาค (๒๕๔๕, หน้า ๕)	๑) แผนสำหรับอนาคต เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ๒) แผนการเดินเกมส์ขององค์กร ๓) กรอบความคิดสำหรับการตัดสินใจทางการจัดการ
สุมาลี จิระจรัส, (๒๕๔๘, หน้า ๒๓)	แผนงานใช้เป็นแนวทางในการบรรลุสู่เป้าหมายหลักขององค์กร
สุพานี สฤญวานิช, (๒๕๔๑, หน้า ๓๖๑)	ความได้เปรียบทางการแข่งขันมาจากความสามารถของบริษัทที่ จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้เด่นชัด
Pitts and Lei, (๒๐๐๐, p. 6)	แนวทางดำเนินงานมีความเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม และ ทรัพยากร ตลอดจนทั้งมีการเตรียมการเพื่อรองรับความเสี่ยงที่ อาจจะเกิดขึ้น
ประยงค์ มีใจเชื้อ, (๒๕๔๒, หน้า ๔)	การมุ่งเน้นหรือทุ่มเททรัพยากรไปในเรื่องใดแล้วสามารถนำพา หมู่คณะไปสู่ความสำเร็จหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
จินตนา บุญบังการ และณัฏฐพันธ์ เขจรนันท์ (๒๕๔๖, หน้า ๑๖)	๑. กำหนดทิศทางขององค์กร ๒. สร้างความสอดคล้องในการปฏิบัติ ๓. สร้างความพร้อมให้แก่องค์กร ๔. สร้างประสิทธิภาพในการแข่งขัน

๒.๑.๒ ความสำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์

หลักการของการจัดการเชิงกลยุทธ์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานขององค์กรที่มีการเปลี่ยนแปลงและได้รับผลกระทบ โดยคำนึงผลที่จะเกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาวที่มีต่อองค์กรได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิผล มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์ไว้ดังนี้

ความสำคัญของการจัดการเชิงกลยุทธ์ ๑) เป็นการกำหนดทิศทางที่ชัดเจนขององค์กร ผู้กำหนดกลยุทธ์จะทำการกำหนดวิสัยทัศน์ในอนาคตขององค์กร ทำให้สมาชิกทั้งองค์กรทราบถึงทิศทางที่ทุกคนจะดำเนินไปอย่างชัดเจน ๒) ช่วยให้ผู้บริหารระดับสูง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลในการมองถึงอนาคตขององค์กร ซึ่งสามารถช่วยลดความเสี่ยงขององค์กรในอนาคตได้ ๓) ช่วยให้องค์กรสามารถดำเนินงานและใช้ทรัพยากรที่ตนมีในการแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลสำเร็จดีกว่าการบริหารงานตามปกติ ๔) ช่วยลดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Resistance to Change) การจัดการเชิงกลยุทธ์มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากสมาชิก ทำให้ทุกคนเกิดความพึงพอใจในการยอมรับแผนกลยุทธ์นั้น ทำให้การต่อต้านมีน้อยลง ๕) สร้างความสอดคล้องในการปฏิบัติงาน (Harmony) จากการมีส่วนร่วมในการวางแผนกลยุทธ์ ทำให้สมาชิกทุกคนรับทราบและยอมรับทิศทางที่ชัดเจนขององค์กร^{๑๖}

^{๑๖}อ้างแล้ว, สุมาลี จิระจรัส, หน้า ๒๕-๒๖.

กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (HRM) คือ ชุดของนโยบายด้านบุคคลที่กำหนดขึ้น เพื่อให้การบูรณาการขององค์กร ความผูกพันของพนักงานต่อองค์กร ความยืดหยุ่นของการบริหาร ทรัพยากรบุคคล และคุณภาพชีวิต อยู่ในระดับสูงสุด^{๑๗}

การกำหนดกลยุทธ์ในการจัดการเชิงกลยุทธ์นั้น แบ่งออกเป็นสามระดับ คือ กลยุทธ์ระดับองค์กร (Corporate Level Strategy) กลยุทธ์ระดับธุรกิจ (Business Level Strategy) และกลยุทธ์ระดับหน้าที่องค์กร (Functional Level Strategy)^{๑๘}

การจัดการเชิงกลยุทธ์มีส่วนสำคัญทำให้ผลการดำเนินงานดีกว่าองค์กรที่ไม่ใช้หลักการจัดการเชิงกลยุทธ์ และมีประโยชน์ต่อการดำเนินงาน ดังนี้

- ๑) ทำให้เข้าใจวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ขององค์กรชัดเจนยิ่งขึ้น
- ๒) ทำให้ทราบว่าอะไรบ้างมีความสำคัญเชิงกลยุทธ์
- ๓) ทำให้เข้าใจสภาพแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงดียิ่งขึ้น^{๑๙}

การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) เป็นวิธีการจัดการแบบหนึ่งที่มีมุ่งเน้น การกำหนดทิศทาง ภารกิจ และกลยุทธ์การดำเนินงานขององค์กรให้ชัดเจน และสอดคล้องกับกระแส การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมภายนอก และสภาพการณ์ภายใน ขององค์กร การ ดำเนินการพัฒนาปรับปรุงส่วนต่าง ๆ ขององค์กรให้สามารถนำกลยุทธ์ที่กำหนด ไว้ไปสู่การปฏิบัติให้ เกิดผลเป็นรูปธรรม และการติดตามกำกับ ควบคุม และประเมินผลการดำเนินการตามกลยุทธ์ เพื่อ เรียนรู้ ผลความก้าวหน้า ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงต่อไป ประโยชน์ ของการจัดการเชิงกลยุทธ์ สรุปได้ดังนี้

- ๑) เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร
- ๒) ทำให้ผู้บริหารมีความตื่นตัวต่อการบริหารการเปลี่ยนแปลง
- ๓) ช่วยให้ผู้บริหารมีความรอบคอบในการวางแผนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ๔) ช่วยให้การตัดสินใจของผู้บริหารทั่วทั้งองค์กรเกิดความร่วมมือและมีความเป็น

เอกภาพ

๕) เพื่อให้ทราบถึงแนวโน้มของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าว่าจะตัดสินใจ อย่างไร^{๒๐}

การจัดการเชิงกลยุทธ์มีความสำคัญ ดังนี้

๑) ช่วยให้องค์กรมีวัตถุประสงค์และภารกิจขององค์กรในอนาคตอย่างชัดเจน สามารถ ใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้ปฏิบัติงานในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

^{๑๗}ไมเคิล อาร์มสตรอง อังใน, เอกสารความรู้ สูตรลำดับที่ ๑๕ / ปีงบประมาณ ๒๕๕๓, (สถาบัน ดำรงราชานุภาพ: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

^{๑๘}Thomson, A & Strickland III, A, **Strategic Management : Concepts and Cases**, 6thed., (BPI/Irwin: Homewood Illinois, 1992), p. 59.

^{๑๙}พิบูล ทีปะปาล, **การจัดการเชิงกลยุทธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕.

^{๒๐}Thompson and Strickland, **Strategic Management**, (Porter: Competitive Advantage, 1999), p. 24.

๒) ช่วยให้การดำเนินงานสอดคล้องในหน้าที่ต่าง ๆ ภายในองค์กร เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๓) เปิดโอกาสให้ผู้บริหารระดับต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการบริหาร มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาองค์กร

๔) ช่วยให้องค์กรสามารถคาดการณ์ปัญหาที่จะเกิดขึ้น แล้วเปลี่ยนแปลงปัญหาให้เป็นโอกาสที่จะดำเนินธุรกิจในอนาคต

๕) ช่วยให้ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถตัดสินใจได้อย่างรอบคอบและสามารถลดความเสี่ยงได้^{๒๑}

การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นรูปแบบทางการจัดการ ซึ่งมุ่งเน้นความสำเร็จขององค์กร โดยการพิจารณาสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญ และหาแนวทางที่เป็นเอกลักษณ์ และโดดเด่นเฉพาะตัว มาเป็นจุดเด่นที่สำคัญต่อการแข่งขัน การจัดการเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอกองค์กร การกำหนดพันธกิจ และเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ การสร้างกลยุทธ์ การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และควบคุมและประเมินผล กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์จึงเป็นกิจกรรมสนับสนุนกระบวนการจัดการที่มุ่งเน้นทิศทางการดำเนินงานขององค์กรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก จนได้กลยุทธ์ในระดับต่างๆ แล้วนำกลยุทธ์นั้นไปปฏิบัติโดยมีการควบคุมและประเมินผล เพื่อให้มั่นใจว่า กลยุทธ์นั้นจะประสบความสำเร็จดังที่คาดหวัง^{๒๒}

ปรัชญาของการจัดการงานบุคคล ต้องยึดกำลังคนเป็นศูนย์กลาง (Workforce centred) ให้ความสนใจกับการสรรหาการฝึกอบรม การจ่ายค่าตอบแทน การอธิบายถึงความคาดหวังของฝ่ายบริหาร การแสดงความชอบธรรมจากการตัดสินใจของฝ่ายบริหาร การตอบสนองความต้องการของพนักงาน เฉพาะเกี่ยวข้องกับงานการจัดการกับปัญหาแรงงานสัมพันธ์ และการปรับเปลี่ยนการบริหาร เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากความไม่พอใจของพนักงาน^{๒๓}

ประโยชน์ของการจัดการเชิงกลยุทธ์ต่อพฤติกรรมการบริหาร มีผลดังนี้

๑) การจัดทำกลยุทธ์ช่วยป้องกันไม่ให้องค์กรเกิดปัญหาต่าง ๆ ได้มาก เมื่อผู้บริหารให้ความสำคัญต่อการวางแผนกลยุทธ์

๒) การตัดสินใจเชิงกลยุทธ์โดยอาศัยกระบวนการกลุ่มของบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในงาน ก่อให้เกิดแนวทางการจัดทำกลยุทธ์ที่หลากหลาย

๓) บุคลากรเมื่อได้มีส่วนร่วมในการจัดทำกลยุทธ์ จะส่งผลให้มีขวัญและกำลังใจในการทำงานที่ดีส่งผลให้ผลผลิตเพิ่มสูงขึ้น

๔) ช่วยให้เกิดการลดช่องว่างหรืองานที่ซ้ำซ้อนกันในการดำเนินกิจกรรมระหว่างบุคคลและกลุ่ม เพราะจะทำให้บุคลากรรู้บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองที่ชัดเจน

^{๒๑}บุญเลิศ เย็นคงคา และคณะ, การจัดการเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: หางหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ.พรินต์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔.

^{๒๒}สาคร สุขศรีวงศ์, ดร., การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จี.พี.ไซเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓๕.

^{๒๓}ตีเรค ทอร์ริงตัน และลอรร่า ฮอลล์ อังใน, เอกสารความรู้ สูตรลำดับที่ ๑๕ / ปีงบประมาณ ๒๕๕๓, (สถาบันดำรงราชานุภาพ: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

๕) การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงจะลดลงเมื่อบุคลากรได้มีส่วนร่วมในการจัดทำกลยุทธ์ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ พอใจ จึงเกิดการยอมรับและพร้อมให้ความร่วมมือดำเนินการเปลี่ยนแปลง^{๒๔}

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการจัดการเชิงกลยุทธ์จะช่วยให้องค์กรกำหนดวัตถุประสงค์และกำหนดทิศทางหรือภารกิจหลักในอนาคตได้อย่างชัดเจน สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้ปฏิบัติงานในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นทำให้ทุกคนในองค์กรดำเนินงานในหน้าที่ไปในทิศทางเดียวกัน และมีความสอดคล้องกันในระหว่างส่วนย่อยขององค์กรโดยมีกรอบทิศทางที่แน่ชัด ซึ่งผู้บริหารทุกระดับต้องมีส่วนร่วมในการบริหาร มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาองค์กรด้วยความรัก และถือได้ว่าเป็นการสร้างความเป็นผู้นำให้แก่ผู้บริหาร และทำให้ผู้บริหารระดับสูงมีวิสัยทัศน์ที่กว้างขวาง สามารถตัดสินใจได้อย่างรอบคอบและสามารถลดความเสี่ยงได้

กระบวนการในการจัดการเชิงกลยุทธ์

การบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินงานของผู้บริหาร เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และบรรลุมิติดำเนินการขององค์กร ซึ่งการกำหนดแนวทางและทิศทางในการดำเนินงานนั้น จำเป็นจะต้องวิเคราะห์และประเมินปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทั้งการบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินงานของผู้บริหาร เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และบรรลุมิติดำเนินการขององค์กร ซึ่งการกำหนดแนวทางและทิศทางในการดำเนินงานนั้น จำเป็นจะต้องวิเคราะห์และประเมินปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อกำหนดวิธีการทำงานเพิ่มเติมจากเดิม หรือที่เรียกว่า “กลยุทธ์” พร้อมทั้งจัดทำกิจกรรม แผนงาน หรือโครงการให้สอดคล้องในแต่ละกลยุทธ์ เพื่อเป็นแนวทางขององค์กรที่จะสามารถบรรลุมิติดำเนินการและเป้าหมายที่กำหนดไว้สูงสุด การบริหารเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วยกิจกรรมที่เป็นองค์ประกอบขึ้นพื้นฐาน ๔ กิจกรรม คือ ๑) การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic analysis) ๒) การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic planning) ๓) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategic implementation) ๔) การควบคุมและประเมินผลกลยุทธ์ (Strategic control and evaluation)

กลยุทธ์องค์กรที่ดีนั้นจะต้องเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน (simple and clear) และปัจจัยสำคัญสองประการนี้ มีผลขึ้นถึงความสำเร็จในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Implement) กลยุทธ์องค์กรที่เข้าใจได้ยากและไม่ชัดเจนนั้นมีความไม่ต่างกับการไม่มีกลยุทธ์องค์กรเลย สรุปกลยุทธ์ที่ดีมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วนดังนี้

๑) เป้าหมาย (Objective) กลยุทธ์ที่ดีจะต้องบอกได้ว่า กลยุทธ์นั้น ๆ จะนำไปสู่เป้าหมายอะไรขององค์กร เพราะการที่เราไม่รู้ว่าจะทำอะไรของเราก็คืออะไร ก็ไม่มีถนนเส้นทางไหนนำพาเราไปสู่เป้าหมายได้ คุณสมบัติของ Objective ที่ดีนั้นคือ จะต้องมีความชัดเจน (specific), วัดผลได้ (measurable), มีกรอบเวลาที่แน่นอน (time-bound), และควรจะตั้งเป้าหมายสำคัญที่สุดเพียงเป้าหมายเดียวเท่านั้น (single goal)

๒) ขอบเขต (Scope) ขอบเขตขององค์กรนั้น มีทั้งหมด ๓ มิติ ได้แก่ ลูกค้า (หรือสิ่งที่เราจะให้บริการ) (customer or offering), พื้นที่ (geographic location), และการประสานงานกันตาม

^{๒๔}Pearce and Robinson, **Strategic Management**, (Chicago, IL: R.D win, Inc., 2000), p. 10.

ลักษณะการดำเนินธุรกิจ (vertical integration) ความชัดเจนในขอบเขตองค์กร ไม่ว่าจะมิติใดมิติหนึ่งจะทำให้บุคลากรในองค์กรสามารถเน้นการทำงานไปที่จุดนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งแต่ละบริษัทย่อมให้ความสำคัญกับแต่ละมิติที่ไม่เหมือนกัน ขอบเขตนั้นมีความแตกต่างกับเป้าหมายอย่างชัดเจน ตรงที่ขอบเขตจะเป็นการบอกว่า “พื้นที่ใด” ที่บริษัทจะไม่เดินทางไป เช่น กลุ่มลูกค้าใดที่ไม่ใช่กลุ่มลูกค้าของบริษัท เป็นต้น

๓) ความได้เปรียบในการแข่งขัน (Competitive Advantage) คือ ความสามารถของบริษัทที่แตกต่างและเหนือกว่าบริษัทคู่แข่ง อันสามารถนำไปสู่เป้าหมายของบริษัทได้ ความได้เปรียบในการแข่งขันประกอบไปด้วย ๒ ส่วน คือ

(๑) คุณค่าที่จะมอบให้แก่ลูกค้า (Statement of the Customer Value Proposition)

(๒) กิจกรรม (Activity) ของบริษัทที่แตกต่างจากบริษัทอื่นๆ ที่จะทำให้บริษัทสามารถได้ นำส่ง “คุณค่า” ให้แก่ลูกค้า (Customer Value Proposition)^{๒๕}

การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) ได้มีผู้กำหนดขั้นตอนและกระบวนการไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

องค์ประกอบพื้นฐานของการจัดการเชิงกลยุทธ์มี ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย

๑) การตรวจสอบสภาพแวดล้อม (Environmental scanning)

๒) การจัดทำกลยุทธ์ (Strategy formulation)

๓) การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (Strategy implementation)

๔) การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and control)^{๒๖}

กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑) การระบุพันธกิจ วัตถุประสงค์ และกลยุทธ์ขององค์กร (Identify the Organization's Current Mission, Objectives and Strategies)

๒) การวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมภายนอก (Doing an External Analysis)

๓) การวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมภายใน (Doing an Internal Analysis)

๔) กำหนดกลยุทธ์ (Formulating Strategies)

๕) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Implementing Strategies)

๖) การประเมินผลงาน (Evaluating Results)^{๒๗}

ขั้นตอนในการสร้างกลยุทธ์จะอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่เราทำได้ดีที่สุด What you do best แต่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่คู่แข่งของเราทำอยู่ (Not what the others do) ซึ่งแนวคิดนี้ใช้ได้ทั้งธุรกิจการผลิตและธุรกิจการบริการ โดยมีขั้นตอน ๔ ขั้นตอน คือ

^{๒๕}David J. Collis and Michael G. Rukstad, *Can You Say What Your Strategy Is?*. (USA: Harvard Business Review, 2008), p. 10.

^{๒๖}Wheelen and Hunger, *Strategic Management and Business Policy*, (Prentice Hall, 2000), p. 3.

^{๒๗}Robbins and Coulter, *Planning is the management function that involves plans to integrate and coordinate activities*, (Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2007), pp. 91 – 94.

๑) ระบุแรงขับเคลื่อน (Driving Force) ขององค์กรที่สามารถช่วยให้มีความได้เปรียบทางการแข่งขัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับจุดแข็งที่องค์กรมีอยู่ เช่น การที่องค์กรมีเทคโนโลยีที่แตกต่าง องค์กรสามารถใช้เทคโนโลยีเป็นตัวนำสำคัญในการดำเนินงานได้ เป็นต้น

๒) สร้างกรอบแนวคิดทางธุรกิจ (Business Concept) อย่างสั้น ๆ เพื่อแสดงว่าจะใช้แรงผลักดันนั้นอย่างไร เช่น จะใช้เทคโนโลยีนั้นผลิตสินค้าอะไร จะเจาะจงขายยังภูมิภาคใด

๓) ระบุความเชี่ยวชาญขององค์กร (Area of Excellence) ที่เราต้องการ เพื่อนำมาใช้สนับสนุนกลยุทธ์ เช่น อาจจำเป็นต้องปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น หรือการสร้างความชำนาญในการขายและบริการแก่พนักงานขาย เป็นต้น

๔) ระบุประเด็นสำคัญ (Critical Issues) หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญที่อาจจะต้องถูกปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เอื้อต่อการนำกลยุทธ์ไปดำเนินการ เช่น โครงสร้าง (Structure) กระบวนการหรือระบบ (Process/System) ทักษะและความสามารถ (Skills/Competencies) ระบบการให้ผลตอบแทน (Compensation) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีทฤษฎีที่ว่าด้วยกลยุทธ์ที่สามารถนำมาพิจารณาใช้ได้มากมาย แต่ย่อมไม่มีทฤษฎีหรือแนวทางจัดการใดใช้ได้กับทุกสถานการณ์ ดังนั้นจึงไม่มีสูตรสำเร็จในการกำหนดกลยุทธ์และสร้างกลยุทธ์ที่สามารถใช้ได้กับทุกสถานการณ์ แต่อย่างน้อยในการกำหนดกลยุทธ์นั้น ควรจะได้พิจารณาเกณฑ์ต่อไปนี้ประกอบด้วย เช่น

เป็นกลยุทธ์ที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมภายนอก

เป็นกลยุทธ์ที่สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน

เป็นกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ในระยะยาว

เป็นกลยุทธ์ที่มีความยืดหยุ่นเหมาะสม

เป็นกลยุทธ์ที่เป็นไปได้^{๒๘}

การจัดการเชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วย การปฏิบัติ ๕ ประการ คือ ๑) การกำหนดทิศทาง (Direction Setting) ๒) การประเมินองค์กรและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning) ๓) การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation) ๔) การดำเนินกลยุทธ์ (Strategy Implementation) ๕) การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control)

๑. กำหนดทิศทาง

ในการกำหนดทิศทางขององค์กรจะประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และการกำหนดภารกิจ (Mission) หรือกรอบในการดำเนินงานที่ชัดเจนจะช่วยให้องค์กรสามารถกำหนดทิศทางในระยะยาว อีกทั้งยังแสดงถึงความตั้งใจในการดำเนินธุรกิจอีกด้วย

ภารกิจ (Mission) ในกระบวนการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์นั้น ชั้นแรกองค์กรจะต้องระบุภารกิจและเป้าหมายหลักที่สำคัญของบริษัท ซึ่งภารกิจ หมายถึง ประกาศหรือข้อความของบริษัทที่พยายามกำหนดว่าจะทำอะไรในปัจจุบัน และกำลังจะทำอะไรในอนาคตและองค์กรเป็นองค์กรแบบใด และจะก้าวไปสู่การเป็นองค์กรแบบใดทั้งนี้เพื่อบรรลุสู่ความเป็นเลิศเหนือคู่แข่ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ว

^{๒๘}Michael Porter, M.E., *From Competitive Advantage to Corporate Strategy*, (Harvard Business Review May/June, 1987), pp. 43-59.

ข้อความเรื่องภารกิจขององค์กรจะประกอบไปด้วย ข้อความที่บ่งบอกถึงคุณค่าทางปรัชญาสำคัญที่ผู้บริหารตัดสินใจกระทำ ซึ่งแสดงถึงพันธะของบริษัทที่มีต่อเป้าหมายและสอดคล้องกับคุณค่าของผู้บริหาร นอกจากนี้แล้วภารกิจยังจะสร้างสภาพแวดล้อมในการกำหนดกลยุทธ์อีกด้วย

เป้าหมาย (Goal) คือ การบอกถึงสิ่งที่องค์กรปรารถนาให้เกิดขึ้นในอนาคต และพยายามบรรลุ โดยมีการกำหนดให้ชัดเจน กระชับ ตรงจุด และสามารถวัดได้ ทั้งนี้การกำหนดเป้าหมายจะมีการกำหนดให้ชัดเจนขึ้นกว่าการกำหนดภารกิจว่าจะต้องทำอะไร

๒) การประเมินองค์กรและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning)

ในการประเมินสภาพแวดล้อมขององค์กรนั้นจะประกอบไปด้วยการประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก และการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทราบถึง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือโดยทั่วไปจะเรียกว่าการวิเคราะห์ตามตัวแบบสวอต (SWOT Analysis) ได้แก่

การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength –S)

การวิเคราะห์จุดอ่อน (Weakness –W)

การวิเคราะห์โอกาส (Opportunity –O)

การวิเคราะห์ภาวะคุกคาม (Threat- T)

๒.๑ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในขององค์กร (Internal Analysis) นั้น จะทำให้ทราบถึงจุดอ่อนและจุดแข็งขององค์กร ช่วยให้ประเมินอดีตและแนวโน้มในปัจจุบัน การวิเคราะห์ภายในสามารถทำได้โดยการวิเคราะห์ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ (Critical success factor) การวิเคราะห์ (Value chain) และวิเคราะห์กระบวนการหลัก (Core business process) ซึ่งจะทำให้องค์กรมีความสามารถหลักที่โดดเด่น (Core competency)

- การวิเคราะห์ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ (Critical Success factor) สามารถทำได้โดยการวิเคราะห์ลักษณะของกิจการ ตำแหน่งทางการแข่งขัน สภาพแวดล้อมทั่วไป และการพัฒนาองค์กร

- การวิเคราะห์ห่วงโซ่ค่านิยม (Value chain) เป็นการพยายามเชื่อมโยงกิจกรรมหลักและกิจกรรมย่อยขององค์กร โดยการพยายามจัดกิจกรรมย่อยให้สนับสนุนกิจกรรมหลัก เพื่อจะสร้างคุณค่าที่สนองตอบกับค่านิยมของลูกค้า โดยสายงานหลักจะทำหน้าที่ในการผลิตกิจกรรมพื้นฐาน ประกอบไปด้วย การนำเข้าวัตถุดิบ การผลิตสินค้าและบริการ การตลาด และการให้บริการลูกค้า ส่วนสายงานสนับสนุนจะทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาเทคโนโลยี การจัดซื้อวัตถุดิบ เนื่องจากการวิเคราะห์ห่วงโซ่ค่านิยม จะทำให้องค์กรได้รับรู้ถึงค่านิยมของลูกค้าได้อย่างชัดเจน ทำให้สามารถวิเคราะห์และเชื่อมโยงค่านิยมของลูกค้า เข้าสู่กิจกรรมทุกกิจกรรมขององค์กร

- การวิเคราะห์กระบวนการหลัก (Core Business process) และระบบการดำเนินงานเป็นกระบวนการสร้างคุณค่าที่เชื่อมโยงระหว่างผู้จัดหาวัตถุดิบ องค์กร และลูกค้าเข้าด้วยกัน โดยมีกระบวนการหลักขององค์กร เพื่อพัฒนาสินค้าและบริการ และเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า

โดยสรุปแล้วการวิเคราะห์ปัจจัยภายในหรือสภาพแวดล้อมภายในนี้จะทำให้ทราบถึงจุดแข็งหรือจุดอ่อนทางธุรกิจขององค์กร **จุดแข็ง** : ลักษณะหรือองค์ประกอบขององค์กรที่มีสมรรถนะเหนือกว่าคู่แข่ง **จุดอ่อน** : ลักษณะหรือองค์ประกอบขององค์กรที่มีสมรรถนะด้อยกว่าเมื่อเทียบกับคู่แข่ง

๒.๒ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร (External Analysis) สภาพแวดล้อมภายนอกประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทั่วไปและสภาพแวดล้อมในการดำเนินงาน

สภาพแวดล้อมทั่วไป (General Environment) เป็นสภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญ แต่อาจจะไม่ใช่สิ่งแวดล้อมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับองค์กรโดยตรงแต่เป็นสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป มีตัวแบบในการพิจารณา คือ PEST Environment ได้แก่

สภาพแวดล้อมด้านการเมือง (Political Environment – P)

สภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ (Economic Environment – E)

สภาพแวดล้อมด้านสังคม (Sociological Environment – S)

สภาพแวดล้อมด้านเทคโนโลยี (Technology Environment – T)

๓) การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy Formulation)

การกำหนดกลยุทธ์ เป็นการพัฒนาแผนระยะยาวบนรากฐานของโอกาสและอุปสรรค ที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก และการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน โดยองค์กรจะต้องกำหนดและเลือกกลยุทธ์ที่ดีที่สุดที่เหมาะสมกับองค์กรที่สุด ผู้บริหารต้องพยายามตอบคำถามว่าทำอย่างไรองค์กรจึงจะไปถึงเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ได้ โดยใช้ความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กรกำหนดเป็นกลยุทธ์ ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงระดับที่แตกต่างกันของกลยุทธ์ด้วย ซึ่งมีทั้งสิ้น ๓ ระดับ คือ

๑. กลยุทธ์ระดับองค์กร (Corporate Strategy) เป็นกลยุทธ์ที่ครอบคลุมและบ่งบอกถึงกลยุทธ์โดยรวม และทิศทางในการแข่งขันขององค์กรว่า องค์กรจะมีการพัฒนาไปสู่ทิศทางใด จะดำเนินงานอย่างไร และจะจัดสรรทรัพยากรไปยังแต่ละหน่วยขององค์กรอย่างไร เช่น การดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร การขยายตัวไปในธุรกิจที่ไม่เกี่ยวข้องกันเลย เป็นต้น ตัวอย่างเครื่องมือ (Tools) ที่ช่วยในการกำหนดกลยุทธ์ในระดับองค์กร เช่น Boston Consulting Group Matrix, McKinsey 7 - S Framework เป็นต้น

๒. กลยุทธ์ระดับธุรกิจ (Business Strategy) เป็นการกำหนดกลยุทธ์ในระดับที่ย่อยลงไปจะมุ่งปรับปรุงฐานะการแข่งขันขององค์กรกับคู่แข่ง และระบุถึงวิธีการที่องค์กรจะใช้ในการแข่งขัน มุ่งปรับปรุงฐานะการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น โดยอาจรวมกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่คล้ายกันไว้ด้วยกันภายในหน่วยธุรกิจเชิงกลยุทธ์ (Strategic Business Unit - SBU) เดียวกัน กลยุทธ์ระดับธุรกิจของ SBU นี้จะมุ่งการเพิ่มกำไร (Improving Profitability) และขยายการเติบโต (Growth) ให้มากขึ้น บางครั้งจึงเรียกกลยุทธ์ในระดับนี้ว่ากลยุทธ์การแข่งขัน (Competitive Strategy) ซึ่งโดยทั่วไปจะมีอยู่ ๓ กลยุทธ์ คือ การเป็นผู้นำด้านต้นทุนต่ำ (Cost Leadership) การสร้างความแตกต่าง (Differentiation) และการจำกัดขอบเขตหรือการมุ่งเน้นหรือการรวมศูนย์ (Focus Strategy)

๓. กลยุทธ์ระดับปฏิบัติการ (Operational Strategy) เป็นการกำหนดกลยุทธ์ที่ครอบคลุมวิธีการในการแข่งขัน แก่ผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงาน (Function) ต่าง ๆ มุ่งเน้นให้แผนงานตามหน้าที่พัฒนากลยุทธ์ขึ้นมา โดยอยู่ภายใต้กรอบของกลยุทธ์ระดับองค์กรและกลยุทธ์ระดับธุรกิจ เช่น แผนการผลิต แผนการตลาด แผนการดำเนินงานทั่วไป แผนการด้านทรัพยากรบุคคล แผนการเงิน เป็นต้น

๔) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation)

การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ คือกระบวนการที่ผู้บริหารแปลงกลยุทธ์และนโยบาย ไปสู่แผนการดำเนินงาน กำหนดรายละเอียดด้านต่าง ๆ เช่น ด้านงบประมาณ หรือวิธีการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงภายในด้านวัฒนธรรม โครงสร้าง หรือระบบการบริหาร เพื่อให้สามารถดำเนินการตามกลยุทธ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยทั่วไปจะประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ

๑. ขั้นตอนของการกำหนดแผนและการจัดสรรทรัพยากร (Resources Allocation)

๒. ขั้นตอนของการปรับโครงสร้างองค์กร เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของการใช้กลยุทธ์และการใช้ทรัพยากร เป็นต้น

๓. ขั้นตอนของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในส่วนของระบบและการพัฒนาทรัพยากรบุคคล เช่น เรื่องระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบบริหารบุคคล (การให้การศึกษา การให้การอบรม การกระตุ้น ส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรทำงานได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ) เป็นต้น

๔. การกระจายกลยุทธ์ (Strategic Deployment) หากองค์กรมีการสร้างวิสัยทัศน์ สร้างพันธกิจขึ้นมาแล้ว แต่ไม่ได้มีการดำเนินการก็จะทำให้เกิดการสูญเปล่า (Waste) ได้

ความสำเร็จขององค์กรนั้นเกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพในการนำกลยุทธ์ไปประยุกต์ปฏิบัติ ทั้งนี้ผู้บริหารควรมีการมอบหมาย และกำหนดแนวทางหรือวิธีการในการปฏิบัติงาน สิ่งที่สำคัญในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการปฏิบัติงานอย่างถ่องแท้

๕) การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control)

การควบคุมกลยุทธ์ เป็นหน้าที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลกลยุทธ์ที่นำไปปฏิบัติ ทั้งนี้ในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัตินั้นมักจะเกิดข้อผิดพลาดที่ต้องการการปรับปรุงเพื่อให้แน่ใจว่ากลยุทธ์นั้นจะก่อให้เกิดผลการปฏิบัติงานที่ตรงตามแผนที่ได้ตั้งไว้ การตรวจสอบกลยุทธ์ (Strategic Control) จะมีการวัดผลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีการกำหนดเกณฑ์และมาตรฐาน โดยมาตรวัดการดำเนินงานที่เหมาะสมกับแต่ละองค์กร ซึ่งในแต่ละองค์กรจะมาตรฐานและเกณฑ์การดำเนินงานของตนเอง ทั้งนี้การกำหนดมาตรฐานควรมีความระมัดระวังเพื่อให้สามารถสะท้อนผลการดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม^{๒๔}

การจัดการเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๑. การจัดวางกลยุทธ์ (Strategy Formulation) หรือการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning)

๑.๑ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อหาโอกาสและภัยคุกคามโดยพิจารณาในแง่ต่างๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี การต่างประเทศ ตลาด ลูกค้า คู่แข่ง ผู้สนับสนุน วัตถุดิบ และตลาดแรงงาน ฯลฯ

๑.๒ การวิเคราะห์สถานการณ์ภายใน เพื่อหาจุดแข็งและจุดอ่อน เช่น ความสามารถด้านการตลาด การผลิต การเงิน สารสนเทศ กฎระเบียบ การจัดการ และทรัพยากรบุคคล ฯลฯ

^{๒๔}Porter, M.E., *From Competitive Advantage to Corporate Strategy*, (Harvard Business Review May / June, 1987), pp. 60-65.

๑.๓ การกำหนด ทบทวนวิสัยทัศน์ และภารกิจขององค์การเพื่อกำหนดให้แน่ชัดว่า

- องค์การของเราจะมีลักษณะเช่นใด
- มีหน้าที่บริการอะไร แก่ใครบ้าง
- โดยมีปรัชญา หรือค่านิยมหลักในการดำเนินการเช่นใด

๑.๔ การกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์การในระยะของแผนกลยุทธ์

๑.๕ การวิเคราะห์และเลือกกำหนดกลยุทธ์และแนวทางพัฒนาองค์การ

๒. การนำกลยุทธ์ไปสู่ปฏิบัติ (Strategic Implementation)

๒.๑ การกำหนดเป้าหมายการดำเนินงาน

๒.๒ การวางแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ที่ระบุกิจกรรมต่างๆ ที่จะต้องดำเนินการ

๒.๓ การปรับปรุงพัฒนาองค์การ เช่น ในด้านโครงสร้าง ระบบงาน ทรัพยากรบุคคล

วัฒนธรรมองค์การและ ปัจจัยการบริการต่างๆ ในองค์การ

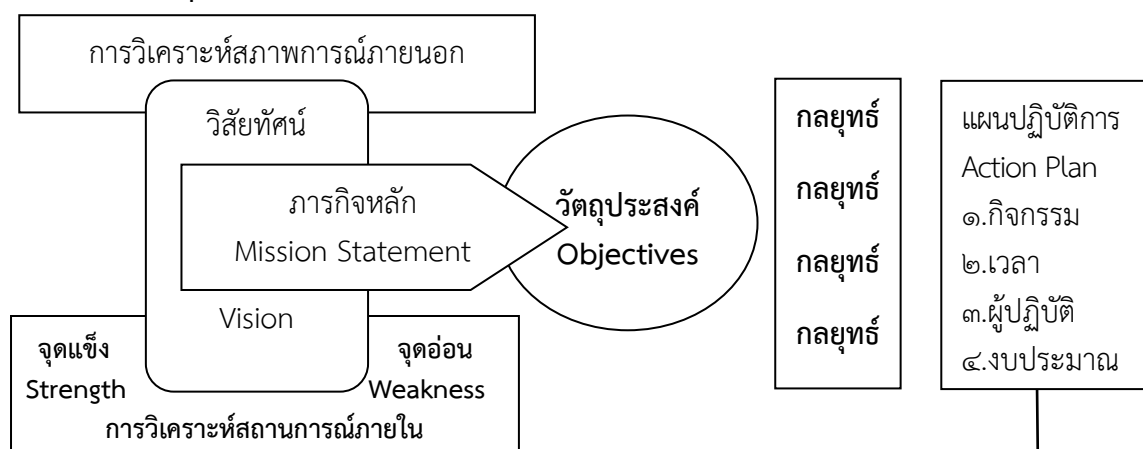
๓. การควบคุมและประเมินผลเชิงกลยุทธ์ (Strategic Control & Evaluation)

๓.๑ การติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนกลยุทธ์

๓.๒ การติดตามสถานการณ์ และเงื่อนไขต่างๆ ที่อาจเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งอาจทำให้ต้อง

มีการปรับแผนกลยุทธ์

๑.การจัดวางกลยุทธ์

๒. การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

- การจัดทำแผนปฏิบัติการ
- การพัฒนาองค์การและการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ
 - * ปรับโครงสร้าง
 - * ระบบงาน
 - * บุคลากร
- วัฒนธรรมองค์การ ฯลฯ
- การปรับการดำเนินงาน

๓. การควบคุมและประเมินผล

การติดตาม ควบคุม และประเมินผล

แผนภาพที่ ๒.๓ กระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์

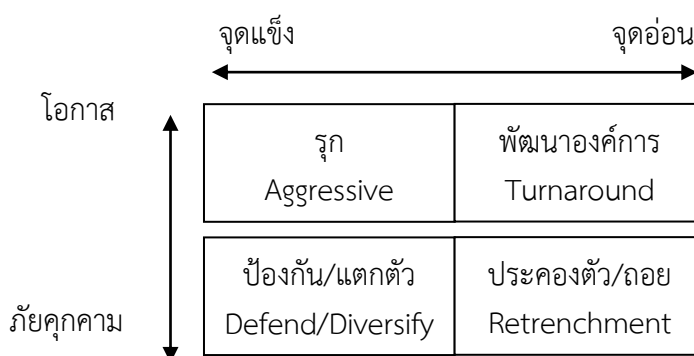
๒.๑.๓ การกำหนดภารกิจ

การกำหนดภารกิจมีสองระดับ คือ

๑. ระดับแรกเป็นการกำหนดภารกิจในลักษณะของอาณัติ (Mandate) หรือบทบาท หน้าที่ขององค์การที่สังคมกำหนดให้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การตอบคำถามที่ว่า “องค์การนี้มีขึ้นมาเพื่ออะไร?” (Organizational Charter) ซึ่งคำตอบจะคงที่ตลอดชั่วอายุขององค์การ

๒. ระดับที่สองเป็นการกำหนดภารกิจ ที่องค์การจะต้องดำเนินการ เพื่อให้บรรลุตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ (Organizational Mission) ซึ่งเปรียบเสมือนวัตถุประสงค์ของแผนกลยุทธ์นั่นเอง ซึ่งอาจปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ แต่ไม่ควรเปลี่ยนไปจนไม่สอดคล้องกับภารกิจดั้งเดิม (ระดับแรก) ขององค์การ

การกำหนดภารกิจให้ครอบคลุมถึงกลยุทธ์หลักที่ควรนำมาใช้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๔ ภารกิจการกำหนดกลยุทธ์^{๓๐}

สรุปว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ เป็นเทคนิควิธีการพัฒนาองค์การ ให้สามารถอยู่รอด และเจริญก้าวหน้าไปได้ ภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง แม้กระบวนการในการจัดการเชิงกลยุทธ์จะค่อนข้างสลับซับซ้อน แต่ก็ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้สามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานและพัฒนาองค์การได้อย่างรอบคอบ และสามารถที่จะระดมการมีส่วนร่วมของบุคลากรต่างๆ ในองค์การ เพื่อที่จะนำมากำหนดทิศทางและกลยุทธ์ ที่จะเป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกันด้วย เมื่อทุกๆ คนในองค์การมองเห็นและเข้าใจทิศทางที่องค์การจะมุ่งไปการดำเนินงานที่สอดคล้องประสานกันในส่วนต่างๆ ในองค์การก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก และเมื่อนั้นศักยภาพที่มีอยู่ในองค์การ ก็จะถูกนำมาใช้ในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพ และ ประสิทธิผลได้อย่างแท้จริง

^{๓๐}Greenley, Gordone L, **Strategic Management**, (London: Prentice-Hall, 1989), P.84.

๒.๒ เอกสารเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

จากการเอกสารเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ จากนักวิชาการและผู้ทำการวิจัยหลากหลายท่าน ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ดังต่อไปนี้

การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน การปกครองสงฆ์หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัฐสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจ รัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราช ทรงอยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการแต่งตั้งในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงาน เขตการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงาน หรือผู้รับมอบหมายงานปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุม บังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๓๑}

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์กลางรวมเขตการปกครองและเจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครองได้แก่ เขตปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครองเป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออกและหนใต้ ในส่วน

^{๓๑}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโต), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๓.

ของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุตเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองคณะสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคมเป็นหน่วยงานในส่วนกลางและประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะใหญ่ ๕ หน คือ

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้
๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

โดยอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะหนใหญ่ ในเขตของตนมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้^{๓๒}

๑. ดำเนินงานปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช
๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินการไปด้วยดี
๓. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่น จากมหาเถรสมาคม
๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ
๕. ควบคุมการบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย
๖. ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตนระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กำหนดส่วนหลักไว้ชัดเจนในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตการปกครองเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนตำบลและเขตปกครองให้เป็นไปตามกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม ส่วนมาตรา ๒๒ กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับชั้น คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะชั้นนั้นๆ ด้วยก็ได้

^{๓๒}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๙.

เอกสารเกี่ยวกับกฎหมายอาญาในการปกครองคณะสงฆ์

จากการศึกษาค้นคว้า ในการวิจัยในเรื่อง "กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑" ทำให้ผู้วิจัยต้องกำหนดหัวข้อในการวิจัยเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ซึ่งได้กำหนดไว้คือ การปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กฎที่ ๒๓ การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กฎที่ ๒๔ การแต่งตั้งผู้รักษาราชการแทน กฎที่ ๑๙ การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ กฎที่ ๑๗ การแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักร กฎที่ ๑๘ ตามลำดับ ในการศึกษาเนื้อหาของกฎหมายอาญาสามารถนำเสนอได้ดังนี้

กฎหมายอาญา ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) "ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตี มาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายอาญา ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิกกฎหมายอาญา ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และบรรดากฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใด ในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายอาญาฉบับนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายอาญาฉบับนี้ ให้ใช้กฎหมายอาญาฉบับนี้แทน^{๓๓}

กฎหมายอาญา ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) "ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตี มาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายอาญา ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิก

(๑) กฎหมายอาญา ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕)

(๒) กฎหมายอาญา ฉบับที่ ๒๐ (พ.ศ. ๒๕๓๖) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายอาญา ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕)

บรรดากฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายอาญาฉบับนี้ หรือซึ่งขัดแย้งหรือแย้งกับกฎหมายอาญาฉบับนี้ ให้ใช้กฎหมายอาญาฉบับนี้แทน^{๓๔}

กฎหมายอาญา ฉบับที่ ๑๙ (พ.ศ. ๒๕๓๖) "ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้รักษาราชการแทนเจ้าอาวาส" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๓๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายอาญา ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิก

(๑) กฎหมายอาญา ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓)

(๒) กฎหมายอาญา ฉบับที่ ๑๐ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๒๑)

(๓) กฎหมายอาญา ฉบับที่ ๑๐ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๓๓)

^{๓๓}สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

^{๓๔}สำนักงานเจ้าคณะหนกลาง, การประชุมอบรมเจ้าอาวาสใหม่, ในเขตการปกครองคณะสงฆ์หนกลาง. ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเจ้าคณะหนกลาง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๙-๑๒๒.

บรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายธรรมนูญนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายธรรมนูญนี้ให้ใช้กฎหมายธรรมนูญนี้แทน

กฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) "ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอัครราชกุมาร" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตี๋ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายธรรมนูญนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิก

(๑) กฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๐๖)

(๒) กฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๗ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๑๕)

บรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใด ในส่วนที่กำหนดไว้แล้ว ในกฎหมายธรรมนูญนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายธรรมนูญนี้ ให้ใช้กฎหมายธรรมนูญนี้แทน

กฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๓๖) "ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตี๋ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายธรรมนูญนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิกกฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๐๖) และบรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายธรรมนูญนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายธรรมนูญนี้ให้ใช้กฎหมายธรรมนูญนี้แทน^{๓๕}

ตารางที่ ๒.๒ สรุปเอกสารเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๙.	การปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจอธิปไตยและจารีตเป็นหลักอุดหนุน

๒.๒.๑ รูปแบบการปกครอง

แนวคิดและรูปแบบการปกครอง (Form government) สำหรับสังคมการเมืองมีหลายรูปแบบตามความคิดของแต่ละสมัย นับตั้งแต่แรกเริ่มจากมนุษย์อยู่ด้วยกันจนปัจจุบัน แรกเริ่มมีประสบการณ์ของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว พ่อแม่ลูก หรือในวงศ์ญาติ ก็อาจเห็นคนเดียว ควรจะเป็นผู้นำมีอำนาจในการควบคุมดูแลให้ไปตามความต้องการได้ ก็ยอมให้มีคนขึ้นคนหนึ่งทำหน้าที่ปกครอง ส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโส แต่บางครั้งรวมกันหลายครอบครัวต่างวงศ์ญาติ ก็เห็นว่าคนแข็งแรงที่สุด ควรเป็นผู้ทำหน้าที่ปกครอง รูปแบบการปกครองเช่นนี้ได้เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา มีการปกครองเป็นกลุ่ม หรือปกครองโดยคนส่วนมากของประเทศบ้างในรูปแบบต่างๆ กันและเรียกรูปแบบการปกครองต่างๆ กัน^{๓๖}

^{๓๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒-๘๖.

^{๓๖}จุมพล นิมพานิช, “แนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครอง”, ในสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา การเมืองการปกครองระดับตำบลหมู่บ้าน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๖.

๒.๒.๒ การแบ่งรูปแบบการปกครองตามแนวตะวันตก

ปัจจุบันได้มีการแบ่งรูปแบบการปกครองมากมายหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบที่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์มีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบการปกครองดั้งเดิมของอริสโตเติล โดยพิจารณาจำนวนผู้ปกครองและจุดมุ่งหมายในการปกครองเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง และ พิจารณาจากการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ได้แก่ รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ ต่อไปนี้ คือ รูปแบบการปกครองของแต่ละรูปแบบ

๑. รูปแบบการปกครองของอริสโตเติล เป็นการแบ่งรูปแบบการปกครองที่เก่าแก่ที่สุดและมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ เมื่อประมาณ ๔๐๐ ปีก่อน ค.ศ.^{๓๗} อริสโตเติลได้แบ่งรูปแบบการปกครองโดยพิจารณาจาก จำนวนผู้ปกครอง และจุดมุ่งหมายในการปกครอง เพื่อประชาชนหรือเพื่อตนเอง โดยแบ่งรูปแบบการปกครองที่ดี ๓ รูปแบบที่ใช้อำนาจการปกครองตามกฎหมายและเพื่อประโยชน์ส่วนรวม กับอีก ๓ รูปแบบที่ไม่ดีที่ใช้อำนาจการปกครองเพื่อประโยชน์ตนเองและพวกพ้อง (ตามรูปภาพ)

จำนวนผู้ปกครอง	จุดมุ่งหมายในการปกครอง	
	เพื่อประชาชน	เพื่อผู้ปกครอง
คนเดียว(One person)	ราชาธิปไตย (Monarchy)	ทฤษาธิปไตย(Tyranny)
คณะบุคคล(A few people)	อภิชนาธิปไตย(Aristocracy)	คณาธิปไตย (Oligarchy)
คนส่วนมาก (The Majority)	โพลิตี (Polity)	ประชาธิปไตย(Democracy)

ที่มา : ดัดแปลงจาก Political Science : An Introduction by Roskin and others,1988, p. 39.

รูปแบบการปกครองทั้ง ๖ นี้มาจากรูปแบบการปกครองสามประเภทคือ ประเภทที่บุคคลคนเดียวเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองได้แก่ ราชาธิปไตย และทฤษาธิปไตย ประเภทคณะบุคคลเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง ได้แก่ อภิชนาธิปไตยและคณาธิปไตย และประเภทที่คนส่วนมากเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองได้แก่ โพลิตี หรือมัชฌิมวิถิธิปไตย และประชาธิปไตย

ราชาธิปไตย^{๓๘} อาจเป็นรูปแบบสมบูรณ์ราชาธิปไตย (Absolute) หรือแบบอำนาจจำกัด (Limited) ก็ได้ อาจเป็นแบบตามอำเภอใจ (Arbitrary) หรือแบบตามหลักรัฐธรรมนูญ (Constitutional) ก็ได้ ส่วนสถาบันรัฐสภาอาจมีหรือไม่มีก็ได้ พระมหากษัตริย์อาจจะรวมอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการไว้ในตัวเองพระองค์เดียว หรืออาจจะมอบอำนาจบางอย่างให้คนอื่นก็ได้ กษัตริย์อาจครองราชย์บัลลังก์โดยสืบทอดมาหรืออาจใช้กำลังยึดอำนาจการปกครองก็ได้ ซึ่งการยึดอำนาจการปกครองนั้น กษัตริย์จะได้รับการเรียกชื่อจากนักปรัชญาการเมืองว่า ทฤษาธิปไตย (Tyranny) หรือแบบทฤษาธิปไตย ซึ่งคำๆนี้นักจะถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ปกครองที่อยู่เหนือกฎหมาย ซึ่งเป็นการปกครองเพื่อประโยชน์ตนเองมากกว่าที่จะทำเพื่อประชาชน นักปรัชญาการเมืองมักจะแบ่งรูปแบบ

^{๓๗}Roskin, Michael G. and Others, **Political Science : An Introduction**, (New Jersey: Prentice-Hall International, Inc, 1988), p. 38.

^{๓๘}Rodee, Carlton C. and Other, **Introduction to Political Science**, 2nd Editon, New Jersey: McGraw-Hill Inc., 1967), pp. 45-46.

ราชาธิปไตยออกเป็น “ดี” หรือ “มีมาตรฐาน” หากกษัตริย์ปกครองตามตัวบทกฎหมายหรือเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งหมด และ “เลว” หรือ “นอกกลุ่มนอกทาง” หากกษัตริย์ไม่เคารพกฎหมายที่มีอยู่ หรือ แสวงหาแต่สิ่งตนเองพึงพอใจ

ปัจจุบันรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยดูเหมือนจะเป็นระบบที่กำลังจะเสื่อมความนิยมลงอย่างรวดเร็วทั้งในและต่างประเทศแถบยุโรปและเอเชียรูปแบบราชาธิปไตยที่มีอยู่จะเป็นรูปแบบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีอำนาจจำกัด ซึ่งอำนาจกษัตริย์จะตกอยู่ในคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา เช่น อังกฤษ นอร์เวย์ สวีเดน เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม และกรีซ แท้จริงแล้วประเทศเหล่านี้ มีรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย แบบรัฐสภาที่กษัตริย์จะทำหน้าที่เป็นประมุขทางพิธีการเท่านั้น ไม่มีอำนาจทางการเมืองเลย แม้พระองค์จะได้รับความรักและเคารพจากประชาชนอย่างมากก็ตาม

อภิชนาธิปไตย^{๓๙} เป็นรูปแบบการปกครองที่มุ่งเน้นเพียงวัฒนธรรมและคุณธรรมของคนชั้นสูงในสังคมเป็นสำคัญ โดยกำหนดว่าชนชั้นปกครองคือผู้ที่มีวัฒนธรรมสูงและคุณธรรม รูปแบบนี้อาจเป็นทางเลือกเพื่อลดระดับความเป็นรูปธรรมแบบอุดมคติของราชาธิปไตยให้มาสู่รูปแบบที่มีความจำเป็นไปได้มากขึ้น เพราะโดยเหตุผลการมอบอำนาจไว้แก่คนเดียว แม้ว่าในขั้นต้นอาจจะจะเป็นว่าเป็นผู้มีคุณธรรมแต่การมีอำนาจอาจทำให้หลงอำนาจและสูญเสียคุณธรรมไปได้ เพราะผู้มีอำนาจเด็ดขาดไม่มีการตรวจสอบ มีแนวโน้มที่จะหลงอำนาจได้ง่ายที่สุด ด้วยเหตุนี้ การกำหนดให้ผู้ปกครองเป็นคณะบุคคลผู้ทรงคุณธรรม เพื่อให้ทำหน้าที่ตรวจสอบในการใช้อำนาจซึ่งกันและกัน จะเป็นรูปแบบที่มีความเป็นไปได้และความน่าเชื่อถือมากกว่า ส่วนคณาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่มุ่งหวังทรัพย์สินเป็นที่ตั้ง โดยชนชั้นผู้ปกครอง คือ ชนชั้นที่มั่งคั่งที่สุดของสังคม กล่าวได้ว่า เป็นชนชั้นที่มีอำนาจการปกครองสูงสุดและทรัพย์สินสูงสุด จึงมีความมั่งคั่งทั้งอำนาจและทรัพย์สินสมบัติ รูปแบบการปกครองแบบคณาธิปไตย อาจแปรผันจากรูปแบบอภิชนาธิปไตย กล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองผู้ทรงคุณธรรมในแบบอภิชนาธิปไตย เริ่มสนใจแสวงหาทรัพย์สิน จนในที่สุดเห็นชอบร่วมกันในหมู่ผู้ปกครองที่จะใช้อำนาจ เพื่อประโยชน์แห่งตนและพรรคพวก โดยไม่คำนึงถึงรัฐและประชาชน เป็นการละทิ้งคุณธรรมทั้งปวงเพื่อแลกกับทรัพย์สินสมบัติ ในที่สุดรูปแบบอภิชนาธิปไตย ก็จะล่มสลายกลายเป็นรูปแบบคณาธิปไตยโดยสมบูรณ์ เพราะผู้มีอำนาจโดยปราศจากผู้ควบคุมกำกับและตรวจสอบมีโอกาสที่จะหลงอำนาจ (abuse) ได้มากที่สุด

สำหรับประชาธิปไตยนั้น^{๔๐} อริสโตเติล มองว่า เป็นการปกครองโดยคนจำนวนมาก ซึ่งคนส่วนมากก็คือมวลชนที่อาจจะไม่รู้จักรัดตสันใจได้ถูกต้อง และที่สำคัญก็คือ การตัดสินใจปัญหาเป็นไปในลักษณะของฝูงชนที่ไม่มีความรับผิดชอบ (mob) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ประชาธิปไตยตามความหมายของอริสโตเติล ไม่ได้มีสมมติฐานว่า คนจำนวนมากนั้นจะเป็นฝูงคนที่มีเหตุผล มีวิจรรย์ญาณ และมีความรับผิดชอบ คุณสมบัติอย่างเดียวกับฝูงชน อ้างความชอบธรรมที่จะมีอำนาจได้ ก็คือ จำนวนที่มีอยู่มากกว่ากลุ่มใดๆ ซึ่งอาจมีคุณสมบัติพิเศษทางอื่นที่ไม่ใช่จำนวน เช่น คุณสมบัติทางทรัพย์สิน

^{๓๙}สมบัติ อารังธัญวงศ์, การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: เอส แอนด์ จี กราฟิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๙-๘๐.

^{๔๐}ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๓-๔.

ทางสติปัญญาความสามารถ เป็นต้น ความไม่มีศรัทธาในความสามารถที่จะใช้เหตุผลของคนส่วนมากนี้ ทำให้อริสโตเติล เชื่อว่า ผุ้ชนที่มีภาษีเหนือกว่าคนอื่นๆ ทางด้านจำนวนแต่เพียงอย่างเดียวจะกลายเป็นผุ้ชนบ้าคลั่ง (mob) ที่ถูกชักนำโดยพวกดีแต่พูดปลุกระดมโดยไม่ต้องรับผิดชอบ ขาดเหตุผลแบบที่เรียกว่า พวกเดมาโกก (Demagogues) ได้ง่าย และทำให้การปกครองขาดเสถียรภาพ เหตุผลที่อริสโตเติล มีความเห็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะเหตุว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของกรีกโบราณนั้นยังไม่มีการศึกษาเพราะยากจน และเพราะยากจนขาดการศึกษาจึงไม่สามารถจะให้ความสนใจศึกษากิจการบ้านเมือง และไม่มีความสามารถที่จะปกครองได้ ในขณะเดียวกัน อริสโตเติลพูดถึงรูปแบบการปกครองที่เรียกว่า โปลิตี (polity) ที่มีความหมายมัชฌิมวิถิอริบไต^{๔๑} เป็นทางสายกลาง ซึ่งมีลักษณะทั้งที่เป็นประชาธิปไตยและคณาธิปไตย ประชาธิปไตยนั้นได้กล่าวแล้วว่า ดีแต่จำนวน และคนจำนวนมาก อาจช่วยในการปกครองกัน การใช้อำนาจของคนๆ เดียว หรือกลุ่มคนเพื่อหาประโยชน์เฉพาะคนเดียว หรือเฉพาะกลุ่มได้ แต่การปกครองจะระส่ำระสายง่าย เพราะมวลชนจำนวนมากไม่รู้จักวิธีการปกครอง ส่วนคณาธิปไตยนั้นก็เป็นรูปแบบการปกครองที่ถือเอาแต่คุณสมบัติทางการเป็นเจ้าของทรัพย์สินแต่เพียงอย่างเดียว คนส่วนน้อยที่มีทรัพย์สินมักจะปกครองเพื่อผลประโยชน์เฉพาะพวกพ้องที่มีทรัพย์สิน รักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม รูปแบบการปกครองที่ดี ที่สุดจึงเป็นแบบสายกลาง คือ คนจำนวนมากมีอำนาจพอที่จะคอยตรวจตราป้องกันที่ผู้ปกครองจะใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม แต่คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นผู้ปกครอง เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นจะต้องมีข้อจำกัดบ้าง เช่น ข้อจำกัดและหลักเกณฑ์ทางการเมืองทรัพย์สิน แต่ก็ต้องไม่มากเกินไป นักสังคมที่มีชนชั้นกลางมาก ไม่มีคนรวยเกินไป และไม่มีคนจนมากจนเกินไป เป็นสังคมที่จะมีรูปการปกครองสายกลาง

แนวความคิดทางประชาธิปไตยในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน ไม่เคยพ้นจากการได้รับอิทธิพลจากอริสโตเติล แต่ก็ไม่เหมือนกันกับความคิดของอริสโตเติลเกี่ยวกับประชาธิปไตยแท้ที่เดียวนัก

๒. รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democracy) กับเผด็จการ (Dictatorship)
เป็นรูปแบบการปกครองซึ่งเป็นที่รู้จัก และยอมรับกันโดยทั่วไปในศตวรรษที่ ๒๐ โดยพิจารณาจากการยินยอมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตยอย่างน้อยเพียงใด ถ้ารัฐบาลยินยอมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตย คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการได้มากที่สุด และมีขอบเขตอำนาจจำกัด มีการแบ่งแยกอำนาจในการปกครองหรือกระจายอำนาจในการปกครอง และถือว่าอำนาจในการปกครอง เป็นอำนาจที่ได้รับอำนาจอธิปไตยมาจากประชาชน ก็ถือว่ารัฐบาลนั้นเป็นรัฐบาลแบบประชาธิปไตย แต่ถ้ารัฐบาลมีขอบเขตการใช้อำนาจอย่างกว้างขวางหรือมีการรวมอำนาจบริหารทั้ง ๓ เข้าด้วยกันหรือมีการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางอย่างเด็ดขาด โดยยินยอมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตยน้อยที่สุดหรือไม่มีเลย เรียกว่า เป็นการปกครองแบบเผด็จการ ตามรายละเอียดและลักษณะของรูปแบบการปกครองแต่ละรูปแบบดังต่อไปนี้

ก. รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democratic government system)
สำหรับรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย นั้นสามารถแยกออกได้เป็น ๓ ระบบใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ

^{๔๑}จิริโชค วีระชัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๒.

(๑) ระบบรัฐสภา(parliamentary system) ระบบรัฐสภา เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งถือว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ดังนั้น จึงเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้เลือกผู้แทนในเขตของตนเข้าไปนั่งในรัฐสภาอันเป็นสภานิติบัญญัติมีหน้าที่ออกกฎหมายและเลือกบุคคลที่เหมาะสมจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นหัวหน้ารัฐบาลและพิจารณาเห็นชอบบุคคลที่จะร่วมรัฐบาลเพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศ การปกครองในระบบรัฐสภานี้ถือหลักการว่า รัฐสภาเป็นผู้อำนาจสูงสุด (supremacy of the parliament) เพราะเป็นสถาบันที่เป็นตัวแทนของประชาชน การจัดแบ่งอำนาจและหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ทางการเมืองของระบบรัฐสภา มีดังนี้

ก) ประมุขของรัฐ (Chief of State) ประมุขของรัฐอาจเป็นคนธรรมดาหรือกษัตริย์ก็ได้ สำหรับประมุขของรัฐที่ตั้งเป็นกษัตริย์ (King) ราชนินี (Queen) หรือจักรพรรดิ (Emperor) จะทำหน้าที่เป็นเพียงประมุขของรัฐอย่างแท้จริง แต่ไม่มีอำนาจในการบริหารประเทศ คือ ไม่ทำตัวเป็นนักการเมือง และจะต้องวางตัวเป็นกลางทางการเมืองอย่างแท้จริง จะใช้อำนาจบริหารได้แต่เพียงในด้านพิธีการเท่านั้น เช่น เป็นผู้เปิดและปิดรัฐสภา เป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี ยุบสภาตามข้อเสนอของฝ่ายบริหาร เป็นประธานในพิธีการต่างๆ ของรัฐ (Ceremonial Head) และเป็นผู้รับรองทูตต่างประเทศ เป็นต้น ส่วนการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐนั้นได้ใช้ผ่านองค์กรทั้ง ๓ คือใช้อำนาจนิติบัญญัติผ่านรัฐสภา ใช้อำนาจบริหารผ่านคณะรัฐมนตรี และใช้อำนาจตุลาการผ่านศาลยุติธรรม ดังนั้นกษัตริย์จึงมิได้เป็นผู้ปกครอง แต่ทำหน้าที่ปกเกล้าฯ(The King Reigns and not Rules) และเมื่อมีข้อผิดพลาดอันเนื่องมาจากการบริหารราชการของรัฐบาล กษัตริย์ก็ไม่ต้องรับผิดชอบหรือที่เรียกว่า “กษัตริย์ทรงกระทำผิดมิได้” (The King can do no wrong)

สำหรับอำนาจหน้าที่หรือสิทธิของประมุขในรูปแบบการปกครองแบบนี้ กล่าวโดยสรุปได้ว่า มีอยู่ ๓ ประการใหญ่ๆ^{๔๒} คือ

๑. อำนาจหน้าที่หรือสิทธิที่ได้รับการปรึกษาหารือจากรัฐบาล (The right to be consulted)

๒. อำนาจหน้าที่หรือสิทธิที่สนับสนุนส่งเสริมรัฐบาล เมื่อเห็นว่ารัฐบาลทำถูกต้อง (The right to encourage)

๓. อำนาจหน้าที่หรือสิทธิที่จะตักเตือนรัฐบาล เมื่อเห็นว่ารัฐบาลกระทำการไม่ถูกต้อง (The right to warn)

สำหรับประมุขของรัฐที่เป็นบุคคลธรรมดา มักเรียกว่า ประธานาธิบดี และเป็นผู้ที่ไม่มีอำนาจทางการเมืองเช่นเดียวกับกษัตริย์ การเข้าดำรงตำแหน่งเข้าไปโดยการแต่งตั้งจากรัฐสภาและอยู่ในวาระเท่ากับวาระของสภา

ข) ฝ่ายนิติบัญญัติ (legislative) การปกครองในระบบนี้รัฐสภามีบทบาทมากในการปกครองซึ่งอาจจะสภาเดียวหรือสองสภาก็ได้ โดยปกติแล้วสมาชิกฝ่ายเสียงข้างมากในรัฐสภาจะเป็นผู้กำหนดตัวบุคคลให้ทำหน้าที่ในฝ่ายบริหารซึ่งได้แก่นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีทั้งชุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายกรัฐมนตรี มักจะเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองฝ่ายเสียงข้างมากในสภาสมาชิกรัฐสภา จะอยู่

^{๔๒}วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น, ประชาธิปไตย: แนวคิด และตัวแบบประเทศประชาธิปไตยในอุดมคติ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๑๖.

ในตำแหน่งตามวาระที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ แต่อาจจะพ้นจากตำแหน่งก่อนครบวาระก็ได้ ถ้ารัฐสภาถูกยุบ และในระหว่างปฏิบัติหน้าที่นั้น สมาชิกรัฐสภาจะได้รับเอกสิทธิ์ต่างๆ เช่น จะแสดงความคิดเห็นในรัฐสภาอย่างไรก็ได้ โดยไม่มีใครจะนำไปฟ้องร้องได้ ส่วนหน้าที่ของสมาชิกรัฐสภา ก็คือ ทำหน้าที่ออกกฎหมายและหน้าที่ในการควบคุมฝ่ายบริหาร ดังนั้นจึงถือว่า การปกครองในระบบรัฐสภานี้ไม่มีการแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติกับอำนาจบริหารออกจากกันโดยเด็ดขาด หรือเรียกว่า ยังมีการ “เชื่อมโยงอำนาจ” (Fusion of powers) กันอยู่ ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

๑. ฝ่ายบริหารได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐสภา กล่าวคือ รัฐสภาจะเป็นการชาวเสียงตัวนายกรัฐมนตรีและเมื่อได้ตัวนายกรัฐมนตรีแล้ว นายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้กำหนดตัวรัฐมนตรีประจำกระทรวงต่างๆ แล้วนำรายชื่อคณะรัฐมนตรีไปให้รัฐสภาพิจารณา ให้ความเห็นชอบก่อน หากรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ประมุขของรัฐก็จะเป็นผู้แต่งตั้ง หลังจากนั้นจึงบริหารราชการต่อไปได้ หากไม่เห็นชอบด้วยทั้งหมดหรือบางคน นายกรัฐมนตรีก็จะต้องมีการกำหนดตัวนายกรัฐมนตรีใหม่ เพื่อให้สภาพิจารณาเห็นชอบต่อไป

๒. ฝ่ายนิติบัญญัติมีสิทธิที่จะตั้งกระทูถามหรือเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อซักถามหรือซักฟอกคณะรัฐมนตรีเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่งหรือทั้งคณะได้ และหากปรากฏว่ารัฐสกาลงมติไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีก็ดี คณะรัฐมนตรีก็ดี คณะรัฐมนตรีจะต้องลาออกจากตำแหน่งเพื่อให้มีการกำหนดตัวฝ่ายบริหารใหม่

๓. เมื่อมีการประชุมรัฐสภา ฝ่ายบริหารมีสิทธิที่จะเข้าประชุมร่วมฝ่ายนิติบัญญัติได้ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ฝ่ายนิติบัญญัติได้สอบถามปัญหาต่างๆ อันเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน และโดยปกติแล้วระบบนี้ไม่ห้ามสมาชิกรัฐสาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในขณะเดียวกันได้ บางประเทศกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญว่า คณะรัฐมนตรีจะต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่าหนึ่งคน

๔. กรณีที่เกิดการขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหารฝ่ายบริหารมีสิทธิที่จะขอให้ประมุขของรัฐสภาทำการยุบสภา เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้พิสูจน์ว่า ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหารเป็นฝ่ายถูก และในกรณีที่มีการการยุบสภานั้น ฝ่ายบริหารก็ต้องพ้นจากหน้าที่ไปด้วย เพราะฝ่ายบริหารมาจากการชาวเสียงของฝ่ายนิติบัญญัติ

๕. การปกครองในระบบนี้ได้ให้สิทธิแก่ฝ่ายบริหาร ที่จะเป็นผู้เสนอร่างกฎหมายได้ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากฝ่ายบริหารเป็นผู้ที่พบปัญหาต่างๆ ในการบริหารประจำวันอยู่แล้ว และในการเสนอกฎหมายนั้นจะเสนอในนามของคณะรัฐมนตรี ส่วนฝ่ายนิติบัญญัติเองก็มีสิทธิเสนอร่างกฎหมายได้ด้วย

ค) ฝ่ายบริหาร (executive) ฝ่ายบริหารของระบบนี้ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี (Prime Minister) และรัฐมนตรีประจำกระทรวงต่างๆ ซึ่งเรียกว่า “คณะรัฐมนตรี” (cabinet) และโดยเหตุที่การปกครองในระบบนี้คณะรัฐมนตรีมีบทบาทมาก คือ มีบทบาททั้งด้านนิติบัญญัติและด้านบริหารด้วย ตลอดจนนโยบายสำคัญๆ ในการบริหารประเทศนั้นก็มักจะออกนามของ “มติรัฐมนตรี” ดังนั้น นักรัฐศาสตร์บางคนจึงเรียกว่าการปกครองแบบนี้ชื่อหนึ่งอย่างไม่เป็นทางการว่า “ระบบคณะรัฐมนตรี” (cabinet system)

การบริหารงานของฝ่ายบริหารนั้น จะต้องเป็นไปตามนโยบายที่ได้แถลงไว้กับรัฐสภาในวันเข้ารับตำแหน่ง ฝ่ายบริหารต้องบริหารราชการโดยรับผิดชอบต่อรัฐสภาตลอดเวลา ในขณะเดียวกัน

รัฐสภาก็ต้องรับผิดชอบต่อประชาชนผู้เลือกตั้งตนเข้าไปอีกทอดหนึ่ง ความมั่นคงของฝ่ายบริหารจะมีมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับเสียงสนับสนุนในรัฐสภาด้วย

ง) ฝ่ายตุลาการ (Judicial) ฝ่ายตุลาการหรือศาลสถิตยุติธรรมนั้นจะเป็นผู้ใช้อำนาจด้านตุลาการโดยอิสระ ปลอดภัยจากการแทรกแซงของฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อเป็นหลักประกันความเป็นอิสระของศาล รัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้ฝ่ายตุลาการมีอำนาจอิสระจากองค์การอื่นๆ และมีอิสระในการพิจารณาบรรคดีทั้งปวงได้ โดยไม่ถูกการเมืองเข้าแทรกแซง การแต่งตั้งและถอดถอนผู้พิพากษานั้น ประมุขของรัฐเป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนและพิจารณาบรรคดีต่างๆ ก็จะมีการพิจารณาในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ เมื่อผู้พิพากษาคัดสินไปอย่างไรแล้วผู้ใดจะไปวิจารณ์คำตัดสินนั้นไม่ได้^{๔๓}

เมื่อความเป็นอิสระจากอิทธิพลทางการเมือง ฝ่ายตุลาการจึงมีคณะกรรมการชุดหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการตุลาการ มีหน้าที่ในการพิจารณาเกี่ยวกับความดีความชอบ การโยกย้ายหรือการแต่งตั้งผู้พิพากษา คณะกรรมการตุลาการนี้ประมุขของรัฐจะเป็นผู้แต่งตั้ง และไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายบริหารหรือนิติบัญญัติ ตลอดจนรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมก็ไม่มีอำนาจที่จะเข้าไปแทรกแซงในกิจการของฝ่ายตุลาการได้

ข. ระบบประธานาธิบดี (presidential system) ระบบประธานาธิบดี เป็นการปกครองในระบบประชาธิปไตยซึ่งถือว่าอำนาจอธิปไตยมาจากประชาชน ประมุขของรัฐกับประมุขของฝ่ายบริหารเป็นคนๆเดียวกัน และได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนเรียกว่า “ประธานาธิบดี” การปกครองในระบบนี้เป็นการปกครองแบบสาธารณรัฐ (Republic) และแยกอำนาจนิติบัญญัติกับอำนาจบริหารออกจากกัน (separation) นอกจากนี้ ผู้ใช้อำนาจทั้งสองฝ่ายยังเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกันอีกด้วย ดังนั้น จึงให้ผู้ใช้อำนาจทั้งสองฝ่ายต่างก็ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง เพื่อให้มีฐานะเป็นตัวแทนของอำนาจสูงสุดของรัฐโดยเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญของระบบการปกครองแบบนี้ ยังถือว่าศาลซึ่งเป็นสถาบันอิสระมีฐานะเท่าเทียมกับสถาบันอื่นๆ อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ใช้อำนาจทั้งสามจะเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน แต่สถาบันทั้งสามนี้ต่างมีอำนาจที่จะคอยยับยั้งและถ่วงดุล (checks and Balances) ซึ่งกันละกัน ซึ่งเป็นวิธีการที่จะป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจเกินขอบเขต เช่น ประธานาธิบดีมีสิทธิที่จะไม่เห็นด้วย (Veto) ในร่างกฎหมายที่รัฐสภาส่งไปให้ลงนาม หรือศาลอาจตัดสิน กฎหมายที่รัฐสภาออกมาเป็นโมฆะใช้บังคับไม่ได้ เพราะขัดกับกฎรัฐธรรมนูญ หรือประธานาธิบดีอาจถูกรัฐสภาลงโทษ (impeachment) เช่น กรณีถูกกล่าวหาว่าทรยศต่อประเทศชาติหรือกระทำความผิดทางอาญาอย่างร้ายแรง เป็นต้น ส่วนการจัดแบ่งอำนาจหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ทางการเมืองของระบบการปกครองในรูปแบบนี้ มีดังนี้

๑) ประมุขของรัฐ ประมุขของรัฐเป็นนครธรรมดาสามัญ เรียกว่า ประธานาธิบดี มีฐานะเป็นนักการเมืองเต็มตัว มีอำนาจหน้าที่ในการงานด้านการบริหารอย่างเต็มที่ ประธานาธิบดีเป็นทั้งประมุขของรัฐและเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร (Chief of executive) หรือเป็นหัวหนารัฐบาลด้วยประมุขของรัฐได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชนทั้งประเทศ และอยู่ในตำแหน่งตามวาระที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังนั้นประมุขของรัฐจึงสามารถบริหารประเทศได้ด้วยความอิสระและไม่ต้องปฏิบัติตามคำแนะนำ

^{๔๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗.

ของใคร และไม่มีใครมารับผิดชอบแทน แต่ประธานาธิบดีจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชนในการสั่งการในเรื่องต่างๆ ที่ได้ตัดสินใจไป

๒) ฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐสภาของระบบนี้อาจจะมีสภาเดียวหรือสองสภาก็ได้ กรณีที่เป็นสภาเดียว ประชาชนจะเป็นผู้เลือกสมาชิกรัฐสภาทั้งประเทศ แต่กรณีที่เป็นสองสภา สภาที่สองอาจจะเป็นสภาตัวแทนของรัฐที่เรียกว่า สภาซันเนต (Senate) เช่นกรณีของสหรัฐอเมริกา^๓ การเข้าดำรงตำแหน่งจะไม่พร้อมกันกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) รัฐสภาในระบบนี้มีความเป็นอิสระในการออกกฎหมาย โดยฝ่ายบริหารไม่มีสิทธิเสนอร่างกฎหมายและประธานาธิบดีไม่มีสิทธิยับยสภา ดังนั้นสมาชิกรัฐสภาจึงสามารถอยู่ในตำแหน่งได้ตามวาระนอกจากนี้ สมาชิกรัฐสภาไม่มีสิทธิไปเป็นรัฐมนตรี หากประสงค์จะเป็นรัฐมนตรีก็จะต้องลาออกจากตำแหน่งก่อน

สมาชิกรัฐสภาในระบบนี้ได้รับเอกสิทธิ์เช่นเดียวกับสมาชิกรัฐสภาในระบบรัฐสภา แต่มีบทบาทและหน้าที่ในการควบคุมฝ่ายบริหารแตกต่างจากระบบแรกคือ รัฐสภาไม่มีอำนาจควบคุมฝ่ายบริหารด้วยการลงมติไม่ไว้วางใจหรือตั้งกระทู้ถามเพื่อซักฟอก การควบคุมนั้นกระทำได้เพียงแต่ควบคุมโดยการไม่อนุมัติร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปีเท่านั้น นอกจากนี้สภาซันเนตอาจทำหน้าที่เป็นศาลสูง พิจารณาโทษประธานาธิบดีและบุคคลสำคัญๆ ในวงราชการ เช่น รัฐมนตรีกระทรวงต่างๆ ในข้อหาว่าเป็นภัยต่อประเทศชาติที่เรียกว่า กระบวนการ Impeachment

๓) ฝ่ายบริหาร ฝ่ายบริหารระบบนี้ประกอบด้วยประธานาธิบดี (President) และรัฐมนตรีประจำกระทรวงต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประธานาธิบดี และรับผิดชอบโดยตรงต่อประธานาธิบดีแต่เพียงผู้เดียว ฝ่ายบริหารจะเข้ามาอภิปรายและแสดงความคิดเห็นในรัฐสภามีได้ แต่อาจจะไปให้ความคิดเห็นแก่คณะกรรมการการของรัฐบาลได้เมื่อได้รับเชิญ หรือการไปอ่านสาส์นประจำปี (Annual Message) ในรัฐสภาองเกรสโดยประธานาธิบดี นอกจากนี้ฝ่ายบริหารอาจติดต่อกับฝ่ายนิติบัญญัติได้โดยติดต่อผ่านพรรคการเมืองที่ประธานาธิบดีสังกัดอยู่หรือโดยวิธีส่งแถลงการณ์ทางหนังสือพิมพ์เพื่อให้รัฐบาลเห็นใจ ทั้งนี้เพราะการปกครองในระบบนี้แยกอำนาจนิติบัญญัติกับการบริหารออกจากกัน ใ้การปฏิบัติงานนั้น ประธานาธิบดีจะมีรองประธานาธิบดี (Vice President) เป็นผู้ช่วยเหลือและมีรัฐมนตรีกระทรวงต่างๆ เป็นที่ปรึกษา การแต่งตั้งและถอดถอนรัฐมนตรีนั้นเป็นอำนาจของประธานาธิบดีแต่เพียงผู้เดียว กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ในระบบนี้ประธานาธิบดีจะทำหน้าที่สองบทบาทคือ เป็นทั้งประธานาธิบดีและเป็นทั้งนายกรัฐมนตรีจะทำหน้าที่สองบทบาทคือ เป็นทั้งประธานาธิบดีและเป็นทั้งนายกรัฐมนตรีไปในตัว เพราะระบบนี้ไม่มีนายกรัฐมนตรีหรือเป็นทั้งประมุขของรัฐและหัวหน้ารัฐบาล^๔

๔) ฝ่ายตุลาการ ฝ่ายตุลาการหรือศาลในระบบนี้ก็ได้รับหลักประกันให้มีความเป็นอิสระไม่ขึ้นกับสถาบันอื่นใด ผู้พิพากษาของศาลในระบบนี้จะทำหน้าที่สองอย่างในขณะเดียวกัน คือ เป็นทั้งตุลาการตัดสินคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญา และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้คอยพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญไว้มิให้ผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหารละเมิด ถ้าศาลเห็นว่า กฎหมายของรัฐสภาหรือคำสั่งใดๆ ของฝ่ายบริหารขัดรัฐธรรมนูญ ศาลสูงจะมีอำนาจพิพากษาว่า กฎหมายหรือ คำสั่งนั้นเป็นโมฆะใช้บังคับไม่ได้

^๓วิสุทธิ โพธิ์แท่น, ประชาธิปไตย : แนวคิด และตัวแบบประเทศประชาธิปไตยในอุดมคติ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๑๘.

ค. ระบบกึ่งรัฐสภากึ่งประธานาธิบดี (Semi-presidential of semi-parliamentary system)^{๔๕} การปกครองรูปแบบนี้ได้เกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่มีการปฏิรูปในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ เป็นต้นมาในการปกครองระบบนี้ รัฐสภาจะไปใช้อำนาจบริหารในขณะเดียวกันไม่ได้ ส่วนประธานาธิบดีในระบบนี้มีอำนาจมากกว่าประธานาธิบดีในระบบรัฐสภา เพราะสามารถใช้อำนาจบริหารได้อย่างกว้างขวาง แบบเดียวกับระบบประธานาธิบดี และเนื่องจากระบบนี้ เป็นระบบกึ่งรัฐสภา ดังนั้นจึงมีตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ด้วย แต่นายกรัฐมนตรีมักไม่มีบทบาทที่สำคัญนัก ส่วนการจัดแบ่งอำนาจหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ทางการเมืองของระบบการปกครองแบบนี้มีดังนี้คือ

๑) ประมุขของรัฐ ประมุขของรัฐเป็นบุคคลธรรมดาสามัญ เรียกว่า ประธานาธิบดี ซึ่งได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ด้วยเหตุนี้ประธานาธิบดีจึงมีอำนาจมาก และเป็นนักการเมืองเต็มตัว ประธานาธิบดีเป็นผู้แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี และยังมีอำนาจที่จะยุบสภาได้ด้วย กรณีที่ประธานาธิบดีไม่เห็นด้วยกับการลงมติไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีของรัฐสภา ประธานาธิบดีอาจสั่งยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ได้ ประธานาธิบดีเป็นผู้ลงนามประกาศใช้กฎหมายร่วมกับนายกรัฐมนตรี กล่าวคือ โดยปกติแล้วนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามในกฎหมาย แต่ในบางเรื่องกฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดว่า ให้เป็นอำนาจของประธานาธิบดีเป็นผู้ลงนาม

๒) ฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐสภาจะประกอบด้วยสภาเดียวกันหรือสองสภาก็ได้ รัฐสภาในระบบนี้มีบทบาทและอำนาจมากกว่ารัฐสภาในระบบประธานาธิบดี กล่าวคือ นอกจากจะมีอำนาจทางนิติบัญญัติคือออกกฎหมายแล้วยังมีอำนาจควบคุมการบริหารราชการของฝ่ายบริหารอีกด้วย เช่น มีอำนาจที่จะตั้งกระทู้ถามและเปิดอภิปรายฝ่ายบริหารได้ด้วย แต่ก็มีอำนาจน้อยกว่าระบบรัฐสภา ทั้งนี้เพราะสมาชิกรัฐสภาไม่สามารถที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกรัฐสภาและรัฐมนตรีในขณะเดียวกันได้

๓) ฝ่ายบริหาร การปกครองในระบบนี้มีนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีรับผิดชอบงานด้านบริหารและขึ้นกับประธานาธิบดี นอกจากนี้คณะรัฐมนตรียังต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภาอีกด้วย จึงเท่ากับว่าประธานาธิบดีและรัฐสภาต่างมีอำนาจที่จะทำให้นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีต้องพ้นจากตำแหน่งได้ คณะรัฐมนตรีอาจเข้าร่วมประชุมและอภิปรายในรัฐสภาได้ แต่ไม่มีสิทธิออกเสียง

เนื่องจากการปกครองในระบบนี้มีปัญหายุ่งยากและสับสนในเรื่องการกำหนดบทบาทและหน้าที่ระหว่างประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรี เพราะทั้งสองต่างมีอำนาจทางการบริหาร กล่าวคือประธานาธิบดีทำหน้าที่เป็นทั้งประมุขของรัฐและมีบทบาททางการบริหารด้วย ดังนั้น จึงได้มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ระหว่างตำแหน่งทั้งสองคนขึ้น โดยให้ประธานาธิบดีรับผิดชอบเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ทางการเมือง (Political powers) ส่วนนายกรัฐมนตรีนั้นให้รับผิดชอบเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ทางการบริหาร (Executive powers) ดังนั้น นายกรัฐมนตรีจึงเป็นผู้แต่งตั้งข้าราชการประจำและมีอำนาจควบคุมบริหารงานของกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ

๔) ฝ่ายตุลาการ ศาลในการปกครองระบบนี้ มีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีต่างๆ ตลอดจนเป็นอิสระจากการแทรกแซงจากหน่วยงานอื่นๆ เช่นเดียวกับในระบบรัฐสภาและประธานาธิบดี

^{๔๕}รศ.สยาม คำปรีดา, **สังคมกับการปกครอง**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ปทุมธานี: โรงพิมพ์ไทยรายวัน, ๒๕๕๑), หน้า ๘๒.

ง. รูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ (Dictatorship Government System) คำว่า “เผด็จการ” (Dictatorship) ตามความหมายทั่วไปหมายถึง การปกครองโดยคนคนเดียวหรือโดยกลุ่มบุคคลเล็กๆ กลุ่มเดียว เผด็จการเป็นศัพท์ซึ่งเกิดขึ้นสมัยที่โรมปกครองโดยระบบสาธารณรัฐ โดยการที่ประชาชนมอบอำนาจให้แก่ผู้นำเพียงคนเดียวในระยะเวลาไม่เกิน ๖ เดือน เพื่อให้ทำหน้าที่จัดระเบียบสังคมหรือสร้างความมั่นคงทางทหาร ในสถานการณ์ที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะฉุกเฉิน หลังจากนั้นผู้นำจะต้องลาออก และการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญก็จะได้รับการสถาปนาขึ้นใหม่^{๔๖} ความคิดของนักเผด็จการทั่วไปมีอยู่ว่า ประชาชนโดยส่วนใหญ่จะต้องตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากิน เนื่องจากประชาชนไม่ค่อยมีความรู้ หรือไม่สนใจ หรือไม่มีความรับผิดชอบในการปกครองบ้านเมืองเท่าไรนักและเกรงว่าถ้ามอบอำนาจการปกครองไว้ในมือประชาชนแล้ว ประชาชนก็จะใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้องซึ่งจะก่อให้เกิดความซุลมุนวุ่นวายขึ้นในสังคม และทำให้ประเทศชาติประสบกับหายนะ จึงจำเป็นจะต้องรวบรวมอำนาจไว้ที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง สัญชาติหรือเชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีทัศนะ มีจุดยืน ดีกว่าคนกลุ่มอื่นๆ สังคมจึงจะพัฒนาไปในแนวทางที่ดีได้ และประเทศชาติจะรอดพ้นจากความหายนะ ในขณะเดียวกัน นักเผด็จการก็เห็นว่า การที่จะให้การศึกษากับประชาชนนั้นควรจะให้ประชาชนศึกษาหาความรู้ได้ในขอบเขตหนึ่ง ซึ่งไม่ขัดกับอุดมการณ์ของตนเท่านั้น จึงจะเป็นผลผลักดันสังคมไปในแนวทางที่ตนกำหนดขึ้นได้^{๔๗}

ระบบเผด็จการมีลักษณะแตกต่างจากระบบประชาธิปไตยอยู่มาก เพราะประชาธิปไตยมุ่งสนับสนุนให้ราษฎรได้มีโอกาส มีส่วนในการวางนโยบายของชาติ หรืออีกนัยหนึ่ง ประชาธิปไตยต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง แต่ระบอบเผด็จการมีวัตถุประสงค์ให้ประชาชนมีส่วน “น้อย” ที่สุด หรือ “ไม่มี” เลย นอกจากนั้น ระบบเผด็จการยังมีลักษณะอีกหลายประการ เช่น ไม่ต้องการให้มีฝ่ายค้าน ต้องการให้มีการปฏิบัติตามอย่างเต็มที่ ถือว่าฝ่ายค้านเป็นศัตรูหรือเป็น “อุปสรรค” ของชาติ ส่วนระบอบประชาธิปไตยถือว่า ฝ่ายค้านช่วยสนับสนุนประชาธิปไตยให้ได้ผลสมบูรณ์ เป็นเครื่องยับยั้งอำนาจของรัฐบาลไม่ให้ใช้อำนาจเกินขอบเขต ระบบเผด็จการเน้นหลักประสิทธิภาพ จึงต้องมีกองกำลังเพื่อบังคับให้ประชาชนได้ปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเต็มที่ถือว่าการปกครองโดยประชาชนจำนวนมากเป็นการปกครองที่อ่อนแอแต่การปกครองโดยคนจำนวนน้อยหรือยิ่งน้อยที่สุดก็ยังมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ประชาชนเกิดมาเพื่อรัฐไม่ใช่เกิดมาเพื่อประชาชน ประชาชนเป็นเครื่องมือของรัฐ ประชาชนจะต้องดำเนินการทุกอย่างตามคำสั่งของรัฐ^{๔๘}

ปัจจุบันรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการมีใช้อยู่ทั่วไปในประเทศที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศเอเชียและแอฟริกาตลอดจนในแถบลาตินอเมริกา รูปแบบของเผด็จการในปัจจุบันจำแนกได้เป็น ๒ รูปแบบด้วยกัน คือ

^{๔๖}Levine, Herbert M., *Political Issues Debated: An Introduction to Politics*, (New jersey: Practice-Hall Inc., 1990), p. 41.

^{๔๗}นันทา โชติกะพุกกณะ, “มนุษย์กับการปกครอง” ในสาขาวิชาศิลปศาสตรมหาวิทยาลัทยสุโขทัย ธรรมาธิราช, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา มนุษย์กับอารยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๐.

^{๔๘}จรัญ สุภาพ, *ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๔๖๓.

๑) เผด็จการธรรมดาหรือเผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism) มาจากคำว่า Authority (อำนาจ) หมายถึง การมีอำนาจอย่างเป็นทางการ เช่น เจ้าหน้าที่ในสังคมเสรีมีอำนาจจับกุมคนทำความผิดกฎหมาย เป็นต้น ส่วนอำนาจนิยม หมายถึง ความเชื่อในระบบการเมืองที่เน้นอำนาจและชนบทรบธรรมเนียมประเพณี แทนที่จะให้ความสำคัญกับเสรีภาพส่วนบุคคลหลักการเมืองการปกครองอำนาจนิยม คือ การต่อต้านระบบประชาธิปไตย นั่นคือ การปกครองโดยคนส่วนน้อยที่ดีที่สุด (Rule by a select few) การปราบปรามฝ่ายค้าน (Suppression of opposition) และความเชื่อในการใช้กำลังบังคับมากกว่าการใช้กฎหมายบังคับ (Physical coercion) ตามรายละเอียดของหลักการดังต่อไปนี้ คือ^{๔๙}

(๑) การปกครองโดยคนกลุ่มน้อยหรือคนคนเดียวเป็นการปกครองที่ดีที่สุด (Rule by a select few) หมายถึง รูปแบบการปกครองเผด็จการอำนาจนิยมที่เป็นการปกครองโดยคนส่วนน้อยที่ดีที่สุด ระบบนี้ปฏิเสธการเลือกตั้งเสรีที่อาจจะเป็นเครื่องนำผู้ปกครองใหม่เข้ามาสู่อำนาจในระบบเผด็จการอำนาจนิมนั้น รัฐบาลจะรับผิดชอบตนเองมากกว่ารับผิดชอบต่อประชาชน กิจกรรมของฝ่ายค้านถูกจำกัดและพฤติกรรมทางการเมืองของฝ่ายค้านก็ถูกจำกัดให้อยู่ในวงแคบๆ ที่รัฐบาลอำนาจนิยมเป็นผู้กำหนด

(๒) การปราบปรามฝ่ายค้าน (Suppression of opposition) หมายถึง การที่รัฐบาลเผด็จการอำนาจนิยมมีความกลัวว่า ฝ่ายค้านจะจัดตั้งรัฐบาลใหม่สำเร็จ ดังนั้น รัฐบาลของระบบนี้จึงต้องจำกัดกิจกรรมของฝ่ายค้านในหลายๆ เรื่อง เช่น การประกาศให้พรรคฝ่ายค้านเป็นพรรคผิดกฎหมาย การจับกุมคุมขังผู้นำฝ่ายค้าน การสั่งปิดหนังสือพิมพ์หรือวารสารที่คัดค้านรัฐบาล การเซ็นเซอร์สิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เห็นว่าเป็นอันตรายต่อระบบการปกครอง การกวาดล้างผู้ชุมนุมประท้วงและจับกุมผู้นำการประท้วง

(๓) การใช้กำลังบีบบังคับ (Physical coercion) คือ การปกครองเผด็จการอำนาจนิยมมักจะแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของความเข้มแข็ง ได้แก่ การมีกองกำลังทหาร และตำรวจลับ (Secrete police) ในประเทศที่มีการปกครองแบบนี้ มีผู้นำหลายประเทศเป็นทหารด้วย เช่น ประธานาธิบดี อันโตนิโอ ซาลาซาร์ (Antonio Salazar) แห่งโปรตุเกส ประธานาธิบดี อนาสตาซิโอ โซโมซา (Anastasio Aomoza) แห่งนิคารากัว และประธานาธิบดี ฟรานซิสโก ฟรังโก (Francisco Franco) แห่งสเปน กองกำลังทหารและตำรวจลับช่วยสนับสนุนระบบการปกครองแบบนี้ทั้งในทางลับและเปิดเผย โดยตำรวจจะใช้วิธีการต่างๆ ตั้งแต่การลอบสังหารและการทำทารุณกรรมไปจนถึงการกดดันทางเศรษฐกิจและทางจิตวิทยาเพื่อหยุดยั้งผู้ไม่เห็นด้วยกับการปกครองหรือต่อต้านระบบการปกครองเผด็จการอำนาจนิยม

ประเทศที่ใช้รูปแบบการปกครองเผด็จการอำนาจนิมนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความสำนึกทางการเมืองดีพอ ตลอดจนความเข้าใจในเรื่องกระบวนการและระบบการเมืองยังไม่ดีพอ ดังนั้น อำนาจทางการเมืองจึงไปตกอยู่กับบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองการปกครองและมีอำนาจอยู่ก่อนซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวมักจะผูกขาดอำนาจตลอดไปหรือผลัดเปลี่ยนกัน

^{๔๙}Levine, Herbert M., *Political Issues Debated: An Introduction to Politics*, (New jersey: Practice-Hall Inc., 1990), pp. 41-42.

เข้าไปยึดครองอำนาจ ส่วนการจัดแบ่งอำนาจหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ทางการเมืองของระบบการปกครองแบบนี้มักจะมีลักษณะทั่วไปดังนี้^{๕๐}

๑) ประมุขของรัฐ ประมุขของรัฐอาจเป็นกษัตริย์หรือบุคคลธรรมดาก็ได้ กรณีเป็นเผด็จการโดยบุคคลธรรมดา กษัตริย์จะทำหน้าที่เป็นเพียงประมุขของรัฐเท่านั้น คือ ไม่ให้อำนาจทางการเมืองแต่อย่างใด แต่เป็นกรณีที่เป็เผด็จการโดยกษัตริย์ กษัตริย์จะเป็นผู้มีบทบาททางการเมืองมาก เช่น บางประเทศในแถบตะวันออกกลาง ระบบเผด็จการอำนาจนิยมนี้อาจมีได้ทั้งในรูปรัฐบาลในระบบรัฐสภา ระบบประธานาธิบดีและระบบกึ่งรัฐสภาทั้งประธานาธิบดี

๒) ฝ่ายนิติบัญญัติ อาจมีสภาเดียวหรือสองสภาก็ได้ กรณีที่มีสภาเดียว ส่วนใหญ่แล้วรัฐบาลในประเทศเหล่านี้จะมาจากการแต่งตั้งแทนการเลือกตั้ง แต่อาจมีการเลือกตั้งบ้างในบางโอกาส หรือในบางระดับของประเทศสมาชิกส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอาวุโสและประสบการณ์ทั้งหมดจากฝ่ายทหารและพลเรือนและอาจมีทั้งผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจด้วย แต่โดยทั่วไปแล้วฝ่ายนิติบัญญัติจะมีอำนาจน้อยกว่าฝ่ายบริหาร รัฐสภาในระบบนี้จะทำหน้าที่เพียงทางฝ่ายของกฎหมายหรือทำหน้าที่เป็นเพียงตรายางประทับกฎหมายมากกว่าที่จะทำหน้าที่พิจารณากลับกรองกฎหมายอย่างแท้จริง และกฎหมายส่วนใหญ่จะไปจากฝ่ายบริหาร หรือมิฉะนั้นฝ่ายบริหารก็มักจะจะมีอิทธิพลในการให้สภาผ่านร่างกฎหมายเป็นอย่างมาก

๓) ฝ่ายบริหาร ฝ่ายบริหารมักจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุด บางครั้งฝ่ายบริหารสามารถเข้าไปก้าวล่วงอำนาจของฝ่ายตุลาการได้ด้วย นโยบายการบริหารประเทศส่วนใหญ่มักกำหนดให้มีฝ่ายบริหาร การปกครองในรูปแบบนี้จะไปในลักษณะเผด็จการโดยฝ่ายบริหารซึ่งอาจมีนายกรัฐมนตรี ประธานาธิบดี หรือกษัตริย์ก็ได้แล้วแต่ บุคคลที่เป็นผู้นำของชาติผู้นี้จะมีบทบาทต่อชะตากรรมของชาติมาก

๔) ฝ่ายตุลาการ ฝ่ายตุลาการโดยทั่วไปยังมีอำนาจอิสระในการดำเนินงาน แต่ก็ไม่มีหลักประกัน เพราะอาจถูกแทรกแซงจากฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติก็ได้ บางครั้งฝ่ายบริหารเป็นผู้ตัดสินใจในบางเรื่องเสียเองโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐบาลในระบบนี้ไม่นิยมการแบ่งแยกอำนาจ เพราะการแบ่งแยกอำนาจนั้นจะเป็นอุปสรรคต่อความคล่องตัวในการปกครองและการตัดสินใจของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการจัดระเบียบวินัยของคนในชาติและการพัฒนาประเทศ รัฐบาลจึงจำเป็นที่จะต้องใช้อำนาจเด็ดขาดในการลงโทษผู้ที่เอารัดเอาเปรียบหรือไม่เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมหรือไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐบาล รัฐบาลมักจะอ้างวิกฤติการณ์ต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม หรือปัญหาภัยคุกคามจากภายนอกประเทศ เพื่อที่จะได้ใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครอง

๒) **เผด็จการเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism)** ในศตวรรษที่ ๒๐ ปรากฏมีเผด็จการรูปแบบใหม่เกิดขึ้น คือ เผด็จการเบ็ดเสร็จ ซึ่งรัฐบาลระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จเป็นรัฐบาลในระบบเผด็จการอีกรูปแบบหนึ่งที่รัฐบาลได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวและควบคุมเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในแทบจะทุก

^{๕๐} สมศักดิ์ เกียรติกั้งแก้ว, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๓-๑๗๔.

อิริยาบถ กล่าวคือ รัฐบาลจะเข้าไปควบคุมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างสิ้นเชิง^{๕๑}

รูปแบบการปกครองในระบบนี้มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบการปกครองในระบบอำนาจนิยม กล่าวคือ มีลักษณะทุกอย่างที่รัฐบาลในระบบอำนาจนิยมมี แต่มีลักษณะพิเศษเพิ่มเติมคือรัฐบาลถือว่ากิจกรรมทุกอย่างของประชาชน รวมทั้งวิถีทั้งปวงของประชาชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคมหรือบ้านเมืองจะต้องอยู่ในอำนาจของรัฐบาลแต่เพียงผู้เดียว เช่น การทำงาน การสมรส การศึกษา ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันรัฐบาลจะเข้าควบคุมทั้งสิ้น

ประเทศที่ปกครองโดยรูปแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ ได้แก่ สหภาพโซเวียต ในสมัยโจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) เยอรมันนี ในสมัยของอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) และอิตาลีในสมัยของ เบนิตो มุสโสลินี (Benito Mussolini) รวมทั้งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนในสมัยเหมา เจ๋อตง ด้วยรัฐดังกล่าวได้รับการกล่าวอ้างว่าเป็นตัวอย่างของเผด็จการเบ็ดเสร็จอย่างไรก็ตาม อิตาลีในสมัยมุสโสลินี ก็ไม่ได้เป็นประเภทเดียวกับสหภาพโซเวียต ในสมัยของสตาลิน เยอรมันนี ในสมัยของฮิตเลอร์ หรือจีนในสมัยเหมา เจ๋อตง

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า รูปแบบการปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จนี้ อาจจำแนกออกได้เป็น ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ กลุ่มขวาจัด ซึ่งได้แก่ การปกครองในลัทธิฟาสซิสต์ โดย มุสโสลินี ผู้นำแห่งอิตาลี กับลัทธินาซี โดยฮิตเลอร์ ผู้นำแห่งเยอรมันนี และกลุ่มซ้ายจัดซึ่งได้แก่การปกครองในประเทศที่ปกครองโดยลัทธิคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตามได้มีนักรัฐศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงสองท่านคือ เฟรดริก และ เบรซินสกี (Friedrich and Brzezinski) ^{๕๒} ได้กล่าวสรุปว่า เผด็จการเบ็ดเสร็จต้องมีลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

(๑) อุดมการณ์ (Ideology) ในรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จนั้น อุดมการณ์เป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนในสังคมจะต้องยึดมั่นในอุดมการณ์ ในระบบนี้อุดมการณ์จะมุ่งสร้างสังคมที่สมบูรณ์

(๒) การมีพรรคมวลชนเพียงพรรคเดียว (Single mass party) การปกครองในระบบนี้มีพรรคการเมืองมวลชนเพียงพรรคเดียว มีผู้นำคนเดียว เป็นเผด็จการ พรรคการเมืองประกอบด้วยประชาชนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง พรรคการเมืองในระบบนี้นั้นอุดมการณ์และรูปแบบที่เข้ากับได้กับระบบการปกครองเผด็จการเบ็ดเสร็จ เช่น พรรคนาซีของฮิตเลอร์ พรรคฟาสซิสต์ของมุสโสลินี และพรรคคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตและจีน

(๓) การสร้างความหวาดกลัว (Terror) การปกครองระบบนี้จะใช้ตำรวจเป็นเครื่องมือในการสร้างความหวาดกลัวให้กับผู้ต่อต้านหรือผู้ที่ไม่เห็นด้วย เพื่อป้องกันการท้าทายอำนาจรัฐ การสร้างความหวาดกลัวได้ถูกนำมาใช้เพื่อกำจัดและป้องกันคนที่ไม่เห็นด้วยหรือคนที่คัดค้านทั้งภายในพรรคและกลุ่มคนภายนอกพรรค

^{๕๑}สมศักดิ์ เกียรติแก้ว, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๓-๑๗๔.

^{๕๒}Levine, Herbert M., *Political Issues Debated: An Introduction to Politics*, (New jersey: Practice-Hall Inc., 1990), pp. 42-43.

(๔) การควบคุมสื่อสารมวลชน (Control of mass communication) รัฐบาลในระบบนี้จะควบคุมสื่อทั้งหมด และจะไม่อนุญาตให้มีการเปิดสื่ออิสระใดๆ ในระบบการปกครองแบบนี้เด็ดขาด

(๕) การควบคุมกองทัพ (Control of the armed forces) กล่าวคือ อาวุธสงครามที่ดี กองกำลังหรือกองทัพที่ดีต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลในระบบนี้ทั้งหมด

(๖) ระบบเศรษฐกิจที่ถูกควบคุมโดยส่วนกลาง (Central direction of the economy) ระบบเศรษฐกิจภายในประเทศทั้งหมด โดยไม่ให้เอกชนเข้ามาเกี่ยวข้อง

ส่วนการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ทางการเมืองของรัฐบาลในระบบนี้มีดังต่อไปนี้^{๕๓}

๑) ประมุขของรัฐ ประมุขของรัฐอาจเป็นประธานาธิบดีหรือจะเรียกว่าประธานรัฐหรือบางประเทศก็เป็นทั้งตำแหน่งประมุขของรัฐบาลและประมุขของฝ่ายบริหารไปพร้อมๆ กันก็มี ผู้นำของรัฐที่มีอำนาจมากที่สุดอาจจะเป็นทั้งนายกรัฐมนตรีและประธานพรรคการเมืองด้วย เช่น ประเทศสหภาพโซเวียต รัสเซีย ในสมัยครุสชอฟ บุคคลผู้นี้มีตำแหน่งเป็นทั้งเลขาธิการพรรค เป็นคณะอภิมุขของพรรค (Presidium) และยังทำหน้าที่นายกรัฐมนตรีด้วย แต่ในสมัยเบเรสเนฟ เขาเป็นเลขาธิการพรรค เป็นประธานคณะอภิมุขของพรรค แต่ในขณะเดียวกันก็มีผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา คือ โคซิกิน ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรี

ประมุขของรัฐในระบบนี้อาจจะมีอำนาจน้อย คือเป็นเพียงประธานาธิบดีแต่อำนาจอยู่ที่นายกรัฐมนตรีอย่างเช่นในประเทศลาว ภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์ เป็นต้น หรืออาจจะมีอำนาจและมีบทบาททางการเมืองมากคือ จะเป็นนักการเมืองเต็มตัว ตัวอย่างในสมัยฮิตเลอร์ คือเป็นทั้งผู้นำและประมุขของรัฐด้วย อำนาจจึงรวมอยู่ที่ผู้นำซึ่งเป็นทั้งหัวหน้าพรรคและหัวหน้ารัฐบาล ประมุขของรัฐจะอยู่ในตำแหน่งอย่างไม่มีกำหนดและมักจะขึ้นดำรงตำแหน่งในฐานะที่เป็นนักต่อสู้ทางการเมือง เช่น จากการกู้ชาติสำเร็จหรือมิฉะนั้นก็เป็นการแต่งตั้งจากพรรคการเมือง

๒) ฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐสภาของรัฐบาลระบบนี้จะตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพรรคการเมืองซึ่งมีอยู่เพียงพรรคเดียว เช่น พรรคนาซีในสมัยฮิตเลอร์ หรือพรรคคอมมิวนิสต์ของประเทศที่ปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ เป็นต้น สมาชิกรัฐสภามักจะเป็นสมาชิกพรรค การปฏิบัติงานของหน่วยงานนิติบัญญัติในทุกระดับจะมีหน่วยงานของพรรคในทุกระดับเป็นผู้คอยควบคุมอย่างใกล้ชิด เช่น สภานิติบัญญัติระดับชาติ ก็จะมีคณะกรรมการกลางพรรคในระดับชาติเป็นผู้ควบคุมและสภาในระดับภาคหรือท้องถิ่นก็ต้องมีคณะกรรมการกลางของพรรคในระดับภาคและท้องถิ่นเป็นผู้ควบคุม ดังนั้น การดำเนินงานของฝ่ายนิติบัญญัติจึงต้องประสานงานกับพรรคในทุกระดับ

การเข้าดำรงตำแหน่งของสมาชิกรัฐสภานั้น อาจเข้าไปโดยการแต่งตั้ง หรือโดยวิธีการเลือกตั้งก็ได้ แต่กรณีที่ใช้วิธีการเลือกตั้งนั้น พรรคจะเป็นผู้กำหนดตัวบุคคลให้ประชาชนเลือก ซึ่งประชาชนก็จะเลือกจากบุคคลต่างๆ ที่พรรคเป็นผู้เสนอให้เลือก จะไปเลือกบุคคลอื่นไม่ได้ ดังนั้น จึงเท่ากับเป็นการบังคับเลือกมากกว่าที่จะเลือกโดยเสรี และไม่มีการแข่งขันกัน เพราะมีพรรคการเมืองอยู่เพียงพรรคเดียวเท่านั้น รัฐสภาในระบบนี้จึงมีลักษณะคล้ายกับรัฐสภาในระบบเผด็จการทั่วๆ ไปคือ ฝ่ายบริหารจะมีบทบาทมากที่สุด

^{๕๓} สมศักดิ์ เกียรติกั้งแก้ว, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๖-๑๗๘.

๓) ฝ่ายบริหาร โดยเหตุที่รัฐบาลในระบบนี้ไม่ใช่ระบบการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of powers) จึงเห็นได้ว่า หัวหน้าพรรคมักจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้ารัฐบาลด้วยเสมอ เช่น ประธานพรรคหรือเลขาธิการพรรคจะทำหน้าที่เป็นนายกรัฐมนตรีหรือประธานาธิบดีไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นหน่วยงานหรือฝ่ายบริหารจึงต้องขึ้นอยู่กับพรรคและต้องประสานงานกับพรรคในทุกระดับ เช่น กับฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นต้น

๔) ฝ่ายตุลาการ ฝ่ายตุลาการในการปกครองระบบนี้ ได้แก่ ศาลสถิตยุติธรรมในระดับต่างๆ ซึ่งมีหน้าที่ในการพิจารณาคดี แต่โดยเหตุที่ไม่ได้ใช้ระบบการแบ่งแยกอำนาจ ดังนั้นการพิจารณาคดีต่างๆ ของศาลจึงอาจอยู่ใต้อิทธิพลของพรรค หรือผู้นำฝ่ายบริหารได้เช่นกัน

กล่าวโดยสรุป การปกครองในระบบนี้ พรรคการเมืองซึ่งมีอยู่เพียงพรรคเดียวในประเทศเป็นองค์การหลักในการตัดสินใจและกำหนดระบบการเมือง ส่วนสถาบันทางการเมืองการปกครองอื่นๆ มีหน้าที่เพียงเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติตามนโยบายของพรรคเท่านั้น

๒.๒.๓ รูปแบบการปกครองของไทย

นับตั้งแต่สุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลาอันยาวนานมากกว่า ๗๐๐ ปีที่รูปแบบการปกครองของประเทศไทยได้พัฒนามาโดยตลอด กล่าวคือ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองให้เหมาะสมกับความต้องการและตามสภาพแวดล้อมของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยอาจแบ่งรูปแบบการปกครองของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันออกเป็น ๔ สมัย คือ ๑) สมัยสุโขทัย ๒) สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๓) การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินสมัยรัชการที่ ๕ และ ๔) การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย^{๔๔} จึงจะอธิบายรูปแบบการปกครองของแต่ละสมัยต่อไป

๑) สมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๗๘๑-๑๙๘๑)

อาณาจักรสุโขทัยตั้งอยู่บริเวณตอนบนของกลุ่มน้ำแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อแรกก่อตั้งยังมีอาณาเขตไม่กว้างจำนวนพลเมืองยังไม่มาก จะมารุ่งเรืองที่สุดและได้ขยายอาณาเขตออกไปกว้างใหญ่ไพศาลในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กล่าวคือ ทิศเหนือจดแพร่ น่าน ลำพูน ทิศตะวันออกจดเทือกเขาตองพญาเย็น และภูเขาพนมดงรัก ทิศตะวันตกจดเมืองหงสาวดี และทิศใต้จดลงไปถึงแหลมมลายู เมื่อสิ้นรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง พระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์สืบต่อมาไม่มีความสามารถเท่ากับพระองค์ อาณาจักรจึงแตกสลายออกเป็นเสี่ยงๆ แยกแยกเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย ครั้นถึงรัชสมัยพระเจ้าลิไทหรือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (๑๘๙๐-๑๙๑๒) พระองค์ทรงพยายามรวบรวมเมืองต่างๆ ที่แตกแยกออกไปโดยใช้ศาสนาพุทธเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงเมืองเหล่านี้ ให้กลับเข้ามารวมกับอาณาจักรสุโขทัยอีกครั้งหนึ่ง สุโขทัยมีกษัตริย์ปกครองเป็นเอกราชติดต่อกันมา ๖ พระองค์ ในปี พ.ศ. ๑๙๒๑ สุโขทัยตกเป็นประเทศราชของอยุธยาในสมัยพญาไสลือไทซึ่งทำสงครามพ่ายแพ้แก่พระบรมราชาที่ ๑ แต่กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงยังปกครองในฐานะประเทศราชติดต่อกันมาอีก ๒ พระองค์ และในปี พ.ศ. ๑๙๘๑ อาณาจักรสุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา นับเป็นการสิ้นสุด

^{๔๔}ทินพันธุ์ นาคะตะ, การปกครองของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๓), หน้า ๑.

อาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเป็นอาณาจักรไทยแห่งแรกที่มีหลักฐานแน่นอนทางประวัติศาสตร์^{๕๕} การปกครองในสมัยสุโขทัยมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

๑.๑) รูปแบบการปกครอง รูปแบบการปกครองในสมัยสุโขทัยเป็นแบบราชาธิปไตย หรือสมบูรณาญาสิทธิราช (Absolute Monarchy) ลักษณะการปกครองแบบ “บิดาปกครองบุตร” (Patriarchal Family) เป็นลักษณะการปกครองหมู่ชน หรือชุมชนสมัยเริ่มแรก ซึ่งถือเอาครอบครัวเป็นหลักในการปกครอง หลายๆ ครัวเรือนรวมกันเป็นหมู่หลายๆ หมู่รวมกันเป็นเมือง หลายๆ เมืองรวมกันเป็นอาณาจักร มีหัวหน้าหรือผู้นำชุมชนเรียกว่า “พ่อขุน” เป็นผู้นำทั้งในด้านการรักษาความปลอดภัยของอาณาจักรเป็นผู้นำทางศีลธรรม และเป็นผู้รักษาความยุติธรรมภายในอาณาจักร ลักษณะเด่นของการปกครองแบบบิดาปกครองบุตร คือ ผู้ปกครองและผู้ใต้การปกครองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความเข้าใจและร่วมมือกันดี ผู้ปกครองยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อยู่ใต้การปกครอง เชื่อกันว่าความสัมพันธ์ระหว่างประมุขของอาณาจักรเป็นเช่นนี้ในสมัยสุโขทัยตอนต้น ต่อมาเมื่ออาณาจักรสุโขทัยขยายกว้างออกไป ความใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครอง กับผู้อยู่ใต้ปกครองมีน้อยลง การปกครองแบบบิดาปกครองบุตรได้ค่อยๆ เปลี่ยนไป ฐานะของประมุขสูงขึ้นเป็นสมมติเทพตามคติพราหมณ์และพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ประกอบกับการปกครองแบบบิดาปกครองบุตร เป็นลักษณะการปกครองที่เหมาะสมกับการปกครองหมู่ชนที่รวมกันเป็นหมู่คณะมากกว่าการปกครองอาณาจักร จึงเหมาะที่จะใช้ปกครองในระยะที่ยังไม่มีอาณาจักรที่กว้างใหญ่นัก ต่อมาลักษณะรูปแบบการปกครองแบบพ่อขุนได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบ “ธรรมราชา” หรือ ราชผู้ทรงใช้ธรรมะในการปกครองประชาชน ลักษณะแบบนี้มีพื้นฐานมาจากความเชื่อในหลักธรรมของพุทธศาสนาที่เชื่อกันว่าราชาที่ดีควรปกครองอาณาประชาราษฎร์ได้ร่มเย็นเป็นสุข บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ และเจริญรุ่งเรืองจะต้องทรงไว้ “ทศพิธราชธรรม” อันจะส่งผลให้พระองค์ปกครองบ้านเมืองได้ยั่งยืน^{๕๖}

๑.๒) การจัดรูปแบบการปกครอง วิธีดำเนินการปกครองในสมัยสุโขทัยนั้น พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นผู้ปกครองประเทศด้วยพระองค์เอง โดยมีพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้ช่วยเหลือในการปกครองต่างพระเนตรพระกรณและรับผิดชอบโดยตรงต่อพระมหากษัตริย์เนื่องจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้มีการขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง โดยรวมเอาหัวเมืองใหญ่น้อยเข้าไว้ในปกครองด้วย ทำให้เป็นการยากที่พระมหากษัตริย์จะทรงทำการปกครองหัวเมืองต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง จึงจำเป็นต้องมีการจัดรูปแบบการปกครองการปกครองโดยแบ่งลักษณะเมืองออกเป็นชั้นๆ^{๕๗}

๑.๒.๑) การปกครองส่วนกลาง มีเมืองสุโขทัยเป็นราชธานีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองโดยตรง นับเป็นศูนย์กลางการปกครองของประเทศ มีอำนาจครอบคลุมไปถึงเมืองอุปราช เมืองลูกหลานและเมืองหน้าด่านต่างๆ

^{๕๕}สุโขม นवलสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, การเมืองการปกครองไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓.

^{๕๖}ภารดี มหาขันธ์, ประวัติศาสตร์การปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑-๒.

^{๕๗}ทินพันธ์ นาคะตะ, การปกครองของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๓), หน้า ๓-๔.

๑.๒.๒) การปกครองหัวเมือง แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. หัวเมืองชั้นใน บางทีเรียกว่าเมืองอุปราช หรือเมืองหน้าด่านโดยถือเอาตำแหน่งของเจ้าผู้ปกครองเมืองนั้นๆ เป็นสำคัญ เมืองใดที่ผู้ปกครองเป็นอุปราชซึ่งอาจเป็นพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์ที่ปกครองกรุงสุโขทัย หรืออาจเป็นพระเชษฐาหรือพระอนุชาก็ได้ เรียกว่าเมืองอุปราช สำหรับเมืองที่ผู้ปกครองเป็นพระราชโอรสหรือเครือญาติ แต่ไม่ใช่เป็นอุปราช เรียกว่าเมืองลูกหลวง เมืองที่ผู้ปกครองเป็นเจ้าเมืองเดิมหรือเกี่ยวดองด้านอภิเษกสมรสกับกษัตริย์ของกรุงสุโขทัยเรียกว่า เมืองหน้าด่าน ซึ่งเป็นเมืองสะสมเสบียงอาหารและกำลังผู้คนไว้สำหรับป้องกันเมืองหลวง เมืองหลวงเหล่านี้อยู่ห่างจากราชธานีเฉลี่ยประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางในสมัยนั้นประมาณ ๒ วัน หัวเมืองชั้นในมี ๔ เมือง คือ ทิศเหนือได้แก่ เมืองศรีสัชนาลัย (สวรรคโลก) ทิศใต้ได้แก่ เมืองสระหลวง (พิจิตร) ทิศตะวันออก ได้แก่ เมืองสองแคว (พิษณุโลก) และทิศตะวันตก ได้แก่ เมืองนครชุมหรือซากังราว (กำแพงเพชร)

๒. เมืองท่าพระยามหานคร เป็นเมืองใหญ่ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากกรุงสุโขทัย และอยู่รอบนอกของหัวเมืองชั้นใน บางเมืองมีเจ้าปกครองเป็นเชื้อสายของเจ้าเมืองเดิม บางเมืองผู้ปกครองทางกรุงสุโขทัย ก็จะทรงแต่งตั้งเจ้านายเชื้อพระวงศ์ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ทางไวกวียงพระราชหฤทัยไปปกครองต่างพระเนตรพระกรรณ เมืองท่าพระยามหานครเหล่านี้จะมีเมืองเล็กๆ ที่อยู่ใบบริเวณใกล้เคียงอยู่ในปกครองมากบ้างน้อยบ้าง ในกรณีที่เกิดศึกสงครามจะมีการรวบรวมราษฎรในแต่ละเมือง ไปช่วยราชธานีทำการรบ สำหรับเมืองท่าพระยามหานครนี้ ถือเป็นหัวเมืองชั้นนอก ได้แก่ นครสวรรค์ เชียงทอง บางพาน บางฉลอง ชัยนาท กาญจนบุรี ชุมพร ปราณบุรี ภูเก็ต เป็นต้น

๓. เมืองประเทศราช เป็นเมืองที่อยู่นอกพระราชอาณาจักร เมืองเหล่านี้มักจะมีได้ยอมรับอำนาจของกรุงสุโขทัยอย่างจริงใจ เพียงแต่ยอมเข้ามาสวามิภักดิ์เนื่องจากแพ้สงครามหรือเกรงพระบรมเดชานุภาพ โดยปกติทางกรุงสุโขทัยจะปล่อยให้หัวเมืองประเทศราชทำการปกครองตนเองโดยอิสระ แต่จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายเป็นรายปี หรือเมื่อเกิดสงครามในสมัยสุโขทัย ได้แก่ หลวงพระบาง เวียงจันทร์ เป็นต้น

ในส่วนการปกครองของแต่ละเมืองนั้นก็จะมีรูปแบบทั่วไปในสังคมเกษตรกรรมซึ่งมักจะแบ่งออกเป็น ๓ หน่วย^{๕๔} คือ

(๑) หมู่บ้าน ประกอบด้วยจำนวนหลังคาเรือนจำนวนหนึ่ง อยู่กันเป็นหย่อมๆ มักจะมีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิต มีหัวหน้าปกครอง

(๒) ตำบล คือ หน่วยที่ใหญ่กว่าหมู่บ้าน โดยรวมกันหลายๆ หมู่บ้าน มีหัวหน้าปกครอง

(๓) เมือง หรือบางครั้งก็เรียกเป็นชื่ออื่นคือ แขวง ซึ่งเป็นการจับกลุ่มหรือรวมกลุ่มของหน่วยที่สอง เมืองจะเป็นที่อยู่ของเจ้าเมือง และจะเป็นศูนย์ของการบริหาร

^{๕๔}ลิขิต ธีรเวคิน, วิชาการการเมืองการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๙.

๒) สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ก. สมัยอยุธยา (๑๘๙๓-๒๓๑๐)

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนาอาณาจักรอยุธยาขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๙๓ และสามารถผนวกสุโขทัยไว้ในอาณาจักรได้ในสมัยพระบรมราชาที่ ๑ พ.ศ. ๑๙๒๑ อาณาจักรศรีอยุธยาเป็นอาณาจักรที่มีความมั่นคงและรุ่งเรืองมาก มีฐานะเป็นเสมือนมหาอำนาจในดินแดนแหลมทอง กรุงศรีอยุธยามีกษัตริย์ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นปกครองถึง ๓๔ พระองค์ จนกระทั่งเสียกรุงให้กับพม่าในแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศ พ.ศ. ๒๓๑๐ เป็นอันสิ้นสุดอาณาจักรอยุธยา^{๕๙} การปกครองสมัยอยุธยามีลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑) รูปแบบการปกครอง รูปแบบการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย คือเป็นระบอบราชาธิปไตยแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจอธิปไตยอยู่ที่กษัตริย์พระองค์เดียว อย่างไรก็ตามในสมัยอยุธยา แนวความคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ได้เปลี่ยนไปตามคติพราหมณ์ โดยไทยได้รับเอาลัทธิ “เทวสิทธิ์” (Divine Right) มาจากพวกขอมและขอมรับมาจากอินเดีย กษัตริย์คือ สมมติเทพ พระศิวะ พระวิष्ณู มารวมอยู่ในองค์พระมหากษัตริย์ เป็นการนำเอาระบบความเชื่อเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้ามาช่วยให้มีการยอมรับอำนาจของผู้ปกครอง คือ ช่วยให้การใช้อำนาจสิทธิขาดของพระมหากษัตริย์มีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น แต่เดิมราชโองการซึ่งเป็นเพียงคำสั่งของคณาธิปไตยผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน เมื่อได้ใช้หลักการปกครองแบบเทวสิทธิ์แล้ว ก็ทำให้ราชโองการเปลี่ยนมามีฐานะเป็นเทวโองการ ทำให้คนที่อยู่ใต้การปกครองเชื่อฟังโดยไม่มีข้อแม้ จะคัดค้านหรือวิจารณ์มิได้ ทั้งนี้เนื่องจากการที่พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะเป็นเจ้าของชีวิต คือ ทรงมีอำนาจเหนือชีวิตทุกคนในประเทศแล้ว ยังทรงมีฐานะเป็นเจ้าแผ่นดิน คือเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด พระองค์จะพระราชทานที่ดินให้กับผู้ใดหรือจะทรงเรียกคืนจากใครเมื่อใดก็ได้

การปกครองแบบนี้ มีลักษณะเป็นแบบเจ้าปกครองข้า หรือแบบนายปกครองบ่าว เจ้านายเชื้อพระวงศ์ และข้าราชการจึงต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามพระราชประสงค์โดยไม่มีข้อแม้ในขณะเดียวกันผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นของตน ก็จะต้องปฏิบัติต่อตนทำนองเดียวกัน ความสัมพันธ์เช่นนี้รวมถึงราษฎร ซึ่งจะต้องให้การเชื่อฟังและปฏิบัติตามความประสงค์ของบุคคลดังกล่าวด้วย ประเทศไทยได้นำรูปแบบการปกครองแบบ “เทวสิทธิ์” นี้มาใช้ และได้ใช้เรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น^{๖๐}

๒) การจัดรูปแบบการปกครอง การจัดรูปแบบการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยามีดังนี้คือ

๒.๑) การปกครองส่วนกลาง ในสมัยพระเจ้าอู่ทอง การบริหารราชการส่วนกลางคือ ในเขตเมืองหลวงและบริเวณโดยรอบเมืองหลวง มีกรมสำคัญอยู่ ๔ กรม คือ เวียง วัง คลัง นา ซึ่งรวมเรียกว่า “จตุสดมภ์” แปลว่า หลักทั้ง ๔ การจัดระเบียบการปกครองส่วนกลางอย่างในลักษณะนี้น่าจะได้รับแบบอย่างมาจากอินเดีย สำหรับผู้บังคับบัญชากรมทั้ง ๔ นี้ เป็นขุนนางมียศในระดับ

^{๕๙}สุ่ม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์, *การเมืองการปกครองไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖.

^{๖๐}ทินพันธ์ นาคะตะ, *การปกครองของไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๓), หน้า ๕-๙.

“ขุน” ซึ่งเป็นยศสูงสุดของขุนนางในสมัยแรกก่อตั้งอาณาจักรอยุธยาในด้านหน้าที่รับผิดชอบ ขุนนางทั้ง ๔ มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

กรมเวียง มีขุนเวียงหรือขุนเมือง เป็นผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการในเรื่องการปกครองท้องที่ การรักษาความสงบเรียบร้อย การปราบปรามโจรผู้ร้ายการพิจารณาตัดสินความฉกรรจ์มหันตโทษ และดูแลเรือนจำในเขตเมืองหลวง

กรมวัง มีขุนวังเป็นผู้บังคับบัญชามีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการในพระราชสำนัก การรักษาพระราชมณเฑียร และพระราชวังชั้นนอกชั้นใน การพระราชพิธี การบังคับบัญชา ข้าราชการฝ่ายในและการพิจารณาชำระคดีความที่เกี่ยวข้อง

กรมคลัง มีขุนคลังเป็นผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการในเรื่องพระราชทรัพย์ที่เป็นรายได้สู่พระคลังและที่ใช้จ่ายในราชการ การจัดการเกี่ยวกับภาษีอากรขนอนทั้งปวง และพิจารณาชำระคดีความที่เกี่ยวข้อง

กรมนา มีขุนนาเป็นผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการในเรื่องการรักษานาหลวง การเก็บค่าเช่านามาจากราษฎร การจัดซื้อข้าวขึ้นฉางหลวง การจัดหาและรักษาเสบียงอาหารสำหรับพระนคร และพระราชวัง และพิจารณาชำระคดีความที่เกี่ยวข้อง

เมื่อถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๐๓๑) ได้ทรงปรับปรุงระบบจตุสดมภ์ในสมัยอยุธยาตอนต้นโดยตั้งกรมใหญ่ขึ้นมา ๒ กรม คือ กรมกลาโหม และ กรมมหาดไทย กรมกลาโหมมีอัครมหาเสนาบดีตำแหน่ง “สมุหพระกลาโหม” เป็นผู้ควบคุมดูแล ส่วนผู้บังคับบัญชากรมมหาดไทย คือ อัครมหาเสนาบดีตำแหน่ง “สมุหนายก” ตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีที่ตั้งขึ้นใหม่นี้มีอำนาจเหนือเสนาบดีจตุสดมภ์ คือ เวียง วัง คลัง นา และมีอำนาจหน้าที่แตกต่างกัน^{๖๐} ดังนี้

สมุหพระกลาโหม เป็นหัวหน้าราชการฝ่ายทหาร มีหน้าที่ตรวจตราว่าการฝ่ายทหารทั้งภายในและเมืองราชธานีและหัวเมืองต่างๆ นอกจากนั้น สมุหพระกลาโหมยังมีหน้าที่ควบคุมไพร่พลที่สังกัดฝ่ายทหารในทุกหัวเมืองและควบคุมดูแลกรมต่างๆ ที่จัดเป็นกรมฝ่ายทหาร ผู้ที่ดำรงตำแหน่งสมุหพระกลาโหมจะได้รับพระราชทานยศและราชทินนามว่า “เจ้าพระยามหาเสนาบดีวิริยภักดีบดินทรสุรินทรภุชชัย” มักเรียกสั้นๆ ว่า “เจ้าพระยามหาเสนา”

สมุหนายก เป็นหัวหน้าราชการฝ่ายพลเรือนดูแลกิจการพลเรือนในหัวเมืองต่างๆ ทุกเมืองควบคุมไพร่พล ที่สังกัดฝ่ายพลเรือนทั่วราชอาณาจักร และรับผิดชอบควบคุมดูแลกรมต่างๆ ที่เป็นกรมฝ่ายพลเรือน เช่น กรมจตุสดมภ์ เวียง วัง คลัง นา เป็นต้น ตำแหน่งสมุหนายกมียศและราชทินนามในทำเนียบขุนนางว่า “เจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศาคตสมุหนายกอัครมหาเสนาบดี” มีชื่อเรียกสั้นๆ ว่า “เจ้าพระยาจักรี”

การแบ่งส่วนราชการออกเป็นฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนนั้น เมื่อมาถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย (ในสมัยพระเพทราชา) ได้เกิดมีการเปลี่ยนแปลง สืบสนับเพกันอีก กล่าวคือ ขอบข่ายอำนาจหน้าที่ของอัครมหาเสนาบดีทั้งสอง ได้เริ่มผิดไปจากลักษณะเดิมที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงวางระเบียบไว้ กล่าวคือ สมุหพระกลาโหมได้เข้าไปควบคุมดูแลกิจการทั้งทางด้านการทหารและ

^{๖๐} ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “การเมืองการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๑๑๒” ในสาขาวิชา รัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๐-๑๕๓.

การพลเรือนในหัวเมืองภาคใต้ ส่วนสมุหนายกมีอำนาจหน้าที่ทั้งทางด้านการทหารและการพลเรือน เช่นเดียวกับสมุหพระกลาโหม เพียงแต่เปลี่ยนมาควบคุมหัวเมืองฝ่ายเหนือ

ส่วนกรมจตุสดมภ์นั้นมีการปรับปรุงของเขตอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้เหมาะกับสภาพบ้านเมืองที่ได้แผ่กว้างออกไป คือ

กรมเวียง หรือที่เรียกกันในชื่อใหม่ว่า กรมนครบาล มีหน้าที่ในการปกครองท้องที่ปราบปรามโจรผู้ร้าย รักษาความสงบภายใน ดูแลรับผิดชอบการดับเพลิงในเขตเมืองหลวงและเมืองใกล้เคียงราชธานี รวมทั้งพิจารณาตัดสินคดีความที่เป็นมหันตโทษ และควบคุมดูแลกรมเล็กๆ ที่ขึ้นกับกรมนครบาลเสนาบดีผู้บังคับบัญชากรมนครบาลได้รับพระราชทานยศและราชทินนามว่า “พระยายมราชอินทราธิบดีศรีวิชัยบริรักษ์โลกาการ” มักเรียกสั้นๆ ว่า “พระยายมราช”

กรมวัง หรือที่เรียกกันในชื่อใหม่ว่า ธรรมาธิกรณ์ ดูแลรับผิดชอบงานทั้งหมดในพระราชสำนักทั้งงานด้านธุรการและงานพระราชพิธีต่าง ๆ รวมทั้งมีหน้าที่ดูแลงานทางด้านยุติธรรมด้วย นอกจากนั้นยังมีหน้าที่แต่งตั้งขุนนางตำแหน่งยกกระบัตรไปประจำตามหัวเมืองต่างๆ หัวราชอาณาจักรยกกระบัตรมีหน้าที่คอยสอดส่องดูแลการปฏิบัติราชการของเจ้าเมืองแล้วรายงานเรื่องต่างๆ ให้ส่วนกลางทราบ เสนาบดีผู้บังคับบัญชากรมวังได้รับพระราชทานยศและราชทินนามว่า “พระยาธรรมาธิบดีศรีวิชัยพงษวงษภักดีดินทรเดโชไชยมะไหยสุริยาธิบดีศรีรัตนมณเทียรบาลอัครมหาเสนาธิบดีอะไยพิริยปรการมภาพุ” มักเรียกกันสั้นๆ ว่า “พระยาธรรมาธิบดี”

กรมคลัง หรือที่เรียกกันในชื่อใหม่ว่า โกษาธิบดี มีหน้าที่เก็บ จ่าย และรักษาพระราชทรัพย์ที่ได้จากภาษีอากร รับผิดชอบดูแลการค้าสำเภาของพระมหากษัตริย์ ต่อมาเมื่ออยุธยามีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกหลายชาติ กรมคลังหรือโกษาธิบดีก็มีหน้าที่เพิ่มขึ้นในด้านการดูแลรับรองคณะทูตจากต่างประเทศ และควบคุมดูแลชาวต่างชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในอยุธยา เสนาบดีผู้บังคับบัญชากรมคลังได้รับพระราชทานยศและราชทินนามว่า “พระยาศรีธรรมราชเดชชาติอำมาตยานุชิตพิพิธรัตนราชโกษาธิบดี” มักเรียกกันสั้นๆ ว่า “พระยาศรีธรรมราช หรือ พระยาโกษาธิบดี หรือ พระยาพระคลัง”

กรมนา หรือที่เรียกกันในชื่อใหม่ว่า เกษตราธิการ มีหน้าที่ตรวจตราและส่งเสริมการทำนาของประชาชน เก็บหาข้าว ออกโฉนดที่ดิน จัดซื้อข้าวขึ้นฉางหลวง และตัดสินคดีพิพาทเกี่ยวกับที่นา ผลผลิตในนา และโคกระบือ เสนาบดีผู้บังคับบัญชากรมนาได้รับพระราชทานยศและราชทินนามว่า “พระยาพลเทพราชเสนาบดีศรีไชยนพรัตน์เกษตราธิบดี” มักเรียกกันสั้นๆ ว่า “พระยาพลเทพราชเสนา”

๒.๒) การปกครองหัวเมือง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ทรงตระหนักถึงปัญหาของวิธีการจัดระเบียบการปกครองหัวเมืองที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อนรัชสมัยของพระองค์ซึ่งเป็นการยากที่เมืองราชธานีจะสามารถควบคุมหัวเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะมีการกระจายอำนาจการปกครองให้หัวเมืองต่างๆ มากเกินไป จึงทรงปรับปรุงการปกครองหัวเมืองโดยมุ่งให้มีการรวมอำนาจการปกครองไว้ที่ส่วนกลาง เพื่อความมั่นคงและความเป็นเอกภาพของประเทศ ดังนี้คือ

๒.๒.๑) ยกเลิกหัวเมืองชั้นใน ที่ตั้งอยู่รอบราชธานีทั้ง ๔ ทิศ และขยายอำนาจการปกครองของเมืองราชธานีออกไปครอบคลุมอาณาเขตของหัวเมืองเหล่านั้น โดยให้อยู่ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์โดยตรง และมีเสนาบดีต่างๆ เป็นผู้ช่วย

๒.๒.๒) เมืองพระยามหานคร ซึ่งเป็นหัวเมืองชั้นนอก ที่อยู่ห่างไกลจากราชธานีและอยู่รอบนอกหัวเมืองชั้นในแต่เดิมนั้น ยังคงมีอยู่ดังเดิม หัวเมืองชั้นนอกเหล่านี้จะมีเมืองเล็กๆ บริเวณใกล้เคียงอยู่ในปกครองเช่นเดียวกับเมืองราชธานี พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งเจ้านาย เชื้อพระวงศ์ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปปกครองต่างพระเนตรพระกรรณเช่นเดิมแต่ได้แบ่งออกเป็นเมืองชั้นเอก โท และตรี ตามขนาดความใหญ่เล็กและตามความสำคัญของเมืองนั้น

นอกจากนี้ ภายในเมืองหนึ่งๆ ทั้งภายในเขตการปกครองของราชธานีและในหัวเมืองชั้นนอกยังมีการแบ่งเขตการปกครองท้องที่ ดังนี้

เมือง คือ จังหวัดในปัจจุบัน ผู้ปกครอง คือ ผู้รั้ง สำหรับในเขตการปกครองของราชธานีหรือเจ้าเมืองในหัวเมืองชั้นนอก แต่ละเมืองจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นแขวงๆ

แขวง คือ เขตหรืออำเภอปัจจุบัน ผู้ปกครอง คือ หมื่นแขวง แต่ละแขวงจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นตำบลต่างๆ ตำบลผู้ปกครองคือ กำนัน แต่ละตำบลแบ่งเขตการปกครองออกเป็นบ้านต่างๆ บ้าน คือ หมู่บ้านในปัจจุบัน ผู้ปกครอง คือ ผู้ใหญ่บ้าน^{๖๒}

๒.๒.๓) เมืองประเทศราช ยังคงจัดระเบียบการปกครองเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย เช่น ปัตตานี คือ จะปล่อยให้ผู้ปกครองคนเดิมทำการปกครองกันเองโดยอิสระ แต่จะต้องส่งกองทัพและเสบียงอาหารมาช่วยในยามสงคราม และจะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาให้เป็นประจำทุกปี

ข. สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕)

การปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยาได้สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เมื่อพม่าสามารถยึดกรุงศรีอยุธยาไว้ได้ แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ทรงกู้เอกราชกลับคืนมาได้ในเวลาอันรวดเร็ว โดยที่ทรงปราบปรามบรรดาผู้นำกลุ่มอิสระต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาและสามารถรวบรวมราชอาณาจักรไทยให้เป็นปึกแผ่นไว้ได้ จากนั้นได้ทรงสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์และย้ายราชธานีมาอยู่ที่กรุงธนบุรี สำหรับการปกครองสมัยกรุงธนบุรี ยังคงใช้รูปแบบการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นหลัก

ค. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๕๓)

การปกครองสมัยกรุงธนบุรีได้สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และทรงย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่กรุงเทพมหานครฯ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สำหรับการปกครองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังคงใช้รูปแบบการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นหลักเช่นเดียวกัน แม้ว่าได้เริ่มมีการนำรูปแบบการปกครองแบบบิดากับบุตรมาใช้อีกครั้งหนึ่ง ในสมัยรัชการที่ ๔ เห็นได้ชัดยิ่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็ตาม

๓) การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ ๕^{๖๓}

ก่อนที่จะมีการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมืองไทยมีรูปแบบการปกครองที่เหมือนกับการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงปรับปรุงไว้ คือ มีการจัดแบ่งการปกครองออกเป็นเสนาบดี ๖ ตำแหน่ง เป็นอัครมหาเสนาบดี ๒ ตำแหน่ง เป็น

^{๖๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐-๑๕๓.

^{๖๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐-๑๕๓.

เสนาบดี ๔ ตำแหน่ง คือ ฝ่ายทหารมีสมุหพระกลาโหมเป็นหัวหน้า ส่วนฝ่ายพลเรือนมีสมุหนายกเป็นหัวหน้าและมีจุตุสมตม์ทั้ง ๔ ได้แก่ เวียง วัง คลัง และนา ส่วนการปกครองหัวเมือง ให้สมุหนายกเป็นผู้บังคับบัญชาหัวเมืองเหนือ สมุหพระกลาโหมเป็นผู้บังคับบัญชาหัวเมืองภาคใต้ การปกครองในลักษณะนี้ใช้มาตลอดจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

ครั้นในถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ภาระงานด้านบริหารมีเพิ่มมากกว่าสมัยก่อนๆ มากมายเพราะความเจริญของบ้านเมือง การบริหารในรูปแบบเดิมไม่เหมาะสมแก่กาลสมัยและเมื่อหน้าที่การงานมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมก็ทำให้บางกรมก็มิงานเหลือล้นจนทำไม่ไหวบางกรมก็มิงานอะไรจะทำ บางกรมก็มีผลประโยชน์มากเหลือล้นจนเกินไป บางกรมก็มิมีผลประโยชน์อันใดพอแก่การที่ต้องทำ โรงสร้างของการบริหารก็เป็นไปแบบเดิม ทำให้เสนาบดีที่เกี่ยวข้องไม่สามารถปฏิบัติงานที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้มีความซ้ำซ้อนก้ำก่ายในการปฏิบัติราชการ เกิดงานการคั่งค้างสะสมจึงเกิดความจำเป็นต้องมีการปรับปรุงการบริหารขึ้น^{๖๔}

การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ ๕ เกิดจากสาเหตุ ๓ ประการสำคัญ^{๖๕} คือ

๑. กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่ทำให้คนไทยได้รับผลกระทบกระเทือนทั้งด้านดีด้านร้าย สภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนไปมาก ทำให้คนไทยที่ได้รับความรู้ทางด้านวิชาการและความเจริญมาจากตะวันตกต้องเปลี่ยนแปลงตาม

๒. การคุกคามจากจักรวรรดินิยมที่พยายามเอาไทยเป็นเมืองขึ้นหรือขอแบ่งแยกประเทศ

๓. ความต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยเจ้านายและขุนนางที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ การปฏิรูปการปกครองนั้นพระองค์ทรงเลือกเอาวิธีการปกครองทั้งในส่วนที่เป็นของไทยมาแต่เดิม และส่วนที่เป็นแผนของชาวยุโรปมาดัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมตามกาลสมัย กล่าวคือ ทรงปฏิรูปการปกครองออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ดังต่อไปนี้^{๖๖}

๑) การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนกลางได้ปรับปรุงส่วนราชการซึ่งเดิมมีอัครมหาเสนาบดี ๒ ตำแหน่ง คือ สมุหนายกกับสมุหพระกลาโหม และจุตุสมตม์ อีก ๔ ตำแหน่ง โดยเพิ่มอีก ๖ ตำแหน่ง รวมเป็น ๑๒ ตำแหน่ง ในระยะแรกเรียกว่ากรม จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้ยกฐานะเป็นกระทรวงมีเสนาบดีเป็นผู้บังคับบัญชามีฐานะเสมอกันดังนี้

(๑) กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือและเมืองลาวประเทศราช

(๒) กระทรวงกลาโหม มีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายใต้ ฝ่ายตะวันตกตะวันออกและเมืองมลายูปประเทศราช

(๓) กระทรวงการต่างประเทศ มีหน้าที่เกี่ยวกับต่างประเทศ

^{๖๔}อวยชัย ขบา, “การเมืองการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๗” ในสาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๔๔๕.

^{๖๕}อมร รัชสาสัจย์, “วิวัฒนาการการเมืองไทยการปกครองไทย” ใน การเมืองการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร: วิ.เจ. พรินต์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

^{๖๖}ทินพันธ์ นาคะตะ, การปกครองของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑-๑๓.

(๔) กระทรวงวัง มีหน้าที่รับผิดชอบราชการในพระราชวังและกรมมีหน้าที่เกี่ยวข้อง
กับราชการในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

(๕) กระทรวงนครบาล มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจการตำรวจ และราชทัณฑ์ ต่อมาให้
รับผิดชอบราชการในเขตแขวงกรุงเทพฯ ราชธานี

(๖) กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดเก็บภาษี อากรและเงินที่
รับและจ่ายในแผ่นดิน

(๗) กระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่บังคับศาลที่ชำระความทั่วทั้งประเทศทั้งคดีแพ่ง
อาญา และอุทธรณ์

(๘) กระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการทหารบกและทหารเรือ

(๙) กระทรวงเกษตรธิการ มีหน้าที่เกี่ยวกับการเพาะปลูก การป่าไม้ การทำเหมือง
แร่ และการค้าขาย

(๑๐) กระทรวงธรรมการ มีหน้าที่เกี่ยวกับการศาสนา การศึกษา และสาธารณสุข

(๑๑) กระทรวงโยธาธิการ มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจการก่อสร้าง ทำถนน ขุดคลอง การ
ช่างทั่วไป การไปรษณีย์โทรเลข และการรถไฟ ซึ่งวางแผนไว้ว่าจะมีภายหลัง

(๑๒) กระทรวงมณฑลธิการ มีหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาตราแผ่นดิน รักษาพระราช
กำหนด กฎหมายและงานหนังสือราชการทั้งปวง อย่างไรก็ตาม ในกลางปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ยกเลิกฐานะ
กระทรวงมณฑลธิการลงมา เป็นกรมสังกัดกระทรวงกลาโหม ในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้มีการแบ่งหน้าที่
ระหว่างกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยใหม่ โดยให้กระทรวงกลาโหมรับผิดชอบกิจการ
ทหารทั้งปวง ส่วนกระทรวงมหาดไทยให้รับผิดชอบในการปกครองหัวเมืองทั้งหมดและในปี พ.ศ.
๒๔๓๙ ยุบกระทรวงมณฑลธิการแล้วให้องค์งานหน่วยนี้ไปขึ้นในกรมราชเลขาการ

ยิ่งกว่านั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้ทรงตั้งสภาที่ปรึกษาขึ้น ๒ สภา
เพื่อให้การปฏิบัติภารกิจของพระองค์ มีความรอบคอบยิ่งขึ้น โดยให้สภาดังกล่าวช่วยกลั่นกรองเสีย
ขั้นหนึ่งก่อน สภาที่ปรึกษาทั้ง ๒ สภา คือ^{๖๗}

(๑) เสนาบดีสภาหรือรัฐมนตรีสภา มีหน้าที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับราชการแผ่นดินและ
พิจารณาร่างกฎหมายที่จะใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน

(๒) องคมนตรีสภา มีหน้าที่เป็นสภาที่ปรึกษาราชการส่วนพระองค์ และทำหน้าที่
เป็นคณะกรรมการชำระความเหมือนศาลอีกด้วย

๒) การปกครองส่วนภูมิภาค การจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคที่ได้มีการปฏิรูป
ก็เพื่อขยายอำนาจการปกครองส่วนกลางออกไปยังหัวเมืองต่างๆ โดยตรง เพื่อสร้างเอกภาพในการ
ปกครองและความมั่นคงให้แก่ประเทศ ทำให้หัวเมืองต่างๆ ซึ่งเคยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของ
มหาดไทย กลาโหมและกรมท่า มาอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว
การจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคในสมัยปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน มีดังนี้

(๑) มณฑลเทศาภิบาล เป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคที่ใหญ่ที่สุด ประกอบด้วย
เมืองตั้งแต่สองเมืองขึ้นไป มีข้าหลวงเทศาภิบาล หรือสมุหเทศาภิบาล ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๓.

เป็นผู้รับผิดชอบในการปกครองต่างพระเนตรพระกรรณ โดยมีตัวแทนของกระทรวงอื่นๆ เป็นผู้ช่วยในการปฏิบัติราชการ เช่น ข้าหลวงยุติธรรม ข้าหลวงมหาดไทย ข้าหลวงคลังและแพทย์ เป็นต้น

(๒) เมือง หรือจังหวัดในปัจจุบัน ประกอบด้วยหลายๆ อำเภอมารวมกัน มีผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้รับผิดชอบ ขึ้นกับหลวงเทศาภิบาลโดยตรง โดยมีข้าราชการอื่นๆ เป็นผู้ช่วยคล้ายกับมณฑลเทศาภิบาล

(๓) อำเภอ ประกอบด้วยท้องที่หลายๆ ตำบลมารวมกัน มีนายอำเภอซึ่งผู้ว่าราชการเมืองแต่งตั้งเป็นผู้รับผิดชอบ โดยมีข้าราชการอื่นๆ เป็นผู้ช่วย เช่น ปลัดอำเภอ สมุห์บัญชี เป็นต้น

(๔) ตำบล ประกอบด้วยท้องที่ประมาณ ๑๐-๒๐ หมู่บ้านมารวมกัน มีกำนันซึ่งได้รับเลือกตั้งมาจากผู้ใหญ่บ้าน และผู้ว่าราชการเมืองแต่งตั้ง เป็นผู้รับผิดชอบ

(๕) หมู่บ้าน เป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุด ประกอบด้วยบ้านเรือนประมาณ ๑๐ บ้านขึ้นไป หรือมีราษฎรอาศัยอยู่ประมาณ ๑๐๐ คน มีผู้ใหญ่บ้านซึ่งราษฎรเลือกตั้งมาเป็นผู้รับผิดชอบ

๓) การปกครองท้องถิ่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งเห็นคุณประโยชน์ของการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง จึงได้ทรงให้มีการปกครองท้องถิ่นโดยการจัดตั้งสุขาภิบาลท่าฉลอมขึ้นเป็นแห่งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ เพื่อเป็นตัวอย่างปรากฏว่าได้รับความนิยมจากประชาชนมาก ในระยะต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งสุขาภิบาลขึ้นถึง ๓๕ แห่ง^{๖๘}

การปกครองท้องถิ่นในรูปสุขาภิบาลนี้ เป็นการร่วมมือกันระหว่างหัวหน้าหน่วยราชการตำแหน่งต่างๆ ในท้องที่กับกรรมการอื่นๆ ที่ราษฎรเป็นผู้เลือกขึ้นมา เช่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น หน้าที่สำคัญๆ ของสุขาภิบาลก็ได้แก่ การรักษาความสะอาด การให้การศึกษาขั้นต้นแก่ราษฎร การอนามัย และการบำรุงรักษาถนนหนทางในท้องถิ่น เป็นต้น

๔) การเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยได้ดำรงอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงมาสู่รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข กล่าวคือ ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ มีคณะผู้การ ซึ่งเรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” ประกอบด้วยข้าราชการทหารและพลเรือนกลุ่มหนึ่ง นำโดยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันตรีหลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ) หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) และหลวงโกวิทอภัยวงศ์ (ควง อภัยวงศ์) ได้ก่อการปฏิวัติขึ้น โดยทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ

สาเหตุการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีดังนี้^{๖๙} คือ

๑. สาเหตุทางเศรษฐกิจ ภาวะทางการเงินของประเทศอยู่ในสภาพไม่มั่นคงนับแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ และโดนซ้ำด้วยสภาวะเศรษฐกิจของโลกที่ตกต่ำมาเป็นลำดับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๒ ทำให้

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๓.

^{๖๙} สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, *การเมืองการปกครองไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๖๒-๖๓.

เศรษฐกิจภายในประเทศทรุดหนัก ข้าวยากหามาแพง เดือดร้อนแก่ประชาชนส่วนใหญ่ นโยบายทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนำมาใช้แก้ปัญหา คือ ตัดทอนรายจ่ายรัฐบาล โดยการปลดข้าราชการออก การเพิ่มภาษีอากรและเพิ่มประเภทเงินที่ต้องเสียภาษี กลับใช้ไม่ได้ผล และทำความสับสนวุ่นวายไม่พอใจให้กับคนโดยทั่วไปเพิ่มขึ้น

๒. สาเหตุทางการเมือง ในบรรดาสมาชิกชนที่รับราชการมีความรู้สึก ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งเสริมให้พวกพระราชวงศ์ผูกขาดอำนาจทางการเมือง เช่น เสนาบดีกระทรวง ในสมัยนั้นเป็นพวกเจ้ามากกว่าพวกขุนนาง การตั้งอภิรัฐมนตรีสภาซึ่งสมาชิกประกอบด้วยพระราชวงศ์ทั้งสิ้นเป็นที่ปรึกษาชดเชยและภายหลังทรงตั้งพระราชวงศ์ที่เป็นเสนาบดีเข้าไปเป็นสมาชิกด้วยทำให้อภิรัฐมนตรีสภาเป็นเสมือน “เสนาบดีสภาวงใน” มีอำนาจอิทธิพลในการปกครองเหนือกว่าเสนาบดีสภา นอกจากนี้ยังเข้าใจว่า รัชกาลที่ ๗ ทรงอยู่ภายใต้อิทธิพลของพระราชวงศ์ การสิ่งใดที่พระองค์ทรงดำริจะทำหากถูกทัดทานโดยบรรดาพระราชวงศ์ก็จะงด เช่น กรณีดำริจะพระราชทานรัฐธรรมนูญแล้วมิทรงกระทำ เป็นต้น

๓. สาเหตุทางสังคม “การแบ่งชนชั้นที่มองเห็นชัดยิ่งขึ้นในระหว่างเจ้ากับข้า ความแตกต่างที่เกิดขึ้นให้เกิตรอยร้าวฉานทางจิตใจเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ที่เจ้ามีอยู่อย่างเหลือเฟือและสามัญชนไม่มีหรือมีอยู่น้อยมาก” ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิกิริยาต่อพวกเจ้า ทำให้คนในชาติขาดความสามัคคีนอกจากนี้ประชาชนที่มีการศึกษาเข้าใจว่ารัฐบาลพยายามกีดกันการศึกษาของชาติ ไม่สนับสนุนให้ราษฎรได้รับการศึกษา จะเห็นได้จากมีการกำหนดการศึกษาภาคบังคับ แต่ในความเป็นจริงเด็กอายุเข้าเกณฑ์เรียนมีโอกาสดูเรียนไม่ถึงครึ่งของจำนวน เฉพาะลูกเจ้านายเท่านั้น จึงมีโอกาสเรียนอย่างเต็มที่ การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ปรากฏว่า มีบุคคลกลุ่มหนึ่งได้รับอภิสิทธิ์เหนือบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบรมวงศานุวงศ์และอภิรัฐมนตรีสภาสามารถใช้อิทธิพลหาประโยชน์ให้แก่ตนเองและหมู่คณะ ทำให้ข้าราชการและประชาชนเกิดความรู้สึกไปในทางไม่เป็นมงคลต่อเจ้านายและเตรียมพร้อมที่จะสนับสนุนการเรียกร้องสิทธิเสมอภาคอันนี้

๔. สาเหตุจากอิทธิพลภายนอก อุดมการณ์ทางการเมืองประชาธิปไตยแบบตะวันตกได้แพร่หลายในหมู่ผู้ซึ่งได้รับการศึกษาหรือมีประสบการณ์จากดินแดนตะวันตก พวกนี้มีความเห็นว่าประเทศตะวันตกหรือแม้ประเทศใกล้เคียงที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ทัดเทียมกับประเทศเพื่อนบ้านบ้าง นอกจากนี้อิทธิพลจากการที่ประเทศต่างๆ หลายประเทศทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จ เป็นแรงกระตุ้นให้กลุ่มที่เป็นแกนนำมีกำลังใจที่จะดำเนินการให้เป็นผลสำเร็จ^{๗๐}

ความไม่พอใจในสภาพความเป็นอยู่โดยเฉพาะการกีดกันทางเศรษฐกิจของประชาชนทำให้การปฏิวัติครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ทั้งๆ ที่คนส่วนใหญ่ของประเทศไม่ได้มีส่วนร่วมหรือรู้เห็นให้การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ การที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่สามารถแก้ไขปัญหาพื้นฐานในชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรได้ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับสภาพการเปลี่ยนแปลงโดยไม่ต่อต้าน ซึ่งอาจจะด้วยความหวังที่จะพบกับชีวิตใหม่ที่ดีกว่าเก่าเท่านั้นเอง

^{๗๐} สุชุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, การเมืองการปกครองไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๖๒-๖๓.

คณะราษฎรได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้น โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรก ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังจากนั้น ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวรให้แก่ประชาชนชาวไทย คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕

ผลกระทบที่เกิดขึ้นในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

ก. รูปแบบการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เปลี่ยนรูปแบบการปกครองชนิดหน้ามือเป็นหลังมือ กล่าวคือ จากอำนาจที่อยู่ในมือของคนคนเดียวหรือรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นเป็นอำนาจของประชาชนทุกคน หรือรูปแบบประชาธิปไตยจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น โครงสร้างของอำนาจจึงเป็นโครงสร้างใหม่ที่จะต้องมียุทธศาสตร์เมืองต่างๆ เข้ามารองรับการใช้ อำนาจอธิปไตยของปวงชน โดยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นของใหม่เช่นกัน

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว คณะราษฎร ได้ประกาศหลักการหรือนโยบายการปกครองประเทศ ๖ ประการ ดังต่อไปนี้^{๗๑}

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง การศาลในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
๓. ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง
๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการ ดังกล่าวข้างต้น
๖. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ข. การเมืองการปกครอง

ผลกระทบทางการเมืองการปกครองจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ เห็นได้ในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งบัญญัติไว้ว่า อำนาจอิสระของประชชนเป็นของราษฎรทั้งหลาย และให้มีพระมหากษัตริย์ สถาปนาราษฎร คณะกรรมการคณะราษฎร และศาลเป็นผู้ใช้อำนาจแทนประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. สถาบันกษัตริย์ สถาบันการเมืองที่เกิดขึ้นนี้มีโครงสร้างใหม่ คือ มีผู้ใช้อำนาจหลายๆ คนแทนคนเดียว ลักษณะอำนาจหน้าที่ของสถาบันกษัตริย์ได้เปลี่ยนไป แต่เดิมที่เคยเป็นสถาบันดำรงไว้ด้วยสิทธิอำนาจเด็ดขาดแต่ผู้เดียว

^{๗๑}อวยชัย ขบา, “การเมืองการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๗” ในสาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔๑-๕๕๑.

๒. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สถาบันนี้เป็นของใหม่ที่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ สถาบันใหม่นี้จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยสภาผู้แทนราษฎรนี้เป็นสถาบันที่จะสะท้อนความต้องการจากระดับล่างสุดให้ปรากฏออกมา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจดูแลควบคุมกิจการของประเทศ และมีอำนาจประชุมกันถอดถอนกรรมการราษฎร (ฝ่ายบริหาร) หรือพนักงานรัฐบาลผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้

ในวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้อัญเชิญพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรเป็นครั้งแรกในระบอบประชาธิปไตย

พันเอกพระยาพลยุทธเสนาซึ่งคณะปฏิวัติได้แต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะรักษาพระนครฝ่ายทหาร ได้กล่าวมอบอำนาจการปกครองที่รวมไว้ในคณะปฏิวัติหลังจากที่มีการโอนอำนาจจากสถาบันเดิมมาสู่สถาบันใหม่ ให้เป็นอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร (ซึ่งสมาชิกสภามาจากการแต่งตั้งโดยคณะราษฎรจำนวน ๗๐ คน เนื่องจากเลือกตั้งไม่ทัน

การประชุมสภาในวันนี้ได้มีการเลือกตั้งประธานสภาซึ่งได้แก่ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และรองประธานสภา ได้แก่ นายพลตรีพระยาอินทรวชิต จากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากคณะราษฎรซึ่งกว่าครึ่งเป็นสมาชิกของคณะราษฎรด้วย

๓. คณะกรรมการราษฎร สมาชิกสภาผู้แทนได้เลือกพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นประธานกรรมการราษฎร หรือ นายกรัฐมนตรี เป็นฝ่ายบริหารพร้อมด้วยคณะกรรมการราษฎรหรือรัฐมนตรีอีก ๑๔ คน จากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

๔. ศาล สถาบันการเมืองนี้ยังคงเป็นสถาบันทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมที่ประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว บัญญัติไว้ว่าการรับข้อพิพาทให้เป็นไปตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลานี้ นอกจากนี้ยังมีสถาบันที่เกิดขึ้นจากผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนี้ แต่มิได้กำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ในรัฐธรรมนูญคือ

๑) สถาบันรัฐธรรมนูญ สถาบันนี้เป็นสถาบันทางการเมืองใหม่โดยสิ้นเชิง เป็นกติกามอบกำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ของสถาบันที่ใช้อำนาจอธิปไตยของปวงชนไว้ โดยแยกเป็นผู้ใช้อำนาจทางนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ กฎหมายใดๆ จะขัดกับกฎหมายรัฐธรรมนูญได้กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย คือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ประกาศใช้เมื่อ วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

๒) พรรคการเมือง แม้สถาบันนี้มีได้ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแนกได้ให้มีการจดทะเบียนพรรคการเมือง ทั้งที่ยังไม่มีกฎเกี่ยวกับพรรคการเมืองออกใช้ แต่คณะราษฎรก็ได้จดทะเบียนจัดตั้งเป็น “สมาคมคณะราษฎร” แล้วเพื่อเป็นการปูพื้นฐานระบบพรรคการเมืองขึ้นในประเทศไทย^{๗๒}

๓) การเลือกตั้ง พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ บัญญัติให้มีการเลือกตั้ง จึงได้มีการประกาศ พระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยบัญญัติวิธีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรไว้ ๒ ขั้นตอนคือ (๑) ให้ราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนตำบล และ (๒) ให้ผู้แทนตำบลเลือกผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งในลักษณะนี้จึง

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๑-๕๕๑.

เป็นการเลือกทางอ้อม ซึ่งทำให้เห็นเจตนารมณ์ของคณะราษฎรที่ต้องการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ

๔) การกระจายอำนาจการปกครอง การกระจายอำนาจการปกครองในรูปแบบของเทศบาลได้มีขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบเทศบาลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ โดยพิจารณากระดับปกครองท้องถิ่นที่เห็นว่ามีศักยภาพที่จะตั้งเป็นเทศบาลให้ราษฎรปกครองตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบเดียวของการกระจายอำนาจปกครองในขณะนั้น แต่รูปแบบการปกครองตนเองเกิดจากรัฐบาลเป็นผู้ริเริ่ม มิได้เกิดจากความต้องการอันแท้จริงจากราษฎรเองจึงมิเกิดผลดีเท่าไรนัก

ค. การจัดรูปแบบการปกครอง

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวข้างต้น ได้มีการปรับปรุงการจัดรูปแบบหรือระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ โดยได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ ขึ้น กฎหมายฉบับนี้ถือเป็นกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินฉบับแรกในประวัติศาสตร์ไทย โดยได้จัดรูปแบบหรือระเบียบบริหารราชการออกเป็น ๓ ส่วนคือ

๑. การบริหารราชการส่วนกลาง แบ่งออกเป็น กระทรวง ทบวง กรม

๒. การบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็นจังหวัด และอำเภอ โดยยุบตำบลและหมู่บ้าน

๓. การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มีหลักการในการปกครองท้องถิ่นเป็นการปกครองของราษฎรตนเอง กฎหมายจึงต้องการให้มีการปกครองแบบเทศบาลในทุกท้องถิ่นโดยวางแผนการยกตำบลทุกแห่งเป็นเทศบาล มีสภาเทศบาล และคณะเทศมนตรี ซึ่งเป็นการจำลองการบริหารระดับชาติลงมาแบบย่อส่วน แบ่งเทศบาลเป็น ๓ ประเภท คือ เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร ปัจจุบันรูปแบบการปกครองยังคงจัดในลักษณะดังกล่าวอยู่ แต่ก็ได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยอยู่เสมอ

๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

เจ้าชายสิทธัตถะ พระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์ของหมู่พหุชนมนุษยชาติ โดยอุทิศพระวรกายด้วยปณิธานในการที่จะหาทางพ้นทุกข์ เสด็จออกผนวชค้นหาสัจธรรมแห่งชีวิต ทรงบำเพ็ญเพียรปฏิบัติเป็นเวลา ๖ ปี จนพบหนทางแห่งความหลุดพ้น บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาสดาเอกของโลก ด้วยวิสัยทัศน์ที่มีพระเนตรยาวไกล ย้อนอดีต คำนึงถึงอนาคต พิจารณากำหนดเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเมื่อทรงพิจารณากระบวนการวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การยกย่องสรรเสริญของวิญญูชน การยกย่องสรรเสริญของวิญญูชนนั้นเป็นมาตรฐานในการกำหนดทิศทางแห่งการปฏิบัติดำเนินงานของสังคม การยกย่องสรรเสริญหรือการติฉินนินทาของคนพาล ไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะท่านสอนว่าอย่าให้หวนไหว เพราะผู้ที่เป็นคนพาลนั้นไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบถี่ถ้วน พุดไปตามกระแสบ้าง ตามความรู้สึกนึกคิด ผลประโยชน์บ้าง แต่วิญญูชนหรือบัณฑิตพิจารณาตามหลักการด้วยปัญญาด้วย ดำเนินหรือยกย่องตามความเป็นจริงแห่งสัจธรรม คำดำหนิของบัณฑิตในเรื่องใดพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในเรื่องนั้นว่าไม่ควรทำ ถ้าหาก

ว่าบัณฑิตยयोगสรรเสริญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นก็เป็มาตรฐานในทางสังคมว่าควรทำ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้นโยบายนี้ในการประกาศให้ชาวพุทธยกย่องพระเป็นเอตทัคคะ คือความเป็นเลิศในด้านต่างๆ เช่น ยกย่องพระสาวกผู้เป็นเลิศในทางปัญญา ยกย่องพระมหากัสสปะว่าเป็นผู้เลิศในทางอุถงค์ความเคร่ง ยกย่องท่านพระอานนท์ว่าเป็นผู้คงแก่เรียน เป็นต้น ซึ่งก็เป็นผลทำให้ผู้ใฝ่ปัญญาต้องเข้าหาพระสาวก ผู้ที่ใฝ่ในการปฏิบัติเคร่ง ปฏิบัติอุถงค์ก็ฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านพระมหากัสสปะ ผู้ใฝ่การศึกษาเล่าเรียนก็ไปหาท่านพระอานนท์ เป็นต้น^{๗๓}

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางแผ่สู่อาณาจักรน้อยใหญ่ด้วยสัจธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงไว้และสามารถปฏิบัติได้ทุกกาลสมัย ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้หมู่มหาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะมาจากคนขอทานเจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์ต่างมีความเลื่อมใสในพระธรรมของพระองค์และหมู่สาวกของพระองค์ ผู้ประพฤติดีประพฤติดชอบ จนเกิดเป็นหมู่คณะใหญ่เป็นองค์กรที่เรียกว่า พุทธบริษัทสี่ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้นยังไม่เป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์กรบริหารจัดการจัดตั้งตามลักษณะองค์กรบริหารทั่วไป เหมือนในปัจจุบันแต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้นๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษา และดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่ จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูป ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติเรียกว่าเป็นการปกครองโดยธรรมวินัย^{๗๔}

๒.๓.๑ การบวช

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่เป็นสมาชิกของสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ถ้าไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้น หรือดเว้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะนั้นๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบและเข้มงวดกับการคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาในสังคมสงฆ์ ด้วยกฎหมายหรือแบบแผนจารีตประเพณีกฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ กฎหมายและแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ของสังคมให้ความเห็นชอบร่วมกันว่าสามารถใช้เป็นมาตรฐานแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคลให้อยู่ในกรอบเขตอาณาเขตที่ถูกต้องและดำรงตามประเพณี ทั้งนี้ก็เพื่อให้สังคมสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขและไม่ก่อให้เกิดจลาจลกระทำการอันไม่ควรที่เรียกว่าภินทนาการในภายใน^{๗๕}

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงแผ่ขยายคือพระญาณอันยาวไกล ทางทราบถึงอนาคต เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับศาสนาของพระองค์เอง อาศัยพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้

^{๗๓}พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “คำกล่าวอนุโมทนา” เนื่องในงานประสารทปริยญาบัตรคุณฐิติ บัณฑิต กิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา แก่พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ พระอุโบสถวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๔.

^{๗๔}พระมหาธรรมรัตน์ อริยธมฺโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวรรณ, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗.

^{๗๕}แสวง อุดมศรี, “การปกครองคณะสงฆ์ไทย”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

เป็นตัวแทนของพระองค์ เหมือนคราวที่พระอานนท์ทูลถามว่า “พระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว จะมอบอำนาจหน้าที่การดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด” พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและวินัยที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย”^{๗๖}

ดังนั้น การบริหารปกครองพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงระมัดระวัง และพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่ง ในการรับสมาชิกเข้าสู่หมู่คณะ หรือสถาบันสงฆ์ในยุคแรกๆ พระองค์ทรงคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาใหม่ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงประธานการอุปสมบทแก่พระปัญจวัคคีย์ มี พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นต้น จากนั้นก็ทรงมอบอำนาจแก่คณะสงฆ์ในการคัดเลือกคฤหัสถ์สมาชิกที่มา อยู่ใหม่ด้วยเหตุติดฤดูกาล แต่ถึงกระนั้นก็มีมาตรการที่รัดกุมมาก เช่น ผู้ที่จะอุปสมบทต้องเป็นผู้ชาย มี อายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นคนมีอวัยวะสมบูรณ์ไม่พิการ ไม่เป็นโรคที่สังคมรังเกียจ เป็นต้น และพระองค์ยังทรงกำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ที่จะกระทำการยอมรับสังฆกรรม แห่งการรับสมาชิกใหม่หรือภิกษุ โดยทรงบัญญัติให้พระภิกษุใหม่แต่ละรูปมีพระอุปัชฌาย์ คือ เมื่อจะ บวชต้องมีพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้ดูแล นั้นหมายถึงพระภิกษุผู้บวชใหม่ต้องมีพระอุปัชฌาย์ เป็นผู้ดูแล เหมือนบิดาดูแลลูกตั้งที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระภิกษุตอนประกาศพระพุทธศาสนาใหม่ๆ ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนทนากับภิกษุใหม่เหมือนบุตร สัทธวิหริกจักเข้าไปตั้งจิตสนทนากับอุปัชฌาย์เหมือนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วอุปัชฌาย์และ สัทธวิหริกจักมีความเคารพยำเกรงประพติดกลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพศาลในพระ ธรรมวินัยนี้^{๗๗} ผู้บวชใหม่ยังไม่รู้หลักการและแนวทางในการศึกษาปฏิบัติที่ถูกต้องควรแนะนำให้ ความรู้พื้นฐานเบื้องต้น ยิ่งเมื่อมาอยู่รวมกันมากๆ ขึ้น ก็มีปัญหว่า ผู้เข้ามาใหม่นั้นบางคนเข้ามาแล้ว อาจจะไม่มีความรู้สึก เคว่งคว้าง ไม่ได้รับการแนะนำให้ฝึกฝน ศึกษา เรียนรู้ ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์จาก คณะสงฆ์เท่าที่ควร เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้มีพระอุปัชฌาย์ขึ้นมา^{๗๘} การรับกุลบุตร เข้ามาอยู่เป็นสมาชิกของหมู่สงฆ์ที่เรียกว่าพระภิกษุ มี ๔ รูปแบบ คือ

ก. เอหิภิกขุอุปสัมปทา การอุปสมบทหรือการบวชด้วยวิธีนี้ เป็นวิธีการเฉพาะพระพุทธองค์ เท่านั้นที่จะทรงประธานการอุปสมบทแบบเอหิภิกขุได้ เหล่าอริยสาวกรูปอื่นไม่สามารถที่จะกระทำได้ พระพุทธองค์ทรงประธานการอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุสัมปทา แก่พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นรูป แรกในพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่น่าสังเกตคือในส่วนที่บุคคลจะเข้ามาบวชด้วยวิธีนี้ ส่วนมากเป็นพระ อรหันต์หรือไม่ ก็เป็นอริยบุคคลชั้นใดชั้นหนึ่งมาก่อนแล้ว เอหิภิกขุอุปสัมปทา มี ๒ ประเภท คือ^{๗๙}

๑) บุคคลที่ยังไม่ได้บรรลุพระอรหันต์หรือคุณธรรมขั้นสูงสุด พระพุทธองค์ทรงประธาน อุปสมบทด้วยพระวาจาว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติ

^{๗๖}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๗๗}วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

^{๗๘}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๕๔.

^{๗๙}พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน, ป.ธ.๙), คู่มือพระอุปัชฌาย์, (กรุงเทพมหานคร: สหยา พัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๕.

พรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๘๐} เช่น ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วเป็นพระโสดาบัน แต่ยังไม่บรรลुพระอรหันต์

๒) แต่ถ้าบุคคลนั้นได้บรรลุพระอรหันต์หรือคุณธรรมขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ก็จะทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า “เธอจงเป็นพระภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจะประพาสพรหมจรรย์เถิด” เช่นทรงประทานการอุปสมบทแก่พระยสะผู้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุอรหันต์ ด้วยพุทธดำรัสดังกล่าวนี้ กุลบุตรที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในพระพุทธศาสนาก็จะเป็นก็จะเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์^{๘๑}

ข. ตีสรณคณูปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยวิธีพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เหล่าอริยสาวกของพระองค์ดำเนินการกันเอง สืบเนื่องจากที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์จนบรรลุพระอรหันต์ จากนั้นไม่นาน ก็มีผู้ขอบวชและตรัสรู้ตามถึง ๖๐ รูป พระองค์ทรงเห็นว่ามิพุทธสาวกมากพอที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แผ่ขยายให้กว้างขวางต่อไป จึงกำหนดเป้าหมายในการประกาศพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนด้วยพุทธดำรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และทั้งที่เป็นมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นมนุษย์ พวกเธอ จงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขคนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธี สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธูลี คือกิเลสในจักษุน้อย เพราะไม่ได้ฟังธรรมอย่างเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราจักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๘๒} และปรากฏว่ามีกุลบุตรที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขออุปสมบทหรือบวชกับเหล่าอริยสาวกเหล่านั้น ทำให้ลำบากในการเดินทางนำกุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้วกราบขอให้พระพุทธองค์ทรงประทานการบรรพชาอุปสมบทแก่ผู้มีศรัทธาเหล่านั้น

พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความยากลำบากของเหล่าพระอริยสาวก แล้วทรงประทานการอุปสมบทด้วยวิธีตีสรณคณูปสัมปทา คืออนุญาตให้สาวกของพระองค์ทำการอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้มีศรัทธาได้ กล่าวคือ ถ้ากุลบุตรผู้มีศรัทธาขอบวช ขอให้กุลบุตรผู้ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบท ปลงผมและหนวด ทุ่มหมัดผ้ากาสาฬหพัศตร์ให้เรียบร้อยแล้วก้มกราบพระภิกษุ แล้วประนมมือกล่าวคำปฏิญาณตนตามคำของภิกษุ ๓ ครั้งว่า “ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเป็นที่พักพิง ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นที่พักพิง ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นที่พักพิง”^{๘๓} เมื่อกุลบุตรกระทำเช่นนั้นแล้ว การอุปสมบทเป็นพระภิกษุสมบูรณ์แบบตามพุทธประสงค์

ข้อสังเกต การอุปสมบทด้วยวิธีตีสรณคณูปสัมปทา แยกเป็น ๒ ขั้นตอน^{๘๔} คือ

๑) การครองผ้ากาสายะ	เป็นการให้บรรพชา
๒) การให้รับสรณคณ	เป็นการให้อุปสมบท

^{๘๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๒/๗๗.

^{๘๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๘๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๘๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

^{๘๔}อ้างแล้ว, พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน, ป.ธ.๙), *คู่มือพระอุปัชฌาย์*, หน้า ๙๖.

ค. การรับโอวาท ๓ ข้อ การอุปสมบทด้วยวิธีนี้ พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระมหากัสสปะ เพียงรูปเดียวเท่านั้น กล่าวคือ เดิมท่านชื่อปิพลิมณพ แต่งงานกับนางภัททาปิลาณี ทั้งสองหลังจากแต่งงานกันแล้วไม่ได้อยู่เยี่ยงสามีภรรยาคู่อื่น ด้วยใจรักความสงบจึงคิดว่า การที่เราจะครองเรือนจะประพฤดิพรหมจรรย์ให้ถึงที่สุดได้ยากยิ่ง จึงปลงผมบวชผ้ากาสาบวชพัศตรออกจากเรือนแล้วอธิษฐานบวชเป็นบรรพชิตเจาะจง เฉพาะพระอรหันต์ที่มีอยู่ในโลก จากนั้นจึงเดินค้นหาพระอรหันต์ในแดนต่างๆ จนกระทั่งได้พบพระพุทธเจ้าขณะกำลังประทับอยู่ที่พุกุตตเจดีย์ ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับหมู่บ้านลันทา พระมหากัสสปะ จึงเดินตรงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบแทบพระบาทของพระองค์ พร้อมทั้งกล่าวว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอเป็นสาวกของพระองค์” จากนั้นพระพุทธองค์จึงประทานการอุปสมบทด้วยโอวาท ๓ ข้อแก่พระมหากัสสปะ รับไปศึกษาและปฏิบัติมีใจความว่า

- ๑) เราจักเข้าไปตั้งหิริโอตตัปปะ ในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ นวกะ และมัชฌิมะ
- ๒) เราจักฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ประกอบด้วยกุศล
- ๓) เราจักไม่ละกาย ตา สติที่ประกอบด้วยความสำราญอันเป็นกุศล^{๕๕}

ง. ญัตติจตุตถกรรมวาจา คือ การอุปสมบทหรือการบวชด้วยการสวดญัตติโดยต้องใช้จำนวนสงฆ์ในการกระทำ สืบเนื่องจากที่พระพุทธองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา โดยให้เหล่าพระอริยสาวกของพระองค์ทำการอุปสมบทให้กับกุลบุตรผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต่อมาปรากฏว่ามีข้อบกพร่องบางประการที่ทำให้พระพุทธศาสนามัวหมอง พระพุทธองค์จึงทรงห้ามมิให้ทำการอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา และก็ทรงอนุญาตให้กระทำการอุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจา^{๕๖} โดยกำหนดดังต่อไปนี้

- ๑) ในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญให้ประชุมสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป
- ๒) ในตัวเมืองหรืออยู่ในถิ่นเจริญให้ประชุมสงฆ์อย่างน้อย ๑๐ รูป ขึ้นไป

การอุปสมบทให้แก่กุลบุตรด้วยวิธีนี้ คณะสงฆ์ต้องร่วมกันพิจารณา และผู้ที่จะเป็นอุปัชฌาย์หรือประธานสงฆ์นั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ ฉลาด สามารถ และมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป^{๕๗} ส่วนกุลบุตรที่จะขอทำการอุปสมบทนั้น จะต้องมิอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี บริบูรณ์ และไม่เป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ โรคลมบ้าหมู และไม่มีหนี้สิน ไม่เป็นโจรผู้ร้าย ได้รับการอนุญาตจากบิดามารดาของตนเสียก่อน มีอัฐบริวารสมบูรณ์ครบถ้วน^{๕๘} และการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ใช้สืบมาตราบจนทุกวันนี้

จึงสรุปได้ว่า การบวชในพระพุทธศาสนา มีวิธีการบวช ๔ แบบ คือ เอหิภิกขุอุปสัมปทาติสรณคมนูปสัมปทา การรับโอวาท ๓ ข้อ และญัตติจตุตถกรรมวาจา สำหรับกุลบุตรผู้ที่ จะบวชในพระพุทธศาสนา ต้องมีความพร้อมที่จะเสียสละความสุขส่วนตน ที่เป็นโลกียะสุข แล้วมุ่งหวังเข้าประพฤติปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ และงดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา และใจ และการบวชนั้นมี

^{๕๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕๔/๒๕๖-๒๕๙.

^{๕๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๙/๙๗-๙๘.

^{๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๒/๑๒๑.

^{๕๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๔.

กระบวนการกลั่นกรองผู้ที่เข้ามาบวช โดยคณะสงฆ์เป็นผู้พิจารณาร่วมกัน และให้การยอมรับในที่ประชุมสงฆ์จึงเป็นที่ยุติ หลังจากนั้นก็มีองศาหน้าทีการดูแลอบรมสั่งสอนผู้บวชใหม่ให้กับอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนามีกระบวนการที่รัดกุมและเข้มงวดในการกลั่นกรองผู้ที่เข้ามาบวชเพราะว่าที่บวชแล้วต้องอยู่ในกรอบพระธรรมวินัยเดียวกันอันเป็นหลักการดำเนินชีวิตนั่นเอง

๒.๓.๒ พระธรรมวินัย

ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย และทุกรูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกดีว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ แต่เมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ดี ซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกัน ถ้าไม่ได้ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้นๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้เพราะต่างคนต่างคิดต่างคนต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการระเบียบกฎเกณฑ์กติกาที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้นๆ

พระธรรมวินัย คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ หรือข้อบัญญัติสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และใจ ของสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน เพราะว่าการอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ถ้าขาดระเบียบวินัย ความขัดแย้งและลักลั่นก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็มากเรื่อง ไม่มีความสุข โดยเฉพาสังคมของพระสงฆ์ที่มาจากพื้นฐาน วรรณะ และสังคมที่แตกต่างกัน พระสงฆ์จึงถือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ เพราะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พึงสังวรอย่างยิ่ง ในฐานะเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณและเป็นที่คาดหวังเคารพของประชาชน เมื่ออยู่รวมกันเป็นหมู่คณะเดียวกันโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นสังฆบิดร

การบัญญัติพระธรรมวินัย หรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกริตนอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับพระอริยสงฆ์และสมมุติสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาติเตียนได้ พระพุทธเจ้าอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดนั้น แล้วนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ใครต่อใครประพฤติผิดเช่นนั้นอีก ในการบัญญัติแต่ละครั้งล้วนเป็นมติคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้งไป และสิกขาบทเหล่านั้น มีทั้งหนักและเบาตามแต่โทษานุโทษนั้นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์มิได้บัญญัติเป็นหมวดๆ หมู่ๆ หรือเรียงตามมาตราหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่พระภิกษุประพฤติผิด และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิกขาบทพระพุทธองค์ได้ทรงทราบไว้ล่วงหน้า และพระธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมานั้นสามารถนำไปใช้ได้ตลอดกาล และไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้คล้อยตามโลกหรือตามสถานการณ์บ้านเมือง จึงนับได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้นเป็นธรรมนุญแห่งชีวิตของพระภิกษุสงฆ์อย่างแท้จริง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวให้เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทไว้ดังนี้

๑) เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติเช่นนั้นเป็นอย่างๆ ไป

๒) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะสมกับที่จะประพจน์ได้ ถ้ายังหลวมอยู่ ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดซ้ำเข้าไปอีก ถ้าตึงนักก็แก้ไขหย่อนลงมา

๓) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่ามูลบัญญัติที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่าอนุบัญญัติ^{๘๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะคิดว่า วินัยคือระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอน และเพื่อให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็ถือว่าการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๙๐} และวินัย คือการจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบกฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๙๑}

พระพุทธองค์และคณะสงฆ์ในสมัยนั้นบัญญัติวินัยหรือสิกขาบทเพื่อประโยชน์ หรือวัตถุประสงค์ที่เสมอกัน ๑๐^{๙๒} ประการ ย่อได้เป็น ๕ หมวด^{๙๓} คือ

๑) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

(๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมดโดยส่วนรวมที่มีความเรียบร้อยอยู่กันด้วยดีด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนฐานแห่งความยอมรับร่วมกัน

(๒) เพื่อความสำคัญแห่งสงฆ์ แต่อยู่เรียบร้อยดีต้องอยู่สุขสบายของส่วนรวม

๒) เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล

(๑) เพื่อกำราบคนหน้าด้าน คือผู้เก้อยาก

(๒) เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๓) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ คือ คำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับชีวิตมนุษย์ เช่น เรื่องความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพแวดล้อมชีวิตที่ดีงาม

(๑) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

(๒) เพื่อปกป้องอาสวะอันจะเกิดขึ้นในอนาคต

๔) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ คือ เพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชนทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ

(๑) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

(๒) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕) เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา

(๑) เพื่อดำรงมั่นแห่งพระธรรมวินัย

^{๘๙}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๙-๑๐.

^{๙๐}ดร.ระวี ภาวิไล, **พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๙๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, หน้า ๖๑.

^{๙๒}วิ.ม. (ไทย) ๓๙/๒๗-๒๙.

^{๙๓}อ้างแล้ว, หน้า ๖๒.

(๒) เพื่อถือตามพระธรรมวินัย นั่นก็คือเพื่อช่วยคำจนให้ระเบียบแบบแผน และระบบต่างๆ เกิดมีผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมั่นคง

จะเห็นได้ว่า พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในช่วงตอนกลางสมัยพุทธกาลโดยไม่มี การเรียงลำดับตามความสำคัญจนมาถึงการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ พระมหากัสสปะ ได้ปรารภพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์แล้วจัดทำให้เป็นหมวดหมู่ โดยมีพระอุบาลีและพระอานนท์และพระอรหันต์อีก ๔๙๗ องค์ เป็นสักขีพยานในการทำสังคายนาพระธรรมวินัย เรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ แยกเป็นข้อๆ ตามสิกขาบท โดยแยกเป็นของบรรพชิตหรือสำหรับผู้ออกบวช เรียกว่า อนาคาเรียนวินัย และของคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน เรียกว่า อาคาเรียนวินัย กำหนดดังนี้ คือ สิกขาบทหรือข้อบัญญัติของพระภิกษุสงฆ์ มี ๒๒๗ ข้อ^{๔๔} สำหรับภิกษุณี มี ๓๑๑ ข้อ^{๔๕} จำแนกได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ ตารางเปรียบเทียบสิกขาบทหรือศีลของพระภิกษุและพระภิกษุณี

สิกขาบท	พระภิกษุ	พระภิกษุณี
ปาราชิก	๔	๘
สังฆาทิเสส	๑๓	๑๗
อนียต	๒	-
นิสสัคคีย์	๓๐	๓๐
ปาจิตติย	๙๒	๑๖๖
ปาฏิเทสนีย	๔	๘
เสขยวัตร	๗๕	๗๕
อธิกรณสมณะ	๗	๗
รวม	๒๒๗	๓๑๑

ในส่วนของสามเณรมีสิกขาบท ๑๐ ข้อและอุบาสก อุบาสิกา มีสิกขาบท ๕ บ้าง ๘ บ้าง ตามแต่ใครจะรักษาตามกำลังของตนที่จะปฏิบัติได้ จึงกล่าวได้ว่าพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญแห่งการปกครองที่ยาวนานมากที่สุดในโลก เป็นธรรมนูญฉบับเดียวที่ไม่มีการแก้ไขหรือปรับปรุงใหม่เพื่อให้ สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า

“ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์มีอยู่แม้พวก คฤหัสถ์ก็รู้อยู่สิ่งนี้ควรแก่พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถานสิกขาบทเล็กน้อย เสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายชั่วคราว พระศาสดาของพระ สมณะเหล่านี้ยังดำรงอยู่ตราบใด สาวกเหล่านี้ยังศึกษาในสิกขาบททั้งหลายตราบนั้น เพราะเหตุที่พระ ศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้ว พระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ในกาล บัดนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่สุดแล้ว สงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถึงถอนพระ บัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ถึงสมათานในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี่เป็นญัตติ” ^{๔๖}

^{๔๔}วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

^{๔๕}วิ.ม. (ไทย) ๓/๑๒๔๓/๒๓๑.

^{๔๖}วิ.ม. (ไทย) ๗/๔๔๒/๒๗๙.

จึงเชื่อได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า มีความสำคัญในการเกื้อกูลนันทนาการและเป็นหลักชัยในการปกครองคณะสงฆ์ ผดุงศาสน์ได้อย่างมั่นคงถาวร ดังที่พระพุทธองค์ทรงปรารภกับพระอานนทีก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมีตนเป็นที่พึงเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึงเลย จงมีธรรมที่พึงเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นลบล้างเลย ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยใดอันเราแสดงไว้ว่า บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยการล่วงไปแห่งเรา^{๙๗}” นี่ก็แสดงชัดว่าธรรมวินัยทั้งหมดเป็นเหมือนศาสดาของชาวพุทธ เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าสงฆ์สำคัญ วินัยก็สำคัญคือวินัยเป็นตัวให้สงฆ์ดำรงอยู่ และให้สงฆ์อยู่อย่างเป็นระบบเป็นรูปแบบที่เป็นไปตามพระพุทธประสงค์นั่นเอง^{๙๘} พระพุทธเจ้าวางกรอบพระธรรมวินัยเพื่อเป็นแบบแผนข้อวัตรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและทรงป้องกันภัยอันตราย อสัทธิธรรมที่จักเกิดขึ้นกับพุทธศาสนา พระธรรมวินัยเป็นกรอบและแนวการปฏิบัติดำรงตนให้อยู่ในขอบเขตอันเหมาะสมในสมณภาวะเพื่อความผาสุกและความเรียบร้อยในหมู่คณะ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์นั่นเอง และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือข้อสิกขาบทแต่ละข้อนั้นล้วนมีเหตุผลแห่งการบัญญัติทั้งนั้น ไม่ว่าสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ก็ตามโดยการยอมรับแห่งสงฆ์เป็นเสียงข้างมาก พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยโดยผ่านมติการยอมรับจากคณะสงฆ์ร่วมกัน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ คือ ภิกษุถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีถือข้อวัตรสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ สามเณรถือข้อวัตรสิกขาบท ๑๐ ข้อ ซีพราหมณ์ถือข้อวัตรสิกขาบท ๘ ข้อ และอุบาสก-อุบาสิกาถือข้อวัตรสิกขาบท ๕ ข้อ พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาทุกคนเป็นหนึ่งในองค์กรของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่ร่วมกันแล้วย่อมจะมีแนวทางการปฏิบัติการศึกษาเหมือนกัน และการศึกษาในพุทธศาสนาถือเป็นบรรทัดฐานการรองรับพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

๒.๓.๓ การศึกษา

การศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้น เริ่มต้นจากการที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ถือเป็นภารกิจอันสำคัญอย่างยิ่ง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม พระภิกษุเหล่านั้นก็จะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์ธรรม มาเสียส่วนใหญ่ตามลัทธิศาสนาที่ตนนับถือ อาทิ การศึกษาเล่าเรียนในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ มีการเรียนไตรเพท เป็นวิชาความรู้สามประการเป็นข้อแสดงลัทธิไสยศาสตร์ดั้งเดิมของพราหมณ์ ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท ในปัจจุบันนี้เพิ่มอาถรรพเวท เป็นต้น

แต่ถ้าจะแยกการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาล มี ๒ ประการคือ

๑) คันถธุระ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา

๒) วิปัสสนาธุระ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนกรรมฐานอันเป็นเครื่องมือหรืออุบายฝึกหัดจิตใจตนเองให้สะอาด ปราศจากอาสวะกิเลสทั้งหลาย

การศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้น แบ่งเป็น ๓ ส่วน^{๙๙} คือ

^{๙๗}ที.ม. ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๙๘}อ้างแล้ว, ดร.ระวี ภาวิไล, พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย, หน้า ๒๒.

^{๙๙}มานพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๖.

(๑) ปรียัติ ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นส่วนสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปรียัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การศึกษาเล่าเรียนของธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์ ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น บทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไรและเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เรียกว่า ปรียัติ การศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นการศึกษาแบบมุขปาฐะ คือการท่องจำด้วยปากเปล่า

(๒) ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีแล้วนำไปสู่ภาคปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา ใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนำมาเป็นแนวทางหรือบรรทัดฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน เรียกว่า ปฏิบัติ

(๓) ปฏิเวธ ได้แก่ ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวก และพระอริยบุคคล ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุดุริยธรรมขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติขึ้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ฐานะหรือตำแหน่งแห่งพระอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเอง เรียกว่า ปฏิเวธ

สรุปว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนากล่าวโดยรวมมี ๒ อย่าง คือ คັນถุระ และปัสสนาธุระ คันถุระ คือ การศึกษาภาคทฤษฎีในวิชาการต่างๆ กล่าวคือ เรียนจากครู ดูจากตำรา สดับปาฐะนั่นเอง ส่วนวิปัสสนาธุระ คือ การศึกษาภาคปฏิบัติจากผลการเรียนรู้แล้วนำมาปฏิบัติให้เกิดมรรคผลรู้แจ้งในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ตามกระบวนการคือ ปรียัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ฉะนั้น การศึกษาจึงทำให้คนมีความรู้ฉลาดรู้ทันคน รู้ทันเหตุการณ์ โดยเฉพาะการศึกษาในพระพุทธศาสนา ถือว่าสำคัญอย่างยิ่งผู้มีการศึกษาคือผู้เจริญ การศึกษาเป็นกระบวนการรองรับคนให้มีศักยภาพสูงสามารถทำการเผยแผ่สั่งสอนคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงความรู้ทุกสรรพศาสตร์แล้วนำศาสตร์แห่งความรู้เหล่านั้น มาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้นั่นเอง

๒.๓.๔ การเผยแผ่

การเผยแผ่ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงให้วิธีการเผยแผ่โดยอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อม บุคคล และวัตถุสิ่งของ รวมถึงหมู่คณะ จาริตประเพณี สามัญสำนึกอุปนิสัย และระดับภูมิปัญญาของผู้ฟังว่าอยู่ระดับไหนควรฟังธรรมเบาหรือหนัก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่อย่างสุขุมคัมภีรภาพ อธิบายให้คนฟังได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชักจูงให้คนฟังสนใจอยากจะมีจิตใจคล้อยตามรสแห่งพระธรรมเทศนามากยิ่งขึ้น สอนให้คนฟังเกิดความมั่นใจในผลแห่งสัมมาปฏิบัติ ติมีความอดุสสาเหที่จะกระทำความดียิ่งๆ ขึ้น และต้องสอนให้ทุกคนที่ฟังธรรมของพระองค์มีความสุขไม่เบื่อในการฟังธรรม ไม่เบื่อในกองบุญกุศล และมีใจที่รักจะประพฤติตามคำสอนของพระองค์อย่างเต็มใจ เพราะคำสั่งสอนของพระองค์เป็นเหมือนเปิดภาชนะที่คว่ำให้หงาย เหมือนเปิดของที่ปิดเหมือนจุดประทีปในที่มืด เหมือนการชี้ทางแก่ผู้หลงทาง

ด้วยพระจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์ในการเผยแผ่ ซึ่งมีความไพเราะในเบื้องต้นไพเราะในท่ามกลาง และงามในที่สุด พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคนี้ของพระพุทธองค์ว่า พระพุทธองค์ทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มต้นด้วยปรัชญาพื้นฐาน คือมี

ความเป็นกัลยาณมิตรที่ติงาม และมีปัญญา คือ โยนิโสมนสิการ เป็นคุณสมบัติพระนักเผยแผ่ คุณสมบัติภายนอก คือ บุคลิกภาพ และคุณสมบัติภายใน คือ คุณธรรมต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้^{๑๐๐}

บุคลิกภาพ นั้นหมายถึง บุคลิกภาพของพระองค์ มีพระวรกายที่งดงาม มีพระสุรเสียงไพเราะ น่าฟังเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งศรัทธาปสาทะทุกประการ กล่าวคือ ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ มีพระวรกายสง่างามอย่างที่มีผู้ชมว่า “พระสมณโคดม มีพระรูปร่าง นาดู น่าเลื่อมใส พระฉวีวรรณ ผุดผ่องยิ่งนัก วรรณะและพระสรีระดุจดังพรม นาดูน่าชม นักหนา ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ พระวาจาสุภาพสละสลวย อย่างคำชมของพราหมณ์ที่ว่า “พระสมณโคดม มีพระวาจาไพเราะ รู้จักตรัสถ้อยคำได้งดงาม มีพระวาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษยังผู้ฟัง ให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดแจ้ง”^{๑๐๑} และคำกล่าวชมของอุตรมานพที่ว่า “พระสุรเสียงที่เปล่งก้องกลมกล่อม ๑ ไม่พรา ๑ ซึ่ง ๑ กังวาน ๑” ทรงมีอาภรณ์ปัทมมาลาทุกอย่างที่งดงามน่าเลื่อมใส เริ่มแต่สมบัติผู้ดี พร้อมไปด้วยความมั่งคั่ง ความสง่างาม ความสงบเยือกเย็น การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัจธรรมแล้วยังก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินสุขใจชวนให้อยากฟังอยากอยู่ใกล้ชิดพระองค์อยู่เสมอ และพระองค์ทรงมีคุณธรรม ที่เป็นพระโยชน์เกื้อกูลในการเผยแผ่ประกอบด้วย

พระปัญญาคุณ ที่เกี่ยวกับงานสอนด้วยกำลัง คือ พระทศพลญาณ คือ ทรงมีพระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคตที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพระศาสนา ได้มั่นคงจะแสดงความหมายที่เป็นพุทธคุณแท้ ปฏิสัมภิทา คือ ปัญญาแตกฉานในด้านต่างๆ ไม่ว่าด้านอรรถ ปฏิสัมภิทา คือ ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถแยกแยะได้โดยพิสดารแม้ว่าข้อธรรมต่างๆ ก็เกี่ยวข้องเชื่อมโยงให้แยกแยะให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ในด้านธรรม ปฏิสัมภิทาความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดารมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ ในด้านนิรุตติปฏิสัมภิทา ความรู้แตกฉานในภาษาต่างๆ และรู้จักถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจ และในด้านปฏิภาณ ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจคิดเหตุผลได้เหมาะสม

พระวิสุทธิคุณ ความบริสุทธิ์เป็นพระคุณสำคัญยิ่งนักที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือเลื่อมใสในพระพุทธองค์ ความบริสุทธิ์สามารถแยกได้ดังนี้^{๑๐๒} คือ พระองค์เองเป็นผู้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่มีเหตุที่ใครจะยกขึ้นตำหนิได้ ทรงทำได้ตามที่สอน คือ สอนเขาอย่างไร ก็ทรงปฏิบัติอย่างนั้น อย่างพระพุทธพจน์ที่ว่า คทาตพุดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น จึงเป็นตัวอย่างที่ดี และให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธองค์ ทรงมีความบริสุทธิ์พระทัยในการสอน ทรงสอนผู้อื่นด้วยมุ่งหวังประโยชน์แก่เขาอย่างเดียว ไม่มีพระทัยเคลือบแคลงและหวังผลประโยชน์จากคนอื่นมาเป็นของตนเอง

พระกรุณาคุณ อาศัยพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จออกประกาศพระศาสนาโปรดสรรพสัตว์ ทำพระปัญญาคุณและพระบริสุทธิ์คุณให้ปรากฏอย่างเด่นชัด เพราะทุกสิ่งทุกอย่าง

^{๑๐๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอเอ็นจี การพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๑๐๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๑๐๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

ล้วนเป็นประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์เพื่อให้หลุดพ้นความทุกข์ โดยไม่เห็นแก่ความทุกข์ยากลำบากเหน็ดเหนื่อยของพระองค์เอง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงมีคุณสมบัติของผู้สอน ได้แก่ กัลยาณธรรม^{๑๐๓} จริยธรรมของผู้ที่ทำการเผยแผ่ และบุคลิกภาพ ควรมีลักษณะดังนี้ คือ

- ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง
- ครุ น่าเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ก่อให้เกิดความอบอุ่นใจ
- ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องน่าเอาอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้
- วัตตา รู้ชี้แจงเหตุให้ได้ผล โดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจ
- วจนักขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับคำโต้เถียง คำล่วงเกิน ตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนได้ไม่เบื่อหน่าย แม้ถูกต่อต้านลัทธิภายนอกมาขัดขวางต้องงานเผยแผ่
- คัมภีรัญญ กถิง กัตตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจ นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลายๆ อย่างรวมกันและต้องฉลาดที่จะต้องประยุกต์ให้เหมาะสมกับรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดผู้ฟังได้เกิดปัญญาศรัทธาขึ้น
- โน จัญฺฐานะ นิโยชเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกต้องเหมาะสม^{๑๐๔}

พระมหากรุณาธิคุณที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ชาวโลก คือพุทธจริยาวัตรหรือพุทธกิจประจำวันของพระพุทธเจ้านั่นเอง เพื่อประโยชน์แห่งความสุขของมหาชน พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจตามลำดับดังนี้^{๑๐๕}

ปุรณัตตกิจ พุทธกิจภาคเช้าหรือภาคก่อนอาหารเช้า คือ หลังจากตื่นจากพระบรรทมแต่เช้ามีด ก็เสด็จออกบิณฑบาต เสวยแล้ว ก็แสดงธรรมให้ประชาชนได้ฟัง

ปัจฉิมัตตกิจ พุทธกิจภาคบ่ายหรือหลังจากการฉันอาหาร แสดงโอวาทแก่พวกพระภิกษุสงฆ์ และแสดงธรรมโปรดประชาชน

ปุริยามกิจ พุทธกิจยามที่ ๑ (ของราตรี) หลังจากพุทธกิจภาคกลางวันเสร็จแล้ว พักผ่อนอิริยาบถเล็กน้อยก็ตอบปัญหาบ้างเสวนาธรรมบ้าง แสดงธรรมบ้างกับพวกภิกษุสงฆ์ที่มาเฝ้า

มัชฌิมยามกิจ พุทธกิจในมัชฌิมยาม เมื่อพระสงฆ์แยกย้ายไปทรงใช้เวลาที่สองตอบปัญหาพวกเทพทั้งหลายที่มาเฝ้า

ปัจฉิมยามกิจ พุทธกิจในปัจฉิมยามนี้ แบ่งเป็น ๓ ระยะ ระยะแรก เสด็จดำเนินจงกรมเพื่อให้พระวรกายได้ผ่อนคลาย ระยะที่ ๒ เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงพระบรรทมสัณเฑาะสน้อยอย่างมีพระสติสัมปชัญญะ ระยะที่ ๓ ประทับนั่งพิจารณาสอดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไปมีบุคคลผู้ใดที่ควรเสด็จไปโปรดโดยเฉพาะเป็นพิเศษ เมื่อทรงกำหนดพระทัยไว้แล้ว ก็จะเสด็จไปโปรดในภาคพุทธกิจที่ ๑ แนวที่ทรงปฏิบัติเป็นประจำวันไม่เคยขาดตามระยะเวลาแห่งพุทธกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัติ

^{๑๐๓} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๓๒/๓๗/๕๗.

^{๑๐๔} อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๒๕-๒๗.

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘-๒๙.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ในขณะนั้นได้เจริญรุ่งเรืองยิ่งนัก เป็นยอมรับของพุทธบริษัทที่ ด้วยหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้เหมาะสมกับบุคคล และพระพุทธองค์ทรงคัดสรรหลักธรรมอย่างหยาบละเอียดให้แก่ผู้ที่เหมาะสม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเปรียบสติปัญญาของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป เหมือนดอกบัว ๔ เหล่า^{๑๐๖} คือ

๑) บุคคลผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลันแต่พอยกหัวข้อธรรมขึ้นมาแสดงเท่านั้น เรียกว่า อุคฆัตถัญญู เทียบกับบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสสรีรมีพระอาทิตย์ก็จะบาน ณ วันนั้นได้

๒) บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป เรียกว่า วิปจิตัญญู เทียบกับบัวปริ่มน้ำ จักบานในวันรุ่งขึ้น

๓) บุคคลผู้พอจะหาทางคอยชี้แนะนำใช้วิธีการยกย่องให้เข้าใจต่อไป เรียกว่า ไนยะ เทียบกับบัวงามใต้พื้นน้ำจักบานในวันต่อไป

๔) บุคคลผู้อับปัญญา มีดวงตามืดมิด ยังไม่สามารถบรรลุคุณวิเศษได้ในชาตินี้ เรียกว่า ปทปรมะ เทียบกับบัวจมใต้น้ำที่เป็นรักษาแห่งปลาและเต่า

ถึงกระนั้นก็ตามพระพุทธองค์ทรงทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งด้วยพระองค์เองและทรงส่งพระสาวกเผยแผ่พระพุทธศาสนา สัจธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปยังมวลหมู่มนุษย์เพื่อประโยชน์ของมหาชนโดยที่พระพุทธองค์เองทรงเป็นแม่แบบให้เหล่าอริยสาวกได้ปฏิบัติเอาเยี่ยงอย่าง ทำให้พระพุทธศาสนาในขณะนั้นแผ่ขยายรุ่งเรืองกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธองค์ทรงวางตัวบุคคลมอบอำนาจตำแหน่งความชำนาญแก่พระอริยสาวกของพระองค์เองแล้ว อาทิ ทรงมอบตำแหน่งแห่งเสนาบดีกองทัพบกพระสารบุตรและพระโมคคัลลานะ เป็นอัครสาวกฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวานับว่าเป็นวิสัยทัศน์แห่งพระปรีชาญาณยิ่งนัก ได้พระอัครสาวกทั้งสองตลอดถึงพระอริยสาวกอีกหลายรูปช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่พระองค์ก็ได้ทรงวางภาระเสียทีเดียว ได้แนะวิธีการในการเผยแผ่อย่างมีคุณภาพ ถือว่าเป็นลีลาการสอนการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงไว้ดังนี้^{๑๐๗}

(๑) สันทสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา

(๒) สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตามและยอมรับแล้วนำไปปฏิบัติ

(๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่ว้าว้าว บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะให้เกิดความเพียร

(๔) สัมปหังสนา ขโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังมีเทคนิควิธีการสอนแบบถามตอบเพื่อทำความเข้าใจและมีความหมายต่อผู้ฟัง คือ

๑) แบบสากัจฉา หรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้ในเมื่อมีผู้เข้าเฝ้า หรือทางพบนั้นยังไม่ได้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม พระพุทธองค์ก็ทรงปฏิสันถารต้อนรับด้วยพระสุรเสียงเป็นการปูฉาสนทนาธรรมร่วมกันเป็นอย่างกันเอง นับว่าเป็นเทคนิคการสร้างความสะดวกใจแก่ผู้สนทนาด้วย

๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้พระพุทธองค์ทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมแบบประจำวันหรือในวันสำคัญ และผู้คนเหล่านั้นล้วนแต่เป็นคนนับถือพระรัตนตรัยอยู่แล้ว และ

^{๑๐๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๑๐๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

พอที่จะซาบซึ่งพระธรรมวินัยอยู่ เพียงแต่ต้องการสร้างเสริมปัญญาตามรัฐธรรมนูญแห่งพระธรรมเทศนามากยิ่งขึ้น แต่ถ้าในหมู่คณะนั้นจะมีผู้ที่จะตรัสรู้หรือรู้ธรรมเป็นพิเศษพระพุทธรองค์ก็ทรงส่งกระแสแห่งพระธรรมเทศนาที่เจาะจงบุคคลนั้นอย่างอัศจรรย์ยิ่งของพระพุทธรองค์

๓) แบบถามตอบ ผู้ที่ถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นๆ บ้างก็ถามเพื่ออยากรู้ความเป็นจริงแห่งชีวิต บางกลุ่มก็ต้องการลองภูมิปัญญาของพระพุทธรองค์บ้าง นับเป็นเรื่องหนักใจอย่างมนุษย์ปุถุชนอย่างเราที่จะหยั่งรู้ปัญหาเหล่านั้นได้ แต่ว่าพระพุทธรองค์ทรงรู้ทุกปัญหาว่าเป็นปัญหาประเภทไหนอย่างไร ซึ่งการตอบปัญหาท่านได้แยกไว้ตามลักษณะวิธี ๔ ประการคือ^{๑๐๘}

(๑) เอกังสพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ถึงตอบตรงไปตรงมาอย่างตายตัว ถามอย่างไรตอบไปอย่างนั้น

(๒) ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา ปัญหาที่เพี้ยถามแล้วจึงแก้หรือตอบปัญหาที่ถาม

(๓) วิภังชพยากรณียปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกคำตอบเป็นกรณีๆ ไป เพื่อให้ตรงกับจริตของผู้ถาม

(๔) รูปนียปัญหา ปัญหาที่ไม่ควรตอบหรือยังยั้งเสีย หรือเป็นปัญหาที่ไร้ประโยชน์ พระองค์ก็ไม่ตอบหรือไม่อธิบายต่อไป

การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพุทธรเจ้าทรงใช้เพราะว่าการยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายและการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจง่ายและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทำให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจน เกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การสอนมีรสยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะอธิบายให้เห็นว่า คนมีความปรารถนาดี ก็เล่านิทานชาดก ซึ่งพระพุทธรองค์ทรงแสดงอุทาหรณ์ยกนิทานมาประกอบปรากฏอยู่ทั่วไป ดังที่ปรากฏเฉพาะคัมภีร์ชาดก ก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง

การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยแนวนัยแห่งนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เพื่อช่วยให้เพิ่มน้ำหนักมากยิ่งขึ้น เช่น “ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งทึบ ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉนใด บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะคำนิทานและสรรเสริญ ฉนนัน”^{๑๐๙} “คนผู้เรียนรู้น้อย ย่อมแกล้งเหมือนโคลงเนื้อของเขาสรรเสริญ แต่ปัญญาน่าเจริญไม่”^{๑๑๐} การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธรองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ยังไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ไม่เหมือนในยุคปัจจุบันที่มีเครื่องมืออุปกรณ์พร้อมทุกอย่าง ดังนั้นพระพุทธรองค์ก็ทรงใช้อุปกรณ์ใกล้ตัวมากที่สุด

การเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ดังเช่นตอนที่พระพุทธรเจ้าทรงเยี่ยมยารักษาภิกษุผู้ไม่สบาย พระพุทธรองค์ทรงจัดการทำความสะอาด ให้นอนเรียบร้อย แล้วจึงประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องนั้น และตรัสสอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา

^{๑๐๘} วจ.จตุกก. ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๑๐๙} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๑๑๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๒/๓๙.

ผู้ใดเล่าจะพยายาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยายาลกันเอง ใครเล่าจักพยายาล ผู้ใดจะถึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยายาลภิกษุอาพาธเถิด”^{๑๑๑}

การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นการประกาศพระศาสนาให้เผยแผ่ ขจรกระจายไปสู่อารยะประเทศน้อยใหญ่ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาตราบทุกวันนี้ เพราะอาศัยการเผยแผ่ การเผยแผ่จึงเป็นหัวใจสำคัญของการประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ทรงประกาศพระพุทธศาสนาโดยส่งพระสาวกสู่อำนาจจกรน้อยใหญ่เพื่อเผยแผ่หลักธรรมคำสอนโดยมีเป้าหมายเพื่อประกาศพระพุทธศาสนา สร้างบุคลากรของพระพุทธศาสนา ซึ่งทางคนเห็นผิดให้เห็นถูก พระพุทธเจ้าคัดเลือกบุคคล สถานที่ หลักธรรม ที่เหมาะสมแก่วิสัยของคนนั้นๆ ให้ชี้ชัด นำให้ปฏิบัติ มอบภาระหน้าที่ในการเผยแผ่แก่พระสาวก นั้นหมายถึงการมอบภาระหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยให้ถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมนำการปกครอง

๒.๔ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล

หลังจากที่พระสัมมาพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ทำให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระเสขะบุคคลต่างก็พากันเศร้าโศก ไม่มีสมาธิที่จะปฏิบัติธรรมพากเพียรในการศึกษาธรรมของพระองค์ ดุจดั่งเช่นกับบุตรผู้ขาดบิดามารดา บรมครูของตนสิ้นไปก็เหมือนกับกำลังใจที่จะทำความดีหมดสิ้นไปด้วย ในช่วงที่ประชุมเพลิงพระบรมสรีระศพของพระพุทธเจ้านั้น ได้มีพระภิกษุเฒ่ารูปหนึ่ง ชื่อว่าสุภัททะ ได้กล่าวทักท้วงห้ามไม่ให้ใครเศร้าโศกหาพระองค์ผู้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วนั้น ให้พวกภิกษุทั้งหลายดีใจกับการจากไปของพระพุทธเจ้า เศร้าโศกทำไม ควรดีใจที่พระองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว เมื่อสมัยก่อนเราจะทำอะไรจะคิดจะพูดอะไรก็ได้เป็นอิสระแห่งตนเอง กระทำความผิดพลาดอะไรๆ ก็มักถูกตำหนิตีเตียน โดยใจความว่า “พอที่เกิด พวกท่านอย่าโศกเศร้า อย่าคร่ำครวญเลย พวกเรารอดพ้นดีแล้วจากพระมหาสมณรูปนั้นที่คอยจ้ำจี้จ้ำไชพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอสิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ บัดนี้พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่ทำสิ่งนั้น”^{๑๑๒}

ฝ่ายพระมหากัสสปะ ได้ยินถ้อยคำอย่างนั้น มีความรู้สึกท้วงต่อภัยพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งนัก จึงปรารภขอมติต่อที่ท่ามกลางสงฆ์ว่า พวกเราควรทำสังคายนาธรรมวินัยกันเถิด ภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอย ภายหน้าอธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินัยวาที บุคคลจะมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลังลง^{๑๑๓} เพราะมองนัยที่พระองค์มิได้มอบอำนาจแห่งการปกครองให้แก่ใครเลย ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป” ^{๑๑๔}

๒.๔.๑ การทำสังคายนาครั้งที่ ๑

การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ทำเมื่อพุทธศักราชที่ ๑ หลังจากพุทธปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือน ทำให้สัตตบรรณคุหา ไกล่กรูราชคฤห์ แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย พระมหากัสสปะเถระเป็นประธาน

^{๑๑๑}วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

^{๑๑๒}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๑๑๓}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

^{๑๑๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ดำเนินการสังคายนา และพระมหากัสสปะสวดขอให้สงฆ์สมมติตัวท่านเองเป็นผู้สอบถามธรรมวินัยให้พระอุบาลีเป็นผู้ตอบข้อซักถามเกี่ยวกับวินัย และสมมติท่านเองเป็นผู้ถามข้อหลักธรรมให้พระอานนท์เป็นผู้ตอบข้อซักถามหลักธรรม ในการทำสังคายนาครั้งนั้น มีพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ กระทำ ๗ เดือน จึงสำเร็จ โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นผู้ถวายความอุปถัมภ์ตลอดการทำสังคายนาครั้งที่ ๑

การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ นี้ ได้เริ่มต้น สังคายนาพระวินัยเบื้องต้น เพราะถือว่าวินัยก็คืออายุขระพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยคงอยู่พระศาสนาก็ถือว่ายังคงอยู่ โดยที่พระมหากัสสปะเป็นผู้ซักถามพระวินัยแล้วพระอุบาลีเป็นผู้ตอบส่วนพระธรรมนั้นพระอานนท์เป็นผู้ตอบ

หลังจากนั้น พระอานนท์ได้เสนอให้ที่ประชุมรับทราบถึงพระบรมพุทธานุญาตที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์เมื่อเราล่วงลับไป สงฆ์ยังหวังอยู่จะฟังถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็ได้^{๑๑๕} และด้วยสาเหตุที่พระอานนท์ยกประเด็นที่มาบอกกล่าวเท่านั้น ทำให้เหล่าพระอรหันต์บางรูปทำการปรึกษาหารือว่าอะไรคือสิกขาบทเล็กน้อย แล้วจะกำหนดบทไหนอย่างไรที่จะฟังเพิกถอนได้บ้าง หลังจากที่มีความคิดแตกต่างกันไปนานาประการจนหาที่สุดแห่งข้อยุติมิได้ เพื่อป้องกันวาทะของบุคคลนอกศาสนากล่าวไว้ว่า สิกขาบทที่พระสมณโคตรมทรงบัญญัติขึ้น อยู่ตราบเท่าที่พระองค์ทรงมีชีวิตอยู่เท่านั้น จะมีระยะยาวเหมือนควันทไฟที่จางหายไปง่าย สิ้นพระองค์ก็เหมือนสิ้นทุกอย่าง ดังนั้นพระมหากัสสปะผู้เป็นประธานสงฆ์จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมว่า

“ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์มีอยู่แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้อาตมนี้ควรแก่พระมหาสมณะเชื้อสาย ศายกบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคตรมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายชั่วคราว พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้วพระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ในกาลบัดนี้ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่สุดแล้ว สงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานประพจน์ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว นี่เป็นญัตติ” ^{๑๑๖}

พระมหากัสสปะยังได้สวนซ้ำถามสงฆ์ว่า การไม่บัญญัติสิ่งไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพจน์ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่ผู้ใดท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบใจแก่ผู้ใด ขอผู้นั้นถึงพูด ผลปรากฏว่าไม่มีใครพูดอะไรเลยทุกรูปนั่งเงียบในที่สุด เมื่อไม่มีใครคัดค้าน พระมหากัสสปะจึงใช้อำนาจสงฆ์ทั้งหมดให้สงฆ์ยอมรับข้อมติดังกล่าว จึงสวดสรุปว่า สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพจน์ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้วชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้^{๑๑๗} เมื่อปัญหาเกี่ยวกับสิกขาบทข้อเล็กน้อยจบลงเท่านั้น พระเถระหลายรูปต่างมีความคิดเห็นเช่นเดียวกันว่า พระอานนท์ต้องอาบัติทุกกฏ ๕ สถาน^{๑๑๘} คือ

- ๑) ไม่ทูลถามให้ชัดเจนว่า สิกขาบทเล็กน้อยคืออะไรบ้าง
- ๒) เหยียบผ้าอาบนํ้าฝนของพระพุทธเจ้า
- ๓) ปลอ่ยให้สตรีถวายบังคมพระสรีระศพก่อน

^{๑๑๕}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๑๑/๓๘๒.

^{๑๑๖}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๑๒/๓๘๒-๓๘๓.

^{๑๑๗}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๑๒/๓๘๒-๓๘๓.

^{๑๑๘}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๑๓/๓๘๔.

๔) ไม่ทูลวิงวอนให้พระพุทเจ้าทรงมีอายุต่อไป

๕) ดำเนินการให้สตรีบวชในพระบวรพุทธศาสนา

พระอานนทียินดีน้อมรับอาบัติเหล่านั้นด้วยความเกรงใจพระเถระ และได้ชี้แจงข้อสงสัยที่ตนต้องทำไปเพราะเหตุผลคือ

๑) ระลึกไม่ได้

๒) เหยียบผ้าอาบนํ้าฝนด้วยเศรพ

๓) สตรีไม่ควรอยู่ในเวลาตีกมิต

๔) ถูกมารดลใจ

๕) พระนางปชาบดีเป็นผู้ทรงคุณูปการต่อพระพุทเจ้าอย่างยิ่ง

ด้านพระปราณะพร้อมด้วยพระภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ท่องเที่ยวไปในทักขิณาศรีชนบทไปพักอยู่ที่วัดเวฬุวัน ในกรุงราชคฤห์ ได้ทราบข่าวพระมหาเถระได้ทำสังคายนาโดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน และพระเถระเหล่านั้นก็บอกว่าขอให้ท่านรับรองข้อที่ทำสังคายนาครั้งนี้ด้วย นับว่าเป็นประเด็นน่าสนใจกล่าวคือมีความแตกแยกแนวคิดเห็นกันบ้างแล้ว เพราะพระปราณะ ตอบว่าพระธรรมวินัยเป็นอันพระเถระทั้งหลายสังคายนาดีแล้ว แต่ยังมีบางสิกขาที่ผมได้รับฟังมาจากพระผู้มีพระภาคเจ้าต่อพระพักตร์ ข้าพเจ้าก็จะถือข้อปฏิบัติอย่างนั้น คือจะปฏิบัติตามได้ยินได้ฟังมา คือ

๑) การเก็บสิ่งของมีเกลือ น้ำมัน ข้าวสาร เป็นต้น ไว้ภายในที่อยู่

๒) การปรุงอาหารภายในที่อยู่

๓) การปรุงอาหารด้วยตนเอง

๔) การหยิบสิ่งของที่ยังไม่ได้รับประเคน

๕) สิ่งของที่นำมาจากนิมนต์

๖) สิ่งของที่รับประเคนไว้ก่อนถึงเวลาฉัน

๗) สิ่งของที่เกิดในป่า

๘) สิ่งของที่เกิดในสระ^{๑๑๙}

สรุปการสังคายนาครั้งที่ ๑ ทำที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภาระบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ โดยองค์อุปถัมภ์คือพระเจ้าอชาตศัตรู มีพระมหากัสสปเถระได้รับเลือกเป็นประธานและเป็นผู้ซักถาม พระธรรมวินัย พระอุบาลีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระวินัย พระอานนทเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถามทางพระธรรม มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีตการกสงฆ์ หรือสงฆ์ผู้เป็นคณะกรรมการทำสังคายนา จำนวน ๕๐๐ รูป ใช้ระยะเวลา ๗ เดือนจึงสำเร็จ

๒.๔.๒ การทำสังคายนาครั้งที่ ๒

การสังคายนาครั้งที่ ๒ กระทำที่วาลิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี พระยสะกากันทกบุตรเป็นผู้ชักชวนพระเถระที่เป็นผู้ใหญ่เห็นแก่พระธรรมวินัยร่วมมือในการนี้ พระสงฆ์ประชุมกัน ๗๐๐ รูป กระทำอยู่ ๘ เดือนจึงแล้วเสร็จ สังคายนาครั้งนี้กระทำภายหลังที่พระพุทเจ้าปรินิพพานแล้ว ๑๐๐ ปี โดยมีพระเวตตะ เป็นผู้ถาม พระสัพพกามี เป็นผู้แก้ปัญหา พระเจ้ากาลาโศกราช ทรงอุปถัมภ์ ในการ

^{๑๑๙}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๔-๒๗๘/๗๐-๗๗.

ทำสังคายนาครั้งนี้ มีพระภิกษุพวกวัชชีบุตรเมืองเสลาลี แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ (ซึ่งมีความผิดจากพระธรรมวินัย) ว่า เป็นของควรหรือถูกต้องตามธรรมวินัย^{๑๒๐} ว่า

๑) สิ่งโคลนกับปะ คือ เก็บเกลือในเขาสัตว์ (เขนง) เอาไว้ฉันกับอาหารได้ (ความจริงต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะเมื่อเก็บไว้ค้างคืนแล้วนำมาปนกับอาหาร อาหารนั้นก็เหมือนค้างคืนด้วย)

๒) ทวงคุลกับปะ คือ ตะวันขายไปแล้ว ๒ นิ้ว ฉันอาหารได้ (ความจริง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันอาหารในเวลาวิการ คือ เที่ยงไปแล้ว)

๓) ความันตรกับปะ คือ ภิกษุฉันอาหารในที่นิมนต์จนบอกพอไม่รับอาหารที่เขาเพิ่มเติมแล้วคิดว่าจะเข้าบ้าน ฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

๔) อวาสกับปะ คือ ภิกษุอยู่ในสีมาเดียวกัน ทำอุโบสถแยกกันได้ (ความจริงไม่ได้ต้องอาบัติทุกกฏ)

๕) อนุมัตถกับปะ คือ สงฆ์ยังมาประชุมไม่พร้อมกันแต่ครบจำนวนพอจะทำการได้ ก็ควรทำไปก่อนได้ แล้วขออนุมัตถหรือความเห็นชอบจากภิกษุผู้มาทีหลัง (ความจริงไม่ได้ ไม่ควร)

๖) อาจิณณกับปะ คือ เรื่องอุปัชฌายะอาจารย์เคยประพฤติมาแล้วใช้ได้ (ความจริงถ้าถูกก็ใช้ได้ ถ้าผิดก็ใช้ไม่ได้)

๗) อมถิตกับปะ คือ นมสที่แปรแล้ว แต่ยังไม่เป็นนมส้ม ภิกษุฉันในที่นิมนต์ จนบอกไม่รับอาหารที่เขาถวายเพิ่มให้แล้วคงดื่มมนั้นได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

๘) ชโลคิ คือ น้ำเมาอย่างอ่อนที่มีรสเมาเจืออยู่น้อยไม่ถึงกับจะทำให้เมา ควรดื่มได้ (ความจริงไม่ควรดื่ม)

๙) อทสกนีสีทนะ คือ ผ้าปูนั่งที่ไม่มีชาย ควรใช้ได้ (ความจริงไม่ควร)

๑๐) ชาตรูปรชนะ คือ ทองเงิน ควรรับได้ (ความจริงไม่ควร ถ้ารับ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

พวกภิกษุวัชชีบุตรเอกราชเฝ้าฯ เทียวเรียไรเงินพวกอุบาสกที่มาในวันอุโบสถ เพื่อเป็นค่าบริวารของพระสงฆ์ พระยสกกัณทกบุตร ซึ่งเป็นพระมาจากที่อื่น กล่าวห้ามอุบาสกเหล่านั้นว่าไม่ควรให้แต่เพราะไม่รู้วินัย เขาจึงให้ไปตามที่เคยให้มา ตกกลางคืนภิกษุเหล่านั้นแบ่งเงินกันแล้วเฉลี่ยมาให้พระยสกกัณทกบุตร ท่านปฏิเสธ ก็เลยพากันโกรธมาก หาวว่าท่านค่าอุบาสกเหล่านั้น จึงประชุมกันลงปฏิสารถนัยธรรม คือให้ไปขอมาชาวบ้าน พระยสกกัณทกบุตร จึงอ้างวินัยว่า จะต้องมิพระเป็นทูตไปด้วย ๑ รูป เมื่อภิกษุวัชชีบุตรสวดประกาศแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งมอบให้ไปแล้ว พระยสกกัณทกบุตรก็เข้าไปหาอุบาสกเหล่านั้น ชี้แจงข้อที่พระพุทเจ้าตรัสไว้หลายแห่งหลายสถานที่ เกี่ยวกับเรื่องเศร้าหมองของสมณพระพราหมณ์ ๔ ประการ โดยยกอ้างหลักฐานว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร พระผู้มีพระภาค รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ มัวหมอง ไม่ส่องแสง ไม่สว่างไม่รุ่งเรือง ๔ ประการ^{๑๒๑} คือ

๑) เมฆเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์มัวหมองไม่ส่องแสงไม่รุ่งเรือง

๒) หมอกเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์มัวหมองไม่ส่องแสง ไม่รุ่งเรือง

^{๑๒๐}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๕๐/๔๐๐.

^{๑๒๑}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๗/๓๙๕-๓๙๖.

๓) ควันและฝุ่นละอองเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์มัวหมองไม่ส่องแสงไม่รุ่งเรือง

๔) ราหูเป็นจอมอสูรเป็นสิ่งมัวหมองที่เป็นเหตุให้ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ มัวหมองไม่ส่องแสง ไม่รุ่งเรือง

ภิกษุทั้งหลายอุปมาเหมือนความเศร้าหมองของอุปกิเลสที่ทำให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง ๔ ประการ คือ

๑) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดื่มสุรา และเมรัย ไม่เว้นขาดจากการดื่มสุรา เมรัยนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

๒) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเสพเมถุนธรรมไม่เว้นขาดจากการเสพเมถุนธรรมนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

๓) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งยินดีทองและเงิน ไม่เว้นขาดจากการยินดีทองและเงินนี้เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

๔) ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดำเนินชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ไม่เว้นขาดจากการเป็นมิจฉาชีพ นี่เป็นอุปกิเลสที่เป็นเหตุให้สมณพราหมณ์มัวหมอง ไม่สง่า ไม่ผ่องใส ไม่รุ่งเรือง

ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาว่า

สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ฤๅราคะและโทสะปกคลุม

ฤๅอวิชามืดมัวอินทรีย์รูปที่น่ารัก ดื่มสุราและเมรัย

เสพเมถุนธรรม ใ้เงลา ยินดีเงินและทอง

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งดำเนินชีวิตด้วยมิจฉาชีพ

พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์

ตรัสอุปกิเลสที่ทำให้สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมัวหมอง ไม่สง่า

เป็นทาสแห่งตัณหา ถูกตัณหาชักนำให้อัตภาพหยาบ

เจริญเติบโต ย่อมยินดีการเกิดใหม่^{๑๒๒}

ฝ่ายอุบาสกอุบาสิกาได้ยินเช่นนั้น ก็เลื่อมใสพระยสกาภิกษุบุตร และกล่าวประณามภิกษุวัชชีบุตร เมื่อกลับมาจากที่นั่น ภิกษุที่เป็นทูตร่วมไปด้วยก็แจ้งให้ภิกษุวัชชีบุตรทราบต่างพากันโกรธเคืองพระยสกาภิกษุบุตร อ้างว่า การที่พระยสกาภิกษุบุตร ไปพูดกับคนเหล่านั้น เป็นการไปแจ้งความแก่คฤหัสถ์โดยมิได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ เห็นควรลงอุกเขปณียกรรม คือยกเสียจากหมู่ ไม่ให้ใครคบด้วย พระภิกษุชาวเมืองปาฐะยะประมาณ ๖๐ รูป ภิกษุชาววันตีที่ขิณาทนประมาณ ๘๐ รูป ได้มาประชุมปรึกษากันที่โหนดังคบรรพต ท่านพระเรวตะได้ทราบการที่ภิกษุทั้งหลายปรึกษากันเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์แล้วคิดว่า ตัวท่านมีอายจะตายได้ถ้าถูกขอร้อง แต่การยุ่งเกี่ยวกับอธิกรณ์นั้นดูจะน่ายวาท่านจึงหลีกไปเมืองอื่นเสีย ภิกษุทั้งหลายผู้มีฉันทะร่วมกันจะวินิจฉัยอธิกรณ์ได้ติดตามท่านพระเรวตะไปจนพบแล้วท่านพระยสกาภิกษุบุตรได้เข้าสอบถามเรื่องวัดฤๅ ๑๐ ประการ ว่าควรหรือไม่ควร พระเรวตะตอบว่า ไม่ควรทั้งหมด แล้วท่านพระยสกาภิกษุบุตรได้แจ้งให้ท่านพระเรวตะทราบว่าพวก

^{๑๒๒}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๗/๓๔๗.

ภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ในกรุงเวสาลี แล้วขอให้ท่านพระเรวตะช่วยกันวินิจฉัยอธิการณของท่านพระเรวตะก็รับคำ

เมื่อพระสาวกทั้งหลายได้กระทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๒ เสร็จแล้ว ช่วงระยะเวลาก่อนจะถึงการสังคายนาครั้งที่ ๓ ระหว่าง พ.ศ.๑๐๐-๒๐๐ พระพุทธศาสนาเริ่มแตกแยกเป็นฝักฝ่าย จนลุกลามกลายเป็นมหาเภท คือ การแตกแยกครั้งใหญ่ สาเหตุมาจากพวกภิกษุวัชชีบุตรชาวกรุงเวสาลีพากันประพฤติดิสมาทานวัตถุ ๑๐ ประการ จนถูกท่านพระยสกากัณทบุตรกับพวกขับออกจากคณะสงฆ์ แล้วพระมหาเถระทั้งหลายมีมติให้กระทำการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๒

พวกภิกษุวัชชีบุตรเมื่อถูกขับออกจากคณะสงฆ์เดิม ก็ได้ไปรวมตัวกันที่กรุงโกสัมพีรวบรวมนครคพวกได้ประมาณ ๑ หมื่นรูป ได้กระทำการสังคายนาแข่งกับพระมหาเถระทั้งหลาย การสังคายนาของภิกษุวัชชีบุตรนั้น มีพระภิกษุเข้าร่วมมากที่สุดเป็นประวัติการณ์จึงเรียกว่า “มหาสังคีตี” หรือ “มหาสังฆิกสังคายนา” แล้วเรียกคณะสงฆ์ของตนว่า “มหาสังฆิกะ” หรือ “มหาสังคีติกะ” นับแต่นั้นมา พระพุทธศาสนาก็เริ่มแตกแยกเป็น ๒ ฝ่าย^{๑๒๓} คือ

ก. นิกายเถรวาท นิกายเดิมในพระพุทธศาสนา ยึดหลักธรรมคำสอนเดิม โดยไม่มีการประยุกต์ เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม หรือตัดทอน แต่ประการใด หมายถึง กลุ่มพระเถระที่กระทำการสังคายนาครั้งที่ ๒ มีพระยสกากัณทบุตรเถระ เป็นต้น

ข. นิกายมหาสังฆิกวาท นิกายที่แยกออกจากนิกายเดิม คือ พวกภิกษุวัชชีบุตรมีการประยุกต์ เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติมและตัดทอนพระพุทธพจน์ ตามความเห็นชอบของพวกตน นี่เป็นจุดเริ่มแรกของการแตกแยกนิกายในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.๑๐๐ อันเป็นปีที่กระทำการสังคายนา หลังจากนั้น นิกายมหาสังฆิกะ ของพวกภิกษุวัชชีบุตร ก็แตกแยกอีก ๒ นิกายคือ

- ๑) นิกายโคกุลิกะ ๒) นิกายเอ็กพีโพหาริกะ

ต่อมาในนิกายโคกุลิกะ เกิดแตกแยกออกไปอีก ๒ นิกาย คือ

- ๑) นิกายปณณัตวาท หรือ นิกายปัญญัตวาท
- ๒) นิกายพาหุลิกะ หรือ นิกายพหุสสุติกะ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๐๐ นิกายเถรวาทได้แตกแยกอีกครั้งเป็นครั้งที่ ๒ ทำให้เกิดนิกายใหม่ขึ้น ๒ นิกาย คือ ๑) นิกายมฬาสสกะ ๒) นิกายวัชชีปุตตะกะ

ภายหลังในนิกายมฬาสสกะ แยกแยกออกไปอีก ๒ นิกาย คือ ๑) นิกายสัพพัตถิกวาท ๒) นิกายธัมมคุดติยะ

ต่อมาในนิกายสัพพัตถิกะแตกแยกออกไปอีก ๑ นิกาย คือ นิกายกัสสปิยะ และในนิกายกัสสปิยะได้แตกแยกออกไปอีก ๑ นิกาย คือ นิกายสังกันติกะ

ต่อมาในนิกายสังกันติกะได้แตกแยกออกไปอีก ๑ นิกาย คือ นิกายสุตตวาท

ฝ่ายนิกายวัชชีปุตตะกะ ได้แตกแยกออกไปอีก ๔ นิกาย คือ

- ๑) นิกายธัมมุตตริยะ ๒) นิกายภัทรยานิกะ
- ๓) นิกายฉันทนาคระ หรือ ฉันทนาคาริกะ ๔) นิกายสัมมิติยะ

^{๑๒๓}วิ.จ. (ไทย) ๗[๕๒].

สรุปว่าการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ บรรณเรื่องที่พวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ กระทำที่วาลีการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี โดยมีองค์อุปถัมภ์ คือพระเจ้ากาลาโศกราชมีพระมหาเถระ คือยสะกากัณทกบุตรเป็นประธาน พระเวตเถระเป็นผู้ซักถามพระธรรมวินัย พระสัพพกามีเถระเป็นผู้ตอบข้อซักถาม มีพระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการกสงฆ์จำนวน ๗๐๐ รูป ใช้ระยะเวลา ๘ เดือน

๒.๔.๓ การทำสังคายนาครั้งที่ ๓

การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๐๐ กว่าปี หรือประมาณ ๓๐๐ ปี ในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงปกครองแผ่นดินแคว้นมคธ ที่เมืองหลวงชื่อ ปาฏลิบุตร สมัยนั้น ได้มีพระภิกษุปลอมบวชในบวรพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เพราะเห็นแก่พวกอำมาตย์และวัตถุทาน จึงพากันปลอมบวชมากมาย เมื่อบวชแล้วก็พากันเทศนาสั่งสอนตามความเชื่อของตน แล้วอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธองค์ จนทำให้พระโมคคัลลีสบุตรติสสะเถระผู้ทรงความรู้ด้านพระไตรปิฎก ระอาแค้นใจที่เห็นพวกพระภิกษุอลัชชีปลอมบวชเหล่านั้นย่ำยีพระพุทธศาสนา จึงหลีกหนีไปอยู่ที่โอธังคบรรพตเจริญวิปัสสนาอยู่ทีนน้อย่างเงียบๆ เป็นเวลาถึง ๗ ปี เป็นด้วยเหตุที่มีพระภิกษุผู้เป็นอลัชชีปลอมมาบวชมาก พระเจ้าอโศกมหาราชไม่ทรงสบายพระทัยอย่างยิ่งในความแตกแยกของหมู่พระภิกษุ เพราะพระภิกษุผู้ทรงศีลไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกับพวกภิกษุทุศีล จึงรังสั่งให้พวงเสนาอำมาตย์ช่วยประสานงานให้เหล่าพระภิกษุทั้งสองฝ่ายประสานความสามัคคี

แต่พวกภิกษุทั้งสองฝ่ายไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกัน จนทำให้พวกอำมาตย์ทั้งประหารตัดหัวพระภิกษุผู้ทรงศีลจำนวนมาก ข้าวทราบถึงพระเจ้าอโศกมหาราช ยิ่งทำให้พระองค์ทรงไม่สบายพระทัยยิ่งนัก จึงเข้าขอโทษและไปถามพระภิกษุทั้งหลายว่า การที่พวกอำมาตย์ทำอย่างนั้นพระองค์เองจะเป็นบาปหรือไม่ เหล่าพระภิกษุก็ตอบไม่เป็นเสียงเดียวกัน บ้างก็บอกเป็นบาปแน่ บางกลุ่มบอกว่าไม่เป็นหรอกเพราะพระองค์ไม่ได้ทำ ใครทำคนนั้นเป็นบาป เพราะความที่ไม่สบายพระทัยนั่นเอง ทำให้พระองค์ทรงส่งทูตไปนิมนต์พระโมคคัลลีสบุตรติสสะมาเป็นผู้ถวายคำวิสัชนาให้หายข้องใจ เมื่อพระโมคคัลลีสบุตรติสสะได้ถวายวิสัชนาให้หายข้องใจว่า การฆ่าฟันภิกษุเป็นบาปเฉพาะของอำมาตย์เท่านั้นเพราะทำเกินรับสั่ง พระเจ้าอโศกก็เลื่อมใสอาราธนาให้ท่านเป็นประธานสงฆ์ชำระพระศาสนาให้บริสุทธิ์ ท่านพำนักอยู่ ณ อโศกการามวิหาร และพระเจ้าอโศกมหาราชให้ประกาศชุมนุมสงฆ์จากทิศทั้ง ๔ มาร่วมประชุมกัน ณ อโศกการามวิหาร โดยให้พระโมคคัลลีสบุตรติสสะถามธรรมกับคณะสงฆ์ทุกรูป แต่ผลปรากฏว่าพระภิกษุผู้เป็นเดียรฉัตรปลอมบวชก็ตอบไม่ได้หรือตอบได้แต่ไม่ตรงกับความเป็นจริงแห่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

เมื่อความเป็นเช่นนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้มีพระราชดำรัสให้กำจัดบังคับพระภิกษุที่เป็นพวกเดียรฉัตรให้สึกทั้งหมด รวมประมาณหกหมื่นกว่ารูป หลังจากกำจัดพวกพระภิกษุเดียรฉัตรปลอมให้สึกหมดแล้วพระเจ้าอโศกมหาราชจึงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดทำอุโบสถสังฆกรรม และพระโมคคัลลีสบุตรติสสะจึงถือโอกาสตั้งกล่าวทำสังคายนาครั้งที่ ๓ โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ และเลือกพระอรหันต์ทั้งหมด ๑,๐๐๐ รูป ทำ ณ อโศกการาม นครปาฏลิบุตร ทำอยู่ ๙ เดือน พระโมคคัลลีสบุตรติสสะได้ร้อยกรองคัมภีร์กถาวัตถุขึ้น เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวที่ยังคลุมเครือให้แจ่มแจ้ง โดยได้ตั้งคำถามและตอบคำตอบไปในตัว กถาวัตถุได้แก่เรื่องทีกล่าวถึงบุคคลและวัตถุ เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ได้แก่ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในต่างแดน เป็น ๙ สาย^{๑๒๔} คือ

๑) คณะพระมัทสนิกเถระ ไปแคว้นแคชเมียร์และคันธาระอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งได้แก่แคว้นแคชเมียร์ในปัจจุบัน

๒) คณะพระมหาเถระ ไปมทิสสมณฑล ปัจจุบันได้แก่แคว้นไมซอร์และดินแดนแถบกลุ่มแม่น้ำโคธาวารี อยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย

๓) คณะพระรักขิตะ ไปนวาสิประเทศ ได้แก่ แคว้นแคว้นโยนกเหนือ ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย แคว้นบอมเบย์

๔) คณะพระธรรมรักขิต ไปปรัตตกชนบท อยู่ริมฝั่งทะเลอาระเบียนทางทิศเหนือของบอมเบย์

๕) คณะพระมหาธรรมรักขิต ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ แคว้นมหาราษฎร์ปัจจุบันเป็นดินแดนแถบตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากเมืองบอมเบย์

๖) คณะพระมหารักขิต ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ โยนกประเทศได้แก่ แคว้นแคว้นของพวกฝรั่งชาติกรีก ในทวีปเอเชียตอนกลาง หรือประเทศอิหร่านต่อขึ้นไปจนถึงเตอร์กีสถาน

๗) คณะพระมัทสนิกและพระมหาเถระอีก ๔ รูป คือ พระกัสสปโคตรตะ พระมูลกเทวี พระทนต์สโรช และพระเทวะ ไปเผยแผ่ ณ แคว้นดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย ได้แก่ เนปาล ซึ่งอยู่ตอนเหนือของประเทศไทย

๘) พระโสณะ และพระอุตตระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ได้แก่ ไทยพม่า และ มอญทุกวันนี้

๙) คณะพระมหินทเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ เกาะลังกา

จากการที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนานั้น ทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่ขยายไปสู่นานาชาติโดยเฉพาอย่างยิ่งประเทศไทยได้รับอานิสงส์ของการกระทำสังคายนาครั้งที่ ๓ เป็นอย่างมาก

สรุปว่า การทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำที่โศกการาม กรุงปาตลีบุตร โดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์อุปถัมภ์ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานในการสังคายนา พระอรหันต์เข้าประชุมเป็นสังคีติการสงฆ์จำนวน ๑,๐๐๐ รูป ใช้ระยะเวลา ๙ เดือน จึงสำเร็จ

การทำสังคายนาพระธรรมวินัยนั้น เป็นการตรวจชำระรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งมีวิธีการโดยอาราธนาพระอรหันต์ พระชีนาสพ และเชิณนักปราชญ์ราชบัณฑิต มาร่วมในการทำสังคายนาตรวจทานหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ การทำสังคายนาแต่ละครั้งมีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทำให้พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่แน่นอนและสามารถตรวจทานได้ เป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชน ป้องกันอสังคหธรรมที่จะเกิดขึ้น นอกจากนี้การทำสังคายนาแต่ละครั้งนั้น ยังมีส่วนสำคัญในการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสัดส่วนชัดเจนมากยิ่งขึ้น

^{๑๒๔} อภิชาติ โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนาพยาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิภววิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓-๓๔.

๒.๕ การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย

๒.๕.๑ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนา ในสมัยกรุงสุโขทัยนี้มีทั้งลัทธิหรือนิกายเถรวาทและมหายาน ตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ต้นราชวงศ์พระร่วง ที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย ได้รับอิทธิพลจากคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ สืบเนื่องจากพระราหุลเถระ ได้มาประกาศพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชตอนใต้ของประเทศไทย แรกเริ่มพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง สร้างศรัทธาความเลื่อมใสให้กับประชาชน จนเป็นที่รู้จักในนามพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

จนสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ.๑๘๒๒ พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์ของคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ที่เมืองนครศรีธรรมราช จึงโปรดให้พระมหาสังฆราชเจ้า คณะสงฆ์ลังกาวงศ์ขึ้นมาจากเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งสำนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อรัญญิก เมืองสุโขทัย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยมีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงทรงทำไอยทานแด่พระมหาเถระสังฆราช ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง (รู้หลัก) ว่าปู่ครูในเมืองทุกคนลูก (จารึก) แต่เมืองนครศรีธรรมราช^{๑๒๕}

ตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งจารึกไว้ประมาณ พ.ศ.๑๘๓๕ ว่า นครสุโขทัยมีปู่ครูมีพระมหาเถระและมีพระเถระ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพได้ทรงได้ทัศนะว่า “สังฆราช” เห็นจะเป็นตำแหน่งสงฆนายกชั้นสูงสุด (ปัจจุบันเรียกว่า สกลมหาสังฆปริณายก) ตำแหน่งปู่ครูตรงกับที่เราเรียกว่าพระครูทุกวันนี้ เป็นตำแหน่งของพระสังฆราช แต่พระมหาเถระที่กล่าวนั้น เห็นว่าเป็นพระที่มีอายุพรรษามากและทรงคุณธรรมด้านศาสนาเท่านั้น มิใช่สมณศักดิ์พระเจ้าแผ่นดินแต่งตั้ง^{๑๒๖}

ในกรุงสุโขทัย ระยะเวลาเริ่มต้นคงมีพระสงฆ์ ๒ คณะ คือ คณะสงฆ์ฝ่ายหินยาน ซึ่งมีอยู่เดิมสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์กับคณะสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ที่จาริกมาจากเมืองนครศรีธรรมราช ได้รวบรวมยุบนิกายเป็นคณะเดียวกันเมื่อคราวเป็นคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ และไม่ปรากฏว่ามีการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ปรากฏเป็นแบบแผนชัดเจนในรัชสมัยพระธรรมราชาลิไท เพราะว่าพระองค์ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชเมืองนครพนม ชาวศรีลังกา ทำให้บทบาทของพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มั่นคงขึ้น ที่เห็นได้ชัด คือ คณะสงฆ์ลังกาวงศ์นั้นนิยมอยู่ตามป่าเป็นพระนักปฏิบัติ คณะนี้เรียกว่าคณะอรัญวาสี คือ กลุ่มพระสงฆ์ผู้จำวัดอยู่ในป่าหรือวัดป่า (วิปัสสนา) ส่วนพระสงฆ์นิกายเดิมที่ขออยู่บ้านหรืออยู่วัดบ้านที่เรียกว่าคณะคามวาสี หมายถึง ที่พักอยู่ในบ้านหรือวัดที่อยู่ใกล้ตัวเมือง ส่วนมากจะเป็นพระสายกลุ่มศึกษาพระปริยัติธรรม

^{๑๒๕}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^{๑๒๖}สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ดำนานปกครองคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ๗.

คณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัยจะมี ๒ คณะ คือ คณะคามวาสี คือ คณะฝ่ายขวาและคณะ อรัญวาสี คือ คณะฝ่ายซ้าย ทั้งสองฝ่ายปกครองแยกจากกัน คือ เป็นเหมือนองค์กรที่ปกครองโดย อิสระจากกัน แต่ละคณะมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงสุดเป็นของตนเองที่เรียกว่าพระสังฆราชมี หน้าที่รับผิดชอบดูแลฝ่ายของตน ดังนั้นกรุงสุโขทัยจึงมีพระสังฆนายกหรือประมุขสงฆ์ ๒ รูป คือ พระสังฆราชคณะคามวาสีและพระสังฆราชคณะอรัญวาสี เช่น ในพ.ศ. ๑๙๔๙ พระครูติลกตริณศีล คันธรวราสีธรรมกิตติ สังฆราชมหาสามิเจ้า สถิต ณ วัดป่า แต่ทรงเป็นพระสังฆราชคณะอรัญวาสี อีก ฝ่ายคือ พระสังฆราชญาณรุจิมหาเถร เป็นสังฆราชของคณะคามวาสี^{๑๒๗}

การปกครองคณะสงฆ์ ในหัวเมืองต่างๆ นอกจากกรุงสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง พระสังฆราชประจำแต่ละหัวเมือง ในลักษณะเดียวกันที่ทรงแต่งตั้งประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ใน ฝ่ายอาณาจักร จึงมีพระสังฆราชหลายพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

“ในประเทศสยาม เมื่อพระนครสุโขทัยเป็นราชธานี เห็นจะมีพระสังฆราชองค์เดียวด้วยวิธี ปกครองพระราชอาณาจักรในต่อนั้น หัวเมืองใหญ่ที่ห่างไกลราชธานีเป็นเมืองประเทศราชโดยมาก แม้เมืองที่อยู่ใกล้ราชธานีที่เป็นเมืองใหญ่ที่ตั้งเจ้านายในราชวงศ์ออกไปปกครอง อย่างท่านองเจ้า ประเทศราชเมืองใหญ่เมืองหนึ่ง น่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆปริณายกของสังฆบริษัทเขตเมือง นั้น^{๑๒๘} สมเด็จพระสังฆราชได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์ เท่านั้น

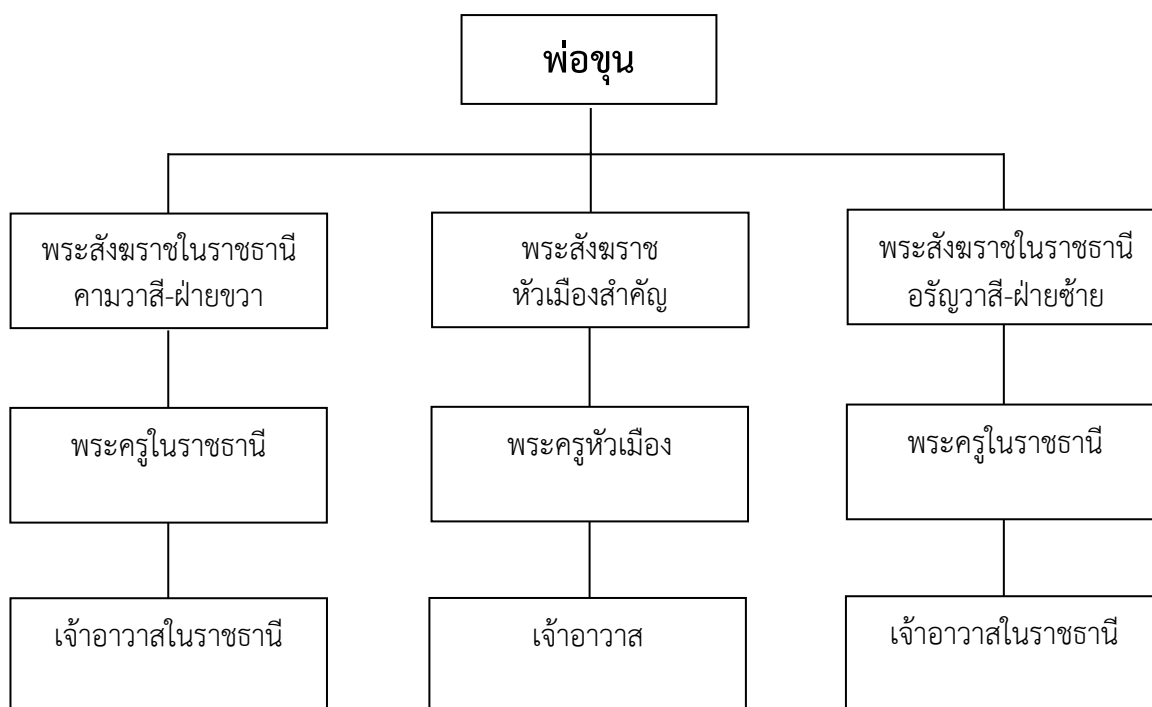
มีหนังสือพงศาวดารเหนืออีกแห่ง ๑ ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ ในกรุงสุโขทัย ฝ่ายขวาฝ่าย ๑ ฝ่ายซ้ายฝ่าย ๑ และมีราชทินนามสำหรับสังฆปริณายก ดังนี้

ฝ่ายขวา		ฝ่ายซ้าย	
พระสังฆราชา	อยู่วัดมหาธาตุ	พระครูธรรมราชา	อยู่วัดไตรภูมิป่าแก้ว
พระครูธรรมไตรโลก	อยู่วัดเขาอินทรแก้ว	พระญาณไตรโลก	อยู่วัดไหนไม่ปรากฏ
พระครูยาโชค	อยู่วัดอุทยานใหญ่	พระครูญาณสิทธิ	อยู่วัดไหนไม่ปรากฏ
พระครูธรรมเสนา	อยู่วัดไหนไม่ปรากฏ		

^{๑๒๗} อ่างแล้ว, พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), หน้า ๘.

^{๑๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

แผนภาพที่ ๒.๕ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงสุโขทัย^{๑๒๙}

อาณาจักรกรุงสุโขทัยสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๐ โดยถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหน้าของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์ก็เปลี่ยนแปลงสภาพเช่นเดียวกันกับอาณาจักรเหมือนกัน นอกจากคณะสงฆ์จะประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัด ตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว จะต้องประพฤติปฏิบัติตนมิให้ขัดต่อจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมและกฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งเปรียบเป็นอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาด้วย^{๑๓๐}

๒.๕.๒ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

เมื่อกรุงสุโขทัยหมดอำนาจ พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ ซึ่งถือว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๒ ของไทย และมีพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ติดต่อกันถึง ๓๓ พระองค์ กล่าวด้านพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่สืบเนื่องจากกรุงสุโขทัยขึ้นครองราชย์ติดต่อกันถึง ๓๓ พระองค์ กล่าวด้านพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่สืบเนื่องจากกรุงสุโขทัย การปกครองคณะสงฆ์คงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในยุคสุโขทัย คือ เป็นคณะคามวาสีและคณะอรัญวาสี แต่ว่าความเลื่อมใสในพระสงฆ์ลังกาวงศ์ยังมีความเจริญแพร่หลายมาตามลำดับ คณะของพระภิกษุสงฆ์คณะเดิมเริ่มมีน้อยลดลงเพราะพากันไปบวชอยู่ในคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ปรากฏตามหลักฐานพงศาวดารหนังสือตำนานโยนก ว่า^{๑๓๑}

^{๑๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๓๐} แสวง อุทุมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๖๘.

^{๑๓๑} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, หน้า ๑๖.

เมื่อ พ.ศ.๑๙๖๕ ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๖ ครองราชย์สมบัติมี
คณะพระภิกษุ จำนวน ๑๐ รูป โดยแยกจากสายใต้ ดังนี้

๑) สายพระมหาเถระ จากเชียงใหม่ ๗ รูป คือ

(๑) พระธรรมคัมภีร์	(๒) พระเมธังกร
(๓) พระญาณมงคล	(๔) พระศีลวงศ์
(๕) พระสารีบุตร	(๖) พระธรรมรัตนกร
(๗) พระพุทธสาคร	

๒) สายพระมหาเถระจากกรุงศรีอยุธยา ๒ รูป คือ พระพรหมมุนี และพระโสมเถระ

๓) สายพระมหาเถระจากประเทศกัมพูชา ๑ รูป คือ พระญาณสิทธิ

ทั้ง ๑๐ รูป ได้พาพระภิกษุอีกจำนวนมากไปประเทศศรีลังกาและได้อุปสมบทแปลงนิกาย
ใหม่เป็นสิงหลนิกาย ณ อุทกุทเทปสีมา แม่น้ำกัลยาณี โดยมีพระวันรัตนมหาเถระเป็นพระอุปัชฌาย์
ใน พ.ศ.๑๙๖๗

ทั้งคณะได้ศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศศรีลังกาหลายปี เมื่อจะเดินทางกลับประเทศไทย
จึงได้อาราธนาพระชาวลังกา ๒ รูป คือ พระมหาวิกรมพาหุ และพระอุตมปัญญา ให้มาร่วมกันเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในประเทศไทยโดยขึ้นมาที่กรุงศรีอยุธยาก่อนแล้วแยกย้ายกันไปเผยแผ่
พระพุทธศาสนา จนมีผู้เลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นภิกษุ เกิดเป็นคณะใหม่ที่เรียกว่า คณะคามวาสี
ฝ่ายขวา หรือคณะป่าแก้ว ที่ชื่อว่าคณะป่าแก้วเพราะมีอุปชฌาย์รูปเดียวกัน ที่ชื่อว่า วันรัตน์ ซึ่ง
แปลว่า ป่าแก้ว ดังนั้น วัดวาอารามที่มีคณะสงฆ์นี้พำนักอยู่ วัดจะมีชื่อว่าคณะป่าแก้ว เช่น วัดไตรภูมิ
คณะป่าแก้ว วัดเขียนป่าแก้ว เป็นต้น

การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ

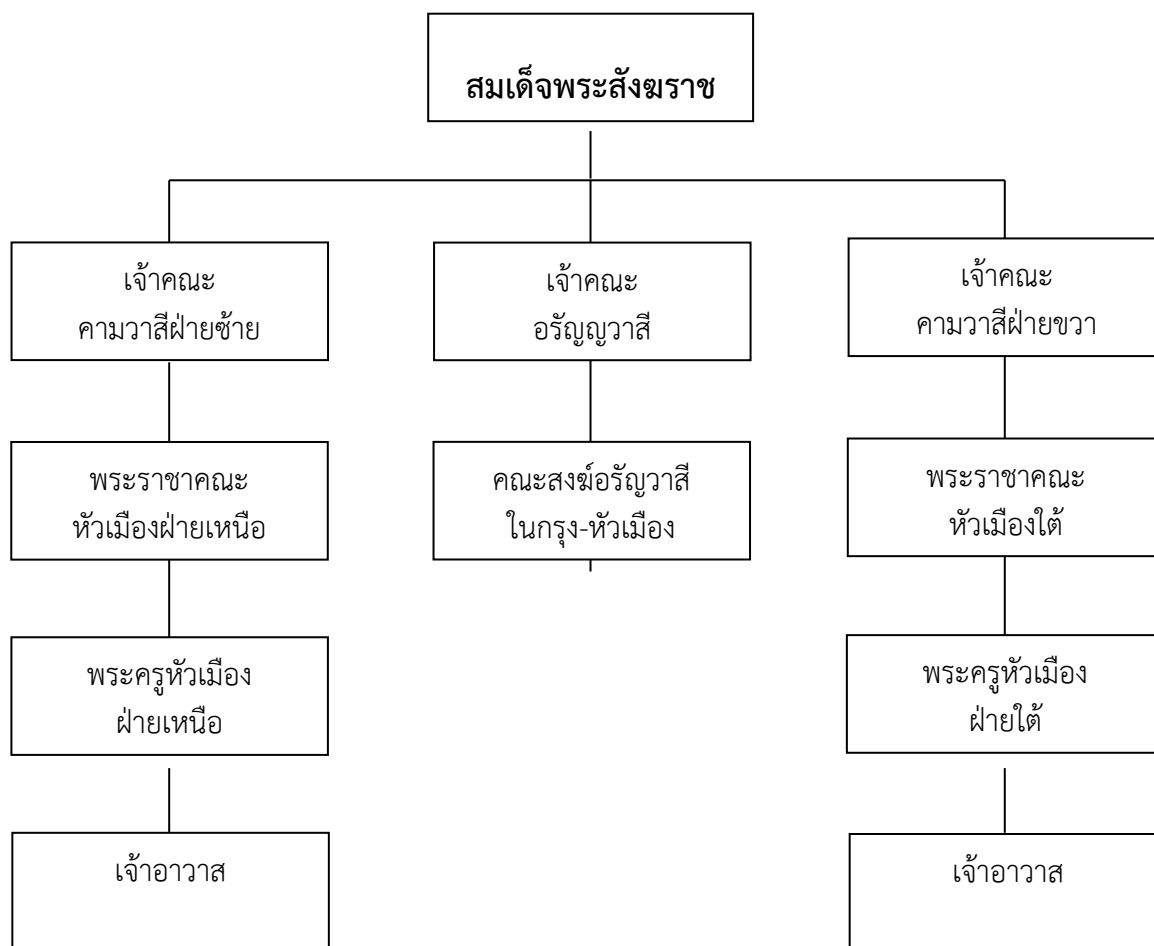
๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คือ คณะของพระสงฆ์ในกายเดิมที่มีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุง
สุโขทัย มีพระพุทโธษาจารย์ เป็นเจ้าคณะฝ่ายคามวาสีฝ่ายซ้าย

๒) คณะอรัญวาสี คือ คณะที่สืบทอดประเพณี พระสงฆ์ลังกาวงศ์ในกรุงสุโขทัยมีพระ
พุทธาจารย์เป็นเจ้าคณะ

๓) คณะคามวาสีฝ่ายขวา คือ คณะสงฆ์ในกายเดิมที่ไปศรีลังกาแล้วอุปสมบทใหม่ แล้ว
กลับมาตั้งคณะใหม่ ในนามที่เรารู้จักคือ คณะป่าแก้ว^{๑๓๒}

^{๑๓๒} อ่างแล้ว, หน้า ๑๒.

แผนภาพที่ ๒.๖ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา^{๑๓๓}

ตำแหน่งพระพุทธานุจารย์ที่ตั้งขึ้นใหม่ เป็นเจ้าคณะแทนพระวันรัตน์ ประมุขฝ่ายอรัญวาสีเดิม ซึ่งสับเปลี่ยนไปเป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เปลี่ยนเป็นพระพุทธานุจารย์

คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย มีสมเด็จพระอริยวงศาสจฺจสงฆราชาธิบดี อยู่วัดมหาธาตุ เป็นเจ้าคณะมีฐานานุกรม ๑๐ รูป พระราชาคณะ ๑๘ รูป มีพระพิมลธรรม เป็นต้น

คณะอรัญวาสีมีพระพุทธานุจารย์ อยู่วัดโบสถ์ราชเดช เป็นเจ้าคณะบังคับบัญชาพระสงฆ์ฝ่ายสมถและวิปัสสนาทั้งหมด มีพระราชาคณะ ๗ รูป มีพระญาณไตรโลก เป็นต้น

คณะคามวาสีฝ่ายขวา มีพระวันรัตน์ อยู่วัดป่าแก้ว เป็นเจ้าคณะมีฐานานุกรม ๑๑ รูป มีพระราชาคณะ ๑๗ รูป มีพระธรรมวโรดม เป็นต้น

คำว่า “สมเด็จพระสังฆราช” เป็นภาษาเขมร เชื่อว่านำมาใช้นำหน้าพระราชาคณะชั้นนำ ตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา^{๑๓๔}

^{๑๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

๒.๕.๓ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรี

กรุงธนบุรีจัดได้ว่าเป็นอาณาจักรที่ ๓ ของประเทศไทยโดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ สืบเนื่องจากกรุงศรีอยุธยาแตกแพทพังพม่า ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ช่วงนี้ทำให้คณะสงฆ์แตกกระจายกระจายพากันหนีอย่างระส่ำระสาย จนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทาง กอบกู้เอกราชได้ ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ทรงได้สืบเสาะหาพระมหาเถระผู้ใหญ่ในเมืองกรุงศรีอยุธยาปรากฏว่าพระผู้ใหญ่ชั้นนำในเมืองกรุงศรีอยุธยาไม่มี จึงมีพระราชประสงค์แต่งตั้งพระอาจารย์ดีซึ่งเป็นพระธรรมดา ไม่มีสมณศักดิ์อะไรมาก่อนเลยจากวัดประดู่ อยุธยา เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรก และทรงสถาปนาแต่งตั้งคณะอาจารย์ลี วัดพนัญเชิง อยุธยา เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่สอง

ในสมัยกรุงธนบุรีนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ทรงมีความวิริยะอุตสาหะที่จะฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อคณะสงฆ์รวมพลเป็นกลุ่มแล้วทำให้การปกครองเหมือนยุคกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว ก็ทรงให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น แต่การปกครองคณะสงฆ์ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทดและเสื่อมอีกครั้งเป็นเพราะพระองค์ทรงวิปัสสนาญาณทรงสั่งปลดสมเด็จพระสังฆราช (สี) ออกจากตำแหน่งแล้วตั้งพระครูธรรมธีรราชหมณี (ชื่น) ให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชแทน (รูปสุดท้ายในสมัยกรุงธนบุรี)

ส่วนตำแหน่งการปกครองและการแต่งตั้งสมณศักดิ์ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ทรงสันนิษฐานว่า “ในสมัยกรุงธนบุรี ดูเหมือนว่าจะไม่จัดให้มีทำเนียบสมณศักดิ์ขึ้นตามลำดับของพระเจ้าธนบุรี” การปกครองไม่แตกต่างจากกรุงศรีอยุธยา แต่ในยุคกรุงธนบุรีใช้ระยะเวลาแค่ ๑๔-๑๕ ปีเท่านั้น

๒.๕.๔ การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์

สืบเนื่องจากกรุงธนบุรีสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ซึ่งถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนอาณาจักรของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง มีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง วัดสุทัศนเทพวราราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น^{๑๓๕}

นับเป็นปัญหาแรกเลยที่เดียวที่พระองค์ทรงจัด คือ เรื่องสังฆมณฑล ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ทำให้เกียรติและฐานะของคณะสงฆ์หมองลงไปจึงโปรดให้พระมหาเถระประชุมกันแล้ว ถอดถอนสมณศักดิ์ของสมเด็จพระสังฆราช (ชื่น) วัดหงส์มาเป็นพระธรรมธีรราชหมณี (องค์ที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ ๓ แห่งกรุงธนบุรี) แล้วทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) พระพุทธอาจารย์ พระพิมลธรรม ที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถอยยศสมณศักดิ์กลับให้มีสมณศักดิ์ ให้สมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกในกรุงรัตนโกสินทร์

^{๑๓๕} นนท์ ธรรมสถิตย์, พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอ็ดดิสัน, ๒๕๓๓), หน้า ๗๑.

^{๑๓๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๘.

ส่วนโครงสร้างรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ยังเป็นแบบกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์เป็นครั้งแรกรวม ๑๐ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕	ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๓๓๒
ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๓๓๗	ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๓๔๔ ^{๑๓๖}

วัตถุประสงค์ของการออกกฎหมาย เพื่อการควบคุมหรือลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยอยู่เป็นประจำ ถ้าคงอาศัยพระธรรมวินัยหรือที่เรียกว่าศีล ๒๒๗ ข้อ ก็คงไม่เพียงพอสำหรับพระภิกษุ ในปัจจุบันนี้ และทรงมีประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ปรับปรุงคณะสงฆ์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

สมัยรัชกาลที่ ๑

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงปรารถนาให้กระทำความดีของพระภิกษุสงฆ์เพิ่มขึ้น เพราะว่าพระไตรปิฎกที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสั่งให้รวบรวมจากหัวเมืองต่างๆ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช กัมพูชา เป็นต้น ยังมีความคลาดเคลื่อนผิดบ้างบางประการ จึงเห็นสมควรให้ทรงทำการรวบรวมสังคายนาศรีปิฎกใหม่ โดยทรงโปรดให้พระมหาเถระ ๒๑๘ รูป และราชบัณฑิต ๓๒ คน ประชุมการกระทำความดีขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ณ วัดศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์)^{๑๓๗}

สมัยรัชกาลที่ ๒

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับเป็นช่วงระยะเวลาสั้นมาก คือ ๑๕ ปี เท่านั้น ที่ครองราชย์ แต่ทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นถึง ๓ พระองค์ คือสมเด็จพระสังฆราช (ศุภ) วัดมหาธาตุ, สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ และสมเด็จพระสังฆราช (ค่อน) วัดมหาธาตุ ทั้ง ๓ พระองค์อยู่วัดมหาธาตุ จนถึงยุคนั้นกล่าวได้ว่าใครที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชต้องอยู่วัดมหาธาตุฯ และในรัชกาลนี้ได้ส่งพระสงฆ์ไทยดูกิจการงานพระศาสนา ณ ประเทศศรีลังกา และในสมัยสมเด็จพระสังฆราช (มี) โปรดให้มีการบำเพ็ญกุศลวันมาฆบูชาเป็นกิจลักษณะ^{๑๓๘}

สมัยรัชกาลที่ ๓

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงมีความเคารพในองค์พระภิกษุสามเณรอย่างยิ่ง แม้พระภิกษุจะประพฤติชั่วอย่างไรไม่ค่อยสนพระทัยนัก จนเป็นที่มาของคำว่า “ชั่วชั่งซี ดีชั่งสงฆ์” ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ ทรงโปรดให้ทรงสร้างวัดพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครเข้าด้วยกัน โดยจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มอีก ๑ คณะ จากรูปแบบเดิม คือ

^{๑๓๖} มาณพ พลไพบรินทร์, คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๘.

^{๑๓๗} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๒.

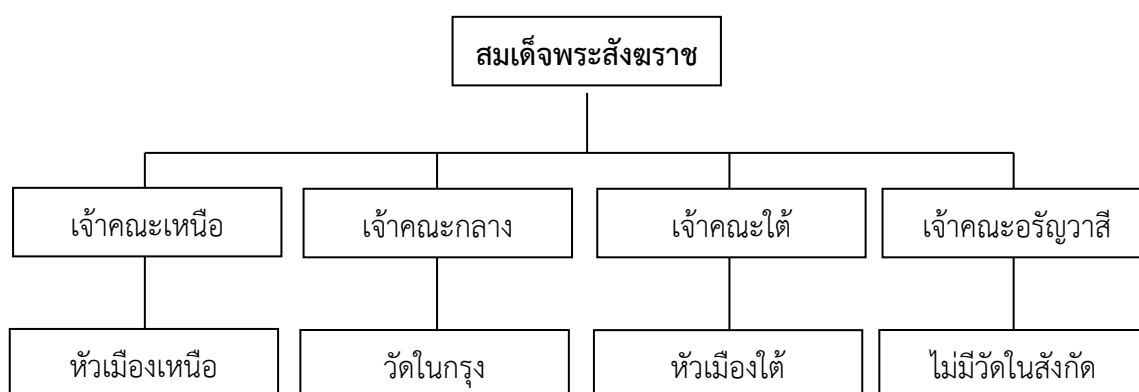
^{๑๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

- ๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคเหนือ
 ๒) คณะอรัญญวาสี ปกครองพระนักปฏิบัติทั่วราชอาณาจักร
 ๓) พระคามวาสีฝ่ายขวา ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองใต้
 ๔) คณะกลาง ปกครองพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร
 จึงสรุปได้ว่าการปกครองในยุคนั้นปกครองตามภาค คือ

- ๑) คณะกลาง กรุงเทพมหานคร
 ๒) คณะเหนือ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ๓) คณะใต้ ภาคใต้
 ๔) คณะอรัญญวาสี วัดป่าทั้งหมด

การปกครอง ๔ คณะอย่างนี้ มีเจ้าคณะใหญ่ที่เป็นผู้บังคับบัญชาดูแลกิจการคณะสงฆ์ในเขตของตน แต่ว่าเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ต้องขึ้นอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช

แผนภาพที่ ๒.๗ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น

สมัยรัชกาลที่ ๔

ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งสังฆปริณายก ว่างลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่ทรงดำริแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ยังมีทรงได้แต่งตั้งตามพระราชประสงค์ พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน จึงเป็นเหตุให้ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลงอีก

กระทั่งถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นปรมาธิบดีขีโนรสขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีขีโนรสเป็นประธานครองสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ และทรงแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ตามพระราชพระสงค์สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ แต่มิได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่เหนือเท่านั้น และทรงแต่งตั้งพระธรรมอุดม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนใต้ พระพุทธยาจารย์ (สน) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่อรัญญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ดำรงตำแหน่งเจ้าใหญ่

หนกลาง และต่อมาทรงสถาปนาพระองค์เจ้าภุช ขึ้นเป็นกรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธ์ เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกนิกาย ปกครองดูแลสังฆมณฑลแห่งธรรมยุติกนิกายทั่วประเทศ

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โครงสร้างโดยภาพรวมทั่วไปเหมือนสมัยรัชกาลที่ ๓ คือแบ่งออกการปกครองเป็น ๕ คณะ โดยเพิ่มคณะธรรมยุติกนิกายอีก ๑ คณะ สรุปได้ว่า

๑. คณะใหญ่หนกลาง คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดมหาธาตุฯ
๒. คณะใหญ่หนเหนือ คือ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่) วัดสุทัศนเทพวราราม
๓. คณะใหญ่หนใต้ คือ สมเด็จพระวันรัตน์ (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม
๔. คณะใหญ่อรัญญวาสี คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สน) วัดสระเกศฯ
๕. คณะธรรมยุติกนิกาย คือ กรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธ์ (องค์พระเจ้าภุช)

แท้จริงนั้น คณะธรรมยุติกนิกาย ได้ก่อกำเนิดมา ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพราะขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชอยู่ทรงได้พระฉายาว่า วชิรญาณภิกขุ ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ขณะทรงผนวชอยู่นั้นประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคต แต่มิได้มอบเวนราชสมบัติให้แก่ผู้ใดเลย แต่ว่าตามนิตินัยแล้วเจ้าฟ้ามกุฎราชกุมาร (พระวชิรญาณภิกขุ) พระองค์เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ ซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสี แต่พระวชิรญาณภิกขุไม่ประสงค์จะรับตำแหน่งราชสมบัติ เพราะได้ปรึกษาทางญาติผู้ใหญ่ภายในแล้ว จึงตัดสินใจจะผนวชต่อไป

ฉะนั้น พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และคณะเสนาบดีจึงมอบถวายพระราชสมบัติแด่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ในพ.ศ. ๒๓๙๔ คณะเสนาบดีพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ จึงมอบถวายราชสมบัติ แต่พระวชิรญาณภิกขุ เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่นั้นทรงได้ศึกษาบาลีจนสอบได้ถึงเปรียญธรรม ๕ ประโยค ต่อมาทรงเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของพระรามัญ คือ พระชายพุทธวงโส ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธุนี (วัดบวรเมศ) หลังจากที่พระองค์ โดยมีพระสุเมธุนี เป็นพระอุปฌาย์ในโบสถ์กลางน้ำ แล้วทรงตั้งธรรมยุติกนิกาย อย่างเป็นทางการ โดยพระองค์เองเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในครั้งนั้น จึงเป็นที่เจริญอย่างยิ่งของธรรมยุติกนิกายและทรงตั้งพระมหาเถระ ๙ รูป เป็นกรรมการที่ปรึกษาไม่ว่าเรื่องภายในคณะสงฆ์และในพระราชสมบัติและในคณะกรรมการธรรมยุติกนิกายในชุดนั้น ต่อมาภายหลังเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ๒ รูป คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา ปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทว)^{๑๓๙}

^{๑๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

รัชกาลที่ ๕

การจัดโครงสร้างการบริหารและองค์กรการปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดให้มีการปฏิรูประบบราชการทั้งด้านโครงสร้างและการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางสำหรับเสริมสร้างเอกภาพของชาติเอาไว้ต่อต้านภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก พระองค์ได้ปฏิรูปการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับการปฏิรูปการเมืองในฝ่ายบ้านเมือง ทั้งนี้เพื่อสร้างเอกภาพขึ้นภายในคณะสงฆ์ในด้านการบริหาร การศึกษา การปฏิบัติและเผยแผ่ธรรม^{๑๔๐}

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระสถาปนาพระเกียรติยศแก่กรมหมื่นบวรวิสุทธิสุนทร ขึ้นเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบวรศรีวิยาลงกรณ์ ในพ.ศ. ๒๔๓๒ ทรงปรับปรุงการศึกษาทั้งสายปริยัติธรรม เดิมมีการจัดทำสอบที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามมาเป็นวัดมหาธาตุฯ และทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น โดยพระราชทานนามว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ทรงประกาศพระราชปรารภเปลี่ยนนามจาก “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”^{๑๔๑} และใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ตั้งมหาวิทยาลัยด้วย โดยยึดรูปแบบการปกครองแบบตะวันตก ที่พระองค์เองทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ที่มีกฎหมายบังคับและพระราชบัญญัติฉบับนี้มีลักษณะเป็นธรรมนูญเพราะมีการจัดการปกครองเป็นระบบเป็นหมวดหมู่ และพระราชบัญญัติฉบับนี้บังคับใช้จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ฉบับนี้มีเหตุผลที่น่าสังเกตคือคณะรัฐมนตรีต้องอาศัยคณะสงฆ์โดยเฉพาะคณะสงฆ์ในต่างจังหวัดช่วยจัดการศึกษาของชาติตามโครงการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงสอดคล้องและสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล เพราะเมื่อฝ่ายพุทธจักรมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายอาณาจักร เหตุผลข้อนี้ปรากฏอยู่ในการประกาศ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ว่า

“ด้วยเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๗ ได้โปรดให้พระราชอาคณหลายรูปออกไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมืองและได้อาราธนาพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ให้ทรงรับภาระธุระดำเนินการนั้นในฝ่ายสมณะและได้โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงรับหน้าที่อุดหนุนนั้นในส่วนหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่ายฆราวาส ความแจ้งอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งได้ออกเมื่อ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๑๗ นั้นแล้ว

พระสงฆ์เถระและเจ้าพนักงานในฝ่ายฆราวาสได้ช่วยกันจัดและอำนวยความสะดวกตามพระราชดำริ ด้วยความสามารถและอุตสาหะอันเป็นที่พอพระราชฤทัย ได้เห็นผลความสำเร็จในการเล่าเรียนตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสังฆมณฑลขึ้นตามลำดับ บัดนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถึงเวลาอันสมควรจะตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้ว

จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ.๑๒๒ ความแจ้งอยู่ในพระราชบัญญัติฉบับแล้ว

ในส่วนสาระสำคัญของพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้วิเคราะห์กล่าวไว้ในหนังสือการปกครองคณะสงฆ์ไทย ดังต่อไปนี้

^{๑๔๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^{๑๔๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

๑) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง หมายถึง การปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ตามมาตรา ๔ ที่บัญญัติไว้ให้เจ้าคณะใหญ่ที่ ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง และเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายกับพระราชราชาคณะที่เป็นรองเจ้าคณะทั้ง ๔ คณะ ทั้งหมดรวม ๘ รูป เป็นมหาเถรสมาคม มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์แด่พระมหากษัตริย์ การประชุมวินิจฉัยคดีในที่ประชุมมหาเถรสมาคมตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไปถือเป็นสิทธิขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้

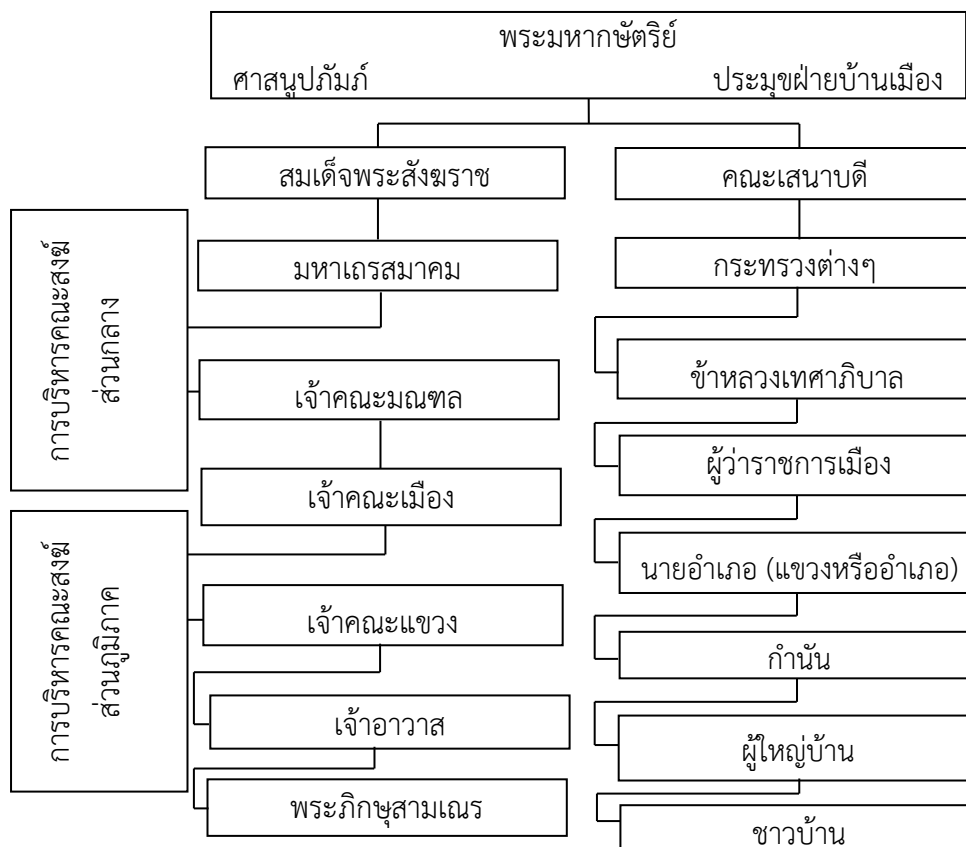
ข้อน่าสังเกตคือ พระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่ได้กล่าวถึงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ทั้งนี้เพราะในเวลาที่ยตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ สมเด็จพระสังฆราชว่างลงภายหลังการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ นับแต่นั้นมาจนสิ้นรัชกาลที่ ๕ ไม่มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์ถึงเหตุการณ์ตอนนั้นว่า

“ในเวลาตั้งพระราชบัญญัตินี้ ว่างสมเด็จพระมหาสมณเจ้าหรือสมเด็จพระสังฆราช มีเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป เจ้าคณะรอง ๔ รูป คณะใหญ่ทั้ง ๔ นั้น ต่างมิได้ขึ้นแก่กัน เมื่อมีกิจอันจะพึงทำร่วมกันเสนาบดีกระทรวงธรรมการรับพระบรมราชโองการส่งเจ้าคณะรูปใดมีสมณศักดิ์สูง เสนาบดีก็พูดทางเจ้าคณะรูปนั้น เป็นการก (กรรมการ) ในการประชุมในครั้งนั้น ข้าพเจ้าเป็นการก”

ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ พระมหากษัตริย์ในฐานะเอกอัครศาสนูปถัมภก ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชด้วย โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่คล้ายกับคณะเสนาบดีที่ปรึกษาฝ่ายการพระศาสนา เสนาบดีกระทรวงธรรมการทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลาง” การติดต่อประสานงานระหว่างพระมหากษัตริย์กับมหาเถรสมาคม

๒) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ คือ การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคควบขนานไปกับการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค มีการแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสังฆมณฑล มีเจ้าคณะมณฑลที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากพระราชาคณะเป็นผู้ปกครองดูแลข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ทำหน้าที่ปกครองประชาชน และบริหารราชการแผ่นดินในมณฑลของฝ่ายบ้านเมือง รองเจ้าคณะมณฑลลงมามีเจ้าคณะเมืองก็คือเจ้าคณะแขวงหรืออำเภอ เป็นผู้ปกครองเจ้าอาวาสวัดต่างๆ มีลักษณะคู่ขนานกับโครงสร้างการบริหารและการปกครองของฝ่ายอาณาจักร ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๘ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนกลาง^{๑๔๒}

มีข้อควรสังเกตว่าในพระราชบัญญัติฉบับนี้ มาตรา ๔ กล่าวถึงเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกาย อันแสดงว่า คณะธรรมยุติกนิกาย เคยขึ้นอยู่กับคณะกลางของฝ่ายมหานิกาย ในรัชกาลที่ ๔ ได้แยกเป็นคณะอิสระโดยมีเจ้าคณะใหญ่ปกครองกันเอง เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกายไม่มีอำนาจบังคับบัญชาวัดที่สังกัดคณะธรรมยุติกนิกาย เพราะมาตรา ๓ บัญญัติว่า

“พระราชบัญญัตินี้ไม่เกี่ยวกับนิายสงฆ์ กิจและลัทธิเฉพาะนิกายนั้นๆ ซึ่งเจ้าคณะหรือสังฆนายก ในนิกายนั้น ได้เคยมีอำนาจ ว่ากล่าวบังคับมาแต่ก่อนประการใด ก็ให้คงเป็นไปตามเคยทุกประการ” ข้อความนี้ แสดงว่า กฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนี้ รับรองการแบ่งนิกายของคณะสงฆ์ไทยออกเป็นมหานิกายและธรรมยุติกานิกาย

^{๑๔๒} อ่างแล้ว, พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), หน้า ๓๘.

รัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ พ.ศ. ๒๔๕๓ พระองค์ทรงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตตมาภิเษก ทรงเลื่อนพระเกียรติยศพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรญาณวโรรส พระบรมราชอุปัชยาจารย์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เป็นมหาสังฆปริณายกทั่วพระราชอาณาจักรและเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกาย การปกครองคณะสงฆ์ยังคงใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ แต่เป็นอันงดใช้อำนาจจากมหาเถรสมาคม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยังคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น ดังข้อความที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายเป็นเชิงอรรถในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติ มีความว่า “ในแดนดินปรัตยบัน โปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์โดยทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ก็ชื่อว่า เป็นอันงดชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกโวหารหนึ่งว่า ยังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคม คงมียืนอยู่ด้วยประการหนึ่ง จึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำการสงฆ์ในที่ประชุมนั้น” ^{๑๔๓}

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พอสรุปได้ดังนี้

๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทางบัญชาการคณะสงฆ์ ในที่ประชุมมหาเถรสมาคมโดยปกติ ตัวอย่างเช่น ที่ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ในยุคนี้นี้ จึงใช้ว่า “พระมหาสมณวินิจัย” ไม่ใช่คำว่า “มหาเถรสมาคมวินิจัย”

๒) เจ้าคณะมณฑล

๓) เจ้าคณะเมือง หรือจังหวัด

๔) เจ้าคณะแขวง

๕) เจ้าอาวาส

ในวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๔๖๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สิ้นพระชนม์ แล้วทรงโปรดสถาปนาพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมณศักดิ์เสมอพระพุทราจารย์) เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๔

รัชกาลที่ ๗

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ นับว่า มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้นี้ไม่มีอะไรที่เปลี่ยนมาก เพราะรูปแบบการปกครองคลึงคล้ายในสมัยรัชกาลที่ ๖ คือ มีสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาคณะสงฆ์โดยลำพังพระองค์เองและมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ให้คำปรึกษา จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ แต่ที่น่าสนใจคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงอาราธนาสมเด็จพระ

^{๑๔๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

พระสังฆราช กรมหลวงชินวราลงกรณ วัดราชบพิธพร้อมด้วยคณาจารย์ทั้งหลายประชุมสอบทาน พระไตรปิฎก ฉบับรัชกาลที่ ๕ ให้ละเอียดถี่ถ้วนอีกครั้งหนึ่ง แล้วโปรดประกาศชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ประชาชน ช่วยกันออกทุนทรัพย์พิมพ์ร่วมพระราชนุสุม พิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นใหม่ จำนวน ๑,๕๐๐ จบ จบละ ๔๕ เล่ม เพ้าพระชนม์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงธรรม โปรดสัตว์นับแต่กาลตรัสรู้แล้ว พระไตรปิฎกชุดนี้ เรียกว่า “พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ” ซึ่งเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทยและอาจพูดได้ว่า สมบูรณ์ที่สุดในวงการพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

รัชกาลที่ ๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระอานันทมหิดล พระองค์ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะนั้นทรงพระเยาว์มากอายุแค่ ๙ พรรษา การปกครองประเทศไทย คงใช้การปกครองแบบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองฝ่ายอาณาจักรครั้งนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ไปด้วย นั่นคือให้มีรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์สองคล้องกับการปกครองของอาณาจักร คณะรัฐบาลจึงได้ดำเนินการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ นับว่าเป็นจุดเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยยกเลิกการปกครองที่ใช้พระราชบัญญัติฉบับเดิม คือ ฉบับ ร.ศ. ๑๒๑ ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ คณะรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ ดังข้อความต่อไปนี้

“พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญในพระราชบัญญัติก็คือได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมระบบการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย”

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีลักษณะคล้ายคลึงกับโครงสร้างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ

สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ที่พระองค์เองไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหาร เพราะพระองค์ทรงบัญญัติสังฆานัติโดยผ่านสังฆสภา ทรงบริหารคณะสงฆ์ท่านสังฆมนตรีและทรงพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ผ่านทางคณะวินัยธร โดยที่อำนาจทั้งหมดมีอำนาจหน้าที่ปกครองที่ต่างกัน คือ

๑) สังฆสภา เทียบได้กับรัฐสภาของฝ่ายบ้านเมืองมีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติสังฆานัติหรือระเบียบสำหรับการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ประกอบด้วยสมาชิก ๔๕ รูป เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป เป็นคณาจารย์เอกและเป็นพระเปรียญเอกด้วย

๒) สังฆมนตรี มีอำนาจหน้าที่ดุจเช่นคณะรัฐมนตรีของฝ่ายอาณาจักร คือทำหน้าที่เป็นคณะรัฐบาลบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีสังฆนายก ๑ รูป และสังฆมนตรี ๙ รูป งานภายในมีหน้าที่รับผิดชอบงานเฉพาะหน้าที่เหมือนกับแต่กระทรวง คือ

- (๑) องค์การปกครอง
- (๒) องค์การศึกษา
- (๓) องค์การเผยแผ่

(๔) องค์การสาธารณูปการ^{๑๔๔}

นอกจากนี้ยังมีเจ้าคณะตรวจการในภาคต่างๆ ที่กำหนดในสังฆานัติ คือ

(๑) เจ้าคณะตรวจการภาค

(๒) เจ้าคณะจังหวัด

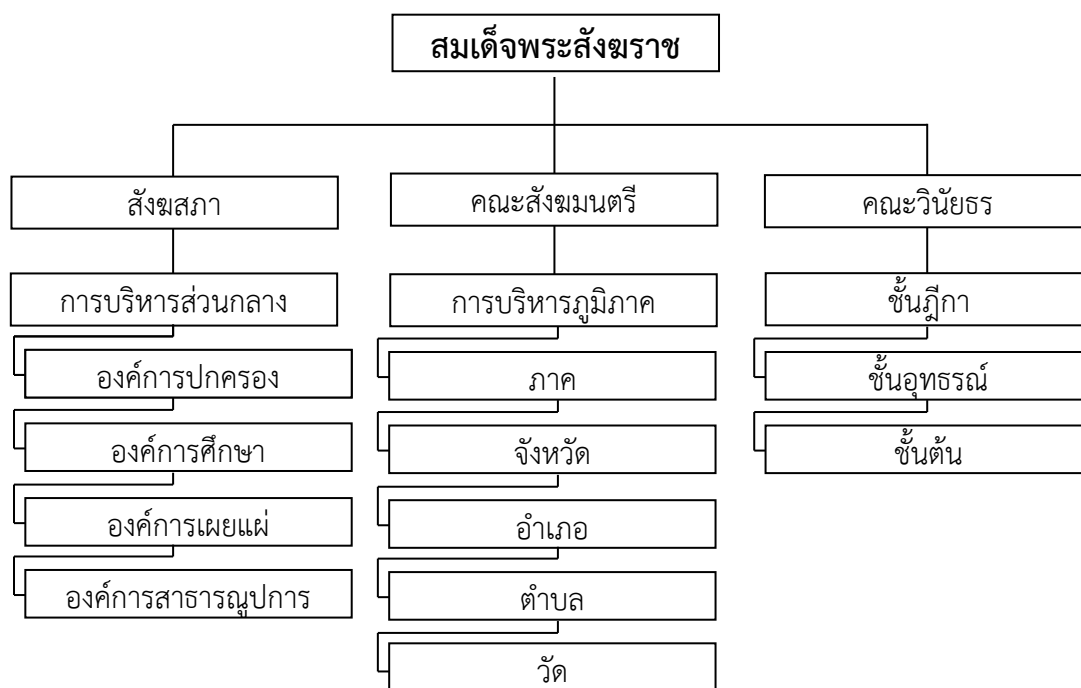
(๓) เจ้าคณะอำเภอ

(๔) เจ้าคณะตำบล

(๕) เจ้าอาวาส

๓) คณะวินัยธร คือ ศาลของสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ คณะวินัยธรแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา มีอำนาจหน้าที่เหมือนฝ่ายนิติบัญญัติของอาณาจักรนั่นเอง ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๙ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๕^{๑๔๕}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๕ ว่าเป็นที่น่าสนใจว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้ยกเลิกมหาเถรสมาคม คือ เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ รูป และรองเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป ดังนั้น ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ซึ่งรวมถึงเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกาย จึงไม่มีกฎหมายรองรับ โดยวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็เพื่อรวมคณะสงฆ์มหานิกายและคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เข้าด้วยกันให้และเสร็จภายในเวลา ๘ ปี นับแต่วันประกาศใช้ดังที่บัญญัติไว้ในบทเฉพาะกาล มาตรา ๖ ว่า “ก่อนที่จะสังคายนาพระธรรมวินัย

^{๑๔๔}อ้างแล้ว, หน้า ๔๔.

^{๑๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

ให้ครบถ้วนแต่อย่าขาดต้องไม่เกินแปดปีนับแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ออกส่งฆาณัติกติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวงหรือระเบียบใดที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนสิทธิที่นิยมนับถือ และปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว” ๑๔๖

จากความพยายามในการรวมนิกายทั้ง ๒ นิกายเข้าด้วยกันของคณะรัฐบาลนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะพระเถรานุเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย จำนวน ๒๒ รูป ได้ลงนามคัดค้านการใช้บทเฉพาะกาลมาตรา ๖๐ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากนั้นคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายให้คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย มีการปกครองกันเอง โดยมีเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกาย เป็นผู้ดูแลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ไม่ขึ้นตรงกับคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

สมัยรัชกาลที่ ๙

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้ ยังถือว่าเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข มีการบังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอน นับตั้งแต่มหาเถรสมาคมถึงเจ้าอาวาส เป็นการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีเจตนารมณ์ในการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองของรัฐบาล ที่เห็นว่าเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจ แท้จริงคือความล่าช้าขาดประสิทธิภาพในการบริหารการปฏิบัติงานกว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑

ดังนั้น คณะรัฐมนตรี จึงลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในรัฐสภา พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ว่า

“การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่กิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายปัจจุบันและโดยระบบเช่นนั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราชของคณะสงฆ์มหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา” ๑๔๗

ความวุ่นวายทั้งภายในและภายนอกของสงฆ์ และรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยการนำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาใช้อย่างเป็นทางการ ซึ่งพอประมวล สรุปเนื้อหาสาระดังนี้^{๑๔๘}

๑) ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้น หมายถึง การยกเลิกสังฆสภา คณะสงฆ์มนตรี คณะวินัยธร อำนาจทั้งหมดมอบให้สมเด็จพระสังฆราช และมหาเถรสมาคมใช้แทน

๒) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทยและเป็นประธานมหาเถรสมาคม และมหาเถรสมาคมนั้น ประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะ จำนวน ๘ รูป เป็นโดยตำแหน่ง

^{๑๔๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๑๔๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๑๔๘}สมบุรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๐.

โครงสร้างของคณะสงฆ์สองส่วนนี้ เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกด้านแยก เช่นเดียวกับหัวหน้ารัฐบาลเผด็จการที่รวบรวมอำนาจไว้กับตน

ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีผลใช้บังคับเป็นเวลานานถึง ๓๐ ปี จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้ผ่านความเห็นชอบจากรัฐบาลและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนักเพราะว่าโครงสร้างบริหารและการปกครองยังเหมือนเดิม ดังที่ข้อความปรากฏชัดเจนอยู่ในเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่า

“โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติแทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด ศาสนสมบัติกลาง และการดูแลรักษาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนปรับปรุงกำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้” ๑๔๙

พระราชบัญญัติคณะ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการเถรสมาคมมี ๒๑ รูป เหมือนเดิมแต่ว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ คือ

(๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม

(๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร

(๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของสงฆ์

(๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ

(๑) การปกครอง

(๒) การศึกษาสงเคราะห์

(๓) การสาธารณูปการ

(๔) การศาสนศึกษา

(๕) การเผยแผ่

(๖) การสาธารณสงเคราะห์

๑๔๙ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า๕๔.

มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ทั้งด้านอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งมีหน้าที่ในการตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม วางระเบียบมหาเถรสมาคม ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม มีมติมหาเถรสมาคม และออกประกาศมหาเถรสมาคม และด้านอำนาจบริหารของมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่บริหาร คือจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ และนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคม นั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะ คือ

- คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะกรรมการร่างกฎนิคหกรรม
- คณะกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์
- คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับขั้นคือ แต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง ดังนี้^{๑๕๐}

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑, ๓, ๑๓, ๑๔ และ ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๔, ๕, ๖ และ ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑ และ ๑๒

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑๖, ๑๗ และ ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกายทุกภาค

เขตการปกครองคณะสงฆ์แบ่งตามภาค ๑๘ ภาค ประกอบด้วยจังหวัดต่างๆ ดังนี้

- ภาค ๑ มี ๔ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ
- ภาค ๒ มี ๓ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี
- ภาค ๓ มี ๔ จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี
- ภาค ๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์
- ภาค ๕ มี ๔ จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์
- ภาค ๖ มี ๕ จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน
- ภาค ๗ มี ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน
- ภาค ๘ มี ๕ จังหวัด คือ อุตรธานี หนองคาย เลย สกลนคร และหนองบัวลำภู
- ภาค ๙ มี ๔ จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

^{๑๕๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

ภาค ๑๐ มี ๖ จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ นครพนม และ อำนาจเจริญ

ภาค ๑๑ มี ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์

ภาค ๑๒ มี ๓ จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และฉะเชิงเทรา

ภาค ๑๓ มี ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ภาค ๑๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร

ภาค ๑๕ มี ๔ จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์

ภาค ๑๖ มี ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร

ภาค ๑๗ มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง

ภาค ๑๘ มี ๖ จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่สมัยหลังพุทธกาลถึงสมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ มีรูปแบบโดยยึดหลักพระธรรมวินัยพื้นฐาน มีการพัฒนาตามยุคสมัยนั้นๆ อย่างเช่น สมัยกรุงสุโขทัย มีการปกครองแบบพ่อปกครองลูกโดยยึดรูปแบบพ่อขุน คณะสงฆ์มีพระสังฆราชหลายองค์ แต่ละองค์ขึ้นตรงต่อพ่อขุนทั้งนั้น สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นยุคสมัยที่พระมหากษัตริย์ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ถือว่าเป็นศูนย์กลางของอำนาจการปกครอง มีสมเด็จพระสังฆราชรูปเดียว บัญชาการควบคุมเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายคามวาสีฝ่ายฆราวาส ความวสีฝ่ายซ้าย และเจ้าคณะอรัญวาสี ส่วนกรุงธนบุรีมีรูปแบบไม่โดดเด่นมากนักเพราะเป็นช่วงระยะเวลาอำนาจการปกครองสั้นมาก รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรีนั้นจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก มีรูปแบบคล้ายกรุงศรีอยุธยา

ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีรูปแบบการปกครองเหมือนกรุงศรีอยุธยา เพียงแต่เพิ่มตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่เป็นสี่ตำแหน่งคือ เจ้าคณะเหนือ เจ้าคณะกลาง เจ้าคณะใต้ และเจ้าคณะอรัญวาสี โดยการปกครองอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช จนมาถึงยุคกลางของกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ในรัชกาลที่ ๕ และในรัชกาลที่ ๘ มีตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดรูปแบบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ชัดเจนและเป็นสัดส่วนในการบริหารคณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น

๒.๖ แนวโน้มของพระพุทธศาสนาในอนาคต

ปัจจุบันโลกกำลังถูกครอบงำด้วยลัทธิบริโภคนิยม อนาคตของพระพุทธศาสนาจะเป็นอย่างไรท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมที่เชี่ยวกราก ในประเด็นนี้ทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุเรื่อง “พระพุทธศาสนาในโลกอนาคตอันใกล้” เป็นข้อคิดที่ดีในการบันทึกดังกล่าว เสนอว่า “ทิศทาง” หรือภาพต่างๆ ที่สามารถเป็นไปได้ในอนาคตรวม ๙ ประการ ภาพมีเลวร้ายที่สุดคือ พระพุทธศาสนา

หมดสิ้นไปจากโลกเพราะเป็นอุปสรรค ล้าสมัย ขัดขวางความเจริญ ลงลงมาก็คือ พระพุทธศาสนาอยู่ได้ยากในโลกที่หลงจากความเจริญทางวัตถุ ในบรรดาภาพเหล่านี้มีอยู่ ๓ ภาพที่น่าพิจารณา คือ^{๑๕๑}

๑. โลกค่อยๆ เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการพระพุทธศาสนาช่วยโลก
๒. พวกเราทำให้โลกมีความพอใจพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ
๓. พระพุทธศาสนาปรับตัวให้กลายเป็นวิถีชีวิตได้จนพอใจกันทั้งโลก

ภาพ ๓ ประการนี้ ชาวพุทธทั้งหลายย่อมปรารถนาจะเห็นในอนาคตมอง ในแง่หนึ่งภาพดังกล่าวไม่ใช่เรื่องเพื่อฝันเสียทีเดียวนัก เนื่องจากในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าพระพุทธศาสนาจะเป็นที่ยอมรับมากขึ้นเรื่อยๆ ทั่วทั้งโลกโดยเฉพาะในซีกโลกตะวันตกแถวลงชาวพุทธได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในสหรัฐอเมริกา พระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วที่สุดในหมู่คนพื้นเมือง โดยเฉพาะผู้มีการศึกษาชั้นสูง (ผิดกับแต่ก่อนที่การขยายตัวของพระพุทธศาสนาเกิดจากการอพยพของคนเอเชีย) สมมติภาวนาแบบพุทธได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ไม่เฉพาะในหมู่ชาวพุทธหากยังขยายไปสู่แวดวงอื่นๆ รวมทั้งแวดวงการแพทย์ และจิตเวช จนคำว่า “วิปัสสนา” กลายเป็นคำที่คุ้นปากผู้คน เช่นเดียวกับคำว่ากรรมและนิพพาน ใช่ว่าเท่านั้นแนวคิดทางพระพุทธศาสนาหรือพุทธกรรมก็ได้รับความสนใจจากคนในวงการต่างๆ มากขึ้นในฐานะที่อาจเป็นคำตอบให้แก่โลกทางด้านนิเวศวิทยาและสันติภาพขณะเดียวกันก็ได้สร้างความร่ำรวยลุ่มลึกให้แก่องค์ความรู้ทางด้านฟิสิกส์ ชีววิทยา ประสาทวิทยา การแพทย์ จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ และการศึกษา ดังเห็นได้จากการเสวนาวิสาสะระหว่างชาวพุทธชั้นนำกับนักคิดในวงการและสาขาวิชาต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างคึกคักตลอดทศวรรษที่ผ่านมา สภาพดังกล่าวทำให้มีความหวังว่าพระพุทธศาสนาจะมีส่วน “ช่วยโลก” และทำให้ “โลกมีความพอใจในพระพุทธศาสนา” ^{๑๕๒}

การที่พระพุทธศาสนาจะช่วยให้คนไทยและช่วยมนุษยชาติพ้นวิกฤตได้ ต้องมีความเข้าใจสถานะที่ซับซ้อนอันห่อหุ้มพุทธศาสนาในประเทศไทย และคลี่คลายความซับซ้อนนั้นออกมาสู่สถานะที่พอจัดการแก้ไขได้ ต้องเข้าใจสถานะของพุทธศาสนาในประเทศไทย และเหตุปัจจัยอันซับซ้อนยากแก่การแก้ไขปัญญานานยังรู้ความจริงของสังคมเป็นปัจจัยสำคัญให้ออกจากสถานะวิกฤตได้ การปฏิรูประบบหรือปฏิรูปโครงสร้างของสถาบันสงฆ์ตอนนี้ทำได้ยาก โดยเฉพาะถ้าเป็นการปฏิรูปผ่านกฎหมายคือการปฏิรูประบบหรือการปฏิรูปสถาบันมันต้องใช้กฎหมาย ตอนนี้การที่จะผลักดันกฎหมายอะไรสักฉบับที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์เป็นไปได้ยากมาก เพราะคณะสงฆ์ไม่เป็นเอกภาพ เคยมีความพยายามที่จะทำเรื่องนี้ แต่คณะสงฆ์ก็มีความเห็นแตกต่างกันถึงขั้นประท้วงกันเมื่อสิบปีที่แล้ว ยังไม่ต้องพูดถึงความแตกแยกทางความคิดของฝ่ายคฤหัสถ์ซึ่งตอนนี้ก็เด่นชัด เพราะฉะนั้นการที่จะผลักดันให้มีการออกกฎหมายเพื่อปฏิรูปสถาบันไม่ว่าในเรื่องการปกครอง หรือการศึกษาจึงเป็นไปได้ยาก ถ้าเกิดว่าผู้คนมีความระแวงหรือตั้งข้อสงสัยเมื่อมีการพูดถึงคุณธรรมความดี จนกระทั่งมองว่าคนดีไม่จำเป็นก็ได้ขอให้ระบบดีสักอย่าง มันก็จะเกิดความสับสน ฝ่ายหนึ่งบอกว่าขอให้คนดีก็พอ ระบบอะไรก็ได้ อีกฝ่ายหนึ่งบอกว่า ขอให้ประชาชนได้ประโยชน์ ส่วนคนจะดีหรือไม่ดีไม่สำคัญ เดี่ยวระบบมันจะทำให้คนชั่วต้องทำดีเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็หมายความว่า หนึ่งการรวมพลังทั้งสังคม เพื่อส่งเสริมประเด็นเรื่องคุณธรรม

^{๑๕๑} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ประวัติพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๗.

^{๑๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๘.

จริยธรรมก็ทำได้น้อยลง สองเวลาเราพูดถึงเรื่องการปฏิรูปพุทธศาสนา จำเป็นต้องอาศัยแรงผลักดันของภาคสังคม ภาคประชาชนทั้งหมด เพราะว่าจะหวังพึ่งคณะสงฆ์ให้ปฏิรูปก็ไม่ได้แล้ว แต่ภาคประชาสังคมหรือภาคประชาชน ตอนนี้ก็ปรียแยกแตกร้างกัน เพราะฉะนั้นการที่จะรวมพลังกันเพื่อปฏิรูปพุทธศาสนาจึงเป็นไปได้ยาก

อย่างไรก็ตามเมื่อหวนกลับมามองที่เมืองไทย ภาพทั้ง ๓ ประการนี้ กลับกลายเป็นเรื่องห่างไกล เป็นที่แน่นอนว่าหากพระพุทธศาสนายังเป็นอยู่อย่างนี้ ภาพทั้ง ๓ ประการดังกล่าวย่อมไม่มีวันเกิดขึ้นได้เลย มีแต่จะโน้มไปสู่ภาพที่เลวร้าย การจะทำให้ภาพทั้งสามเป็นจริงได้ อย่างน้อยในเมืองไทยต้องอาศัยสติปัญญาและความพากเพียรอย่างยิ่งยวดของชาวพุทธ โดยต้องมีการฟื้นฟูปฏิรูปทั้งในระดับความคิดและสถาบันอย่างจริงจังและเร่งด่วนเพื่อให้สามารถทัดทานการครอบงำของวัตถุนิยมได้ รวมทั้งเป็นทางเลือกสำหรับผู้คนในการลดทอนความทุกข์ชนิดลึกลงไปถึงจิตไร้สำนึก อันไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการปรนเปรอทางวัตถุ แต่หากชาวพุทธพากันนิ่งดูดายเสียแล้วพระพุทธศาสนาไทยในอนาคตก็จะเป็นได้อย่างมากเพียงแค่ร่างทรงของบริโศคนิยมและวัตถุนิยมเท่านั้น^{๑๕๓}

พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ทรงจัดตั้งวางระเบียบต่าง ๆ ก็เพื่อให้พุทธบริษัท คือ พระสงฆ์และประชาชน ได้ประโยชน์จากพระธรรมวินัยที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงจัดระเบียบพระสงฆ์ และวัดวาอารามให้มั่นใจว่าพุทธบริษัททุกคนจะได้พระธรรมวินัยไปอย่างดีที่สุด เรียกว่าพระธรรมวินัยนั้นแหละเป็นเป้าหมายของการปกครองคณะสงฆ์ และก็เป็นหลักเป็นเกณฑ์ในการจัดการปกครองนั้นด้วย เพราะหลักพระธรรมวินัยคือหลักในการพัฒนา กาย วาจา ใจ ของพระสงฆ์ให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของเพศบรรพชิต

การปกครองตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแบ่งประเภทการใช้อำนาจในการปกครองไว้ ๓ ประเภท คือ

๑. อัตตาทิปไตย การถือตนเป็นใหญ่
๒. โลกาธิปไตย การถือโลกเป็นใหญ่
๓. ธรรมาธิปไตย การถือธรรมะ คือ ความดีงาม ถูกต้องเป็นใหญ่

ไม่ว่าจะเป็นการปกครองใดๆ อัตตาทิปไตย หรือ โลกาธิปไตย สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ จะต้องมิดธรรมาธิปไตยในการปกครองนั้นๆ จึงจะสามารถทำให้การปกครองนั้นๆ บรรลุเป้าหมายของการปกครองได้ สำหรับการปกครองในทางโลก แนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองพอที่จะแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- ลัทธิสังคมนิยม (Socialism)
- ลัทธิเสรีนิยม (Liberalism)
- ลัทธิเผด็จการอำนาจนิยม (Authoritarianism)
- ลัทธิเผด็จการอำนาจเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism)

หรือถ้าจะกล่าวโดยสรุปย่อๆ ก็เหลือ ๒ ประเภท คือ แบบเสรีนิยม (ระบบประชาธิปไตย) กับแบบเผด็จการ การเมืองทั้งสองระบบนี้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาสามารถนำไปเสริมการเมืองการปกครองทุกระบบให้บรรลุเป้าหมายของการปกครองอย่างแท้จริงได้ เป้าหมายของการปกครอง

^{๑๕๓} พระไพศาล วิสาโล, แนวโน้มพระพุทธศาสนาในอนาคต, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕-๑๑๓.

ก็คือให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการปกครองนั้นๆ อย่างสูงสุด ก่อให้เกิดสันติสุข สันติภาพ และ ภารดรภาพในสังคม

ในระบบเผด็จการ หรือระบบที่ยึดถืออัตตาธิปไตย ถือผู้นำเป็นใหญ่ ในระบบการปกครอง แบบนี้ ถ้าผู้นำมีคุณสมบัติของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าหลักทศพิธราชธรรม หรือ ทศพิธราชธรรม ๑๐ หรือ จริยวัตร ๑๐ ประการที่ผู้เป็นประมุขของแผ่นดินทรงประพฤติเป็น หลักธรรมประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดย ธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะ เจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงใน ทุกองค์กรก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้ คือ

๑. ทาน คือ การให้สละทรัพย์สินของบำรุงเลี้ยงช่วยเหลือประชาชนและบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ (Sharing with the populace)

๒. ศีล คือ ความประพฤติดีงาม ประกอบแต่การสุจริตให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชน (Maintaining good conduct) ให้ปราศจากโทษ ทั้งในการปกครอง อันได้แก่ กฎหมายและนิติราช ประเพณี และในทางศาสนา อันได้แก่ เบญจศีลมาเสมอ

๓. ปริจาคะ คือ การบริจาคเสียสละความสุขสำราญส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของปวงชน (Working selflessly)

๔. อาชชวะ คือ ความซื่อตรงมีความจริงใจต่อประชาชน (Working honestly) หมายความว่า การที่ทรงซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อพระราช สัมพันธมิตรและอาณาประชาราษฎร์

๕. มัททวะ คือ ความอ่อนโยน มีกิริยาสุภาพนุ่มนวล (Deporting himself with gentleness) หมายความว่า การที่ผู้มีอริยาศัยอ่อนโยน เคารพในเหตุผลที่ควร ทรงมีสัมมาคารวะ ต่อผู้อาวุโสและอ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า

๖. ตบะ คือ การเพิกเลสมิให้เข้าครอบงำจิตใจ (Rejecting indulgence through austerity) หมายความว่า ความเพียรที่แผดเผาความเกียจคร้าน คือ การที่พระมหากษัตริย์หรือ ผู้ปกครองตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปด้วยดี โดยปราศจากความเกียจคร้าน

๗. อักโกธะ คือ ความไม่โกรธและไม่เกรี้ยวกราด (Adhering to reason, not anger) หมายความว่า การไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏ ไม่พยายามมุ่งร้ายผู้อื่นแม้จะลงโทษผู้ทำผิดก็ตาม เหตุผล

๘. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนบีบคั้นประชาชน (Bringing tranquility through nonviolence) ปกครองประชาชนดังบิดาปกครองบุตร

๙. ชันติ คือ ความอดทนต่อความยากลำบากทางกายและใจ (Overcoming difficulties with the patience)

๑๐. อวิโรธนะ คือ ความไม่คลาดธรรม ไม่เอนเอียงหันไหวกับสิ่งไม่ดีงาม (Not doing that which strays from righteousness)

หลักทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้ ไม่ได้หมายถึงหลักปฏิบัติสำหรับพระราชทานั้น แต่หมายถึงหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครองทุกระดับชั้น ไม่ว่าจะเป็นการปกครองระบบใดก็ตาม หาก ผู้ปกครองหรือผู้นำประเทศปฏิบัติตามหลักธรรม ๑๐ ประการนี้ ย่อมจะเป็นที่รักใคร่ของปวง

ประชาชนอย่างแท้จริง ดังองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่ทรงเป็นที่รักและเทิดทูนของพสกนิกรชาวไทยอย่างสูงสุด เพราะทรงประกอบไปด้วยหลักทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้อย่างบริบูรณ์

สำหรับระบบประชาธิปไตย หรือระบบที่ยึดถือโลกาภิวัตน์ คือ ถือเสียงส่วนใหญ่จะต้องมีผู้ร่วมกันใช้อำนาจเป็นทีม คณะผู้บริหารผู้ปกครองบ้านเมืองก็ต้องนำหลักธรรมตามหลักอภิธานิยธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง เพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมืองและพระภิกษุสงฆ์ มีทั้งหมด ๗ ประการคือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน หรือพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง

๓. ไม่บัญญัติ หรือลบล้างข้อบัญญัติต่าง ๆ เป็นการไม่เพิกถอน ไม่เพิ่มเติม ไม่ละเมิดหรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมนุญ

๔. ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ยาวนาน ดังนั้นเราต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือ และรับฟังความคิดเห็นของท่านในฐานะที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์มามาก

๕. ไม่ข่มเหงสตรี เป็นการให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการกดขี่ข่มเหงรังแก

๖. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ คือการให้ความเคารพ ศาสนสถาน ปุชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความจำ ปลุกเร้าให้เราทำความดี และเป็นที่รวมใจของหมู่ชน ไม่ละเลย พิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานที่สำคัญเหล่านั้นตามประเพณีที่ดั่งาม

๗. ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้ความอารักขา บำรุงคุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

หลักสัปปริสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ไว้ในสัปปริสสูตร (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๓)^{๑๕๔} อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์เพียงหลักธรรมหนึ่ง เพื่อประกอบการพิจารณาว่า หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์มิได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียนการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลกโดยมิได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบันแต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัปปริสธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี ๗ ประการ คือ

๑. อัมมัญญตา (Knowing the Law, Knowing the Cause) หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักเหตุ” เช่น รู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุขสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ คือ เห็นเหตุหรือการกระทำเกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วรู้ว่าส่งผลในอนาคตอย่างไรเพื่อเป็นข้อมูลเตือนภัยในการวางแผนป้องกันต่อไป

^{๑๕๔}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๐๕/๑๒๕-๑๓๕.

๒. อัตถัญญตา (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักผล” เช่น รู้จักว่าสุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้คือ เห็นผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แล้วรู้ว่าเกิดจากสาเหตุอะไรในอดีตเพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ไขปัญหาหรือใช้ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคตโดยการขจัดสาเหตุรากเหง้าหรือปฏิบัติตามวิธีการที่ได้ผลดีมาแล้ว

๓. อัตตัญญตา (Knowing Oneself) หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักตน” ว่าโดยชาติตระกูลยศศักดิ์สมบัติบริวารความรู้และคุณธรรมเพียงเท่านี้ๆแล้วประพัตตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างใดคือ มองตัวเอง หรือองค์การแล้วทบทวนดูว่าสถานะที่ตัวเองเป็นและฐานะที่ตัวเองมีเป็นอย่างไรเพื่อเป็นข้อมูลในการบริหารตนบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๔. มัตตัญญตา (Moderation, Knowing how to be temperate) “ความเป็นผู้รู้จักประมาณ” ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบและรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร คือ มองงานที่ตนเองทำอยู่แล้วพิจารณาวิเคราะห์ด้วยปัญญาว่าความพอเหมาะความพอดีความพอเพียงอยู่ที่ไหนเท่าไรเพื่อจะได้กำหนดแผนการปฏิบัติได้เหมาะสมมุ่งไปสู่ผลลัพธ์อย่างดีที่สุด

๕. กาลัญญตา (Knowing the Proper time) หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา” เช่น รู้ว่าเวลานี้เป็นเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้นๆ คือ มองงานที่จะทำแล้วพิจารณาบริหารเวลาโดยดำเนินการปฏิบัติว่าควรจะทำให้ทันเวลากำหนดทำให้ถูกเวลาที่ต้องทำตามเวลาที่กำหนดและทำให้เริ่มและเสร็จตามเวลาที่วางแผนโดยคำนึงถึงวิธีที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๖. ปริสัณญตา (Knowing the Assembly, Knowing the Society) หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักชุมชน” โดยกิริยาที่จะต้องประพัตต่อชุมชนนั้นๆว่าชุมชนหมู่หนึ่งเมื่อเข้าไปหาจะต้องประพัตต่อชุมชนนั้นๆว่าชุมชนหมู่หนึ่งเมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกริยาอย่างนี้จะต้องพูดอย่างนี้ คือ มองงานของตนเองว่าต้องเกี่ยวข้องกับชุมชนอะไรบ้างในเชิงธุรกิจและมีผลกระทบสิ่งแวดล้อมอย่างไรแล้วชุมชนนั้นคิดอย่างไรเดือดร้อนอย่างไรเชื่ออย่างไรเพื่อเราจะได้ปฏิบัติเข้ากับสังคมได้อย่างถูกต้อง

๗. ปุคคลัญญตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักบุคคล” ควรรู้วิธีเลือกบุคคลว่าผู้นี้เป็นคนดี ควรคบผู้นี้เป็นคนไม่ดีไม่ควรคบ คือ การวางแผนการบริหารงานต้องใช้คนทำงานและจำเป็นต้องติดต่อกับบุคคลในชุมชนการจัดหาคนเข้าทำงานต้องสอบสัมภาษณ์คนเข้าเป็นพนักงานต้องเลือกให้ถูกต้องกับความรู้ความสามารถและต้องเป็นคนดีด้วยงานจึงจะบรรลุความสำเร็จ

การวางแผนการบริหารงานตามสถานการณ์เชิงพุทธนี้แท้จริงแล้วก็เป็นการบริหารงานที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทั้งภายนอกและภายในตัวเรา ในแต่ละเหตุการณ์ แต่ละปัญหามันก็มีวิธีการแก้ปัญหาแตกต่างกันไป ตามวัฒนธรรมองค์การ สถานที่เกิดเหตุปัจจัยอื่น ๆ ความถนัดของผู้วางแผน เพราะฉะนั้นต้องเลือกใช้ธรรมะให้ถูกฝา ถูกต้อง ภาษาพระเรียกว่าธรรมานุธรรมะปฏิบัติ คือ ปฏิบัติธรรมน้อยให้คล้ายธรรมใหญ่ เลือกธรรมะย่อยๆมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่ต้องการการเลือกใช้ธรรมะให้ถูกต้องนี้แหละคือการวางแผนการบริหารเชิงพุทธ

๒.๗ ระบบการปกครองในโลกปัจจุบัน

ระบบการเมืองการปกครอง เป็นแบบแผนที่เกิดข้อตกลงเพื่อให้มีผลบังคับใช้กับสมาชิกในสังคม เพื่อความสงบและเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั่วโลกมีรูปแบบการปกครองอยู่ ๒ แบบ คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตย และระบอบเผด็จการ ทั้งสองระบอบนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน สำหรับประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจผ่าน ๓ องค์กร อันได้แก่ นิติบัญญัติผ่านรัฐสภา บริหารผ่านรัฐบาล และตุลาการผ่านศาล ซึ่งประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคเท่าเทียมกัน แต่ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย

๒.๗.๑ รูปแบบการเมืองการปกครอง

ระบบการเมืองการปกครอง หมายถึง แบบแผนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ก่อให้เกิดข้อตกลงใจ รวมทั้งมีอำนาจบังคับสมาชิกในสังคมให้ต้องปฏิบัติ ในปัจจุบันรูปแบบของการเมืองการปกครองที่รัฐหรือประเทศต่างๆ ในโลกที่เด่นชัดมี ๒ ระบอบ คือ ระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย และระบอบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการ

๑. การปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่อำนาจมาจากประชาชนเป็นการปกครองที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน

หลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยยึดหลักการต่อไปนี้ คือ

๑. หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน กล่าวคือ ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระสูงสุดในการตัดสินใจในกิจการต่างๆ ร่วมกัน

๒. หลักอำนาจอธิปไตยโดยปวงชน กล่าวคือ ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการเลือกตั้งตัวแทนของตนเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภา

๓. หลักอำนาจอธิปไตยเพื่อปวงชน กล่าวคือ ผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศต้องปกครอง เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่มิใช่เพื่อหมู่คณะของตนเอง

๔. หลักเหตุผล ระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีการอภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายอย่างกว้างขวาง

๕. หลักเสียงข้างมาก เมื่อมีการอภิปรายแสดงข้อคิดเห็นกันแล้ว การหาข้อยุติต้องเกิดจากการออกเสียงลงคะแนนเสียง มติของที่ประชุมเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายต้องยอมรับ

๖. หลักความยินยอม เป็นการได้รับฉันทานุมัติจากปวงชนเจ้าของอำนาจอธิปไตยให้เข้ามาเป็นตัวแทนใช้อำนาจของประชาชนภายในระยะเวลาที่กำหนด

๗. หลักประนีประนอม เมื่อเกิดข้อขัดแย้งไม่มากนัก ก็อาจมีการประนีประนอมโดยยึดผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นเกณฑ์ โดยไม่ต้องมีการลงคะแนนเพื่อหาข้อยุติ

๘. หลักความเสมอภาค ประชาธิปไตยให้ความสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถือว่ามนุษย์ที่เกิดมามีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเสมอภาค

๙. หลักเสรีภาพ ประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องให้เสรีภาพแก่ประชาชนภายใต้ข้อบังคับของกฎหมาย เช่น เสรีภาพในการพูด การเขียน การชุมนุม การศึกษาอบรม การรวมตัวกันเป็นสมาคม

๑๐. หลักการปกครองตนเอง เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลในชุมชนหรือท้องถิ่นได้มีโอกาสปกครองตนเอง เพราะประชาชนในท้องถิ่นย่อมสามารถรู้ถึงปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาของตนเองได้ดีกว่าบุคคลอื่น

คำว่า ประชาธิปไตย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Democracy” มาจากรากศัพท์ภาษากรีกสองคำ คือ Demo ซึ่งหมายถึง ประชาชน กับ Knatos ซึ่งหมายถึง อำนาจอธิปไตย เมื่อรวมคำทั้งสองคำ จึงได้ความหมายว่า “การปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ หรืออำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน” ระบอบประชาธิปไตยตามความหมายและความเข้าใจร่วมกันของทุกคนจึงเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนทั้งหมดมีส่วนร่วมในการปกครอง หรือเป็นระบอบการปกครองตามนัยที่ประธานาธิบดีลินคอล์นแห่งสหรัฐอเมริกาได้เคยกล่าวไว้ว่า “เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน”

รูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การกำหนดหลักเกณฑ์เพื่อใช้แบ่งรูปแบบการปกครองของประเทศในระบอบประชาธิปไตยแบ่งออกได้เป็น ๒ หลักเกณฑ์ ดังนี้

๑. หลักประมุขของประเทศ แบ่งได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ

- มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จะทรงใช้อำนาจอธิปไตยผ่าน ๓ องค์การ คือ ทรงใช้อำนาจนิตินิติบัญญัติโดยผ่านรัฐสภา อำนาจบริหารผ่านทางคณะรัฐมนตรี และอำนาจตุลาการผ่านทางศาล
- มีประธานาธิบดีเป็นประมุข โดยประธานาธิบดีจะต้องเป็นบุคคลที่มาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน เพื่อทำหน้าที่เป็นประมุขของรัฐ ในบางประเทศประธานาธิบดีจะทำหน้าที่เป็นประมุขของฝ่ายบริหารด้วย

๒. หลักการรวมและการแยกอำนาจ แบ่งออกเป็น ๓ แบบ คือ

๑) แบบรัฐสภา โดยรัฐสภามีอำนาจสูงสุดในการออกกฎหมาย ซึ่งอาจมีสภาเดียวหรือสองสภา สภาเดียว คือ สภาผู้แทนราษฎร มาจากการเลือกตั้ง สองสภา คือ สภาผู้แทนราษฎร (สภาล่าง) มาจากการเลือกตั้ง วุฒิสภา (สภาสูง) มาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งโดยฝ่ายบริหาร

รัฐสภามีหน้าที่เลือกบุคคลเข้าเป็นคณะรัฐมนตรี ควบคุมการบริหารงานของรัฐบาล กล่าวคือ รัฐบาลต้องบริหารงานภายใต้ความไว้วางใจของรัฐสภา ดังนั้น รัฐบาลจะมีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ จึงต้องได้รับเสียงสนับสนุนพอควรจากรัฐสภา

การปกครองระบอบรัฐสภานี้ไม่มีการแบ่งแยกอำนาจนิตินิติบัญญัติ และอำนาจบริหารออกจากกันอย่างเด็ดขาดทั้งสองฝ่ายต่างคานอำนาจกันและกัน (Checks and Balances) กล่าวคือ คณะรัฐบาลจะเข้าบริหารประเทศต้องได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา และรัฐสภามีสิทธิลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล อันส่งผลให้รัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีต้องสิ้นสุดลง ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็สามารถใช้มาตรการควบคุมรัฐสภาได้โดยการยุบสภา เพื่อคืนอำนาจให้ประชาชนทำการเลือกผู้แทนเข้ามาใหม่ ถ้าหากรัฐสภาไม่ยอมผ่านกฎหมายสำคัญของรัฐบาล เป็นต้น

การปกครองแบบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาปัจจุบันมีอยู่ในหลายประเทศ เช่น อังกฤษ อินเดีย ญี่ปุ่น เดนมาร์ก เบลเยียม และไทย เป็นต้น

๒) แบบประธานาธิบดี ซึ่งมีการแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการอย่างชัดเจน และมีอิสระในการทำงาน โดยผู้นำประเทศที่ใช้การปกครองรูปแบบนี้จะทำหน้าที่เป็นทั้งประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรี ดังนั้น ประธานาธิบดีจึงเป็นทั้งประมุขของประเทศและของฝ่ายบริหารในคนเดียวกัน ซึ่งทั้งสามสถาบันจะคอยยับยั้ง ถ่วงดุลอำนาจกันและกัน เพื่อมิให้ฝ่ายใดใช้อำนาจเกินขอบเขต แต่ประธานาธิบดีไม่สามารถยุบสภาได้ รวมทั้ง ๓ สถาบันไม่สามารถลงมติไม่ไว้วางใจประธานาธิบดีได้ ประเทศที่ยังใช้การปกครองรูปแบบนี้ เช่น สหรัฐอเมริกา อูรุกวัย บราซิล

๓) แบบกึ่งประธานาธิบดี เป็นระบบที่เป็นการผสมผสานระหว่างรัฐบาลและรัฐสภา และแบบประธานาธิบดี คือ จะมีประธานาธิบดีเป็นทั้งประมุขของประเทศและฝ่ายบริหารโดยจะมาจากการเลือกตั้ง แต่มีอำนาจมากกว่าประธานาธิบดีระบบรัฐสภา สามารถแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี และสามารถยุบสภาเพื่อเลือกตั้งใหม่ได้ ประเทศที่ใช้การปกครองแบบนี้ ได้แก่ สิงคโปร์ ศรีลังกา เป็นต้น

ข้อดีของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๑. เป็นระบอบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ประชาชนเกิดความรักในชาติบ้านเมือง และคิดว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งในการเป็นเจ้าของประเทศ

๒. ได้มีการถ่วงดุลความคิดเห็น แต่ละฝ่าย แต่ละคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี แนวคิดที่ตรงข้ามกัน จะได้รับการตัดสินโดยใช้มติเสียงข้างมากเป็นหลัก ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องยอมรับมติดังกล่าว

๓. เป็นระบอบที่มีการแยกอำนาจออกจากกันอย่างชัดเจน ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ แต่ก็มีกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจของแต่ละฝ่าย รวมทั้งมีการคานอำนาจซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ

๔. เป็นระบอบป้องกันการผูกขาด หรือสืบทอดอำนาจ คือ การกำหนดระยะเวลาในการอยู่ในตำแหน่งหรือการบริหารตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้

๕. ให้มีระบอบการประกันสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคแก่ประชาชน โดยรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ช่วยป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารหรือผู้ปกครองประเทศ ออกกฎหมายมาขัดต่อรัฐธรรมนูญที่กำหนดสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานเอาไว้

ข้อจำกัดของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๑. ประชาชนที่ขาดความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย จะตกเป็นเครื่องมือของนายทุนได้ง่าย เช่น การซื้อสิทธิขายเสียง

๒. นักการเมืองและพรรคการเมืองอาจใช้วิธีการหาเสียงโดยไม่สุจริต เช่น เมื่อตอนเป็นรัฐบาลหรือมีอำนาจ อาจใช้เงินงบประมาณไปในทางมิชอบ อย่างเช่น การโฆษณา การสร้างภาพพจน์ เพื่อสร้างคะแนนให้แก่พรรคหรือพวกพ้องของตน

๓. สูญเสียงบประมาณของรัฐอย่างมากในการจัดการเลือกตั้งในทุกระดับ

๔. มีการใช้อุบายกลโกงทุกรูปแบบในการหาเสียง และโจมตีนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามต่อต้านฝ่ายตรงข้ามโดยการใส่ร้ายหาชน

๒. การปกครองแบบเผด็จการ

ระบอบเผด็จการ เป็นระบบการปกครองที่ตรงข้ามกับระบอบประชาธิปไตย ผู้ปกครองจะมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง โดยไม่สนใจสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การได้มาของการเป็นผู้นำในระบอบเผด็จการ มักจะเกิดจากการปฏิวัติหรือรัฐประหาร

หลักการสำคัญของการปกครองแบบเผด็จการ เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. อำนาจอธิปไตยอยู่เหนือประชาชน ไม่ยินยอมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ แต่ต้องปฏิบัติตามที่รัฐกำหนด ไม่มีสิทธิคัดค้านหรือโต้แย้ง
๒. เป็นการแก้ปัญหาโดยการใช้อำนาจ แก้ปัญหาโดยใช้ความรุนแรง เด็ดขาด ใช้อำนาจทำลายล้างฝ่ายตรงข้าม หรือผู้ที่มีความคิดเห็นขัดแย้งต่อรัฐ
๓. ปกครองประเทศโดยมุ่งเน้นประโยชน์ของภาครัฐมากกว่าสิทธิ เสรีภาพของประชาชน
๔. เน้นการเชื่อผู้นำพาชาติก้าวหน้า เพื่อสร้างศรัทธาและบารมีของผู้นำ
๕. มีการรวมอำนาจปกครองไว้ในที่แห่งเดียว ศูนย์กลางในการสั่งการ คือ ตัวผู้นำซึ่งจะรวมทั้ง ๓ สถาบันอยู่ในการปกครองของตนเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียว

รูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ ดังนี้

๑. เผด็จการแบบอำนาจนิยม ผู้นำของรัฐมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง มีการควบคุมสิทธิ เสรีภาพทางการเมืองของประชาชน โดยมักอ้างลัทธิชาตินิยมในการสร้างความชอบธรรม ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ ประชาชนยังมีสิทธิ เสรีภาพอยู่บ้าง การปกครองระบอบนี้ในปัจจุบัน เช่น ประเทศนิการากัว คิวบา กานา ไนจีเรีย ลิเบีย ซีเรีย จอร์แดน เกาหลีเหนือ อิหร่าน สหภาพพม่า
๒. เผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ ผู้นำของรัฐมีอำนาจเด็ดขาดในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ควบคุมสิทธิเสรีภาพของประชาชน สื่อมวลชน ได้แก่
 - ๑) เผด็จการฟาสซิสต์ เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอิตาลี โดยเบนิโต มุสโสลินี ในช่วงประเทศเปลี่ยนแปลงทางสังคมสู่ระบบอุตสาหกรรม มุสโสลินีนำนโยบายการโฆษณาชวนเชื่อ และสร้างภาพพจน์ให้ยึดมั่นในตัวผู้นำที่จะนำประเทศไปรอดได้ โดยถือว่า “ถ้าเชื่อผู้นำชาติไม่แตกสลาย” เน้นรักชาติหรือชาตินิยมที่รุนแรง ส่งเสริมกลุ่มนายทุน มีความเชื่อว่าสงครามเป็นสิ่งที่ชอบธรรม
 - ๒) เผด็จการนาซี เป็นเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ เกิดขึ้นในประเทศเยอรมนี โดย ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ เป็นผู้นำ ได้รับอิทธิพลมาจากเผด็จการฟาสซิสต์ ที่เน้นความเป็นชาตินิยมและเชื่อชาตินิยม และเน้นให้ประชาชนมีความศรัทธา เคารพ เชื่อฟังผู้นำ และปลูกฝังในเรื่องความภูมิใจในชาติ
 - ๓) เผด็จการคอมมิวนิสต์ เป็นแนวความคิดของ คาร์ล มากซ์ (Karl Marx) มุ่งประเด็นการขัดแย้งระหว่างชนชั้น โดยถือว่าชนชั้นกรรมาชีพเป็นพลังสำคัญที่จะสร้างสังคมให้มีความชอบธรรม ผู้คนอยู่ดีกินดี มุ่งทำลายล้างระบบทุนนิยม ผ่านทางพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งถือว่าเป็นพรรคการเมืองพรรคเดียวที่เป็นตัวแทนของชนชั้นกรรมาชีพ ให้ทำหน้าที่ปกครองบริหารประเทศ และขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมให้หมดสิ้นไป

ข้อดีของการปกครองแบบเผด็จการ

๑. รัฐบาลสามารถดำเนินการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายใน หรือภายนอกประเทศได้อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์ โดยผู้นำมีอำนาจ ไม่ต้องฟังเสียงสนับสนุน หรือคัดค้านจากประชาชน

๒. รัฐบาลสามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน รวมทั้งภัยในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับประชาชนจำนวนมากได้ดี เพราะรัฐเป็นผู้ดำเนินการ

๓. ทำให้ประชากรในประเทศเกิดวินัยในสังคมมากขึ้น

ข้อจำกัดของการปกครองแบบเผด็จการ

๑. อาจเกิดความผิดพลาดจากการบริหารประเทศชาติ เพราะประชาชนไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นโต้แย้งหรือคัดค้าน ดังนั้น หากผู้นำบริหารผิดพลาดย่อมส่งผลเสียหายต่อประเทศและประชาชนอย่างร้ายแรง

๒. ประชาชนไม่มีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว เพราะหากฝ่าฝืนจะต้องมีความผิดและรับโทษ

๓. การดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะเป็นไปตามนโยบายของพรรคการเมืองที่คุมอำนาจการบริหารประเทศเพียงพรรคเดียว ประชาชนส่วนรวมไม่มีอำนาจโต้แย้ง คัดค้าน หรือได้ร่วมกำหนดนโยบาย รัฐจึงต้องคอยสอดส่องติดตามความเคลื่อนไหวของผู้คัดค้าน ไม่เห็นด้วยรวมทั้งลงโทษบุคคลที่เป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงอยู่ตลอดเวลา

๒.๘ การปกครองรูปแบบประชาธิปไตยตามทัศนะพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาซึ่งเน้นการปกครองแบบธรรมาธิปไตยในหลักการปกครอง ๓ ประเภท คือ อตฺตาริธิปไตย ธรรมาธิปไตย และโลกาธิปไตย เพื่อใช้เป็นหลักของความดี ความถูกต้อง ความเสมอภาค ใช้เป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก หรือชนชั้นวรรณะ สี ผิวดิน ชาติ ตระกูล มีความสมานฉันท์ และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคทางสังคมเท่าเทียมกัน หลักการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาจึงยึดหลักการปกครองสายกลาง อหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ยึดหลักความถูกต้องเป็นหลัก คือหลักธรรมาธิปไตยนั่นเอง

การศึกษาถึงแนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย โดยศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังรายละเอียดดังนี้

หลักประชาธิปไตย คือการให้อำนาจแก่ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน การให้อำนาจทั้งทางนิติบัญญัติ การบริหาร และด้านตุลาการ หลักการสำคัญของระบอบการเมืองที่ได้รับ ความศรัทธาเลื่อมใสจากประชาคมโลกอย่างแพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนจะแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้ อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครอง และผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอนในกรณีที่มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งของประชาชนอย่างอิสระเสรีแบบลับและทั่วถึง มีกำหนดเวลา

ที่แน่นอน^{๑๕๕} ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอริยปทัช ๓ ประการคือ หลักอัตตาทิปปทัช คือการเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกาธิปไตย คือการเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมาธิปไตย คือการเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักธรรมาธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด

๒) หลักเสรีภาพ (Liberty) หมายถึง การที่บุคคลสามารถกระทำ หรืองดเว้นกระทำการ สิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามหลักพระพุทธศาสนา มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ ไว้ในพระวินัยไว้อย่างชัดเจน เช่น การกำหนดบพทบาทและหน้าที่ของสงฆ์ในการทำวัตรปฏิบัติ ทำด้วยสังฆจตุรารค คือ สังฆ ๔ รูปขึ้นไป ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม เป็นต้น การทำวัตรจิตตุดตกรรม ทำด้วยสังฆปัญจวารค คือ สังฆ ๕ รูปขึ้นไป ได้แก่ การกรณากฐิน เป็นต้น และวัตรจิตตุดตกรรม ทำด้วยสังฆ ๑๐ รูปขึ้นไป (ยกเว้นในที่กัณดารที่หาพระสงฆ์ได้ยาก) ได้แก่ การอุปสมบท เป็นต้น นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังให้หลักเสรีภาพในการคิด เช่น ชาวกาลามะ ในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ในกาลามสูตร ๑๐ ประการ เช่น อย่าเชื่อเพียงเพราะเล่าสืบกันมา ฟังตามกันมา ชาวลือ การอ้างตำราหรือทฤษฎี เป็นต้น หากจะเชื่อต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบตามหลักของโยนิโสมนสิการ

๓) หลักความเสมอภาค (Equality) คือ ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่า หากมนุษย์มีโอกาศที่เสมอภาคเท่าเทียมกันถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึง ความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกันได้ ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่อง วรรณะ เชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหนก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนับถือกันในเรื่องของพรพชา โดยไม่คำนึงว่าจะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด หลักความเสมอภาคในการเคารพนับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

๔) หลักการปกครองโดยกฎหมาย (Rule of Law) หลักการนี้มีขึ้นเพื่่อมุ่งจะให้ความคุ้มครองแกสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปกครองจะใช้อำนาจใดๆ ได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ อีกทั้งการใช้อำนาจนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตตามเจตนารมณของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเท่านั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพใดๆ ของประชาชนจะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายเท่านั้น ในพระพุทธศาสนามีพระวินัย ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นหลักปฏิบัติของสงฆ์ ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหมู่คณะมีความสงบสุข ช่มคนชั่ว ปกป้องคนดี จนถึงเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม คือพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๕) หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้น ในการตัดสินใจใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดตัวผู้ปกครอง หรือการตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ จะต้องถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ และเพื่อให้มั่นใจว่าการตัดสินใจนั้นสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริงก็จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย (Minority Right) ทั้งนี้ เพื่อประกันว่า

^{๑๕๕} ศาสตราจารย์ธรรมบุญ, สำนักงาน. “ศาสตราจารย์ธรรมบุญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในระบอบนิติรัฐ” รวมบทความทางวิชาการของสำนักงานศาสตราจารย์ธรรมบุญ ชุดที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาสตราจารย์ธรรมบุญ, ๒๕๔๗), หน้า ๓-๔.

ฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้มติในลักษณะพวกมากลากไป ในพระพุทธศาสนา ก็ใช้หลักเสียงข้างมาก เป็นเครื่องตัดสิน เช่น การรับกฐิน จะต้องมีการถามท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุรูปใดสมควรได้รับผ้า กฐิน โดยมีการเสนอพระภิกษุรูปที่สมควรได้รับผ้ากฐิน หากพระภิกษุสงฆ์เห็นด้วยก็เปล่งวาจาพร้อม กันว่า “สาธุ” หรือหากภิกษุรูปใดทำผิดพระวินัย ก็มีการตัดสินที่เรียกว่า “เยภยยสิกา” คือ การระงับ ด้วยเสียงข้างมากลงมติ ทั้งอธิกรณ์และการระงับสงฆ์ส่วนใหญ่ และในการประชุมทำสังฆกรรมต่างๆ นั้น ต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ หากมีข้อข้องใจมีสิทธิยับยั้ง (Veto) ได้ แม้เพียงพระภิกษุรูปเดียวหักท้วง สงฆ์ทั้งหมดก็ต้องฟัง ดังกรรมวาจาที่ว่า “ยสสายสมโตขมติ...โสตุณฺหสสยสส น ขมติ โส ภาเสยฺย” แปลว่า “ถ้ากรรมนี้ ชอบใจต่อท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเงียบ ถ้าไม่ชอบใจต่อท่านผู้ใด ผู้นั้นพึงพูดขึ้น” อนึ่งการทำกรรมอันใดก็ตาม พระวินัยจะต้องพร้อมเพรียงกัน ดังคำขึ้นต้น ของกรรมวาจาว่า “ยติ สงฺขสฺสปตฺตกถลล” ซึ่งแปลว่า “ถ้าความพร้อมพร้อมของสงฆ์ พร้อมแล้ว... สงฆ์พึงทำ...” ดังนี้.

แนวความคิดเรื่องประชาธิปไตยตามแนวพระสูตรต้นตูปีกุฏ ซึ่งอาจนำมาเป็นประเด็นในการ วิจารณ์ ได้ดังต่อไปนี้

๑) หลักเสรีภาพทางความคิด พระพุทธเจ้าได้ให้โอกาสแก่ชาวกาลามะในการที่จะเชื่อ หรือไม่เชื่อ คำสอนของนักบวช ที่มาเผยแผ่คำสอนด้วยข้อความว่า “ดูกรกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย อย่าเชื่อ เพียงเพราะ เรื่อง ๑๐ นี้ คือ ๑. การฟังตามกันมา (มา อนุสฺสเวน) ๒. การถือกันสืบๆ มา (มา ปรมฺปราย) ๓. ขาวเล่าลือ (มา อิติกริยา) ๔. การอ้างตำรา (มา ปิฎกสมฺปทาเนน) ๕. การใช้ตรรกะ (มา ตกฺกเหตุ) ๖. การอนุมาน (มา นยเหตุ) ๗. การตรึงตรองตามอาการ (มา อาการปริวิตกเกน) ๘. เข้าได้ กับทฤษฎีที่ตนคิดไว้ (มา ทิฎฐินิฆมานขนติยา) ๙. มองเห็นลักษณะว่าน่าเชื่อถือ (มา ภาพฺพรูปตยา) และ ๑๐. สมณะ นี่เป็นครูของเรา (มา สมโณ โน ครูติ) ต่อเมื่อได้รู้เข้าใจ ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้น เป็น อุกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละ หรือ ถือปฏิบัติตามนั้น”^{๑๕๖}

๒.) หลักความเสมอภาค ในพระธรรมวินัย จะเห็นได้จากหลักความอัครจริยของพระ ธรรมวินัย ๘ อย่าง เปรียบเทียบกับความอัครจริยของมหาสมุทรร ๘ อย่าง ดังนี้

(๑) ธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนามีการศึกษาตามลำดับทำตามลำดับปฏิบัติ ตามลำดับ ทางตลอดอรรถัตตมรรค ด้วยการทำต่อเนื่องจนมหาสมุทรรลุ่มลึกตามลำดับ

(๒) สวากของพระพุทธเจ้าที่แท้ไม่ล่วงลึกขาบทที่ทรงบัญญัติแล้ว แม้จะต้องสละชีวิต ก็ยอม ดุจมหาสมุทรรไม่ล้นฝั่ง

(๓) สงฆ์ ย่อมกันคนชั่วให้ห่างไกล ดุจทะเลขัดขากศพให้เข้าสู่ฝั่งฉะนั้น

(๔) วรรณะ ๔ ออกบวชแล้วย่อมละซึ่งชื่อโคตร ในกาลก่อนถึงการนับว่าเป็นสมณ ศากยบุตร ดุจน้ำจากแม่น้ำทั้งหลาย เมื่อถึงมหาสมุทรแล้ว ก็เป็นน้ำมหาสมุทรอันเดียวกัน

(๕) แม้ฝนตก มหาสมุทรก็ไม่ปรากฏความพร่องและความเต็ม ฉันทิ ภิกษุในธรรม วินัย ที่ดับกิเลสด้วยนิพพานธาตุ ย่อมไม่ทำนิพพานให้เต็ม

(๖) พระธรรมวินัย มีรสเดียว คือ วิมุตติรส-รสแห่งความหลุดพ้น ดุจมหาสมุทรมีรส เดียวคือ รสเค็ม (เอกรโส-โลณฺรโส, เอกรโส-วิมุตติรส)

(๗) มหาสมุทรเต็มไปด้วยรัตนนานาประการ ฉันทิ พระธรรมวินัยก็มากด้วย ธรรม รัตนะ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔, อินทรีย์ ๕, พละ ๕, โพชฌงค์ ๗, มรรค ๘, ฉันทิ

^{๑๕๖} อ.ติก.๒๐/๕๐๕/๒๔๑)

(๘) มหาสมุทร เป็นที่อยู่ของสัตว์มีชีวิตใหญ่ๆ เช่น ปลาตมิมังคลา ติปริมังคลา อสูรนาค คนธรรพ์ ฉนไต พระธรรมวินัยก็มีอริยบุคคล ๔ และผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นอริยบุคคล ๔ ฉะนั้น เหตุนี้ จึงทำให้ภิกษุยินดีในธรรมวินัย^{๑๕๗}.

๓) หลักความเป็นพี่เป็นน้องกัน หรือภราดรภาพ คือ สหธรรมิก ผู้ปฏิบัติธรรมร่วมกัน ควรมีธรรมต่อไปนี้

ก. สังคหวัตถุ ๔ คือ แบ่งปัน, พุดไพเราะ, บำเพ็ญประโยชน์และวางตัวเคียงบ่าเคียงไหล่ ร่วมสุขร่วมทุกข์^{๑๕๘}

ข. สาราณียธรรม ๖ คือจะพูด จะทำ จะคิด ก็ประกอบด้วย เมตตาจิต แบ่งปันลากันอย่างทั่วถึง, มีศีลเสมอกันและมีทัศนะเสมอกัน. ^{๑๕๙}

ค. หลักอภิธานียธรรม ๗ คือ ๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ๒. เมื่อประชุมก็พร้อมกันเข้าประชุม และพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ๓. ไม่ทำลายหลักการเดิม ๔. เคารพผู้หลักผู้ใหญ่ ๕. คุ่มครองกุลสตรี มิให้ถูกข่มเหง ๖. เคารพ เจริญ อนุสาวรีย์คนสำคัญของชาติ ๗. ให้การคุ้มครองอารักขาสมาณะชีพรามณ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในรัฐ^{๑๖๐}

๔) หลักการใช้อธิปไตย พระพุทธเจ้าทรงนิยม ธรรมาธิปไตย คือ เอาหลักการเป็นใหญ่ มิใช่ อัตตาธิปไตย เอาตนเป็นใหญ่ หรือ โลกาธิปไตย เอาโลกหรือพวกพ้องเป็นใหญ่ ดังพระองค์แสดงไว้อย่างชัดเจน "ที่ใดไม่มีสัตบุรุษ ที่นั่นมิใช่สภา"

สัตบุรุษ คือ ผู้รู้จักเหตุผล-รู้จักคน รู้จักประมาณ-รู้จักกาล-รู้จักชุมชน และรู้จักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จึงอาจกล่าวได้ว่า "พระธรรมวินัย ของพระพุทธเจ้าเป็นหลักการปกครองของพระสงฆ์ โดยพระสงฆ์ และเพื่อพระสงฆ์อันมีประโยชน์ ๑๐ อย่าง เป็นเป้าหมาย คือ

๑. เพื่อหมู่คณะยอมรับว่าดี

๒. เพื่อให้หมู่คณะมีความสุข

๓. เพื่อข่มคนชั่ว

๔. เพื่อปกป้องคนดี

๕. เพื่อขจัดทุกข์ในปัจจุบัน

๖. เพื่อตัดทุกข์ในอนาคต

๗. เพื่อผู้ที่ยังไม่ศรัทธาได้มีความศรัทธา

๘. เพื่อรักษาจิตของคนที่ศรัทธาอยู่แล้ว ให้เสื่อมใสยิ่งขึ้นไป

๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม คือ พระพุทธศาสนา

๑๐. เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย คือ หลักการอันดีงาม ของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ อย่างที่เรียกว่า "มีสันติสุขในส่วนตน และสันติภาพในส่วนรวม" ฉะนั้นแล

^{๑๕๗} อ. อฎฐก. ๒๓/๑๐๙/๒๐๐๗)

^{๑๕๘} อ. จตุกก. ๒๑/๓๒/๔๒)

^{๑๕๙} อ. ฌก. ๒๒/๒๘๒/๓๒๑)

^{๑๖๐} อ. สุตต. ๒๓/๒๐/๑๘)

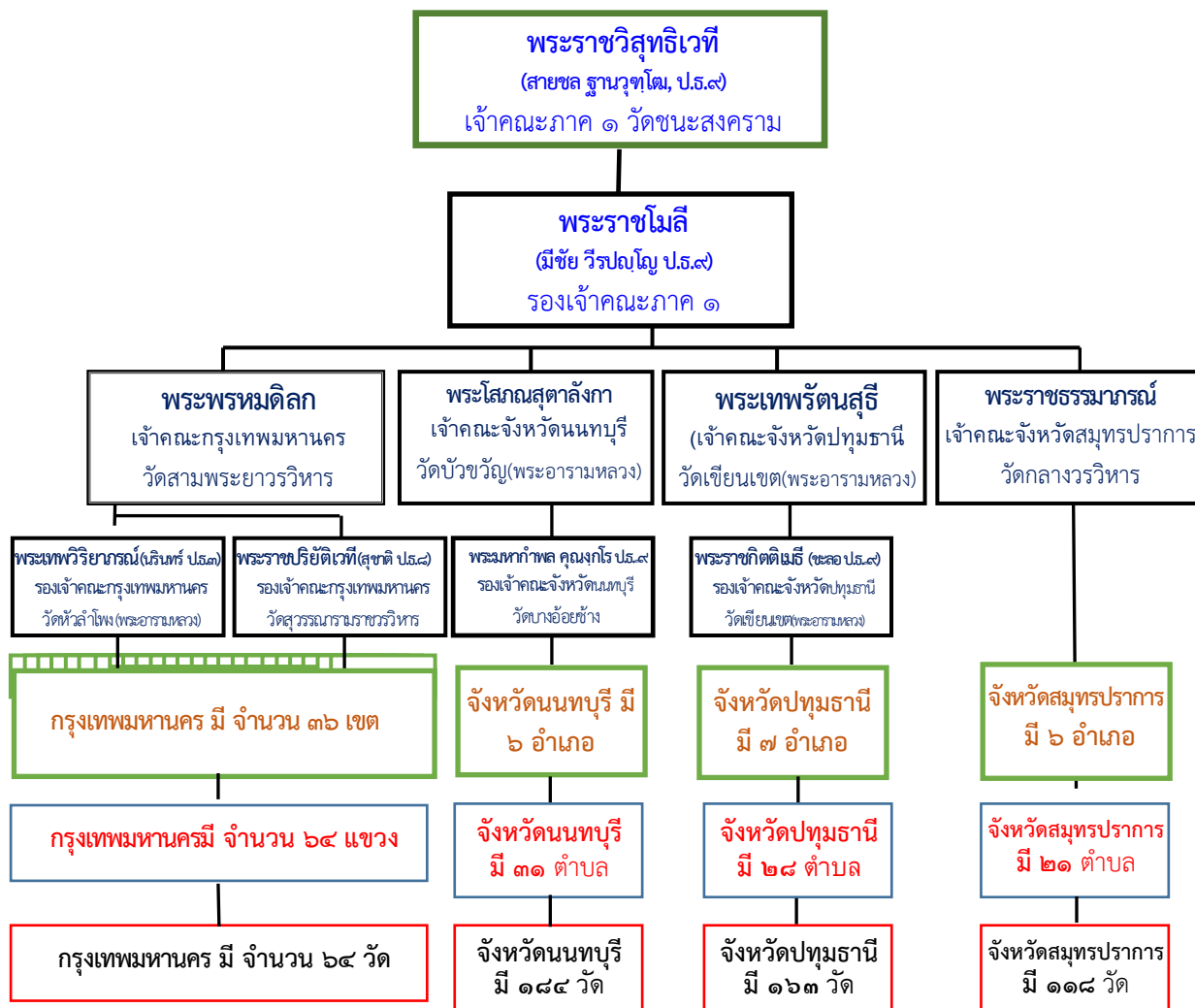
๒.๙ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

การให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมของวัดในการให้บริการแก่ชุมชนด้านศาสนาและวัฒนธรรม รวมไปถึงกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองวัดมีอำนาจและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ นั้น จะเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการ ผู้มีหน้าที่บริหารปกครองวัดและอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชนมากที่สุด พระพุทธศาสนาจะเจริญก็เพราะความเลื่อมใสของประชาชน เจ้าอาวาสจึงเป็นตัวจักรสำคัญในความเจริญของพระพุทธศาสนาและการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

ดังนั้นพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงมีบทบาทยิ่งขึ้นกว่าในอดีต แต่ต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของศาสนิกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจคนให้สูงขึ้นและพัฒนาวัตถุให้มีความพอเหมาะแก่การใช้สอย จึงได้กำหนดบทบาทของพระสังฆาธิการไว้ ๖ ด้านดังนี้ ๑. ด้านการปกครอง ๒. ด้านการเผยแผ่ ๓. ด้านการศาสนศึกษา ๔. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕. ด้านการสาธารณูปการ และ ๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองภาค ๑ เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เป็นไปในรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครอง คณะสงฆ์ตามลำดับชั้น คือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) เจ้าคณะจังหวัด ๓) เจ้าคณะอำเภอ ๔) เจ้าคณะตำบล และ ๕) เจ้าอาวาส ซึ่งคณะภาค ๑ แบ่งการปกครองเป็น ๔ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี มีวัดรวมทั้งสิ้น ๘๖๐ วัด และมีที่พักสงฆ์อีก ๒ ที่พักสงฆ์ โดยโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ดังนี้

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

๑) กรุงเทพมหานคร เขตการปกครองคณะสงฆ์กรุงเทพมหานครมีวัดในเขตการปกครอง ๓๖ เขต ๖๔ แขวง จำนวน ๓๙๕ วัด กับ ๒ ที่พักสงฆ์ คือ จำแนกได้ดังนี้

๑. เขตพระนคร ๑๔ วัด ได้แก่

๑. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๒. วัดสุทัศน์เทพวราราม	๓. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
๔. วัดสามพระยา	๕. วัดสังเวชวิศยาราม	๖. วัดเทพธิดาราม
๗. วัดราชนันทดาราม	๘. วัดชนะสงคราม	๙. วัดอินทรวรวิหาร
๑๐. วัดมหรณพาราม	๑๑. วัดปรีณายก	๑๒. วัดใหม่อมตรส
๑๓. วัดราชบูรณะ	๑๔. วัดเอี่ยมวรนุช	

๒. เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ๘ วัด ได้แก่

๑. วัดสระเกศ	๒. วัดสุนทรธรรมทาน	๓. วัดสิตาราม
๔. วัดติสานุการาม	๕. วัดเทวีรญาณุติ	๖. วัดพระพิเรนทร
๗. วัดพลับพลาชัย	๘. วัดคณิกาผล	

๓. เขตสัมพันธวงศ์ ๕ วัด ได้แก่

๑. วัดไตรมิตรวิทยาราม	๒. วัดปทุมคงคา	๓. วัดชัยชนะสงคราม
๔. วัดจักรวรรดิราชาวาส	๕. วัดบพิตรพิมุข	

๔. เขตดุสิต ๑๔ วัด ได้แก่

๑. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	๒. วัดเทวราชกุญชร	๓. วัดโสมสวลี
๔. วัดประสาธน์บวรราชวาส	๕. วัดสุทัศน์ดาราม	๖. วัดจันทรมุข
๗. วัดแก้วฟ้าจุฬามณี	๘. วัดสวัสดิวรสีมาราม	๙. วัดอัมพวัน
๑๐. วัดนอญนพคุณ	๑๑. วัดใหม่ทองเสน	๑๒. วัดจอมสุตาราม
๑๓. วัดธรรมมาภิรตาราม	๑๔. วัดประหารระบือธรรม	

๕. เขตบางซื่อ ๗ วัด ได้แก่

๑. วัดเลียบราษฎร์บำรุง	๒. วัดเวทวันธรรมาวาส	๓. วัดประชาศรีรัตนธรรม
๔. วัดสร้อยทอง	๕. วัดบางโพธิ์อมาวาส	๖. วัดประดู่ธรรมาธิปไตย
๗. วัดทองสุทธาราม		

๖. เขตพญาไท ๘ วัด ได้แก่

๑. วัดไผ่ตัน	๒. วัดพรหมวงศาาราม	๓. วัดกุนนทีรุทธาราม
๔. วัดใหม่ช่องลม	๕. วัดอุทัยธาราม	๖. วัดอภัยทายาราม
๗. วัดติสสงฆาราม	๘. วัดทัศนารุณสุนทริการาม	

๗. เขตบางรัก ๘ วัด ได้แก่

๑. วัดมหาพฤฒาราม	๒. วัดหัวลำโพง	๓. วัดแก้วแจ่มฟ้า
๔. วัดมวงแค	๕. วัดสวนพลู	๖. วัดขำนิหิตถการ
๗. วัดชัยมงคล	๘. วัดสระบัว	

๘. เขตยานนาวา-สาทร ๑๒ วัด ได้แก่

๑. วัดยานนาวา	๒. วัดบรมสถล	๓. วัดสุทิวราราม
๔. วัดลุมเจริญศรีธธา	๕. วัดดอกไม	๖. วัดของนนทรี
๗. วัดคลองไหม	๘. วัดคลองภูมิ	๙. วัดปริวาส
๑๐. วัดदान	๑๑. วัดของลม	๑๒. วัดทองบน

๙. เขตบางคอแหลม ๑๐ วัด ได้แก่

๑. วัดวรจรยาवास	๒. วัดราชสิงขร	๓. วัดลาดบัวขาว
๔. วัดจันทรมุข	๕. วัดอินทรบรรจงทรงวาดราษฎร์บำรุง	
๖. วัดไผ่เงินโชตนาราม	๗. วัดไท	๘. วัดเรืองยศสุทธาราม
๙. วัดบางโคล่นอก	๑๐. วัดจันทรมุขนอก	

๑๐. เขตคลองเตย ๔ วัด ได้แก่

๑. วัดคลองเตยนอก	๒. วัดคลองเตยใน	๓. วัดสะพาน
๔. วัดภาษี		

๑๑. เขตพระโขนง-บางนา ๗ วัด ได้แก่

๑. วัดบุรณโรดมธรรมาราม	๒. วัดวชิรธรรมสาธิต	๓. วัดราษฎร์รัตนธรรม

๔. วัดตนไทรย ๕. วัดบางนากอก ๖. วัดบางนาใน
๗. วัดศรีเอี่ยม

๑๒. เขตประเวศ-สะพานสูง. ๕ วัด ได้แก่

๑. วัดกระทุ่ม ๒. วัดทุ่งลานนา(ชมทองผิฉวิลอุปถัมภ์)
๓. วัดทุ่งเศรษฐี ๔. วัดตะกล้า ๕. วัดลาดบัวขาว

๑๓. เขตสวนหลวง ๖ วัด ได้แก่

๑. วัดยาง ๒. วัดปากบอ ๓. วัดมหาบุศย
๔. วัดต้นไทรย์ ๕. วัดทองใน ๖. วัดบ้านทุ่ง
๗. วัดขจรศิริ ๘. วัดไต้

๑๔. เขตบางกะปิ-วังทองหลาง ๖ วัด ได้แก่

๑. วัดพระไกรสีห์ ๒. วัดเทพศิลา ๓. วัดจันทวงศาราม(กลาง)
๔. วัดศรีบุญเรือง ๕. วัดบึงทองหลาง ๖. วัดสามัคคีธรรม

๑๕. เขตลาดพร้าว ๑๐ วัด ได้แก่

๑. วัดลาดพร้าว ๒. วัดลาดปลาเคา ๓. วัดสาครสุนประชาสรรค์
๔. วัดนวลจันทร์ ๕. วัดสุวรรณประสิทธิ์ ๖. วัดบางเตย
๗. วัดพิชัย ๘. วัดคลองครุ ๙. วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม
๑๐. วัดบุญศรีมนิกรณ

๑๖. เขตบางเขน-จตุจักร ๕ วัด ได้แก่

๑. วัดบางบัว ๒. วัดไตรรัตนาราม ๓. วัดศิริพงษ์ธรรมนิมิต
๔. วัดเทวสุนทร ๕. วัดเสมียนนารี

๑๗. เขตดอนเมือง-หลักสี่ ๘ วัด ได้แก่

๑. วัดดอนเมือง ๒. วัดคลองบานใหม่ ๓. วัดสีกัน
๔. วัดพรหมรังสี ๕. วัดเทพนิมิต ๖. วัดเวฬุวนาราม
๗. วัดสายอำพันธเสมสาร ๘. วัดหลักสี่

๑๘. เขตสายไหม ๘ วัด ๒ ที่พักสงฆ์ ได้แก่

๑. วัดราษฎร์นิยมธรรม ๒. วัดเจริญธรรมาราม ๓. วัดอมราวาราม
๔. วัดหนองใหญ่ ๕. วัดโคกจาหลา ๖. วัดพระพรวงประสิทธิ์
๗. วัดอู่ดีบำรุงธรรม ๘. วัดเกาะสุวรรณาราม ๙. ที่พักสงฆ์พุทธญาณวิสุทธิ
๑๐. ที่พักสงฆ์ปรคณธรรม

๑๙. เขตคลองสามวา ๙ วัด ได้แก่

๑. วัดคูบอน ๒. วัดบัวแก้วศรัทธาธรรม ๓. วัดแปนทองโสภาราม
๔. วัดพระยาสุเรนทร ๕. วัดลำกะดาน ๖. วัดสุขใจ
๗. วัดศรีสุขสถาพรราษฎร์ศรัทธาธรรม ๘. วัดสุทธิสะอาด ๙. วัดจินตติวิหาร

๒๐. เขตมโนบุรี ๖ วัด ได้แก่

๑. วัดแสนสุข	๒. วัดทองสัมฤทธิ์	๓. วัดบำเพ็ญเหนือ
๔. วัดบางเพ็งใต้	๕. วัดใหม่ลำนกแขวก	๖. วัดศรีกุเรชา

๒๑. เขตลาดกระบัง ๑๒ วัด ได้แก่

๑. วัดบำรุงรื่น	๒. วัดปลูกศรัทธา	๓. วัดลานบุญ
๔. วัดปากบึง	๕. วัดลาดกระบัง	๖. วัดสังฆราชา
๗. วัดราชโกษา	๘. วัดสุทธาโกชน	๙. วัดบึงบัว
๑๐. วัดชุมทอง	๑๑. วัดพลมานีย	๑๒. วัดอุทัยธรรมาราม

๒๒. เขตหนองจอก ๑๕ วัด ได้แก่

๑. วัดหนองจอก	๒. วัดใหม่เจริญราษฎร์	๓. วัดแสนเกษม
๔. วัดนารายณ์ราษฎร์ประดิษฐ์	๕. วัดทรัพย์สโมสรนิกรเกษม	๖. วัดสามงาม
๗. วัดสี่ชมพู	๘. วัดกระทุ่มราย	๙. วัดประยงค์กิตติวนาราม
๑๐. วัดลำต้อยติ่ง	๑๑. วัดอุตะเภา	๑๒. วัดใหม่กระทุ่มลม
๑๓. วัดราษฎร์บำรุง	๑๔. วัดลำวังคาสุทธาวาส	๑๕. วัดลำพะอง

๒๓. เขตธนบุรี ๒๔ วัด ได้แก่

๑. วัดกัลยาณมิตร	๒. วัดหิรัญรูจี	๓. วัดใหญ่ศรีสุพรรณ
๔. วัดบางไผ่	๕. วัดประดิษฐาราม	๖. วัดเวฬุราชิน
๗. วัดโพธิ์นิมิตสถิตมหาสีมาราม	๘. วัดประยูรวงศาวาส	๙. วัดอินทาราม
๑๐. วัดจันทาราม	๑๑. วัดราชคฤห์	๑๒. วัดบางน้ำชัน
๑๓. วัดกระบี่จับพินิจ	๑๔. วัดกลางดาวคะนอง	๑๕. วัดดาวคะนอง
๑๖. วัดบุคคโล	๑๗. วัดราชวรินทร	๑๘. วัดสันติธรรมาราม
๑๙. วัดสุทธาวาส	๒๐. วัดก้นตทาราราม	๒๑. วัดบางสะแกใน
๒๒. วัดบางสะแกนอก	๒๓. วัดใหม่ยายบุญ	๒๔. วัดวราฆาตยภัณฑสาราราม

๒๔. เขตคลองสาน ๘ วัด ได้แก่

๑. วัดอนงคาราม	๒. วัดพิชยญาติการาม	๓. วัดทองธรรมชาติ
๔. วัดทองนพคุณ	๕. วัดเศวตฉัตร	๖. วัดทองเพลง
๗. วัดสุวรรณ	๘. วัดสุทธาราม	

๒๕. เขตราษฎร์บูรณะ ๗ วัด ได้แก่

๑. วัดสารอด	๒. วัดเกียรติประดิษฐ์	๓. วัดแจ้งรอน
๔. วัดบางปะกอก	๕. วัดประเสริฐสุทธาวาส	๖. วัดราษฎร์บูรณะ
๗. วัดสน		

๒๖. เขตทุ่งครุ ๓ วัด ได้แก่

๑. วัดทุ่งครุ	๒. วัดหลวงพ่โสภาสี(บางมด)
๓. วัดบางมดโสธราราม	

๒๗. เขตบางขุนเทียน- บางบอน ๑๖ วัด ได้แก่

๑. วัดเลา	๒. วัดแสมดำ	๓. วัดพรหมรังสี
๔. วัดสะแกงาม	๕. วัดบางกระบือ	๖. วัดกำแพง

๗. วัดสุธรรมวดี	๘. วัดศรีชะกระบือ	๙. วัดประชาบำรุง
๑๐. วัดปทีปพลีผล	๑๑. วัดธรรมคุณาราม	๑๒. วัดบัวผัน
๑๓. วัดแทนวันดีสุขาราม	๑๔. วัดโพธิ์พุดตาล	๑๕. วัดบางบอน
๑๖. วัดนินสุขาราม		

๒๘. เขตจอมทอง ๑๘ วัด ได้แก่

๑. วัดราชโอรสาราม	๒. วัดหนัง	๓. วัดนางนอง
๔. วัดศาลาครีน	๕. วัดมงคลวราราม	๖. วัดบางประทุนนอก
๗. วัดแก้วไพฑูรย์	๘. วัดสิงห์	๙. วัดไทร
๑๐. วัดบางขุนเทียนนอก	๑๑. วัดบางขุนเทียนใน	๑๒. วัดบางขุนเทียนกลาง
๑๓. วัดนาคนิมิตรราษฎร์บำรุง	๑๔. วัดสี่สุข	๑๕. วัดกก
๑๖. วัดโพธิ์แก้ว	๑๗. วัดยายรม	๑๘. วัดโพธิ์ทอง

๒๙. เขตบางกอกใหญ่ ๑๒ วัด ได้แก่

๑. วัดอรุณราชวราราม	๒. วัดราชสิทธิธาราม	๓. วัดหงส์รัตนาราม
๔. วัดโมลีโลกยาราม	๕. วัดสังฆระเจาย	๖. วัดนาคนกลาง
๗. วัดใหม่พิเรนทร์	๘. วัดตี่ดวด	๙. วัดท่าพระ
๑๐. วัดประดุมิพลี	๑๑. วัดเจ้ามูล	๑๒. วัดประดู่ในทรงธรรม

๓๐. เขตบางกอกน้อย ๓๑ วัด ได้แก่

๑. วัดสุวรรณาราม	๒. วัดดุสิตาราม	๓. วัดอมรินทราราม
๔. วัดระฆังโฆสิตาราม	๕. วัดพระยาทำ	๖. วัดวิเศษการ
๗. วัดสุทธาวาส	๘. วัดอมรทนายการาม	๙. วัดฉิมทายกาवास
๑๐. วัดสี่ไกรสร	๑๑. วัดละครทำ	๑๒. วัดดงมูลเหล็ก
๑๓. วัดยางสุทธาราม	๑๔. วัดอัมพวา	๑๕. วัดครุฑ
๑๖. วัดชีโนรสาราม	๑๗. วัดปฐมบุตริศราราม	๑๘. วัดบางบำหรุ
๑๙. วัดโพธิ์เรียง	๒๐. วัดรวกสุทธาราม	๒๑. วัดบางเสาธง
๒๒. วัดเพลงวิปัสสนา	๒๓. วัดมะลิ	๒๔. วัดไชยทิศ
๒๕. วัดใหม่	๒๖. วัดศรีสุทธาราม	๒๗. วัดบางขุนนนท์
๒๘. วัดเจ้าอาม	๒๙. วัดภาวนาภิรตาราม	๓๐. วัดนายโรง
๓๑. วัดสุวรรณคีรี		

๓๑. เขตบางพลัด ๒๐ วัด ได้แก่

๑. วัดคฤหบดี	๒. วัดดาวดึงษาราม	๓. วัดพระยาศิริโทยสวรรค์
๔. วัดจตุรมิตรประดิษฐาราม	๕. วัดบางยี่ขัน	๖. วัดอมรคีรี
๗. วัดรวกบางบำหรุ	๘. วัดนอญนางหงษ์	๙. วัดกคินีนารถ
๑๐. วัดใหม่เทพนิมิต	๑๑. วัดสิงห์	๑๒. วัดเปาโรหิตย
๑๓. วัดภาณุรังสี	๑๔. วัดเทพนารี	๑๕. วัดเทพากร
๑๖. วัดบางพลัด	๑๗. วัดทอง	๑๘. วัดเพลง
๑๙. วัดฉัตรแก้วจงกลณี	๒๐. วัดวิมุตยาราม	

๓๒. เขตตลิ่งชัน ๓๐ วัด ได้แก่

๑. วัดชัยพฤกษ์มาลา	๒. วัดกาญจนสิงหาสน	๓. วัดรัชฎาธิษฐาน
๔. วัดประสาธ	๕. วัดแกว	๖. วัดอินทราวาส
๗. วัดเทพพล	๘. วัดศิริวัฒนาราม	๙. วัดปากน้ำฝ่งเหนือ
๑๐. วัดเกาะ	๑๑. วัดทองวัด(บางเชือกหนัง)	๑๒. วัดพิบูล
๑๓. วัดกระโจมทอง	๑๔. วัดเพลง	๑๕. วัดสะพาน
๑๖. วัดโพธิ์	๑๗. วัดมะกอก	๑๘. วัดจำปา
๑๙. วัดพุทธจักรมงคลชยาราม	๒๐. วัดกระจิง	๒๑. วัดทองวัด(แขวงฉิมพลี)
๒๒. วัดสมรโกฏิ	๒๓. วัดมณฑป	๒๔. วัดเรไร
๒๕. วัดตลิ่งชัน	๒๖. วัดช้างเหล็ก	๒๗. วัดนครป่าหมาก
๒๘. วัดไก่อเตี้ย	๒๙. วัดน้อยโน	๓๐. วัดตะเขวัด(โคกพระเถร)

๓๓. เขตภาษีเจริญ ๒๗ วัด ได้แก่

๑. วัดปากน้ำ	๒. วัดนวลนรดิศวรวิหาร	๓. วัดอัปสรสวรรค์
๔. วัดนางชี	๕. วัดคูหาสวรรค์	๖. วัดนิมมานรดี
๗. วัดนาครปรก	๘. วัดทองศาลางาม	๙. วัดยางบางจาก
๑๐. วัดกำแพงบางจาก	๑๑. วัดประดู่บางจาก	๑๒. วัดบางแกว
๑๓. วัดวิจิตรการนิมิต	๑๔. วัดปากน้ำฝ่งใต้	๑๕. วัดกำแพง-บางแกว
๑๖. วัดชัยฉิมพลี	๑๗. วัดจันทรประดิษฐาราม	๑๘. วัดมะพร้าวเตี้ย
๑๙. วัดตะลอม	๒๐. วัดโตนด	๒๑. วัดตะโน
๒๒. วัดนก	๒๓. วัดโบสถ์อินทราสารเพชร	๒๔. วัดโคนอน
๒๕. วัดอ่างแกว	๒๖. วัดรางบัว	๒๗. วัดเพลง

๓๔. เขตบางแค ๔ วัด ได้แก่

๑. วัดบุญประดิษฐ์	๒. วัดศาลาแดง	๓. วัดพรหมสุวรรณสามัคคี
๔. วัดมวง		

๓๕. เขตทวีวัฒนา ๓ วัด ได้แก่

๑. วัดปรัณาวาส	๒. วัดโกมุทพุทธรังสี	๓. วัดวิศิษฎ์บุญญาวาส

๓๖. เขตหนองแขม ๖ วัด ได้แก่

๑. วัดหนองแขม	๒. วัดศรีนวล	๓. วัดอุดมรังสี
๔. วัดวงษลาภาราม	๕. วัดไผ่เลี้ยง	๖. วัดหลักสาม

๒) จังหวัดนนทบุรี เขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีมีพระภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษา จำนวน ๓,๖๔๐ รูป เป็นพระ ๓,๓๑๘ รูป เณร ๓๒๒ รูป และมีวัดในปกครอง ๖ อำเภอ ๓๑ ตำบล จำนวน ๑๘๔ วัด จำแนก ได้ดังนี้

๑. อำเภอเมืองนนทบุรี ๗ ตำบล ๔๙ วัด ได้แก่

๑. วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร	๒. วัดบางศรีเมือง	๓. วัดป่าเรไร
๔. วัดพุทธปรางค์ปราโมทย์	๕. วัดสลักใต้	๖. วัดเขียน
๗. วัดค้ำคาว	๘. วัดโชติการาม	๙. วัดตึก
๑๐. วัดทองนาปรัง	๑๑. วัดศาลารี	๑๒. วัดสังฆทาน
๑๓. วัดบัวขวัญพระอารามหลวง	๑๔. วัดอมฤต	๑๕. วัดขวัญเมือง
๑๖. วัดแคใน	๑๗. วัดโตนด	๑๘. วัดบางกร่าง
๑๙. วัดบางระโห่ง	๒๐. วัดโบสถ์ดอนพรหม	๒๑. วัดประหารรังสรรค์
๒๒. วัดปราสาท	๒๓. วัดชมพูเวก	๒๔. วัดตำหนักใต้
๒๕. วัดแดงธรรมชาติ	๒๖. วัดไทรมาใต้	๒๗. วัดไทรมาเหนือ
๒๘. วัดบางนา	๒๙. วัดเพลง	๓๐. วัดกลางบางซื่อ
๓๑. วัดแคนอก	๓๒. วัดแจ้งศิริสัมพันธ์	๓๓. วัดน้อยนอก
๓๔. วัดสมรโกฏิ	๓๕. วัดเขมาภิรตาราม	๓๖. วัดท้ายเมือง
๓๗. วัดหินกรนิมิต	๓๘. วัดนครอินทร์	๓๙. วัดบางรักน้อย
๔๐. วัดบางแพรกใต้	๔๑. วัดบางแพรกเหนือ	๔๒. วัดปากน้ำ
๔๓. วัดพลับพลา	๔๔. วัดลานนาบุญ	๔๕. วัดกล้วย
๔๖. วัดกำแพง	๔๗. วัดทางหลวง	๔๘. วัดฝาง
๔๙. วัดโพธิ์ทองล่าง		

๒. อำเภอบางกรวย ๙ ตำบล ๔๗ วัด ได้แก่

๑. วัดจันทร์	๒. วัดเชิงกระบือ	๓. วัดโพธิ์เผือก
๔. วัดลุ่มคังคาราม	๕. วัดสำโรง	๖. วัดโค่นอน
๗. วัดแดงประชาราษฎร์	๘. วัดไทร	๙. วัดบางอ้อยช้าง
๑๐. วัดรวก	๑๑. วัดกระโจมทอง	๑๒. วัดกล้วย
๑๓. วัดเกิดประยงค์เล็กตั้งตรงจิตร	๑๔. วัดชลอ	๑๕. วัดโตนด
๑๖. วัดท่า	๑๗. วัดพิบูลทอง	๑๘. วัดโพธิ์บางไธ
๑๙. วัดสนามนอก	๒๐. วัดสนามใน	๒๑. วัดสักใหญ่
๒๒. วัดแก้วฟ้า	๒๓. วัดบางขุน	๒๔. วัดสวนใหญ่
๒๕. วัดโค่นอนมหาสวัสดิ์	๒๖. วัดโตนดมหาสวัสดิ์	๒๗. วัดสิงห์
๒๘. วัดจำปา	๒๙. วัดช่องพลู	๓๐. วัดไทยเจริญ
๓๑. วัดบางไกรนอก	๓๒. วัดบางไกรใน	๓๓. วัดโพธิ์เอน
๓๔. วัดอุทยาน	๓๕. วัดตะเคียน	๓๖. วัดบางค้อ
๓๗. วัดโบสถ์บน	๓๘. วัดละมุดใน	๓๙. วัดส้มเกลี้ยง

๔๐. วัดหู่ช้าง	๔๑. วัดแพรง	๔๒. วัดศรีประมุติ
๔๓. วัดศรีบุญเรือง	๔๔. วัดสุนทรธรรมิการาม	๔๕. วัดอุบลวนาราม
๔๖. วัดใหม่ผดุงเขต	๔๗. วัดตะระเก	

๓. อำเภอปากเกร็ด ๗ ตำบล ๓๙ วัด

๑. วัดเกาะพญาเจ่ง	๒. วัดบ่อ	๓. วัดบางพูดใน
๔. วัดชลประทานรังสฤษฎ์	๕. วัดสนามเหนือ	๖. วัดกลางเกร็ด
๗. วัดช่องลม	๘. วัดโพธิ์ทองบน	๙. วัดเรืองเวชมงคล
๑๐. วัดสลักเหนือ	๑๑. วัดกุฎี	๑๒. วัดบางพูดนอก
๑๓. วัดผาสุภมณิจักร	๑๔. วัดโพธิ์บ้านอ้อย	๑๕. วัดศรีรัตนาราม
๑๖. วัดหงส์ทอง	๑๗. วัดตาล	๑๘. วัดตำหนักเหนือ
๑๙. วัดเตย	๒๐. วัดปากคลองพระอุดม	๒๑. วัดป่าเลไลยก์
๒๒. วัดท้องคุ้ง	๒๓. วัดท่าเกวียน	๒๔. วัดโปรดเกษ
๒๕. วัดสะพานสูง	๒๖. วัดบางจาก	๒๗. วัดอินทราราม
๒๘. วัดศรีเขตนันทาราม	๒๙. วัดสาส์โขภิตาราม	๓๐. วัดบางบัวทอง
๓๑. วัดแสงสิริธรรม	๓๒. วัดฉิมพลี	๓๓. วัดปรมย์ยิกาวาส
๓๔. วัดไผ่ล้อม	๓๕. วัดศาลากุล	๓๖. วัดเสาธงทอง
๓๗. วัดสิงห์ทอง	๓๘. วัดใหญ่สว่างอารมณ์	๓๙. วัดธาราธรรมาราม

๔. อำเภอบางบัวทอง ๒ ตำบล ๑๒ วัด ได้แก่

๑. วัดละหาร	๒. วัดบางไผ่	๓. วัดบางแพรก
๔. วัดบางรักใหญ่	๕. วัดมะเดื่อ	๖. วัดโมลี
๗. วัดลาดปลาตุก	๘. วัดเต็มรักสามัคคี	๙. วัดลำโพ
๑๐. วัดไผ่เหลือง	๑๑. วัดท่าอิฐ	๑๒. วัดเชิงเลน

๕. อำเภอบางใหญ่ ๔ ตำบล ๒๓ วัด ได้แก่

๑. วัดคงคา	๒. วัดบางม่วง	๓. วัดปรารักษ์หลวง
๔. วัดไผ่เหลือง	๕. วัดพระเงิน	๖. วัดพิบูลเงิน
๗. วัดสังวรพิมลไพบูลย์	๘. วัดอัมพวัน	๙. วัดบางโค
๑๐. วัดพระนอน	๑๑. วัดส้มเกลี้ยง	๑๒. วัดหลังบาง
๑๓. วัดบางเลนเจริญ	๑๔. วัดยุคันธรวาส	๑๕. วัดศรีราษฎร์
๑๖. วัดราษฎร์ประคองธรรม	๑๗. วัดสวนแก้ว	๑๘. วัดสะแก
๑๙. วัดเสาธงหิน	๒๐. วัดอินทร์	๒๑. วัดท่าบันเทิงธรรม
๒๒. วัดเอนกดิษฐาราม	๒๓. วัดต้นเชือก	

๖. อำเภอไทรน้อย ๒ ตำบล ๑๔ วัด ได้แก่

๑. วัดคลองเจ้า	๒. วัดคลองตาคล้าย	๓. วัดไทรน้อย
๔. วัดไทรใหญ่	๕. วัดราษฎร์นิยม	๖. วัดลากค้อน
๗. วัดอ่วมอ่องประชาชนภูมิ	๘. วัดเพราภัย	๙. วัดเสนิงค์
๑๐. วัดปลายคลองขุนศรี	๑๑. วัดสโสมสร	๑๒. วัดคลองขุนศรี
๑๓. วัดยอดพระพิมล	๑๔. วัดคลองขวาง	

๓) จังหวัดปทุมธานี เขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานีมีพระภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษา จำนวน ๕,๐๘๔ รูป เป็นพระ ๔,๕๗๙ รูป เณร ๕๐๕ รูป และมีวัดในปกครอง ๗ อำเภอ ๒๘ ตำบล จำนวน ๑๖๓ วัด จำแนก ได้ดังนี้

๑. อำเภอเมืองปทุมธานี ๗ ตำบล ๓๙ วัด ได้แก่

๑. วัดโสภาราม	๒. วัดบางโพธิ์ใน	๓. วัดโพธิ์เลื่อน
๔. วัดหงษ์ปทุมवास	๕. วัดฉาง	๖. วัดหนองปรัง
๗. วัดน้ำวน	๘. วัดบางเตือ	๙. วัดบางหลวง
๑๐. วัดราษฎร์ศรัทธาทำ	๑๑. วัดไพร่ฟ้า	๑๒. วัดชินวราราม
๑๓. วัดบางนางบุญ	๑๔. วัดปากกลางทุ่ง	๑๕. วัดตลาดเหนือ
๑๖. วัดตลาดใต้	๑๗. วัดบางตะไนย์	๑๘. วัดบางคูวัดในวัด
๑๙. วัดเกาะเกรียง	๒๐. วัดบางคูวัดกลาง	๒๑. วัดบางคูวัดนอก
๒๒. วัดสังลาน	๒๓. วัดบางกุฎีทอง	๒๔. วัดบางพูน
๒๕. วัดกะดี	๒๖. วัดเกริน	๒๗. วัดบุญขึ้นชู
๒๘. วัดเทียนถวาย	๒๙. วัดเปรมประชา	๓๐. วัดนาวง
๓๑. วัดรังสิต	๓๒. วัดดาวดึงส์	๓๓. วัดมะขาม
๓๔. วัดศาลเจ้า	๓๕. วัดโบสถ์	๓๖. วัดเวฬุวัน
๓๗. วัดดาวเรือง	๓๘. วัดเสด็จ	๓๙. วัดบุญบางสิงห์

๒. อำเภอสสามโคก ๕ ตำบล ๒๘ วัด ได้แก่

๑. วัดสะแก	๒. วัดสามโคก	๓. วัดตำหนัก
๔. วัดแจ้ง	๕. วัดชัยสิทธิवास	๖. วัดไก่อ๊ตัย
๗. วัดบางนาง	๘. วัดถั่วทอง	๙. วัดบัวทอง
๑๐. วัดสุราษฎร์รังสรรค์	๑๑. วัดกร่าง	๑๒. วัดสหราษฎร์บำรุง
๑๓. วัดสิงห์	๑๔. วัดมิ่งหาราม	๑๕. วัดบางเตยกลาง
๑๖. วัดบางเตยใน	๑๗. วัดดอกไม้	๑๘. วัดเชิงท่า
๑๙. วัดป่าจั่ว	๒๐. วัดสวนมะม่วง	๒๑. วัดสองพี่น้อง
๒๒. วัดอัมพวราราม	๒๓. วัดไผ่ล้อม	๒๔. วัดบ้านพร้าวนอก
๒๕. วัดบ้านพร้าวใน	๒๖. วัดบัวหลวง	๒๗. วัดตระพัง
๒๘. วัดคลองขุด		

๓. อำเภอลาดหลุมแก้ว ๒ ตำบล ๑๔ วัด ได้แก่

๑. วัดบัวแก้วเกษร	๒. วัดลุ่มหาเมฆวัด	๓. วัดบัวสุวรรณประดิษฐ์
๔. วัดจันทาราม	๕. วัดบ่อเงิน	๖. วัดบัวขวัญ
๗. วัดบ่อทอง	๘. วัดสุวรรณโณภาส	๙. วัดสุทธาวาส
๑๐. วัดเจติย้อย	๑๑. วัดลาดหลุมแก้ว	๑๒. วัดหน้าไม้
๑๓. วัดทองสะอาด	๑๔. วัดคูบางหลวงอนุกิจวัตร	

๔. อำเภอคลองหลวง ๓ ตำบล ๒๒ วัด ได้แก่

๑. วัดคุณหญิงส้มจีน	๒. วัดบางชัน	๓. วัดกล้าชุ่ม
๔. วัดพีชนิมิต	๕. วัดทิวการะอนันต์	๖. วัดคลองสอง
๗. วัดกลางคลองสาม	๘. วัดพระธรรมกาย	๙. วัดเกิดการอุดม
๑๐. วัดสว่างภพ	๑๑. วัดมงคลพุการาม	๑๒. วัดเพิ่มทาน
๑๓. วัดตะวันเรือง	๑๔. วัดหัตถสารเกษตร	๑๕. วัดแสงสามัคคีธรรม
๑๖. วัดศิริจันทาราม	๑๗. วัดปัญญานันทาราม	๑๘. วัดหวานบุญ
๑๙. วัดมูลเหล็ก	๒๐. วัดผลาหาร	๒๑. วัดอยู่ขาว
๒๒. วัดพุทธชินวงศ์วนาวัดราม		

๕. อำเภอธัญบุรี ๒ ตำบล ๑๐ วัด ได้แก่

๑. วัดมูลจินดาราม	๒. วัดเขียนเขต	๓. วัดแสงสรรค์
๔. วัดนาบุญ	๕. วัดอัยยิการาม	๖. วัดชุมแก้ว
๗. วัดสระบัว	๘. วัดพิชิตพิทยาราม	๙. วัดคลองหนึ่ง
๑๐. วัดจันทรสุม		

๖. อำเภอลำลูกกา ๖ ตำบล ๓๑ วัด ได้แก่

๑. วัดสายไหม	๒. วัดลาดสนุ่น	๓. วัดประยูรธรรมาราม
๔. วัดโพสพผลเจริญ	๕. วัดชอยสามัคคี	๖. วัดป่าจิตตภาวนา
๗. วัดนังคัลจันตรี	๘. วัดราษฎร์ศรัทธาราม	๙. วัดใหม่คลองเจ็ด
๑๐. วัดธัญญะผล	๑๑. วัดดอนใหญ่	๑๒. วัดลานนา
๑๓. วัดสมุทราชูร์บำรุง	๑๔. วัดกลางคลองสี่	๑๕. วัดคลองชัน
๑๖. วัดเกตุประภา	๑๗. วัดแจ้งลำหิน	๑๘. วัดประชุมราษฎร์
๑๙. วัดสุวรรณบำรุงวัดราชวราราม	๒๐. วัดอดิศร	๒๑. วัดทศทิศาราม
๒๒. วัดท่าเลทอง	๒๓. วัดใหม่กลางคลองสิบ	๒๔. วัดพิรุณศาสตร์
๒๕. วัดชัยมงคลาราม	๒๖. วัดโสภณาราม	๒๗. วัดพิชิตอุดม
๒๘. วัดมงคลรัตน์	๒๙. วัดนาป่าพง	
๓๐. วัดนิเทศราษฎร์ประดิษฐ์	๓๑. วัดป่าเจริญราช	

๗. อำเภอหนองเสือ ๓ ตำบล ๑๙ วัด ได้แก่

๑. วัดบึงบาประภาสวัด	๒. วัดแสงมณี	๓. วัดเจริญบุญ
๔. วัดราษฎร์บำรุง	๕. วัดบึงกาสาม	๖. วัดไพรฝน
๗. วัดศรีสโมสร	๘. วัดสอนดีศรีเจริญ	๙. วัดบึงบอน
๑๐. วัดพวงแก้ว	๑๑. วัดสุขปุณนทริการาม	๑๒. วัดคลองแก้ว
๑๓. วัดศรีศัคนางค์	๑๔. วัดจุฬาจินดาราม	๑๕. วัดปทุมนายก
๑๖. วัดธรรมราษฎร์เจริญผล	๑๗. วัดนพรัตนาราม	๑๘. วัดจตุพิชิตวราวาส
๑๙. วัดสุนทริการาม		

๔) จังหวัดสมุทรปราการ เขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการมีพระภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษา จำนวน ๓,๙๐๖ รูป เป็นพระ ๓,๗๐๓ รูป เณร ๒๐๓ รูป รวม ๖ และมีวัดในปกครอง ๖ อำเภอ ๒๑ ตำบล จำนวน ๑๑๘ วัด จำแนก ได้ดังนี้

๑. อำเภอเมืองสมุทรปราการ ๔ ตำบล ๒๓ วัด ได้แก่

๑. วัดศรีจันทาราม	๒. วัดแสงธรรมบุราราม	๓. วัดตำหรุ
๔. วัดน้อยสุวรรณาราม	๕. วัดราษฎร์บำรุง	๖. วัดบางนางเกรง
๗. วัดบางด้วนนอก	๘. วัดบางด้วนใน	๙. วัดไตรสามัคคี
๑๐. วัดบางโปรง	๑๑. วัดด่านสำโรง	๑๒. วัดโสธรนิมิตต์
๑๓. วัดแพรกษา	๑๔. วัดพุทธภาวนาราม	๑๕. วัดราษฎร์โพธิ์ทอง
๑๖. วัดศรีจันทร์ประดิษฐ์	๑๗. วัดโพธิยาราม	๑๘. วัดบางปิ้ง
๑๙. วัดมหาวงษ์	๒๐. วัดในสองวิหาร	๒๑. วัดชัยมงคล
๒๒. วัดพิชัยสงคราม	๒๓. วัดกลางวรวิหาร	

๒. อำเภอพระสมุทรเจดีย์ ๓ ตำบล ๑๕ วัด ได้แก่

๑. วัดคลองสวน	๒. วัดใหม่	๓. วัดขุนสมุทรवास
๔. วัดทองรำไพ	๕. วัดศรีคงคาราม	๖. วัดภาวนาราม
๗. วัดคลองพระราม	๘. วัดสาขลา	๙. วัดใหญ่
๑๐. วัดคลองมอญ	๑๑. วัดไตรมิตรวราราม	๑๒. วัดเยี่ยมประชามิตร
๑๓. วัดพระสมุทรเจดีย์	๑๔. วัดแค	๑๕. วัดคู่สร้าง

๓. อำเภอพระประแดง ๗ ตำบล ๓๖ วัด ได้แก่

๑. วัดบางกอบัว	๒. วัดโยธินประดิษฐ์	๓. วัดสวนส้ม
๔. วัดมหาวงษ์	๕. วัดสำโรงเหนือ	๖. วัดสำโรงใต้
๗. วัดบางหัวเสือ	๘. วัดบางฝ้าย	๙. วัดกลางสวน
๑๐. วัดบางหญ้าแพรก	๑๑. วัดแหลม	๑๒. วัดท้องคุ้ง
๑๓. วัดป่าเกิด	๑๔. วัดจากแดง	๑๕. วัดบางกระสอบ
๑๖. วัดบางน้ำผึ้งนอก	๑๗. วัดบางน้ำผึ้งใน	๑๘. วัดราษฎร์รังสรรค์
๑๙. วัดบางขมิ้น	๒๐. วัดกองแก้ว	๒๑. วัดบางกระเจ้านอก
๒๒. วัดบางกระเจ้ากลาง	๒๓. วัดบางพิ้ง	๒๔. วัดรวก
๒๕. วัดกลาง	๒๖. วัดโปรดเกศเชษฐาราม	๒๗. วัดช้างเรื่อง
๒๘. วัดไพชยนต์พลเสพย์ราชวรวิหาร	๒๙. วัดขมิ้นนิมิต	๓๐. วัดครุฑนอก
๓๑. วัดครุฑใน	๓๒. วัดจวนดำรงราชพลชั้น	๓๓. วัดโมกข์
๓๔. วัดทรงธรรมวรวิหาร	๓๕. วัดคันลัด	๓๖. วัดแค

๔. อำเภอบางพลี ๒ ตำบล ๑๓ วัด ได้แก่

๑. วัดสลุต	๒. วัดกึ่งแก้ว	๓. วัดบางแก้ว
๔. วัดราษฎร์นิมิตศรัทธาธรรม	๕. วัดคลองปลัดเปรียง	๖. วัดคลองชวดลากข้าว
๗. วัดราษฎร์นิยมธรรม	๘. วัดราษฎร์บูรณะ	๙. วัดหนามแดง
๑๐. วัดบางพลีใหญ่กลาง	๑๑. วัดบางพลีใหญ่ใน	๑๒. วัดบางโกลนนอก
๑๓. วัดบางโกลนใน		

๕. อำเภอบางบ่อ ๔ ตำบล ๒๒ วัด ได้แก่

๑. วัดบางเพรียง	๒. วัดลาดหวาย	๓. วัดสร้างโคก
๔. วัดสว่างอารมณ์	๕. วัดเจริญวราราม	๖. วัดโคธาราม
๗. วัดแจ่มราษฎร์ศรัทธาธรรม	๘. วัดทองคั่ง	๙. วัดมงคลโคธาวาส
๑๐. วัดบางนางเพ็ง	๑๑. วัดปานประสิทธิ์าราม	๑๒. วัดนิยมยาตรา
๑๓. วัดนาคราช	๑๔. วัดเกาะแก้ว	๑๕. วัดบางพลีน้อย
๑๖. วัดหอมศีล	๑๗. วัดกาหลง	๑๘. วัดเป็ริงราษฎร์บำรุง
๑๙. วัดคอลาด	๒๐. วัดบ้านระกาศ	๒๑. วัดสุคันธาวาส
๒๒. วัดบางบ่อ		

๖. อำเภอบางเสาธง ๑ ตำบล ๙ วัด ได้แก่

๑. วัดบัวโรย	๒. วัดจระเข้ใหญ่	๓. วัดมงคลนิมิตร
๔. วัดเสาธงนอก	๕. วัดเสาธงกลาง	๖. วัดปากคลองมอญ
๗. วัดหัวคู้	๘. วัดศรีวารีน้อย	๙. วัดศิริเสาชิง

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ นั้น ได้มีนักวิจัยหลายท่านได้ทำการวิจัยไว้พอสรุปได้ดังนี้

๒.๑๐.๑. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์

นักวิจัยหลายท่านได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์ในหลายด้าน จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาจึงได้นำมาเสนอไว้ดังนี้

เกียร วรศักดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การนำนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการสู่การปฏิบัติของสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ” การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การนำนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการสู่การปฏิบัติของสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดกลยุทธ์การนำนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการสู่การปฏิบัติของสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in - depth interview) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT Analysis) สถานศึกษาและการสนทนากลุ่มเฉพาะแบบมีส่วนร่วม (focus group discussion) เป็นเครื่องมือในการวิจัย ส่วนผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้มาแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนเด็กพิการที่จัดการศึกษาในโรงเรียนศึกษาพิเศษเฉพาะความพิการ ศูนย์การศึกษาพิเศษเขตการศึกษาและประจำจังหวัด และโรงเรียนเรียนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาสำหรับคนพิการมีการนำนโยบายไปปฏิบัติประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการนำนโยบายการจัดการศึกษาสู่การปฏิบัติมี ๔ ด้านคือ ด้านโครงสร้างและนโยบาย ด้านปริมาณคนพิการ ด้านคุณภาพการจัดการศึกษา และด้านการบริหารจัดการ ซึ่งกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการนำนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการสู่การปฏิบัติมี ๔ กลยุทธ์คือ กลยุทธ์ที่ ๑ การขยายโอกาสและบริการการศึกษาสำหรับคนพิการอย่างทั่วถึง กลยุทธ์ที่ ๒ การสร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการแก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาสำหรับ

คนพิการอย่างมีคุณภาพ กลยุทธ์ที่ ๓ การส่งเสริมการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านคนพิการ และกลยุทธ์ที่ ๔ การส่งเสริมให้คนพิการ ครอบครัว ชุมชนและองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาคนพิการ^{๑๖๑}

เกียรติชัย วีระญาณนนท์ ได้วิจัยเรื่อง“กลยุทธ์การพัฒนาวัตรกรรมธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุ” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุที่มีอยู่ในปัจจุบัน ความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุต่อการได้รับการบริการในด้านต่างๆ แสวงหาแนวทางการพัฒนาให้เป็นรูปแบบของธุรกิจการให้บริการที่ทันสมัย มีคุณค่า และนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาวัตรกรรมธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุ การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการเสวนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบด้วย เจ้าของธุรกิจ ผู้บริหารโรงพยาบาล สถานดูแลผู้สูงอายุของภาคเอกชน นักวิชาการ ผู้สูงอายุ ลูกหลาน และผู้ดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งหมดจำนวน ๖๒ ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า การให้บริการผู้สูงอายุในประเทศไทยมี ๓ กลุ่มคือ กลุ่มแรกเป็นของภาครัฐ กลุ่มที่สองเป็นของมูลนิธิ และกลุ่มที่สาม เป็นของภาคเอกชนที่ทำเป็นธุรกิจ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสถานดูแลคนชราที่อ่อนแอ (Nursing Home) และมีโครงการที่อยู่อาศัยพร้อมบริการด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่ทำเป็นรูปธรรมอยู่เพียงแห่งเดียวในขณะนี้

ผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัยนั้นมีความต้องการที่แตกต่างกัน ในช่วงที่ยังแข็งแรงช่วยเหลือตัวเองได้นั้น ส่วนใหญ่ต้องการทำกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน การช่วยเหลือสังคม การได้ท่องเที่ยวได้ไปทำบุญ เล่นดนตรี มีที่รวมตัวพบปะสังสรรค์กับเพื่อน ต้องการมีชีวิตที่อิสระ อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ดี ต้องการให้คนมองว่าเขายังมีคุณค่า ในช่วงที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นครั้งคราวนั้น จะทำกิจกรรมน้อยลง และในช่วงที่อ่อนแอมากๆ จะต้องการความช่วยเหลือตลอดเวลาผู้สูงอายุไทยโดยทั่วๆ ไปต้องการความรักความเอื้ออาทร ความอบอุ่นของครอบครัว

การดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทย พบว่าส่วนใหญ่ยังดูแลกันเองในครอบครัว ด้วยยังยึดติดในค่านิยมวัฒนธรรมที่ถูกต้องเป็นผู้เลี้ยงดูพ่อแม่ และผู้สูงอายุไทยส่วนมากยึดติดลูกหลานและถิ่นที่อยู่เดิม แต่สภาพเศรษฐกิจของไทยในปัจจุบัน และความเป็นสังคมครอบครัวเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับคนดูแลที่ไว้ใจได้ก็หายาก ผู้สูงอายุไทยจึงมีแนวโน้มที่ต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น การพัฒนาธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

นอกจากการมุ่งเน้นไปที่การตอบสนองความต้องการเหล่านั้นแล้ว ยังต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแนวความคิดเรื่องค่านิยมให้ได้ด้วยจากข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจรที่มีชื่อว่า “PARADISE MODEL” ซึ่งมีความหมายถึงธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุ ที่มีลักษณะเป็นที่อยู่อาศัยที่มีความสวยงามและมีความสุขที่สุด โดยอักษรแต่ละตัวมีความหมายเชิงกลยุทธ์ ดังนี้คือ

^{๑๖๑} เกยูร วงศ์ก้อม, “กลยุทธ์การนำนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการสู่การปฏิบัติของสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ”, วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙).

P = Physical Health หมายถึงส่วนประกอบทางกายภาพของโครงการทั้งหมดที่เพียบพร้อมด้วยสิ่งต่างๆ เพื่อสุขภาพที่ดี

A = Activity Complex for Happiness หมายถึงความเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เสริมสร้างความสุขให้ผู้สูงอายุ

R = Relaxation with Nature หมายถึงเป็นสถานที่ให้ความรู้สึกผ่อนคลายด้วยความเป็นธรรมชาติ

A = Alive and Fresh หมายถึงความสดชื่นมีชีวิตชีวา

D = Dynamic Community หมายถึงเป็นชุมชนที่มีพลวัต

I = Independent and Private Living หมายถึงที่อยู่ที่ทำให้ความเป็นอิสระส่วนตัว

S = Social getting Together หมายถึงความเป็นสังคมอันอบอุ่น

E = Environmental Excellence หมายถึงความมีสภาพแวดล้อมที่ดีเยี่ยม

ความหมายของ **PARADISE** จึงหมายถึงรูปแบบธุรกิจที่เพียบพร้อมด้วยสรรพสิ่งทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ ทั้งสุขภาพทางกาย ใจสังคม และจิตวิญญาณ โดยมีส่วนประกอบที่สำคัญ เช่น อาคารสถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมเพื่อความบันเทิงของผู้สูงอายุ ทำให้เกิดพลวัตที่กระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีกำลังใจอยู่ตลอดเวลา และมีการให้บริการในด้านต่างๆ มีส่วนของที่พักอาศัยที่สงบเงียบ ปลอดภัย อยู่ท่ามกลางบรรยากาศของธรรมชาติที่ให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลาย มีความสดชื่นและมีชีวิตชีวา ให้ความรู้สึกเป็นอิสระส่วนตัวและเป็นสังคมอันอบอุ่น และต้องมีความมีสภาพแวดล้อมที่ดี มีภูมิทัศน์ที่สวยงามและเพื่อให้ธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุ สามารถดำเนินการไปด้วยดีและประสบความสำเร็จนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอกลยุทธ์เพื่อการขับเคลื่อนที่มีชื่อว่า **FINALE-HOME MODEL** ซึ่งมีความหมายถึง ความเป็นบ้านที่มีความสุข บ้านที่มีชีวิตจิตใจ บ้านที่เต็มไปด้วยความรักความอบอุ่น ที่เจ้าของบ้านจะอยู่ได้ตลอดชีวิต โดยอักษรแต่ละตัวมีความหมายเชิงกลยุทธ์ ดังนี้คือ

- F = Finance หมายถึงการเตรียมแผนการเงินที่ดีทั้งสำหรับเจ้าของโครงการและลูกค้า
- = Flexibility หมายถึงต้องมีความยืดหยุ่นในการดำเนินการ
- I = Innovation หมายถึงการพัฒนาสร้างสรรค์บริการใหม่ๆ ตลอดเวลา
- = Integration หมายถึงการบูรณาการ ธุรกิจ ระบบบริการ และระบบคน เข้าด้วยกัน
- N = Nursing หมายถึงการให้การดูแล
- = Nicety หมายถึงความเมตตาอ่อนโยนมีมิตรไมตรี และประณีตพิถีพิถัน
- A = Assurance หมายถึงการสร้างเชื่อมั่นให้กับลูกค้า
- = Alliance หมายถึงการเป็นพันธมิตรกับธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- L = Love หมายถึงการให้บริการด้วยความรักความเอื้ออาทร
- = Luxury (Level of Luxury) หมายถึงความหรูหราดูดีอย่างเหมาะสมกับฐานะลูกค้า
- E = Entertainment หมายถึงการทำให้ลูกค้ามีความเพลิดเพลิน
- = Empathy หมายถึงการเอาใจใส่ดูแลลูกค้า
- H = Help หมายถึงการให้ความช่วยเหลือ
- = Humanity หมายถึงการเคารพในความเป็นมนุษย์

- O = Organization หมายถึงการจัดระบบองค์กร มีระบบงานที่ดี
- = Optimization หมายถึงการใช้หลักความเหมาะสมที่สุดในการดำเนินงาน
- M = Marketing หมายถึงการมีการตลาดที่ดี
- = Management หมายถึงการมีระบบบริหารจัดการที่ดี
- E = Esteem หมายถึงการปฏิบัติอย่างให้เกียรติให้ความเคารพต่อลูกค้า
- = Ethics หมายถึงการดำเนินธุรกิจโดยยึดมั่นในหลักศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม

ความหมายของ **FINALE - HOME** จึงหมายถึงการนำพาธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุไปสู่ความสำเร็จ ด้วยการวางแผนการเงินที่ดี ดำเนินธุรกิจด้วยความยืดหยุ่น มีการพัฒนารูปแบบการให้บริการใหม่ๆ ตลอดเวลา บูรณาการธุรกิจ ระบบงาน และระบบคนเข้าด้วยกันให้บริการผู้สูงอายุด้วยความรัก ความเมตตา อ่อนโยน มีมิตรไมตรี ด้วยความเอาใจใส่ ต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้อง สร้างพันธมิตรธุรกิจ สร้างบรรยากาศของโครงการให้รุดร่าคึกคักสมฐานะ สร้างความเพลิดเพลินให้ลูกค้า ให้ความช่วยเหลือโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีระบบงานและระบบการจัดการที่ดี ดำเนินงานด้วยหลักความเหมาะสม มีแผนการตลาดที่ดี ปฏิบัติต่อลูกค้าผู้สูงอายุอย่างให้เกียรติ และดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม^{๑๒๒}

พระโชติ บติรัฐ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัย พบว่า ๑) สภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้านมีผล ดังนี้ ในการบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพ ในการบริหารงานภาระงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ และกำหนดโทษผู้ที่ละเมิดกฎระเบียบที่วางไว้ และในการบริหารองค์กร มีการทำงานเป็นทีม ๒) ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีผลดังนี้ ในการบริหารคน มีการดำเนินไปอย่างรวดเร็วสนองต่องานมอบหมายให้ทำโดยใช้คนให้ตรงกับความรู้และความสามารถในการบริหารภาระงาน มุ่งบริหารอย่างประหยัด คุ่มค่าและสนองต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ และในการบริหารองค์กร ได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๓) ศักยภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีผลดังนี้ ในการบริหารคน มีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน และแก้ปัญหาจุดด้อยของบุคลากรในการบริหารงาน ในการบริหารภาระงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และในการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ๔) สำหรับแนวทางในการพัฒนาคน การบริหารภาระงาน และการบริหารองค์กร ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน มีข้อเสนอแนะดังนี้ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องโดยวิธีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีการศึกษาและพัฒนาภาวะผู้นำ มีการพัฒนาสมรรถนะภาระงานด้านการบริหาร โดยอบรมให้พระสังฆาธิการให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนา

^{๑๒๒}เกียรติชัย วีระญาณนนท์, “กลยุทธ์การพัฒนานวัตกรรมธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุ”, วิทยานิพนธ์การจัดการศึกษาปริญญาโท, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๙).

จิตใจ จริยธรรมคุณธรรม และให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาและตั้งมั่นความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป^{๑๖๓}

สุพิตรา เศลวัฒนะกุล ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานกิจการนิสิตนักศึกษาตามแนวทศพิธราชธรรม” การวิจัยเชิงบรรยาย ผลการวิจัย พบว่า สภาพการบริหารงานกิจการนิสิตนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาตามแนวทศพิธราชธรรมประกอบด้วยหลักธรรม ๑๐ ประการ ดังนี้ ทาน ศีล ปริจาคะ อาชวชะ มัทวะระ ตะบะ อักโกธะ อวิหิงสา ชันติ และอวิโรธนะ มาใช้ในงานกิจการของนิสิตนักศึกษาในระดับไม่สูงสุด หรือไม่เต็มเปี่ยม กลยุทธ์การบริหารงานกิจการนิสิตนักศึกษาตามแนวทศพิธราชธรรมที่จะพัฒนาขึ้นประกอบด้วย ๕ กลยุทธ์ มีกลยุทธ์ระดับองค์กรหรือกลยุทธ์หลัก ๑ กลยุทธ์ คือกลยุทธ์การน้อมนำหลักทศพิธราชธรรมเพื่อการบริหารกิจการนิสิตนักศึกษา และมีกลยุทธ์รองหรือกลยุทธ์ระดับแผนงาน ๔ กลยุทธ์ ได้แก่ ๑)กลยุทธ์การพัฒนานิสิตนักศึกษา ๒)กลยุทธ์ส่งเสริมกิจกรรมนักศึกษา ๓)กลยุทธ์เสริมสร้างความพร้อมของนิสิตนักศึกษา ๔)กลยุทธ์การทํานุบำรุงศิลปวัฒนธรรม^{๑๖๔}

กัญญรัตน์ หงส์วรนนท์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม” มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาถึงการกำหนดกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด และเพื่อศึกษาถึงประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการเก็บแบบสอบถาม (Questionnaire) ปรากฏผลการศึกษา เรื่องการกำหนดกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร ดังนี้

บริษัท เอสซีจี จำกัด (มหาชน) หรือเอสซีจี มุ่งกำหนดวิสัยทัศน์องค์กรเป็นต้นแบบผู้นำธุรกิจอย่างยั่งยืนในระดับอาเซียน (ASEAN sustainable Business leader 2006-2016 ภายใต้กรอบของการพัฒนาสร้างความสมดุล ๓ ด้าน คือ เศรษฐกิจ, สังคม, สิ่งแวดล้อม ด้วยหลักการกำกับดูแลแบบบรรษัทภิบาล ให้เป็นองค์กรต้นแบบการทำงานอย่างมีความสุข บริษัทได้กำหนดอุดมการณ์และแนวทางปฏิบัติให้คณะกรรมการบริษัท และพนักงานทุกระดับยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ (SCG Code of conduct) ๔ ด้าน คือ ตั้งมั่นในความเป็นธรรม, มุ่งมั่นในความเป็นเลิศ, เชื่อมมั่นในคุณค่าของคน, ถ้อยมั่นในความรับผิดชอบต่อสังคม

เอสซีจีมีการกำหนดอย่างชัดเจนว่า กลุ่มธุรกิจทั้ง ๕ กลุ่ม ต้องดูแลการดำเนินกิจการควบคู่ไปกับการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม ตั้งคณะกรรมการผู้จัดการทุกกลุ่มธุรกิจต้องเป็นประธานคณะกรรมการในการดูแลเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงแต่งตั้งคณะกรรมการการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย คณะกรรมการความรับผิดชอบต่อสังคม คณะทำงานจัดหาที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม คณะทำงานจัดการกากของเสียอุตสาหกรรม คณะกรรมการความปลอดภัย ฯลฯ

^{๑๖๓}พระโชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔).

^{๑๖๔}สุพิตรา เศลวัฒนะกุล, “การพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานกิจการนิสิตนักศึกษา ตามแนวทศพิธราชธรรม”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

เอสซีจีมีนโยบายในการดำเนินงานความรับผิดชอบต่อสังคม ตั้งแต่ระดับความรับผิดชอบต่อทางกฎหมาย ให้เปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส ระดับความรับผิดชอบต่อขั้นเศรษฐกิจ เพิ่มมูลค่าผลประโยชน์ และกระจายรายได้ยังผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จนถึงระดับความรับผิดชอบต่อขั้นจรรยาบรรณโดยความสมัครใจ ด้วยโครงการที่มุ่งสร้างจิตอาสาให้กับพนักงานทุกระดับ ประกอบด้วย ด้านการศึกษา/วัฒนธรรม/สังคม/ชุมชน /ความปลอดภัย /สิ่งแวดล้อม / สิทธิมนุษยชน / สิทธิผู้บริโภค และก่อตั้งมูลนิธิซีเมนต์ไทย

ทีมงานซีเอสอาร์ เอสซีจี เคมิคอลส์ มาบตาพุด นำนโยบายจากเอสซีจีส่วนกลางมาดำเนินงานด้านการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมให้กับชุมชนในพื้นที่มาบตาพุด แบ่งเป็นด้านต่างๆ ๕ ด้าน ดังนี้ ด้านคุณภาพชีวิต / ด้านพัฒนาสังคมและชุมชน / ด้านการศึกษา / ด้านวัฒนธรรมและศาสนา / ด้านความปลอดภัย และด้านสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการสื่อสารภาพลักษณ์ผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่นทุกช่องทาง ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุชุมชน เคเบิลท้องถิ่น รวมถึงการสื่อสารผ่านช่องทางจากบริษัทดำเนินการ ทั้งวารสาร เว็บไซต์ Facebook จดหมายข่าว และการลงพื้นที่เข้าถึงชุมชน

ผลการศึกษา ประสิทธิภาพกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในพื้นที่ เทศบาลเมืองมาบตาพุด ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงในช่วงระดับอายุ ๓๑-๔๐ ปี การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย และระดับรายได้ราว ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท

การรับรู้ของประชาชนต่อโครงการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมของเอสซีจีเคมิคอลส์มาบตาพุด สูงถึงระดับร้อยละ ๙๘.๔๖ โดยมีการรับรู้ ๓ ลำดับแรก คือ เรื่องการจัดให้มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกตรวจสุขภาพฟรี เรื่องการจัดให้มีลานกีฬาเพื่อสนับสนุนการออกกำลังกาย และเรื่องการสนับสนุนกิจกรรมชุมชนในวันสำคัญต่างๆ อาทิ วันสงกรานต์ วันออกพรรษา ทอดผ้าป่า โดยรับรู้น้อยที่สุด เรื่องมอบทุนการศึกษาแก่บุคลากรการแพทย์

ด้านความคิดเห็นที่กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจสูงสุด ๓ อันดับแรก คือ เรื่องการจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ให้บริการฟรี เรื่องการให้การสนับสนุนและร่วมกิจกรรมในวันสำคัญกับชุมชน และเอสซีจีมีการดำเนินโครงการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน เพื่อการอยู่ร่วมกันมาโดยตลอด^{๑๖๕}

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ **สรุปได้ว่า** กลยุทธ์คือ การตัดสินใจ ที่สัมพันธ์กับการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมเป็นการตัดสินใจบนฐานของสมมติฐานการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในอนาคต โดยสภาพแวดล้อมมีผลต่อการจัดการภายใน ซึ่งต้องเตรียมแผนการดำเนินการให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ที่เปลี่ยนไปหรือได้ตอบภาวะการณ์การแข่งขันได้อย่างรวดเร็วโดยมีการจัดสรรทรัพยากร ให้เหมาะสม

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กลยุทธ์ หมายถึง วัตถุประสงค์ขององค์กร และทางเลือกสำหรับการบรรลุถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ เพราะการบริหารจัดการองค์กรใด ๆ ก็ตามโดยมีเป้าหมายอยู่ที่ผลสัมฤทธิ์ เพราะกลยุทธ์เป็นตัวกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ในการบริหารจัดการระยะยาวขององค์กร เพื่อนำไปสู่แนวทางต่อการ

^{๑๖๕} กัญญรัตน์ หงส์วรรณ, “การศึกษาประสิทธิภาพกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๔).

ปฏิบัติพร้อมกับการจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็น ดังนั้น ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลักแนวคิดที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๔ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๔ แสดงสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับกลยุทธ์

ชื่อผู้วิจัย	ข้อค้นพบ
เกยุร วงศ์ก้อม, (๒๕๔๙)	ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การนํานโยบายการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการสู่การปฏิบัติของสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ” พบว่า ๑. การขยายโอกาสและบริการการศึกษาสำหรับคนพิการอย่างทั่วถึง ๒. การสร้างความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการแก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาสำหรับคนพิการอย่างมีคุณภาพ ๓. การส่งเสริมการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านคนพิการ และ ๔. การส่งเสริมให้คนพิการ ครอบครัว ชุมชนและองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาคนพิการ
เกียรติชัย วีระญาณนท์, (๒๕๔๙)	ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนานวัตกรรมธุรกิจการบริการสำหรับผู้สูงอายุ” พบว่า FINALE - HOME หมายถึง ความเป็นบ้านที่มีความสุข มีชีวิตจิตใจที่เต็มเปี่ยมด้วยความรักความอบอุ่นจะอยู่ได้ตลอดชีวิต เป็นการนำพาธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุไปสู่ความสำเร็จ ด้วยการวางแผนการเงินที่ดี บูรณาการธุรกิจระบบงาน และระบบคนเข้าด้วยกันให้บริการผู้สูงอายุด้วยความรักความเมตตา อ่อนโยน มีมิตรไมตรี ด้วยความเอาใจใส่ ต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้อง สร้างพันธมิตรธุรกิจสร้างบรรยากาศของโครงการให้หรูหราดูดีสมฐานะ สร้างความเพลิดเพลินให้ลูกค้า ให้ความช่วยเหลือโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีระบบงานและระบบการจัดการที่ดี ดำเนินงานด้วยหลักความเหมาะสม มีแผนการตลาดที่ดี ปฏิบัติต่อลูกค้าผู้สูงอายุอย่างให้เกียรติ และดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม
พระโชติ บดีรัฐ,	ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัย พบว่า ๑) สภาพการบริหารงาน การบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการทำงานเป็นทีม ๒) ประสิทธิภาพ ใช้คนให้ตรงกับความรู้และความสามารถ มุ่งบริหารอย่างประหยัด คำนึงค่านองตอบต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ ได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๓) ศักยภาพการบริหารงาน มีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน ๔) ข้อเสนอแนะ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง ส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีการศึกษาและพัฒนาภาวะผู้นำ พัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรม และให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาและตั้งมั่นความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ชื่อผู้วิจัย	ข้อค้นพบ
สุพิตรา เศลวัฒนะกุล, (๒๕๕๐)	ได้วิจัยเรื่อง“การพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานกิจการนิสิตนักศึกษา ตามแนวทศพิธราชธรรม” พบว่า สภาพการบริหารงานกิจการนิสิตนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาตามแนวทศพิธราชธรรมประกอบด้วยหลักธรรม ๑๐ ประการ มาใช้ในงานกิจการของนิสิตนักศึกษาในระดับไม่สูงสุดหรือไม่เต็มเปี่ยม กลยุทธ์ที่จะพัฒนาขึ้นประกอบด้วย กลยุทธ์ระดับองค์กรหรือกลยุทธ์หลัก ๑ กลยุทธ์ คือกลยุทธ์การน้อมนำหลักทศพิธราชธรรมเพื่อการบริหารกิจการนิสิตนักศึกษา และมีกลยุทธ์ระดับแผนงาน ๔ กลยุทธ์ ได้แก่ ๑)กลยุทธ์การพัฒนานิสิตนักศึกษา ๒) กลยุทธ์ส่งเสริมกิจกรรมนักศึกษา ๓)กลยุทธ์เสริมสร้างความพร้อมของนิสิตนักศึกษา ๔)กลยุทธ์การทำงานบำรู้งศิลปะวัฒนธรรม
กัญญรัตน์ หงส์วรรณท์, (๒๕๕๔)	ได้วิจัยเรื่อง“ การศึกษาประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม” ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงในช่วงระดับอายุ ๓๑-๔๐ ปี การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย และระดับรายได้ราว ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท การรับรู้ของประชาชนต่อโครงการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมของเอสซีจีเคมีคอลส์มาบตาพุด สูงถึงระดับร้อยละ ๙๘.๔๖ โดยมีการรับรู้ ๓ ลำดับแรก คือ
กัญญรัตน์ หงส์วรรณท์, (๒๕๕๔)	เรื่องการจัดให้มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกตรวจสุขภาพฟรี เรื่องการจัดให้มีลานกีฬาเพื่อสนับสนุนการออกกำลังกาย และเรื่อง การสนับสนุนกิจกรรมชุมชนในวันสำคัญต่างๆ อาทิ วันสงกรานต์ วันออกพรรษา ทอดผ้าป่า โดยรับรู้น้อยที่สุด เรื่อง มอบทุนการศึกษาแก่บุคลากรการแพทย์ ด้านความคิดเห็นที่กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจสูงสุด ๓ อันดับแรก คือ เรื่องการจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ให้บริการฟรี เรื่องการให้การสนับสนุน และร่วมกิจกรรมในวันสำคัญกับชุมชน และเอสซีจีมีการดำเนินโครงการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน เพื่อการอยู่ร่วมกันมาโดยตลอด

๒.๑๐.๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์

ในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์นั้นได้มีผู้ทำวิจัยไว้มากมาย และผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอสรุปได้ดังนี้

พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม (ศรีประสม) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี” เป็นการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เพื่อบริการชุมชนในวัด เป็นการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม เพื่อความเจริญด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีความมุ่งหมายของการวิจัย ๓ ประการ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) วัดไผ่ล้อม ๒) เพื่อศึกษาระบบการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ๓) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของระบบการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจเบื้องต้น แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสนทนากลุ่ม และแบบประชุมเชิงปฏิบัติการ มีการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามได้จากการสำรวจเบื้องต้น การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ จากผู้รู้จำนวน ๑๖ คน ผู้ปฏิบัติ ๒๐ คน และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ๒๐ คน ในเขตตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี ระหว่างเดือน พฤษภาคม – กันยายน ๒๕๕๔ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๖๖}

ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่ส่งผลให้ภารกิจหรือกิจกรรมของวัดบังเกิดผลสำเร็จ เจ้าอาวาสสามารถสร้างวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้เป็นศูนย์กลางพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาชนและพัฒนาชุมชน คือ ๑) พระสงฆ์ชั้นปกครองของวัด ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน เมื่อประชาชนเกิดความศรัทธา วัดจึงสามารถปฏิบัติภารกิจต่างๆ จนบังเกิดผลสำเร็จได้ในที่สุด ๒) มีการจัดระบบการบริหารงานในวัด โดยการวางระเบียบและมอบอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของวัดให้แก่รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระภิกษุสงฆ์ในวัด ตามความรู้ความสามารถรวมถึงการตัดสินใจ ได้ตามความเห็นเหมาะสมทำให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานต่างๆ ตามภารกิจของวัดอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลยิ่ง ๓) การสร้างคตินิยมประจำใจของเจ้าอาวาสแต่ละรูป เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ในการเตือนใจสำหรับพระภิกษุสามเณรและประชาชนรอบวัดให้ยึดถือปฏิบัติ ๔) วัดสืบทอดวิธีการระบบและระเบียบปฏิบัติต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนและประชาชน ให้คงอยู่เป็นวัฒนธรรมประเพณีคู่กับวัดสืบไป ๕) วัดทำหน้าที่เป็นสื่อการในการโอนถ่ายระหว่างผู้ให้และผู้รับ เพื่อสร้างโอกาสผู้ด้อยโอกาสในด้านต่างๆ ส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค และเกื้อกูลกันในสังคม ๖) การสร้างสายสัมพันธ์ในระหว่างวัดกับชุมชน และวัดกับประชาชน เป็นการดึงชุมชนและประชาชนเข้าหาวัด แนะนำวัดสู่ชุมชนและประชาชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ๗) การสร้างความรู้สึกร่วมกันให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนว่า “วัดเป็นแหล่งชุมชน” โดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน “ศูนย์การเรียนรู้ของวัด”

^{๑๖๖} พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม (ศรีประสม), “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี”, รายงานการวิจัย, (หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

โดยสรุป วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยมีหน้าที่หลักในการให้บริการแก่ชุมชนด้าน การศึกษาและคุณธรรม ดังนั้นควรมีการส่งเสริมและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในด้านศาสนธรรม และความรู้รอบรู้ระบบอื่น ตามความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น เพื่อพัฒนา จิตใจและสร้างคุณภาพการดำรงชีวิตของประชาชน

สนั่น ประเสริฐ ได้วิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของพระสังฆาธิการที่มีต่อพระบัณฑิตที่จบจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัย ได้ดังนี้^{๑๖๗}

๑. วิทยฐานะ พบว่า พระสังฆาธิการมีวิทยฐานะเป็นนักธรรมเอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๙ น้อยที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ .๐๙

๒. สมณศักดิ์ พบว่า พระสังฆาธิการมีสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรมากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ ๕๗.๘ น้อยที่สุด ได้แก่ อื่นๆ (พระมหาเปรียญ) คิดเป็นร้อยละ .๐๙

๓. ตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ พบว่า พระสังฆาธิการมีตำแหน่งการปกครองทาง พระสงฆ์เป็นเจ้าอาวาสมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๑ น้อยที่สุด ได้แก่ รองเจ้าคณะจังหวัด คิดเป็น ร้อยละ .๐๙

๔. ระยะเวลาในการใช้พระบัณฑิต พบว่า พระสังฆาธิการมีระยะเวลาในการใช้พระ บัณฑิต ๕ ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘ น้อยที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่า ๕ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๓

๕. การสนองงานของพระบัณฑิตในด้านต่างๆ พบว่า พระบัณฑิตได้สนองงานพระสังฆา ธิการในด้านการเผยแผ่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๙๘.๓ น้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คิด เป็นร้อยละ ๖๗.๒ ไม่ได้สนองงานพระสังฆาธิการในด้านศึกษาสงเคราะห์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘ น้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการเผยแผ่ คิดเป็นร้อยละ ๑.๗

๖. ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของพระสังฆาธิการ ที่มีต่อพระบัณฑิต จำแนกตามรายด้าน พบว่า พระสังฆาธิการมีความพึงพอใจต่อคุณลักษณะของพระบัณฑิตด้านตัวบุคคล (บุคลิกภาพ) ใน ระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าทุกด้าน ($\bar{x} = ๔.๓๔$, S.D. = .๕๒) มีความพึงพอใจต่อคุณลักษณะ ของพระบัณฑิตด้านความสามารถในการแก้ปัญหา ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x} = ๓.๓๒$, S.D. = .๖๙) และการตัดสินใจ ($\bar{x} = ๓.๓๒$, S.D. = .๖๙)

๗. เปรียบเทียบความพึงพอใจของพระสังฆาธิการ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีวิทยฐานะ แตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อคุณลักษณะของพระบัณฑิต แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๕ ด้านส่วนตัวบุคคล (บุคลิกภาพ) นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกันของพระสังฆาธิการที่มี วิทยฐานะแตกต่างกัน พระสังฆาธิการที่มีสมณศักดิ์ มีความพึงพอใจต่อคุณลักษณะของพระบัณฑิตไม่ แตกต่างกัน พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งการปกครองทางคณะสงฆ์แตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อ คุณลักษณะของพระบัณฑิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ด้านความสามารถใน การแก้ปัญหา นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกัน พระสังฆาธิการที่มีระยะเวลาในการใช้พระบัณฑิต แตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อคุณลักษณะของพระบัณฑิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๕ ด้านความสามารถในการแก้ปัญหา และการตัดสินใจ นอกนั้นไม่พบความแตกต่างกัน

^{๑๖๗}สนั่น ประเสริฐ, “ความพึงพอใจของพระสังฆาธิการที่มีต่อพระบัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ห้องเรียนหนองคาย”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๓).

๘. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของพระสังฆาธิการ ปัญหาที่พบในการสนองงานคณะสงฆ์ของพระภิกษุ เช่น พระภิกษุสนองงานไม่ค่อยเต็มที่ มักเพิกเฉย ต่องานในวัด เช่น กิจวัตรทำวัตรสวดมนต์ เป็นต้น ข้อเสนอแนะ เช่น ควรมีการประชุมบ่อยๆ เพื่อติดตามพัฒนาการสนองคณะสงฆ์ของพระภิกษุ เป็นต้น

เสาวนีย์ ไชยกุล และนางจงจิตร แสงทอง ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนาศาสนศึกษาและศาสนสงเคราะห์จังหวัดพะเยา” การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนาศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ จังหวัดพะเยา

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยา จำนวน ๕๐ รูป ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงและสุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการจับฉลาก เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างประกอบด้วย บทบาทในการจัดการศึกษาด้านศาสนศึกษา บทบาทในด้านการพัฒนาศาสนศึกษา บทบาทในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ และบทบาทในด้านการพัฒนาการศึกษาสงเคราะห์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผลจากการศึกษาปรากฏดังนี้^{๑๖๘}

๑. บทบาทในการจัดการศึกษาด้านศาสนศึกษา

๑.๑ บทบาทพระสังฆาธิการในจังหวัดพะเยา ในด้านการบริหารจัดการศึกษาด้านศาสนศึกษา เป็นบทบาทในฐานะเป็นผู้บริหาร เช่น เป็นเจ้าสำนักเรียน เป็นผู้จัดการ เป็นผู้อำนวยการ เป็นต้น ซึ่งบทบาทในด้านนี้จะมุ่งเน้นด้านการบริหารจัดการศึกษา เช่น การบริหารงานบุคคล บริหารงบประมาณ และบริหารด้านวิชาการ เป็นต้น

๑.๒ บทบาทด้านการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาด้านศาสนศึกษา มีการส่งเสริมและสนับสนุนในลักษณะเด่น ในด้านการจัดตั้งกองทุนการศึกษา การมอบทุนหรือรางวัลสำหรับพระภิกษุสามเณรในกรณีที่สอบได้ การส่งเสริมให้มีการสำเร็จการศึกษาในทุกๆ ระดับชั้น การจัดหางบประมาณ บุคลากร สื่อการเรียนการสอน และมีการจัดอบรมสัมมนา

๑.๓ บทบาทในฐานะเจ้าอาวาสต่อการจัดการศึกษาด้านศาสนศึกษา มีบทบาทในสองสถานะ คือ เป็นทั้งบทบาทผู้บริหาร และบทบาทของผู้ปกครองคณะสงฆ์ภายในวัดที่ตั้งสำนักเรียนหรือสถานี่เรียนในระดับต่างๆ ดังนั้นจึงมีบทบาททั้งในด้านการบริหารจัดการศึกษา

๑.๔ บทบาทด้านการส่งเสริมและสนับสนุนต่อการพัฒนาศาสนศึกษา มีบทบาทที่สอดคล้องกับการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาด้านศาสนศึกษา

๒. บทบาทในการจัดการศึกษาสงเคราะห์

๒.๑ บทบาทด้านการบริหารการศึกษาสงเคราะห์ เช่น การจัดโครงการบวชภาคฤดูร้อน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การศึกษาผู้ใหญ่ (กศ.น.) การสงเคราะห์ทุนการศึกษา การใช้ที่ดินหรือสถานที่ทางวัด ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในวัด และการเป็นพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

๒.๒ บทบาทด้านการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาสงเคราะห์ เป็นบทบาทที่พระสังฆาธิการ ได้ดำเนินการที่ไม่แตกต่างจากการบริหารการศึกษาสงเคราะห์

^{๑๖๘}เสาวนีย์ ไชยกุล และนางจงจิตร แสงทอง, “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนาศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์จังหวัดพะเยา”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พระมหาสุริยา วรเมธี และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวคิดและหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา” ผลการวิจัยพบว่า^{๑๖๙} ๑. แนวคิด วิธีการและเป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตเป็นไปตามหลักพุทธโอวาท แสดงธรรมให้เหมาะสมกาลเทศะ มีเหตุผล แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา โดยมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเป็นแก่ลาภสักการะ ไม่แสดงธรรมโดยยกตนข่มท่านและไม่เสียชื่อเสียงผู้อื่น เป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อประโยชน์ เกื้อกูล ความสุข แก่บุคคลทั้งที่เป็นชาวพุทธและมีใช้ชาวพุทธ มุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของบุคคลในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง โดยใช้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการชี้นำบุคคลให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เป็นศูนย์รวมจิตใจและกิจกรรมของชาวพุทธในต่างประเทศโดยมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ตั้ง หรือการจัดกิจกรรมภายในวัดเช่น การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ การเทศน์ การปาฐกถา การเขียนบทความ การจัดสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกที่ตั้ง เช่น การสอน, บรรยายธรรมในสถานศึกษาหรือหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนที่อยู่นอกวัด การใช้เทคโนโลยีสื่อสารมวลชน วิชวลโททัศน์หรือการจัดกิจกรรมทางวิชาการ การแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม การส่งต่อกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสร้างเครือข่ายชาวพุทธทั้งฝ่ายฆราวาสและพระสงฆ์ (สมัชชาสงฆ์ไทย)

๒. ปัญหาและอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกานั้น พระธรรมทูตยังไม่เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมของประเทศที่ตนไปเผยแผ่ดีพอ ทำให้การสื่อสารกับคนในประเทศนั้นได้ไม่ดีเท่าที่ควร ด้านองค์กรสงฆ์ที่มีส่วนในการดูแลพระธรรมทูตก็ยังไม่เข้มแข็งพอ จึงให้การสนับสนุนและดูแลได้ไม่ทั่วถึง แม้ปัจจุบันจะมีหลายหน่วยงานที่กำกับดูแลโดยตรงแต่ก็ยังครอบคลุมได้ทำหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตก็ทำหน้าที่อีกอย่าง อบรมพระธรรมทูตแล้วส่วนการคัดเลือกว่าพระสงฆ์รูปใดจะได้เดินทางไปต่างประเทศไหนนั้นเป็นอีกหน่วยงานหนึ่ง เมื่อผ่านเกณฑ์พิจารณาแล้วก็ต้องผ่านขั้นตอนในการขอหนังสือเดินทางขอวีซ่าเข้าประเทศ บางประเทศก็ยากมากและใช้เวลาในการพำนักรในประเทศนั้นๆ น้อยทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓. แนวทางการแก้ไขปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสหรัฐอเมริกามีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหาร การจัดการและการปกครองสำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกระดับโดยจัดตั้งสถาบันหรือวิทยาลัยพระธรรมทูต เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ จัดตั้งคณะกรรมการบริหารบริหารจัดการพระธรรมทูต ซึ่งคณะกรรมการฯ ชุดนี้ควรได้รับมอบอำนาจมหาเถรสมาคม ให้สามารถเข้าไปดูการคัดเลือก จัดส่งพระธรรมทูตฯ ไปประจำหรือทำงานในต่างประเทศ การดูแลเรื่องสวัสดิการ สุขภาพ การเดินทางไปเผยแผ่ การพิจารณาให้ความดีความชอบและมาตรการลงโทษ พร้อมกันนี้ก็ควรมีบุคลากร และงบประมาณรับสนองงานด้านนี้อย่างเพียงพอ

^{๑๖๙}พระมหาสุริยา วรเมธี และคณะ, “ศึกษาแนวคิดและหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุกอินทร์) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปตปรีชธรรม ๗” ผลการศึกษาวิจัย ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี ตามหลักสัปตปรีชธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย สรุปได้คือ ด้านปรีชัญญตา ด้านอัตตัญญตา ด้านอัตถัญญตา ด้านบุคคล ปโรปริญญตา ด้านธัมมัญญตา ด้านมัตตัญญตา และด้านกาลัญญตา การเปรียบเทียบภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี ตามหลักสัปตปรีชธรรม โดยรวมปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้งหมด กล่าวคือ พรรษา ตำแหน่ง การศึกษานักธรรม การศึกษาบาลี ประสบการณ์การปฏิบัติงาน แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัปตปรีชธรรมของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี คือ พระสังฆาธิการควรนำหลักสัปตปรีชธรรมทั้ง ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และส่งเสริมให้มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม จะทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอุทัยธานี เกิดเอกภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๑๗๐}

ผาน ตรกรวิจารณ์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า^{๑๗๑}แนวความคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมีพุทธธรรมเป็นฐานคิดในการพัฒนา โดยมีพุทธเศรษฐศาสตร์ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีจิตวิทยา การเรียนรู้และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาโดยมีเป้าหมายการพัฒนา ๒ ระดับคือระดับโลกียธรรมและระดับโลกุตระธรรม ส่วนปรัชญาในการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้พุทธธรรมมีเป้าหมายที่การพัฒนาปรับปรุงมนุษย์ใช้ปัญหาของมนุษย์คือ “ทุกข์” เป็นตัวตั้ง ใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ เป็นหลักคิดในการพัฒนาและการคิดเชิงระบบ สำหรับเป้าหมายในการพัฒนานั้นจะมี ๓ ประการ คือ ๑) ทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีประสิทธิภาพ ๒) มีจริยธรรมคุณธรรมในการดำเนินชีวิตและ ๓) พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดคือการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงสู่ภาวะนิพพานหรือนิโรธ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธมี ๓ องค์ประกอบ การพัฒนาคือการพัฒนาระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และการพัฒนาในระดับองค์การจะเป็นตัวแบบในการพัฒนาซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธได้ด้วย

บุญศรี พานะจิตต์ และศรีนวล ลกิตโร ได้วิจัยเรื่อง “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัดตามภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือ วิชาการ รายงานการวิจัย และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระเถรานุเถระ กรรมการวัด และบุคคลที่

^{๑๗๐} พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุกอินทร์), “การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปตปรีชธรรม ๗”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (สาขารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๗๑} ผาน ตรกรวิจารณ์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ”, *วิทยานิพนธ์วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๕.

เกี่ยวข้องกับการบริหารวัด ผลการวิจัย พบว่า^{๑๗๒} ด้านการปกครอง วัดมีการจัดระบบการปกครองโดยมีผู้รับผิดชอบอย่างมีระบบชัดเจน แบ่งความรับผิดชอบเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตกัมมัฏฐาน มีระเบียบการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน มีการประชุม มีการคัดสรรพระสงฆ์ที่บวชและปฏิบัติงานในวัด ด้านการศึกษา พระภิกษุสามเณรบวชแล้วต้องเรียนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี ส่งเสริมการศึกษาให้พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดทั้งทางโลกและทางธรรม มีหลักสูตรระยะสั้น สำหรับพระภิกษুবวชใหม่ ด้านการเผยแผ่เน้นการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งในวัดและนอกวัด จัดพิมพ์หนังสือธรรมะ เทปธรรมะ จัดตั้งมูลนิธิสนับสนุน ด้านการศึกษา สงเคราะห์ วัดได้จัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน โดยตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนอนุบาลพุทธศาสนา อบรมธรรมะตามโรงเรียนต่างๆ มีการเข้าค่ายคุณธรรม ให้ทุนการศึกษาแก่ศิษย์วัด ด้านการสาธารณูปการ ได้พัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นที่พักพิงและแบ่งเขตเป็น พุทธาวาส สังฆาวาส และเขตกัมมัฏฐาน ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้จัดบำเพ็ญกุศลแบบประหยัด การสร้างวัดอุโมงค์และวัดปัญญานันทาราม ตั้งศูนย์ฝึกอบรมและปฏิบัติธรรม ตั้งมูลนิธิแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง สร้างโรงพยาบาล ให้ทุนการศึกษาแก่เยาวชนและทุนอาหารกลางวัน สำหรับภารกิจที่ประสบผลสำเร็จที่สุด คือ ด้านการเผยแผ่ การจัดการศึกษาสงเคราะห์และการจัดการศาสนาศึกษา

คณินันต์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร ได้วิจัยเรื่อง “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” วัดอุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิต และความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัดในพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการดำเนินงานตามภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ และเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แนวทางและกลยุทธ์ในการสนับสนุนภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า^{๑๗๓} การปฏิบัติตามภารกิจ ทั้ง ๖ ด้านของวัดหนองป่าพง มีลักษณะเด่นที่สุด คือเรื่องการปกครอง การเผยแผ่ เพราะวัดหนองป่าพง มุ่งเน้นที่การขัดเกลาดนเองและลูกศิษย์ กิจทุกอย่างของวัดจึงเน้นหนักในเรื่องวินัย มีการคัดเลือกบุคคลเข้ามาบวชนับถือกันตามอายุพรรษา ประพฤติตามหลักอุปัชฌาย์วัตรและอาจารย์วัตร ด้านการศึกษาไม่เน้นปริยัติธรรมแต่เน้นปฏิบัติธรรม เรียนรู้โดยการปฏิบัติตามหลัก ไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนในด้านการเผยแผ่ ใช้วิธีเผยแผ่ด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างลักษณะ การสอนง่ายๆ ใช้วิธีการสอนแบบรวมๆ แต่สอนให้แตกต่างกันในแต่ละบุคคลตามอุปนิสัยของศิษย์ ในการเผยแผ่ไม่เน้นปริมาณแต่เน้นคุณภาพ เน้นด้านจิตใจมากกว่าด้านวัตถุสำหรับด้านการศึกษา สงเคราะห์ มีการจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา มีบริเวณร่มรื่น สะอาด สงบ และเป็นธรรมชาติ มีคติ ธรรมจากต้นไม้และมีพิพิธภัณฑ์ของวัด ในด้านสาธารณูปการมีการสร้างถนน กุฏิ เจดีย์ ซึ่งมีรูปแบบอีสานประยุกต์อย่างสวยงาม การก่อสร้างเน้นความเรียบง่ายกลมกลืนกับธรรมชาติ เน้นการอยู่ป่า งานก่อสร้างอาศัยแรงงานพระเณรเป็นส่วนใหญ่

^{๑๗๒} บุญศรี พานะจิตต์ และศรีนวล ลภกิตโร, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะ กรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ: ๒๕๔๕).

^{๑๗๓} คณินันต์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕).

พระมหาสหัส จิตสาโร ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิจัยการบริหารองค์กรคณะสงฆ์” ผลการวิจัย พบว่า^{๑๗๔} การบริหารงานบุคคลในองค์กรคณะสงฆ์ การแต่งตั้งและถอดถอนเป็นอำนาจหน้าที่ของบริหารขั้นต้นหรือผู้บริหารที่สูงกว่า ยังขาดการบริหารอย่างเป็นระบบและมีการพัฒนาไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง แต่การมอบอำนาจในการตัดสินใจยังขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่มีลำดับขั้นสูงกว่า การจัดการบริหารในแต่ละวัดยังไม่เด่นชัด รวมทั้งการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับภาค จนถึงระดับวัดการปกครองมีการรวมศูนย์ และเป็นไปในการสั่งการจากบนลงล่าง การศึกษาของวัดและของคณะสงฆ์โดยรวมขาดระบบบริหารจัดการที่ดีและไม่เป็นระบบ การเผยแผ่ยังเป็นรูปแบบเดิมและขาดการปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัย การบริหารงานสาธารณูปการ ก็ขาดระบบแบบแผนที่ชัดเจนขาดระบบการจัดการที่ดี การศึกษาสงเคราะห์ขาดการกำหนดรูปแบบการให้การสงเคราะห์ที่ดี และไม่เป็นระบบและด้านการสาธารณสงเคราะห์มีรูปแบบและระบบที่ดีต่อการให้การอนุเคราะห์แก่ประชาชน

พระมหาศรณชัย มหาบุญโณ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคปัจจุบัน ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง จากกลุ่มพระสังฆาธิการและนักวิชาการที่มีบทบาทในการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำนวน ๒๑ รูป และการสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า^{๑๗๕} การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ จำนวน ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครองในรูปแบบเดิมๆ มีการประชุมเพื่ออบรมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม หรือการจัดหลักสูตรในระยะสั้นๆ เท่านั้น จึงมีองค์กรหรือสถาบันที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมีการกระจายอำนาจ ประสานสร้างประโยชน์ สร้างเครือข่ายให้เกิดความร่วมมือทุกภาคส่วน ๒) ด้านการศาสนศึกษา มีการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่ยังคงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย แต่มีการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญ หรือการศึกษาในมหาวิทยาลัยมากขึ้น จึงควรให้ความสำคัญในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ปรับปรุงกฎระเบียบการจัดการศึกษาให้เข้ากับยุคสมัย วางนโยบายให้ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้เกิดเอกภาพทางการศึกษา พร้อมสร้างแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญในการเรียนบาลี เพื่อนำไป ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการบริหารจัดการทางด้านการศึกษาโดยมุ่งเน้นการสงเคราะห์ประชาชนให้ได้รับการศึกษาทางพระธรรมวินัย ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ จึงควรสนับสนุนให้มีการศึกษาทางธรรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ให้มีความรู้ในทางธรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรม

^{๑๗๔}พระมหาสหัส จิตสาโรและคณะ, “การบริหารองค์กรคณะสงฆ์”, รายงานการวิจัย, (คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๑).

^{๑๗๕}พระมหาศรณชัย มหาบุญโณ, “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป และควรมีการระดมความคิดในเบื้องต้น ในระดับจังหวัด เพื่อศึกษาความสำคัญของปัญหาอุปสรรค จุดเด่น จุดด้อยของแต่ละจังหวัด และเป็นมติของจังหวัดแล้วนำมา รวมความคิดเห็นเป็นระดับภาคต่อไป ๔) ด้านการเผยแผ่ มีการพัฒนาให้พระสงฆ์มีการมีความก้าวหน้าในการเผยแผ่ และทักษะการใช้ภาษาของสมัยปัจจุบัน มีความพร้อมทั้งในการพูด เทศน์ การบรรยาย การเขียนและพิมพ์ตำราทางพระพุทธศาสนา และแต่งตำราทางวรรณคดี วรรณกรรม ตำราวิชาการ รวมถึงการมุ่งเน้นให้ประชาชนมีผู้นำไปปฏิบัติตาม ถือว่าเป็นการสั่งสอน ในภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติที่ควบคู่กันไป จึงควรมีแผนระยะสั้น และแผนระยะยาวในการฝึกอบรมผู้นำสงฆ์ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติการ ด้วยการจัดให้มีการรับฟังนโยบาย หลักการเผยแผ่ และฝึกพูด เทศน์ บรรยายและผลิตสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะได้ทำงานเผยแผ่เชิงรุก ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๕) ด้านการสาธารณูปการ ในปัจจุบันมี ๒ รูปแบบคือ การพัฒนาตามกำลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชน โดยไม่ได้มีการวางแผนเอาไว้ล่วงหน้า ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่มาก และการพัฒนาโดยการศึกษา และวางแผนการก่อสร้างสิ่งต่างๆ ภายในวัดเพื่อให้เหมาะสมกับสถานที่ จึงควรมีการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาวัด ศึกษารายละเอียดของงานสาธารณูปการ การบริหารจัดการวัดด้วยความโปร่งใส การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ครอบอนุรักษศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น รูปแบบการก่อสร้างตามภูมิภาคตามความเหมาะสม ตามอัตลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ และต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยต่างๆ กำลังความสามารถของเจ้าอาวาสในอนาคต น่าจะมีการระดมทุน หรือตั้งธนาคารพระพุทธศาสนา เพื่อเปิดโอกาสให้วัดเล็กๆ ที่มีการก่อสร้างแต่ขาดทุนทรัพย์ในการก่อสร้างให้ ได้มีโอกาสได้กู้ยืม เพื่อการก่อสร้างสาธารณูปการของวัดให้มีประสิทธิภาพ และได้เกิดความรวดเร็วในการก่อสร้าง เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน และศูนย์กลางทางการศึกษาและการพัฒนาของชุมชน ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ ปัจจุบันมีการช่วยเหลือประชาชนโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตเมตตา พระสงฆ์จึงควรมีบทบาทด้วยการแนะนำให้เกิดความคิดริเริ่มแก่ชาวบ้านในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมโดยทำหน้าที่เหมาะสมกับบทบาท คำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เป็นผู้ในการเสียสละ แสดงภาวะในการเป็นผู้นำที่มีอยู่ให้ประจักษ์แก่คณะสงฆ์และประชาชน ด้วยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์

สายนต์ โพธิ์สิงห์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยและกระบวนการบริหารที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัย พบว่า ๑) ในภาพรวมปัจจัยและกระบวนการบริหารการพัฒนาวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมาก และภาวะผู้นำด้านความฉลาด อยู่ในระดับมากที่สุด ๒) ในภาพรวมปัจจัยความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนา ตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม หรือธรรมศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด ๓) เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปัจจัย และกระบวนการบริหารกับลักษณะความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ที่มีผลงานดีเด่น ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น พบว่า ภาวะผู้นำ บทบาทของชุมชน บทบาทขององค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การวางแผน การจัดการ การประสานงาน และการบริหาร แบบมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับลักษณะความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นฯ ในทิศทางบวกในระดับปานกลาง ๔) ในด้านปัญหาและแนวทางในการบริหารและกระบวนการบริหาร วัด

พัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น พบว่า ขาดการกระตุ้นความสนใจจากชุมชน การให้องค์การอื่นๆ ที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด^{๑๗๖}

กนกวรรณ โกมลิตธิพงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จีนนิกายในประเทศไทย” ผลการวิจัย พบว่า^{๑๗๗} คณะสงฆ์จีนนิกายเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ที่ปรากฏเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพัฒนาเป็นคณะสงฆ์จีนนิกายในปัจจุบัน อิทธิพลของคณะสงฆ์จีนนิกาย หมายถึง อิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมและศิลปกรรมจีน การใช้ชีวิตประจำวัน ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิพลด้านพิธีกรรม ปัญหา อุปสรรค ของคณะสงฆ์จีนนิกาย ได้แก่ ปัญหาขาดแคลนบุคลากร และศาสนทายาทในการเผยแผ่ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมจีน การศึกษา ความยากของพระสูตรภาษาจีน และความไม่สนใจศึกษาหลักธรรมของคนจีน ปัญหาและอุปสรรคสุดท้าย คือ วัดมั่งกรมกลาวาส คับแคบ มีมลภาวะจากควันธูป ส่วนวัดโพธิ์แมนคุณารามเข้าถึงได้ยาก และไม่มีขนส่งมวลชนไปถึง

๑. ผลการวิเคราะห์เอกสาร และการลงพื้นที่สัมภาษณ์ตามกรอบพระราชบัญญัติสงฆ์และหลัการ (POSDCoRB) พบว่า การบริหารด้านการปกครองของคณะสงฆ์จีนนิกายกำหนดนโยบายบนพื้นฐานของพระธรรมวินัย กฎหมายและจารีตประเพณี การจัดองค์กรเป็นไปตามความเหมาะสม และบริบทของวัด การสรรหาบุคลากรพิจารณาคุณสมบัติ การสั่งการเป็นเส้นตรงจากบนลงล่าง การประสานงานดี มีการรายงานเป็นวาจาอย่างไม่เป็นทางการ การงบประมาณมีพระเจ้าหน้าที่รับผิดชอบและตรวจสอบโดยเจ้าอาวาส

การบริหารกิจการด้านการศึกษา พบว่า ในการจัดการมีการกำหนดนโยบายจากเจ้าอาวาสผู้ดำรงตำแหน่งผู้จัดการโรงเรียน การจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นองค์กรหนึ่งที่มีการบริหารจัดการที่แบ่งเป็นฝ่าย ด้านการเรียนมีครูใหญ่รับผิดชอบ และตำแหน่งการบริหารจัดการ แบ่งออกเป็นฝ่ายต่างๆ ให้ร่วมกันรับผิดชอบงานทั้งหมดในโรงเรียน เนื่องจากการเรียนการสอนเป็นไปตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ จึงทำให้ลักษณะการบริหารงานในโรงเรียนค่อนข้างเป็นทางการไปด้วย

การบริหารกิจการด้านการเผยแผ่ พบว่า มีการวางแผนล่วงหน้าไว้ตลอดไปตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา การบริหารจัดการเจ้าอาวาส สั่งการให้ดำเนินการตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมาก่อน การจัดงานทุกครั้งจะมีการเตรียมงานโดยแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบให้แก่ฝ่ายรับไปดำเนินการ ในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบและคิวิวิธีการใหม่ๆ มาใช้เพื่อรองรับความอยู่รอดของวัดในอนาคต

^{๑๗๖} สายันต์ โพธิ์สิงห์, “ปัจจัยและกระบวนการบริหารที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น”, รายงานวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น: ๒๕๔๘).

^{๑๗๗} กนกวรรณ โกมลิตธิพงศ์, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จีนนิกายในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

การบริหารกิจการด้านสาธารณูปการ พบว่า การบูรณปฏิสังขรณ์และการสงเคราะห์มีแนวทางแตกต่างกัน เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ และไม่มีกำหนดการเป็นที่แน่นอน แต่กำหนดเป็นครั้งโดยเจ้าอาวาสสั่งการให้ผู้ได้บังคับบัญชาไปดำเนินการ เมื่อเสร็จงานก็เป็นอันจบ

จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของการบริหารกิจการด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการตามหลักการ (SWOT) พบว่า จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เมื่อนำไปสังเคราะห์รวมกับผลการวิเคราะห์จากกรอบของ (POSDCoRB) จะได้รูปแบบบริหารกิจการคณะสงฆ์จีนนิกายไทย แล้วจึงนำรูปแบบไปสัมภาษณ์นักวิชาการหลักจากการสัมภาษณ์และทำข้อมูลวิจารณ์ของนักวิชาการไปปรับปรุง รูปแบบ ผลสุดท้ายได้รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จีน

A = Administration หมายถึง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง แบ่งการปกครองเป็นเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีเลขานุการ และไวยาวัจกร เป็นผู้สนองเจ้าอาวาส การกระจายงานแบ่งเป็น ๕ กอง คือ กองแผนงาน กองการปกครอง กองการบัญชีและการเงิน กองโภชนาการ และกองโยธา

P = Propagation หมายถึง การบริหารกิจการด้านการเผยแผ่ แบ่งเป็น ๔ กอง คือ กองศาสนพิธี กองการเผยแผ่ กองศาสนทายาท และกองพระธรรมทูต

E = Education หมายถึง การบริหารกิจการด้านการศึกษา เป็นงานการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา รูปแบบโครงสร้างมีผู้จัดการ ผู้ช่วยผู้จัดการคณะกรรมการสถานศึกษา ครูใหญ่ และผู้ช่วยครูใหญ่ แบ่งเป็นการบริหารกิจการของโรงเรียนเป็น ๖ ฝ่าย คือ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายธุรการ ฝ่ายแผนงานและบริหารงานทั่วไป ฝ่ายบริหาร ฝ่ายทะเบียนและวัดผล

M = Maintenance หมายถึง การบริหารกิจการด้านสาธารณูปการแบ่งออกเป็น ๒ กอง คือ กองสาธารณูปการ และกองสาธารณสงเคราะห์

พรชนก ทองลาด ได้วิจัยเรื่อง “อิทธิพลของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน” ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ การวิเคราะห์โมเดลลิสเรลที่พัฒนาขึ้น โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และการตรวจสอบความตรงมีค่าไคสแควร์ เท่ากับ ๑๐๔๖.๑๑ ค่า P-value เท่ากับ ๐.๐๐๐๐ ที่องศาอิสระ เท่ากับ ๖๔๔ ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์เท่ากับ ๑.๖๒ ค่า RMSEA เท่ากับ ๐.๐๔๐ ค่า RMR เท่ากับ ๐.๐๒๘ ค่า GFI เท่ากับ ๐.๘๘ ค่า AGFI เท่ากับ ๐.๘๕ และค่า CFI เท่ากับ ๐.๙๙ องค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน การบริหารด้วยเมตตาอยู่ในระดับมากทุกตัว ส่วนการบริหารด้วยกรุณา มุทิตา และอุเบกขา ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ระดับความพึงพอใจในการทำงานของพนักงานส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ระดับการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิกส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก

โมเดลลิสเรลอิทธิพลขององค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิก ในภาคเหนือตอนบนพบว่าตัวแปรสาเหตุที่ส่งผลทางตรงต่อการปฏิบัติงานมากที่สุดเรียงตามลำดับคือการบริหารด้วยมุทิตา อุเบกขา เมตตา ส่วนกรุณาไม่มีผลต่อการปฏิบัติงานโดยมีสัดส่วนความแปรปรวนของการปฏิบัติงานที่อธิบายได้ด้วยการบริการด้วยพรหมวิหารธรรมทำนายได้ ๔๒ % ส่วนตัวแปรสาเหตุที่ส่งผลทางตรงต่อความพึงพอใจในการทำงานมากที่สุด เรียงตามลำดับคือการบริการด้วยเมตตา มุทิตา อุเบกขา ส่วนกรุณา

ไม่มีผลต่อความพึงพอใจในการทำงาน โดยมีสัดส่วนของความแปรปรวนของความพึงพอใจในการทำงาน ที่อธิบายได้ด้วยการบริหารด้วยพรหมวิหารธรรม ทำนายได้ ๗๗ % ส่วนตัวแปรสาเหตุที่ส่งผลทางอ้อมต่อการปฏิบัติงานโดยส่งผ่านความพึงพอใจในการทำงานมากที่สุดเรียงตามลำดับ คือ การบริหารด้วยเมตตา มุทิตา อุเบกขา ส่วนกรุณาไม่มีผลทางอ้อมต่อการปฏิบัติงาน โดยส่งผ่านความพึงพอใจการทำงาน^{๑๗๘}

วราส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม” โดยมีจุดมุ่งหมายศึกษาอยู่ ๒ กรณี คือ ๑) วิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหารการศึกษาที่ครอบคลุมถึง ๓ หลักการครองตน หลักการครองคน หลักการครองงาน ๒) เพื่อเสนอหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม วิธีการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพัฒนาใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์และเทคนิคเดลฟาย ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษา มีจำนวน ๒๑ หลักธรรม แยกตามหลักการครองตน การครองคน และการครองงาน ได้ดังนี้ การครองตน สอดคล้องกับ ๑๙ หลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ กุศลมูล ๓ สันโดษ ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อธิษฐานธรรม ๔ เบญจธรรม พละ ๕ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สัมปยุตธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ และ ทศพิธราชธรรม, ส่วนการครองคน สอดคล้องกับ ๑๕ หลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก ๒ ธรรมทำให้งาม ๒ กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ อธิปไตย ๓ ขรवासธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหะวัตถุ ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สัมปยุตธรรม ๗ อปทานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ และทศพิธราชธรรม, และการครองงาน สอดคล้องกับ ๑๐ หลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ สุจริต ๓ อธิปไตย ๔ พละ ๕ ขรवासธรรม ๔ สังคหะวัตถุ ๔ และ สัมปยุตธรรม ๗ นอกจากนี้ยังพบว่า มีจำนวน ๗ หลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษาด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม ๒ สุจริต ๓ ขรवासธรรม ๔ สังคหะวัตถุ ๔ และ สัมปยุตธรรม ๗^{๑๗๙}

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ **สรุปได้ว่า** การปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น และกฎหมายเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง เป็นแนวปฏิบัติในการบริหารการคณะสงฆ์ เป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน การปกครองสงฆ์หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย การปกครองคณะสงฆ์ ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักสูงสุด และการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ทุก

^{๑๗๘}พรชนก ทองลาด, “อิทธิพลของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน”, **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต** (สาขาบริหารธุรกิจ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐).

^{๑๗๙}วราส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์, “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม,” **วารสารศึกษาศาสตร์** ปีที่ ๑๘, ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๙ - มีนาคม ๒๕๕๐): ๖๓-๖๔.

ระดับ ต้องเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักนิติธรรม ต้องยึดความถูกต้อง สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม เป็นหลักการ จะเป็นเช่นนั้นได้ ต้องอาศัยความรู้ความฉลาดและความสามารถเป็นเครื่องมือ

ตารางที่ ๒.๕ แสดงสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการคณะสงฆ์

ชื่อผู้วิจัย	ข้อค้นพบ
พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม (ศรีประสม), (๒๕๔๔)	ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี” พบว่า ๑) พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นแบบอย่างที่ดี ๒) จัดระบบโดยการวางระเบียบและมอบอำนาจหน้าที่ตามสายงานภารกิจต่างๆ ของวัด ๓) วัดสืบทอดวิธีการระบบและระเบียบปฏิบัติต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนและประชาชน ๔) การสร้างความรู้สึกร่วมกันให้เกิดแก่ประชาชนว่า “วัดเป็นแหล่งชุมชน” โดยประชาชนเข้ามาร่วมใน “ศูนย์การเรียนรู้ของวัด”
สนั่น ประเสริฐ, (๒๕๕๓)	ได้วิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของพระสังฆาธิการที่มีต่อพระบัญชาที่จบจากมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า พระสังฆาธิการมีวิทยฐานะเป็นนักธรรมเอก มีสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร เป็นเจ้าอาวาส มีระยะเวลาในการใช้พระบัญชา ๕ ปี โดยสนองงานพระสังฆาธิการในด้านการเผยแผ่ มีความพึงพอใจต่อคุณลักษณะของพระบัญชาด้านตัวบุคคล (บุคลิกภาพ) และปัญหาที่พบในการสนองงานคณะสงฆ์ของพระบัญชา เช่น พระบัญชาสนองงานไม่ค่อยเต็มที่ มักเพิกเฉย ต่องานในวัด ข้อเสนอแนะ ควรมีการประชุมบ่อยๆ เพื่อติดตาม พัฒนาการสนองคณะสงฆ์ของพระบัญชา
เสาวนีย์ ไชยกุล และนางจจจิตร แสงทอง, (๒๕๕๔)	ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนาศาสนา ศึกษาและศาสนสงเคราะห์จังหวัดพะเยา” ผลจากวิจัย พบว่า ด้านการบริหารจัดการศึกษาศาสนาศึกษา มีบทบาทฐานะเป็นผู้บริหาร เช่น เป็นเจ้าสำนักเรียน เป็นผู้จัดการ เป็นผู้อำนวย การ , ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา มีการจัดตั้ง กองทุนการศึกษา การมอบทุนหรือรางวัลสำหรับพระภิกษุ สามเณรในกรณีที่สอบได้, ด้านการจัดการศึกษาศาสนาศึกษา เป็นทั้งบทบาทผู้บริหาร และผู้ปกครองสงฆ์ภายในวัดที่ตั้งสำนักเรียน, ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนต่อการพัฒนาศาสนาศึกษา ส่งเสริมและจัดการศึกษาสงเคราะห์

ชื่อผู้วิจัย	ข้อค้นพบ
พระมหาสุริยา วรเมธี และคณะ, (๒๕๕๑)	ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาแนวคิดและหลักการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนา ของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา” พบว่า ๑. แสดงธรรมตามหลักพุทธโอวาทให้เหมาะสม เกื้อกูล ความสุข แก่บุคคลทั้งที่เป็นชาวพุทธและมีใจชาวพุทธ มุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของบุคคลในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง การแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีกับเครือข่ายชาวพุทธทั้งฝ่ายฆราวาสและพระสงฆ์ (สมัชชาสงฆ์ไทย) ๒. ปัญหาและอุปสรรคการเผยแผ่ พระธรรมทูตยังไม่เข้าใจภาษา และวัฒนธรรมของประเทศที่ตนไปเผยแผ่ดีพอ ด้านองค์กรสงฆ์ที่มีส่วนในการดูแลพระธรรมทูตก็ยังไม่เข้มแข็งพอ จึงให้การสนับสนุนและดูแลได้ไม่ทั่วถึง ๓. แนวทางแก้ไข ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหาร การจัดการและการปกครอง สำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกระดับโดยจัดตั้งสถาบันหรือวิทยาลัยพระธรรมทูต
พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุกอินทร์), (๒๕๕๔)	ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปปุริสธรรม ๗” พบว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี ตามหลักสัปปุริสธรรม โดยรวมปฏิเษสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้งหมด กล่าวคือ พรรษา ตำแหน่ง การศึกษานักธรรม การศึกษาบาลี ประสบการณ์การปฏิบัติงาน แนวทางในการพัฒนา คือ พระสังฆาธิการควรนำหลักสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และส่งเสริมให้มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เกิดเอกภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
ฉาน ธรรมวิจารณ์, (๒๕๕๐)	ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การพัฒนาโดยมีพุทธเศรษฐศาสตร์ทฤษฎีระบบทฤษฎีจิตวิทยา การเรียนรู้และอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาโดยมีเป้าหมายการพัฒนา ๒ ระดับคือระดับโลกียธรรมและระดับโลกุตระธรรม โดยเป้าหมายในการพัฒนานั้นจะมี ๓ ประการ คือ ๑) ทำให้มนุษย์มีความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีประสิทธิภาพ ๒) มีจริยธรรมคุณธรรมในการดำเนินชีวิตและ ๓) พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุดคือการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงสู่ภาวะนิพพานหรือนิโรธ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธมี ๓ องค์ประกอบ การพัฒนาคือการพัฒนาระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และการพัฒนาในระดับองค์การจะเป็นตัวแบบในการพัฒนาซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธได้ด้วย

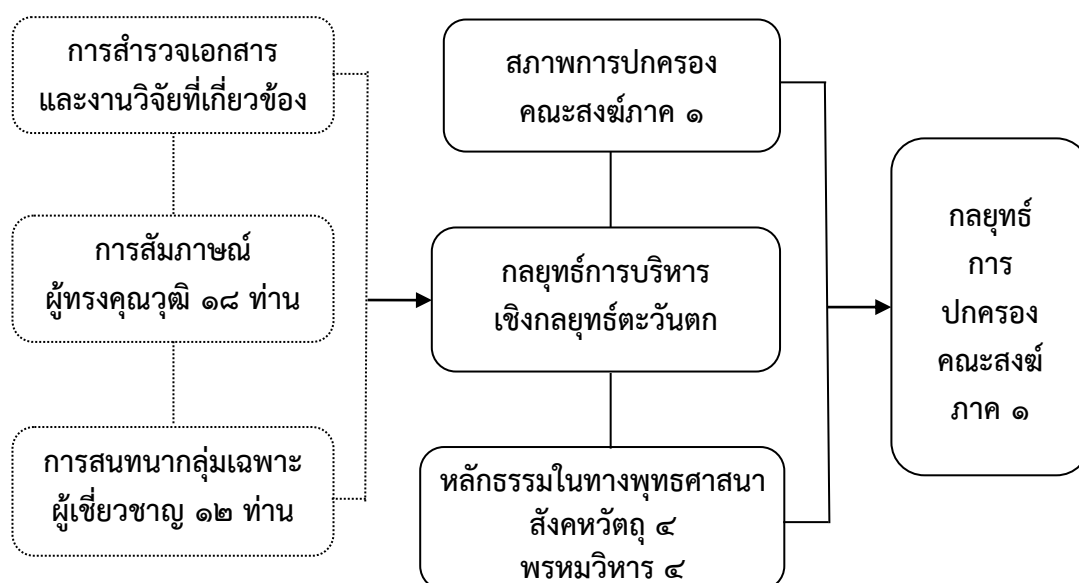
ชื่อผู้วิจัย	ข้อค้นพบ
บุญศรี พานะจิตต์ และศรีนวล ลภกิตโร (๒๕๔๕)	ได้วิจัยเรื่อง “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ง จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า มีการจัดระบบการปกครองโดยมีผู้รับผิดชอบอย่างมีระบบชัดเจน แบ่งความรับผิดชอบเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตกัมมัฏฐาน ระเบียบการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน มีการประชุม มีการคัดสรรพระสงฆ์ที่บวชและปฏิบัติงานในวัด ด้านการศาสนาศึกษา พระภิกษุสามเณรวบแล้วต้องเรียนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี ส่งเสริมการศึกษาให้พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดทั้งทางโลกและทางธรรม มีหลักสูตรระยะสั้น สำหรับพระภิกษুবวชใหม่ ด้านการเผยแผ่เน้นการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ทั้งในวัดและนอกวัด จัดพิมพ์หนังสือธรรมะ เทปธรรมะ จัดตั้งมูลนิธิสนับสนุนด้านการศึกษาสงเคราะห์ วัดได้จัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน โดยตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย์ โรงเรียนอนุบาลพุทธศาสนา อบรมธรรมะตามโรงเรียนต่างๆ สำหรับภารกิจที่ประสบผลสำเร็จที่สุด คือ ด้านการเผยแผ่ การจัดการศึกษา สงเคราะห์และการจัดการศาสนศึกษา
คณินนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร (๒๕๔๕)	ได้วิจัยเรื่อง “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติตามภารกิจทั้ง ๖ ด้านของวัดมีลักษณะเด่นที่สุด โดยมุ่งเน้นที่การขัดเกลาตนเอง และลูกศิษย์ ประพฤติตามหลักอุปัชฌายวัตรและอาจารย์วัตร ไม่เน้นปริยัติธรรมแต่เน้นปฏิบัติธรรม เรียนรู้โดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนในด้านการเผยแผ่ ใช้วิธีเผยแผ่ด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างลักษณะ การสอนง่ายๆ ใช้วิธีการสอนแบบรวมๆ แต่สอนให้แตกต่างกันในแต่ละบุคคลตามอุปนิสัยของศิษย์ ในการเผยแผ่ไม่เน้นปริมาณแต่เน้นคุณภาพ เน้นด้านจิตใญ่มากกว่าด้านวัตถุสำหรับการด้านการศึกษา สงเคราะห์ มีการจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา มีบริเวณร่มรื่น สะอาด สงบ และเป็นธรรมชาติ มีคติ ธรรมจากต้นไม้และมีพิพิธภัณฑ์ของวัด ในด้านสาธารณูปการมีการสร้างถนน กุฏิ เจดีย์ ซึ่งมีรูปแบบอีสานประยุกต์อย่างสวยงาม การก่อสร้างเน้นความเรียบง่ายกลมกลืนกับธรรมชาติ เน้นการอยู่ป่า งานก่อสร้างอาศัยแรงงานพระเถรเป็นส่วนใหญ่

ชื่อผู้วิจัย	ข้อค้นพบ
พระมหาสหัส จิตสาโร, (๒๕)	ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิจัยการบริหารองค์กรคณะสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานบุคคลในองค์กรคณะสงฆ์ การแต่งตั้งและถอดถอนเป็นอำนาจหน้าที่ของบริหารขั้นต้นหรือผู้บริหารที่สูงกว่า ยิ่งขาดการบริหารอย่างเป็นระบบและมีการพัฒนาไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง การจัดการบริหารในแต่ละวัดยังไม่เด่นชัด รวมทั้งการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ ระดับภาค จนถึงระดับวัดการปกครองมีการรวมศูนย์ และเป็นไปในการสั่งการจากบนลงล่าง
พระมหาศรณชัย มหาปุณโณ, (๒๕๕๖)	ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ พระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ ด้านการปกครองในรูปแบบเดิมๆ มีการประชุมเพื่ออบรมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม หรือการจัดหลักสูตรในระยะสั้นๆ เท่านั้น จึงมีองค์กรหรือสถาบันที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมีการกระจายอำนาจ ประสานสร้างประโยชน์ สร้างเครือข่ายให้เกิดความร่วมมือทุกภาคส่วน
สายันต์ โพธิ์สิงห์, (๒๕๕๘)	ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยและกระบวนการบริหารที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๒) การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม หรือธรรมศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด ๓) ความสัมพันธ์ของปัจจัย พบว่า ภาวะผู้นำ บทบาทของชุมชน เกี่ยวข้อง การวางแผน การจัดการ การประสานงาน และการบริหารแบบมีส่วนร่วม อยู่ในทิศทางบวกในระดับปานกลาง ๔) ในด้านปัญหาและแนวทาง พบว่า ขาดการกระตุ้น ความสนใจจากชุมชน การให้องค์การอื่นๆ ที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด
กนกวรรณ โกมลิตธิพงศ์, (๒๕๕๐)	ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จีนนิกายในประเทศไทย” พบว่า คณะสงฆ์จีนนิกายเป็นพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายมหายาน ที่ปรากฏเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพัฒนาเป็นคณะสงฆ์จีนนิกายในปัจจุบัน อิทธิพลของคณะสงฆ์จีนนิกาย หมายถึง อิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมและศิลปกรรมจีน การใช้ชีวิตประจำวัน และอิทธิพลด้านพิธีกรรม ปัญหา อุปสรรค ของคณะสงฆ์จีนนิกาย ได้แก่ ปัญหาขาดแคลนบุคลากร และศาสนทายาทในการเผยแผ่ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมจีน

ชื่อผู้วิจัย	ข้อค้นพบ
พรชนก ทองลาด, (๒๕๕๐)	ได้วิจัยเรื่อง “อิทธิพลของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน” ผลการวิจัย พบว่า การวิเคราะห์โมเดลลิสเรลที่พัฒนาขึ้น โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และการตรวจสอบความตรงมีค่าไคสแควร์ เท่ากับองค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน การบริหารด้วยเมตตาอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนการบริหารด้วยกรุณา มุทิตา และอุเบกขา ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง
วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กีนาวงศ์, (๒๕๕๐)	ได้วิจัยเรื่อง “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม” ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษา มีจำนวน ๒๑ หลักธรรม แยกตามหลักการครองตน การครองคน และการครองงาน ได้ดังนี้ การครองตน สอดคล้องกับ ๑๙ หลักพุทธธรรม

๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) จากแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑๐ แสดงภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ให้ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตามดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสนทนากลุ่มเฉพาะ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ซึ่งเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการ วิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๘ รูป/คน และสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน

๓.๒ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การศึกษางานวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากผู้ที่มีคุณลักษณะสอดคล้องกับสาระสำคัญของการวิจัย ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลการให้สัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๘ รูป/คน ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทั้งหมดโดยใช้เทคนิค ๖ C ได้แก่ Conceptualize (การจัดกรอบคิด) communication (การอธิบาย) category (จัดหมวดหมู่) classify (การจำแนกกลุ่ม) content (สาระสำคัญ) และ concept (ประเด็น) จะกระทำไปพร้อมๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายในแต่ละครั้งจัดหมวดหมู่ตามแต่ละตัวแปร และการวิเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ข้อมูลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญพิเศษผู้วิจัยจะใช้วิธีการโดยการตีความหมายในรูปของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic Process : DP) มี ๔ ลักษณะ คือ ลักษณะยืนยัน ลักษณะปฏิเสธ ลักษณะยอมรับและปฏิเสธ และลักษณะหาข้อสรุปร่วม ซึ่งจะกระทำไปพร้อมๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายไปแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ตามแต่ละตัวแปร ว่า ครบถ้วนเพียงพอ และเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์อภิปรายผลว่าสมบูรณ์หรือไม่ โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/ท่าน โดยจำแนกผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๑. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน ๑๘ รูป/ คน ได้แก่

๑. พระพรหมติลก (เอื้อน หาสมโม, ป.ธ.๙) เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสสามพระยาวรรวิหาร

๒. พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินโท, ป.ธ.๓) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง (พระอารามหลวง)

๓. พระราชวิสุทธิเวที (สายชล ชานจุฑา, ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามวรวิหาร

๔. พระราชธรรมาภรณ์ (บุญสม ขาตวิสุทธิ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ เจ้าอาวาสวัดกลางวรวิหาร

๕. พระราชกิตติเมธี (ชลอ อชิโต, ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง)

๖. พระราชปริยัติเวที (สุชาติ กิตติปัญโญ, ป.ธ.๘) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดสุรรณารามวรวิหาร

๗. พระศรีสุธรรมมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘), เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชยญาติการามวรวิหาร

๘. พระโสภณสุตาลังการ (ไสว สุขวโร, ป.ธ.๔), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง)

๙. พระโสภิตกิตติธาดา (ศรชัย ธมทินโน) เจ้าคณะอำเภอเมืองนนทบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี

๑๐. พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง กลยาโณ ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดกิ่งแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ

๑๑. พระครูกิตติวิริยาภรณ์ (วิทยา มหาวิโร) เจ้าคณะอำเภอบางใหญ่ เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ประคองธรรม จังหวัดนนทบุรี

๑๒. พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธธนาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอลำลูกกา เจ้าอาวาสวัดสุวรรณบำรุงราชวราราม จังหวัดปทุมธานี

๑๓. นายบุญเชิด กิตติธรากร ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี

๑๔. นายจิรวิชัย นิยมธรรม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี

๑๕. นายชาญ พวงเพ็ชร์ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี

๑๖. นายสมเกียรติ ธงศรี ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

๑๗. นายพิศาล แซ่มโสภะ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ

๑๘. นายนพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/ท่าน

๑. พระราชโมลี (มีชัย วีรปญโญ, ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะภาค ๑ เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม กรุงเทพมหานคร

๒. พระมหากำพล คุณงกโร (ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง

๓. พระมหาสม กลยาโณ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. นายพนม ศรศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๕. นายไพรัช เสือสิงห์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๖. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ จันทะนี อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาถ อาจารย์พิเศษหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๘. อาจารย์ ดร.จิตาภา เร่งมีศรีสุข, อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบแบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยมีขั้นตอน ลักษณะ และการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑) ศึกษาหลักการและทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง“กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓) ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔) สร้างเครื่องมือแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ตามระเบียบวิธีวิจัยให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุมกับ กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในสภาพทั่วไปในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ที่เป็นแผนแม่บทและแผนกลยุทธ์หลักเกณฑ์การปกครองคณะสงฆ์ และนำเสนอกลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

๕) ดำเนินการตรวจสอบปรับปรุง วรรคตอน การสะกด การจัดวางรูปแบบ และพิสูจน์อักษรของเครื่องมือให้สมบูรณ์ นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบและขอคำแนะนำเพิ่มเติม

๖) ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (Validity)^๑ นำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงเรียบร้อยแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน (ตามรายชื่อในภาคผนวก ก) เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือทางด้านเนื้อหา (Content Validity) ความเที่ยงตรงทางด้านโครงสร้าง (Construct Validity) ซึ่งตรวจสอบโดยอาศัยดุลยพินิจของผู้เชี่ยวชาญ (Face Validity)

^๑ พงษ์รัตน์ ทวีรัตน์, *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕-๑๒๐.

ความเที่ยงตรงตามเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง (Criterion Related Validity) และความถูกต้องสมบูรณ์ของเครื่องมือแบบสัมภาษณ์

๓) ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. จัดพิมพ์เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๕. สร้างเครื่องมือแบบสนทนา จากผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์เพื่อแสวงหาความคิดเห็นเพิ่มเติม เกี่ยวกับกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ แนวทางการพัฒนา ปัญหาและข้อเสนอแนะ จึงนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบ ขอคำแนะนำเพิ่มเติม และนำไปเก็บข้อมูลการวิจัยต่อไป

๑๐. กำหนดประเด็นแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนาและแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการ รวมทั้งข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบ ขอคำแนะนำเพิ่มเติมและ นำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งแหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) และทุติยภูมิ (Secondary Source) ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎก หนังสือวารสาร เอกสาร สิ่งพิมพ์ และแหล่งข้อมูลชนิดอื่น มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร เพื่อสร้างเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม รวมทั้งกำหนดกรอบโครงสร้างแนวทางกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ขึ้นเพื่อให้ได้ข้อมูลจากแหล่งที่ศึกษาอย่างละเอียดและครบถ้วน เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและรับข้อมูลกลับคืนด้วยตนเอง ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนา วิธีการสังเกต (Observation) การบันทึกเสียง (Record) การจดบันทึก (Field-note) และการศึกษาเอกสารของเขตพื้นที่ศึกษา มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑) ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์จากคณาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ไปยังเจ้าอาวาสวัดหรือผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาที่เป็นพื้นที่ศึกษา

๒) ติดต่อประสานงานล่วงหน้า เพื่อบันทึกหมายวัน เวลา สถานที่ สัมภาษณ์ จากศาสนศึกษาที่เป็นพื้นที่ศึกษา มีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการผ่านทางโทรศัพท์ และทางระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อสร้างความคุ้นเคยก่อนการสัมภาษณ์

๓) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ใช้คำถามตามแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สร้างความคุ้นเคยโดยใช้คำถามปลายเปิดก่อน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็น

กับเจ้าอาวาสในเขตปกครอง เพื่อให้ได้รายละเอียดและข้อมูลมากยิ่งขึ้น

๔) ติดต่อประสานงานล่วงหน้า เพื่อบันทึกหมาย วัน เวลา สถานที่ สนทนาภายหลังการสัมภาษณ์จากศาสนศึกษาที่เป็นพื้นที่ศึกษา มีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการทางโทรศัพท์ และทางระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อสร้างความคุ้นเคย

๕) การสนทนา โดยพระสังฆาธิการผู้ปกครองวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ และคณะกรรมการวัด ใช้คำถามปลายเปิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อสร้างความคุ้นเคยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็น ซึ่งจะช่วยให้ได้รายละเอียดของข้อมูลที่ต้องการศึกษา และเกิดความเชื่อมโยงไม่ซ้ำซ้อนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประหยัดทรัพยากร ทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อนำเสนอกลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ ๒ นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ ๑ มาสังเคราะห์ร่วมกับแผนแม่บทและแผนกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ดำเนินการตรวจสอบโครงร่างแนวทางกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ โดยผู้เชี่ยวชาญแล้วนำผลมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไขและกำหนดร่างแนวทางแนวทางการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑

ขั้นตอนที่ ๓ การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ๘ ท่าน เพื่อประเมินแนวทางการพัฒนา แสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น การสนทนากลุ่มเฉพาะครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลตามพลวัตรของกลุ่ม (Group Dynamic) โดยใช้หลักการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม (Group Interaction) เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมและผู้ดำเนินการมีปฏิสัมพันธ์โดยการเผชิญหน้ากัน เป็นการกระตุ้นให้แต่ละคนในกลุ่มแสดงความคิดเห็นและทัศนะของตนออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจในขณะดำเนินการ ทำให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียด ลึกซึ้ง รวดเร็ว ประหยัดเวลา การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะในครั้งนี้ ผู้วิจัยเจาะจงเลือกสมาชิกมาร่วมกลุ่มที่มีลักษณะพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน (Homogeneous) ซึ่งจะมีผลต่อความเห็นหรือทัศนะของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม และเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนามีความรู้สึกรบายใจที่จะแสดงทัศนะของตน ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑. การเตรียมการก่อนการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑.๑ การกำหนดแนวคำถามที่ใช้ในการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามจากวัตถุประสงค์การวิจัยออกมาเป็นร่างแนวคำถาม แล้วนำมาสร้างเป็นข้อคำถามที่ถามถึงฐานคิด การตัดสินใจ การใช้เหตุผล แรงจูงใจ กระบวนการหรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ และนำการสนทนาให้เป็นขั้นตอนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด

๑.๒ การเตรียมบุคลากรในการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้เตรียมบุคลากรในการร่วมสนทนากลุ่ม ดังนี้

๑.๒.๑ ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้จุดประเด็นการสนทนา ดำเนินการถามคำถาม และกำกับการสนทนาให้เป็นไปตามแนวทางของหัวข้อที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนกับประเด็นที่จะศึกษาอย่างละเอียดที่สุดในเวลาที่กำหนด และไม่สร้างความตึงเครียดให้แก่ผู้ร่วมสนทนา นอกจากนี้ผู้ดำเนินการสนทนา ต้องให้ความสนใจกับสมาชิกที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มให้มีความรู้สึกทางบวก แสดงบทบาทเป็นผู้ดำเนินการไม่ใช่ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น พร้อมทั้งจะฟังสิ่งที่

อาจจะไม่เป็นที่พอใจ

๑.๒.๒ ผู้เข้าร่วมสนทนา ผู้วิจัยได้กำหนดผู้เข้าร่วมสนทนา โดยเลือกแบบเจาะจง เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้บริหารวัด ที่เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาหลักการจัดการเชิงพุทธ และหลักการบริหารจัดการ จำนวน ๘ รูป/คน

๑.๒.๓ คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

๑.๒.๔ ผู้จัดบันทึกคำสนทนา (Note-Taker) คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ เขียนแผนผังการนั่งสนทนากลุ่ม จัดบันทึกทุกคำพูดในการสนทนากลุ่มให้ได้มากที่สุด และบันทึกท่าทางของผู้สนทนา เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากคำพูดและท่าทางของผู้ร่วมสนทนา ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากนักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๒ รูป

๑.๓ การเตรียมอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย เครื่องบันทึกเสียง ไมโครโฟน เครื่องขยายเสียง และเครื่องบันทึกภาพวิดีโอ เนื่องจากในการสนทนากลุ่มเฉพาะนั้น ผู้จัดบันทึกคำสนทนาอาจจะบันทึกไม่ทัน เนื่องจากในการสนทนานั้นอาจมีการถกประเด็นปัญหา การโต้แย้ง การเสนอความคิด ที่สวนกันไปมา บางครั้งอาจมีการพูดพร้อมกันหลายคน หรือมีการโต้ตอบกันอย่างรวดเร็ว จึงต้องมีการบันทึกเสียงไว้ เพราะจะทำให้เก็บรายละเอียดของข้อมูลได้ดีที่สุด สำหรับให้ผู้วิจัยสามารถนำมาวิเคราะห์ ตีความ และหาข้อสรุปเชิงทฤษฎีในภายหลัง เครื่องบันทึกเสียงที่ใช้ในการจัดกลุ่มสนทนาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ ๒ ชุด และเหลื่อมเวลากันประมาณ ๔ นาที เพื่อให้มีการบันทึกข้อมูลส่วนที่เสียไประหว่างการเปลี่ยนไฟล์ข้อมูล หรือการเปลี่ยนแบตเตอรี่ หรือเหตุการณ์อื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้น

๑.๔ สถานที่จัดสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเลือกห้องประชุมคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถานที่จัดสนทนากลุ่ม เนื่องจากเป็นที่สะดวกสำหรับสมาชิกทุกท่านมากที่สุด และเป็นที่มิดชิดอากาศเย็น ไม่มีเสียงรบกวน อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่ร้อน และกันผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ออกไปจากพื้นที่ที่ใช้ในการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑.๕ นัดหมายผู้เข้าร่วมสนทนา โดยผู้วิจัยประสานงาน แจ้งกำหนดวัน เวลา สถานที่ให้ผู้เข้าร่วมสนทนาทราบ และขอความอนุเคราะห์เรื่องการเข้าประชุมตรงตามวันเวลา และสถานที่นัดหมาย

๒. ขั้นตอนการดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ดำเนินการสนทนาได้กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมสนทนาและพูดคุยเรื่องทั่วไป เพื่อให้สมาชิกรู้สึกผ่อนคลาย และเป็นกันเอง จากนั้นเมื่อถึงเวลาจึงเริ่มสนทนา ผู้ดำเนินการสนทนาได้แนะนำตนเอง ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย และผู้เข้าร่วมสนทนาทุกท่าน จากนั้นจึงอธิบายจุดมุ่งหมายของการสนทนา และขออนุญาตในการบันทึกเสียงและการจัดบันทึกการสนทนาและดำเนินการสนทนา จากคำถามโดยทั่วไป จนถึงคำถามเชิงลึก ใช้คำถามง่าย ไม่ลำเอียง แต่เจาะจง การดำเนินการสนทนาให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการให้เกิดการอภิปรายครบถ้วน ควบคุมการสนทนาให้อยู่ในประเด็น เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยไม่มีการขึ้นนำคำตอบที่ต้องการให้เกิด นอกจากนี้การกำหนดระยะเวลาที่ใช้ในการสนทนาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาที่สมาชิกทุกคนในกลุ่มสะดวก และใช้เวลาในการสนทนา ประมาณ ๒ ชั่วโมง ส่วนกรณีที่มีความเห็นไม่สอดคล้องกัน ได้อภิปรายประเด็นนั้นๆ และปรับสาระของการพัฒนาแนวทางกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ จนกระทั่งมี

ความเห็นสอดคล้องกัน (Consensus) ฯ

๓. ขั้นตอนการยุติการสนทนา

ขั้นตอนการยุติการสนทนา เมื่อผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มเห็นว่าได้เวลาสมควร และมีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมทุกประเด็นที่ต้องการศึกษาแล้ว จึงยุติการสนทนาและกล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมสนทนาทุกท่าน

๔. ผู้วิจัยและผู้ช่วยดำเนินการนำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยด้วยระบบคอมพิวเตอร์ ตามลำดับขั้นตอนทางการวิจัย โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากบทสัมภาษณ์ วิธีการนำเสนอและรายงานผลการวิจัย ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อจัดระบบและกลุ่มก้อนของข้อมูล ความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงของข้อมูล การตีความและหาข้อสรุป มีกำกับขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑. ข้อมูลเชิงเอกสาร แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบประเมินก่อน/หลัง และบันทึกของผู้วิจัย ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analyses) และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยจัดพิมพ์ข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์ตีความข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาของผู้วิจัย ดำเนินการสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) ข้อมูลที่สอดคล้องกันนำมาสร้างและปรับปรุงโครงสร้างแนวทางการสร้างกลยุทธ์ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ นำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาความและอธิบาย ประกอบตารางและแผนภาพ

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยใช้การวิเคราะห์จากการจดบันทึก (Note-based Analysis) และการวิเคราะห์จากการถอดคำบันทึกเสียง (Tape-based Analysis) และการวิเคราะห์จากความจำ (Memory-based Analysis) จัดพิมพ์ข้อมูลและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ข้อมูลทั้งหมดเพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูล (Category Data) ตามคุณสมบัติ (Properties) ของมโนทัศน์ (Concept) แต่ละกลุ่มสนทนา และแยกข้อมูลที่มีความหมายสามารถอธิบายเกี่ยวกับแนวทางการสร้างกลยุทธ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ออกจากข้อมูลที่ไม่มีความหมาย และไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาจัดหมวดหมู่ ดำเนินการแปลความหมายข้อมูล (Interpreting Data) และเขียนคำอธิบายเกี่ยวกับเงื่อนไข ความสัมพันธ์ บริบท กระบวนการที่ปรากฏจากประสบการณ์ในการศึกษา การวิเคราะห์วาทกรรม และอาศัยแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างกลยุทธ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เป็นหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้คำอธิบายกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะในครั้งนี้ นำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาความ

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ในบทนี้ผู้วิจัยได้มุ่งที่จะสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาหลักเกณฑ์การปกครองคณะสงฆ์และกลยุทธ์การปกครองตามแนวคิดตะวันตก หลักพระพุทธศาสนาและกลยุทธ์การปกครองตามแนวคิดตะวันตกและกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับการปกครองคณะสงฆ์ รวมถึงทั้งผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

- ๔.๑ ผลการวิเคราะห์สถานภาพการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑
- ๔.๒ ผลการวิเคราะห์หลักเกณฑ์การปกครองคณะสงฆ์
- ๔.๓ ผลการวิเคราะห์กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑
- ๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการสัมภาษณ์สถานภาพการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับสถานภาพการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ สรุปได้ดังต่อไปนี้

๑) สถานภาพการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

การปกครองคณะสงฆ์ในการบริหารงานที่หลากหลาย เพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ชาญฉลาดเนื่องจากเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย เจ้าอาวาสต้องรู้ว่าวัดมีงาน หรือภารกิจอะไรที่ต้องทำ มีวิธีทำอย่างไร งานไหน ควรทำก่อนทำหลัง งานไหนเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบข้อใด ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง ในการบริหารวัดของเจ้าอาวาสตามภารกิจ ซึ่งบทความนี้ อาจมองดูถึงภารกิจของเจ้าอาวาส จากหนังสือและข้อมูลเอกสารแหล่งความรู้ต่างๆ เช่น ๑. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ๒. กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ๓. คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา ๔. หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์^๑

การบริหารวัดและการบริหารคณะสงฆ์ คือ กระบวนการจัดการและดำเนินการทุกด้าน เพื่อให้การบริหารคณะสงฆ์ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการบริหารวัด และเป็นฐานรองรับกิจการงานของพระศาสนาให้มีความก้าวหน้าสามารถอำนวยความสะดวกเสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชนให้ปรากฏชัดทั้งในทางรูปธรรมและนามธรรม การบริหารวัดและการบริหารคณะสงฆ์จะต้องมีแผนนโยบาย เป้าหมายเพื่อจัดทำโครงการให้มีหลัก มีวิธีการและระเบียบงานที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานตามภารกิจของวัดด้านการปกครอง การปกครองตามลำดับชั้นการปกครอง โดยเจ้าคณะชั้นปกครองจะดูแลปกครองผู้อยู่ในเขตปกครองนั้นๆ โดยปกครองตามลำดับชั้นไปตามลำดับ เมื่อเจ้าคณะชั้นปกครองดูแลปกครองพื้นที่ในเขต

^๑สัมภาษณ์ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินโท, ป.ธ.๓), รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๗.

ปกครองที่ตนรับผิดชอบด้วยดี เช่น เจ้าคณะภาคดูแลปกครองในภาคที่ตนปกครอง เจ้าอาวาสดูแลปกครองภายในวัดที่ต้องเป็นเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ดูแลสัทธิวิหาริกที่ตนให้การอุปสมบท การมีกลยุทธ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบัน โดยมีระเบียบที่ว่าด้วย การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการปกครองเขตหนในพื้นที่ของภาคต่างอย่างครอบคลุมและเหมาะสม มีการกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละเขตหน(ภาค) อย่างชัดเจน^๒

หลักการบริหารการปกครองที่ดีต้องเป็นผู้รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ อย่าเป็นผู้ตกข่าว บริหารงานต้องรวดเร็วและแม่นยำ การจะแก้ไขปัญหาใดๆ นั้นต้องแก้ไขขณะนั้น ให้ติดตามสถานการณ์ อย่างต่อเนื่อง ตามคำสาธุชาตที่ว่า “ตีเหล็กต้องตีตอนเหล็กร้อน การปกครองเมื่อมีเรื่องเดือดร้อนต้องดูทันที” นั้นหมายถึง การที่จะแก้ไขทันเหตุการณ์ได้ดีต้องทำขณะนั้น อย่าชะลอจนเรื่องเจียบหายไปโดยไม่สนใจหรือนิ่งเฉยจะทำให้เสียระบบการทำงานเสียระบบการปกครอง การบริหารงาน ต้องมีระบบจัดการระบบให้ดีลำดับเหตุการณ์ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ อย่างนี้ดูตายต้องชวนชวยหางานอยู่เสมอ และให้แนวคิดในสิ่งที่พึงทำคือ การข่าวข้อมูลสื่อสารต้องรวดเร็วทันใจทันเหตุการณ์ เมื่อได้รับข่าวสารข้อมูลแล้วต้องรายงานผู้บังคับบัญชาของตนเองโดยเป็นลายลักษณ์อักษร รายงานความคืบหน้าของสถานการณ์ และการทำเชิงรุก รู้ทัน รู้คน รู้งาน รู้กาล เป็นแมวมองเลือกหาคนดี มีฝีมือมาร่วมทีมเพื่อสนองงาน และให้พิจารณาความดีความชอบให้กำลังใจด้วยผลงานที่เขาได้ทำ นั่นคือ การส่งเสริมคนดีมีฝีมือได้ทำงาน การทำงานนั้นอย่าให้กระทบกระทั่งระบบการปกครองในระดับเบื้องต้น หรือระดับสูงขึ้นไป การปกครองควรเป็นไปตามจารีตอันดีงามที่บูรพาจารย์เคยประพฤติปฏิบัติอันไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง ควรเป็นไปอย่างถูกต้อง ด้วยพระธรรมวินัยและชอบธรรม ควรเป็นไปตามแบบแผนของกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม กฎระเบียบ และข้อบัญญัติต่างๆ^๓

จำเป็นต้องมีกลยุทธ์การปกครองคณะภาค ๑ เพราะเป็นภาคที่มีพื้นที่อยู่ในส่วนกลาง เป็นพื้นที่เจริญทางวัตถุมาก และมีคณะสงฆ์มีความรู้ ความสามารถมาก ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ก็มีมาก การปกครองก็มีความจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ เพื่อความเรียบร้อยดีงามของคนหมู่มาตามมา การจัดระบบความเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์ เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุข เป็นหลักภายใต้วิธีการ ๓ วิธี คือ ๑.นิคคหวิธี ชุมคนที่ควรชม หรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ ๒.ปคคหวิธี ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ๓.ปวารณาวิธี เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือน สั่งสอนตนได้ คือ ให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน^๔ ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ คือ ๑. พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แล้ว และบัญญัติไว้แล้ว ๒. กฎหมายบ้านเมืองที่พระมหาสมเด็จเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้อำนาจทางรัฐบาลให้ตรงขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติ เพื่อจัดระเบียบและข้อบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย และ ๓. ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับนับถือ และนำปฏิบัติสืบๆ กันมา มีระเบียบที่ว่าด้วยการปกครองที่เอื้อประโยชน์ในการจัดการปกครองเขตหน ในพื้นที่ภาค

^๒สัมภาษณ์ พระพรหมติลก (เอื้อน หาสสมโม, ป.ธ.๙), เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสสามพระยา วรวิหาร, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๓สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อชิโต, ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๔สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง กลยาโณ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดกิ่งแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

อย่างครอบคลุมและเหมาะสม มีการกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละเขตอย่างชัดเจน^๕ มีระเบียบแบบแผนในการปกครองที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง มีการกระจายอำนาจไปยังพระสังฆาธิการ ผู้มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อจะได้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์แบบ^๖ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม เอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย จึงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม เป็นแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด ราชการ และที่สำคัญคือสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการจัดการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพได้ดีในปัจจุบัน^๗ เป็นไปตามแบบแผนกฎหมาย กฎ ระเบียบฯ ควรเป็นไปตามจารีตประเพณีของบูรพาจารย์การปกครอง ไม่ควรใช้กลยุทธ์หรือกลวิธี เพราะอาจเป็นเหตุให้สูญเสียความถูกต้องชอบธรรมไป^๘ การปกครองส่วนใหญ่จะเป็นการตั้งรับ โดยแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่อยๆ ไป

ดังนั้น การบริหารเชิงรุก เป็นหนทางหนึ่งที่มีการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้^๙ มีการปกครองที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ มติมหาเถรสมาคม^{๑๐} ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ มุ่งเน้นการพัฒนาวัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งพยายามช่วยลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาโดยปรับปรุงระบบการทำงานของคณะสงฆ์ โดยอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ด้านการสื่อสาร มีการยึดหลักธรรมาธิปไตยในการปกครอง สนับสนุนให้คณะสงฆ์ทำงานร่วมกันเป็นทีม และมุ่งส่งเสริมให้คณะสงฆ์ระดับท้องถิ่นเข้มแข็ง สนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้รับการพัฒนาศักยภาพเป็นผู้รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ ใช้นโยบายการทำงานเชิงรุก^{๑๑}

สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ซึ่งประกอบไปด้วย จังหวัดในเขตปริมณฑลทั้ง ๔ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดสมุทรปราการ ถือได้ว่าการบริหารปกครองที่มีความเข้มแข็ง โดยกลยุทธ์หรือรูปแบบที่ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เจ้าผู้ปกครองจะมีการกำหนดทิศทางในการของการบริหารจัดการ โดยประเมินสภาพสภาพแวดล้อม ปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงค่อยๆ พัฒนาเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้นให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ส่งผลให้การปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑ มีความเข้มแข็งดังปัจจุบัน^{๑๒}

^๕สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิเวที (สายชล ฐานวุฑโฒ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะภาค ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามวรวิหาร, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๖สัมภาษณ์ พระศรีสุธรรมมุนี (บุญเทียม ถานินโท ป.ธ.๘), เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชยญาติการามวรวิหาร, วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๗สัมภาษณ์ พระโสภณสุตาลังการ (ไสว สุขวโร, ป.ธ.๔), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^๘สัมภาษณ์ พระโสภณกิตติธาดา (ศรชัย ธรรมทินโน), เจ้าคณะอำเภอเมืองนนทบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๙สัมภาษณ์ พระราชธรรมภรณ์(บุญสม ชาตวิสุทธิ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ เจ้าอาวาสวัดกลางวรวิหาร, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นายณพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๑}สัมภาษณ์ นายบุญเชิด กิตติธรางกูร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบันยังคงยึดหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังอิงอาศัยกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และมติมหาเถรสมาคม เป็นต้น ในการส่งเสริมสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในหมู่สงฆ์และป้องกันอันตราย จากภัยภายนอกที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรคณะสงฆ์และที่สำคัญคือ สามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้การบริหารจัดการปกครองคณะสงฆ์ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ^{๑๒} ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักสูงสุด มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมาย ส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎหมายมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่งยึดเป็นแนวปฏิบัติในการปกครอง^{๑๓}

ตารางที่ ๔.๑ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์สถานภาพการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	มีการปกครองที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์	๑๐	๑,๒,๔,๕,๗,๙,๑๐,๑๑,๑๕,๑๖
๒	ต้องมีระบบจัดการระบบให้ดีลำดับเหตุการณ์ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์	๑๐	๒,๓,๔,๕,๖,๘,๑๐,๑๑,๑๒,๑๔
๓	ต้องทำงานเชิงรุก รู้ทัน รู้คน รู้งาน รู้กาล	๙	๑,๒,๔,๗,๙,๑๐,๑๑,๑๕,๑๖
๔	การกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละเขตอย่างชัดเจน	๘	๓,๔,๕,๖,๘,๑๐,๑๒,๑๖

๔.๒ ผลการวิเคราะห์หลักเกณฑ์การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ มีการปกครองตามพระธรรมวินัย เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม^{๑๔}

^{๑๒}สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ธงศรี, ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, วันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓}สัมภาษณ์ นายชาญ พวงเพ็ชร์, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔}สัมภาษณ์ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินโท, ป.ธ.๓), รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๗.

พระธรรมวินัย คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ หรือข้อบัญญัติสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และใจ ของสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน เพราะว่าการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ถ้าขาดระเบียบวินัย ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น ไม่มีความสุข^{๑๕}

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกริตนอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติ สำหรับพระอริยสงฆ์ และสมมุติสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาติเตียนได้ พระพุทธเจ้าอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติดังนั้น แล้วนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ใครต่อใครประพฤติดังเช่นนั้นอีก^{๑๖}

ในการบัญญัติแต่ละครั้งล้วนเป็นมติคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้งไป และสืบมาแต่ลานั้น มีทั้งหนักและเบาตามแต่โทษานุโทษนั้นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์มิได้บัญญัติเป็นหมวดๆ หมู่ๆ หรือเรียงตามมาตราหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่พระภิกษุประพฤติดิ และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิกขาบทพระพุทธองค์ได้ทรงทราบไว้ล่วงหน้า และพระธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมานั้นสามารถนำไปใช้ได้ตลอดกาล และไม่มีเปลี่ยนแปลงเพื่อให้คล้อยตามโลกหรือตามสถานการณ์บ้านเมือง จึงนับได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้นเป็นธรรมนูญแห่งชีวิตของพระภิกษุสงฆ์อย่างแท้จริง^{๑๗}

โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์จากส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตการปกครองและเจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครองได้แก่ เขตปกครองบังคับบัญชา เจ้าคณะ เจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในภิกษุภิกษุณี ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครอง เป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออกและหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุตเป็นเขตเดียวกัน^{๑๘}

พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ แยกเป็นข้อๆ ตามสิกขาบทมี ๒๒๗ ข้อ จำแนกได้ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนีย์ ๔ เสดยวัตร ๗๕ อธิกรณสมณะ ๗ ในส่วนของสามเณรมีสิกขาบท ๑๐ ข้อและอุบาสก

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระโสภณสุตาลังการ (ไสว สุขวโร, ป.ธ.๔), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระโสภณกิตติธาดา (ศรชัย ธรรมทินโน), เจ้าคณะอำเภอเมืองนนทบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อชิโต, ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง กลยาโณ ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดกิ่งแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

อุบาสิกา มีสิกขาบท ๕ บ้าง ๘ บ้าง ตามแต่ใครจะรักษาตามกำลังของตนที่จะปฏิบัติได้ จึงกล่าวได้ว่า พระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญแห่งการปกครองที่ยาวนานมากที่สุดในโลก เป็นธรรมนูญฉบับเดียวที่ไม่มีการแก้ไขหรือปรับปรุงใหม่

พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามีความสำคัญในการเป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ ผดุงศาสน์ได้อย่างมั่นคงถาวร ดังที่พระพุทธองค์ทรงปรารภกับพระอานนท์ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมีตนเป็นที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมที่พึ่งเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นลพพึ่งเลย ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยใดอันเราแสดงไว้ว่า บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยการล่วงไปแห่งเรา นี่ก็แสดงชัดว่าธรรมวินัยทั้งหมดเป็นเหมือนศาสดาของชาวพุทธ เพราะฉะนั้น วินัยเป็นตัวให้สงฆ์ดำรงอยู่ และให้สงฆ์อยู่อย่างเป็นระบบเป็นรูปแบบที่เป็นไปตามพระพุทธประสงค์นั่นเอง^{๑๙}

การวางกรอบพระธรรมวินัยเป็นแบบแผนข้อวัตรปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและทรงป้องกันภัยอันตราย อสัทธิธรรมที่จักเกิดขึ้นกับพุทธศาสนา พระธรรมวินัยเป็นกรอบและแนวการปฏิบัติดำรงตนให้อยู่ในขอบเขตอันเหมาะสมในสมณภาวะเพื่อความผาสุกและความเรียบร้อยในหมู่คณะ อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์นั่นเอง และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือข้อสิกขาบทแต่ละข้อนั้นล้วนมีเหตุผลแห่งการบัญญัติทั้งนั้น ไม่ว่าสิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ก็ตามโดยการยอมรับแห่งสงฆ์เป็นเสียงข้างมาก พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยโดยผ่านมติการยอมรับจากคณะสงฆ์ร่วมกัน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ คือ ภิกษุถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีถือข้อวัตรสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ สามเณรถือข้อวัตรสิกขาบท ๑๐ ข้อ ซีพราหมณ์ถือข้อวัตรสิกขาบท ๘ ข้อ และอุบาสก-อุบาสิกาถือข้อวัตรสิกขาบท ๕ ข้อ พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาทุกคนเป็นหนึ่งในองค์กรของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่ร่วมกันแล้วย่อมจะมีแนวทางการปฏิบัติการศึกษาเหมือนกัน และการศึกษาในพุทธศาสนาถือเป็นบรรทัดฐานการรองรับพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

ในปัจจุบันการปกครองคณะสงฆ์มีการปกครองอยู่ที่ส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคมเป็นหน่วยงานในส่วนกลางและประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะใหญ่ ๕ หน คือ ๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต โดยอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะหนใหญ่ ในเขตของตนมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

๑. งานปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อธิโต, ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๒. ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินการไปด้วยดี

๓. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม ข้ออุทธรณ์ คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือผู้มีอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่น จากมหาเถรสมาคม

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมการบังคับบัญชาเจ้าคณะ ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๖. ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตนระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กำหนดส่วนหลักไว้ชัดเจนในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตการปกครองเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนตำบลและเขตปกครองให้เป็นไปตามกำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม ส่วนมาตรา ๒๒ กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับชั้น คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะชั้นนั้นๆ^{๒๐}

เอกสารเกี่ยวกับกฎหมายมหาเถรสมาคมในการปกครองคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๑๗, ๑๘, ๑๙ พ.ศ. ๒๕๓๖ และฉบับที่ ๒๓, ๒๔ พ.ศ. ๒๕๔๑ ซึ่งเป็นระเบียบกำหนดการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ มีรายละเอียด ดังนี้

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) "ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตีร แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคม ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิก กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ฉบับที่ ๗ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๑๕) และบรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใด ในส่วนที่กำหนดไว้แล้ว ในกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้กฎหมายมหาเถรสมาคมนี้แทน

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๓๖) "ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตีร แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคม ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิกกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๐๖) และบรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้กฎหมายมหาเถรสมาคมนี้แทน^{๒๑}

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๙ (พ.ศ. ๒๕๓๖) "ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตีร แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๓๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระศรีสุธรรมมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘), เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชยญาติการามวรวิหาร, วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายชาญ พวงเพ็ชร์, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พ.ศ.๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิก กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓) กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๐ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๒๑) กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๐ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๓๓) บรรดา กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้กฎหมายมหาเถรสมาคมนี้แทน

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) "ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตี มาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคมตรา กฎมหาเถรสมาคม ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิกกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และบรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใด ในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้กฎหมายมหาเถรสมาคมนี้แทน

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) "ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ" อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตี มาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และมาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์ ให้ยกเลิก กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ฉบับที่ ๒๐ (พ.ศ. ๒๕๓๖) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕) และบรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ หรือซึ่งขัดแย้งหรือแย้งกับกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้กฎหมายมหาเถรสมาคมนี้แทน

พระราชบัญญัติคณะ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนา สมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการเถรสมาคมมี ๒๑ รูป เหมือนเดิมแต่ว่า อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ คือ ๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม ๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร ๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของสงฆ์ ๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ^{๒๒}

มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบออกคำสั่ง มีมติ หรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้ พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้^{๒๓}

อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง กลยาโณ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดกิ่งแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธธำณ) รองเจ้าคณะอำเภอลำลูกกา เจ้าอาวาสวัดสุวรรณบำรุงราชวราราม จังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ประเภท คือ ๑) การปกครอง ๒) การศึกษาสงเคราะห์ ๓) การสาธารณูปการ ๔) การศาสนศึกษา ๕) การเผยแผ่ (๖) การสาธารณสงเคราะห์^{๒๔}

มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ทั้งด้านอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งมีหน้าที่ในการตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม วางระเบียบมหาเถรสมาคม ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม มีมติมหาเถรสมาคม และออกประกาศมหาเถรสมาคม และด้านอำนาจบริหารของมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่บริหาร คือ จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้น คือ แต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง^{๒๕}

จักเห็นได้ว่าการปกครองคณะสงฆ์นั้น มีหลักเกณฑ์การปกครองตามพระธรรมวินัย เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม เป็นการปกครองตามลำดับชั้นการปกครอง โดยเจ้าคณะชั้นปกครองจะดูแลปกครองผู้อยู่ในเขตปกครองนั้นๆ โดยปกครองตามลำดับชั้นไปตามลำดับ เมื่อเจ้าคณะชั้นปกครองดูแลปกครองพื้นที่ในเขตปกครองที่ตนรับผิดชอบด้วยดี เช่น เจ้าคณะภาคดูแลปกครองในภาคที่ตนปกครอง เจ้าอาวาสดูแลปกครองภายในวัดที่ต้องเป็นเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ดูแลสหิริหาริกที่ตนให้การอุปสมบท การมีทัศนคติต่อกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบัน โดยมีระเบียบที่ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ภาคที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการปกครองเขตหนในพื้นที่(ภาค) ต่างอย่างครอบคลุมและเหมาะสม มีการกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละเขตหน(ภาค) อย่างชัดเจน การปกครองควรเป็นไปตามจารีตอันดีงามที่บูรพาจารย์เคยประพฤติปฏิบัติอันไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย และกฎหมายบ้านเมือง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย จึงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม

๔.๓ ผลการวิเคราะห์กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑

๔.๓.๑ ผลการวิเคราะห์กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ จากการสัมภาษณ์

๑) จุดแข็ง ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ส่วนใหญ่เจ้าคณะปกครองหรือเจ้าอาวาส มีความรู้ ความสามารถ ทั้งในทางโลกและทางธรรมในระดับที่ดี ทำให้สามารถบริหารจัดการวัดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างดี และในด้านการศึกษาทางเจ้าคณะปกครอง ก็มีนโยบายให้พระสังฆาธิการหรือพระผู้อยู่ใต้ปกครองตน ให้เข้ารับ

^{๒๔}สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อชิโต, ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๕}สัมภาษณ์ พระศรีสุธรรมมุนี (บุญเทียม ถานินโท, ป.ธ.๘), เลขาธิการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชยญาติการามวรวิหาร, วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป^{๒๖} การแต่งตั้งหรือมอบหมายงานด้านการกระจายอำนาจหน้าที่ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เน้นการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม มีแบบแผน และรูปแบบในการปกครองที่ชัดเจน^{๒๗} พระสังฆาธิการและบุคลากรส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีเครื่องเทคโนโลยีในการปฏิบัติหน้าที่ที่ทันสมัยอยู่ในปฏิรูปเทศ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงและปริมณฑล^{๒๘} สถานศึกษา หน่วยงานการศึกษา และบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถของคณะสงฆ์ที่มีฐานที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ปกครองภาค ๑ ทั้งสิ้น แม้กระทั่งคณะที่เป็นหน่วยงานที่เรียกว่า องค์การปกครองคณะสงฆ์สูงสุด ก็อยู่ในเขตภาค ๑ เช่น กรรมการมหาเถรสมาคมส่วนใหญ่ก็อยู่และเป็นเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ทั้งหน่วยงานภาครัฐที่จะให้การอุปถัมภ์ คຸ້ມครองและอำนวยความสะดวกต่างๆ ก็มีฐานอยู่ที่เขตภาค ๑^{๒๙} จุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ การแต่งตั้งหรือมอบหมายงานในการกระจายอำนาจหน้าที่ เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตการปกครอง เน้นการมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการ โดยมีแบบแผนและรูปแบบในการปกครองอย่างชัดเจน^{๓๐}

จุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ มีการปกครองที่เป็นรูปแบบ ในการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางคณะสงฆ์ โดยกระจายอำนาจให้ พระสังฆาธิการได้ปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดประสิทธิภาพ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปด้วยดี^{๓๑} เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ใช้วิธีการบริหารจัดการแบบผสมผสาน ยึดหยุ่นตามสถานการณ์ ใช้หลักธรรมมาภิบาลด้านหลักความโปร่งใส หลักคุณธรรม ยึดถือความซื่อสัตย์สุจริต และความร่วมมือร่วมในการบริหารมุ่งความสำคัญกับการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการศึกษา^{๓๒} อยู่ในเมืองหลวงและปริมณฑล ชัยภูมิเหมาะสม บุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถมาก บุคลากรดี เครื่องมืออุปกรณ์พร้อมข้อมูลวิธีใช้หลากหลาย^{๓๓} การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ยึดหลักการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระพรหมติลก (เอื้อน หาสมโม, ป.ธ.๙), เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสสามพระยา วรวิหาร, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินทร์, ป.ธ.๓), รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อธิโต, ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง กลยาโณ ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดกิ่งแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิเวที (สายชล จานวุฒโฒ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะภาค ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามวรวิหาร, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระศรีสุธรรมมณี (บุญเทียม ฉานินโท ป.ธ.๘), เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชยญาติการามวรวิหาร, วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระโสภณสุตาลังการ (ไสว สุขวโร, ป.ธ.๔), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระโสภิตกิตติธาดา (ศรชัย ธรรมทินโน), เจ้าคณะอำเภอมืองนนทบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

มหาเถรสมาคม และกฎกระทรวงร่วมกับกฎหมายบ้านเมืองในการควบคุมดูแลพระสังฆาธิการ และพระภิกษุ สามเณร ในการปกครองให้อยู่ในระเบียบวินัย^{๓๔}

เจ้าอาวาสส่วนใหญ่สูงอายุ มีประสบการณ์ มีความรู้ทางธรรม คือ นักธรรมชั้นเอก และส่วนใหญ่มีการศึกษาปริยัติสามัญ (ทางโลก) คือ ระดับมัธยมตอนปลายถึงระดับปริญญาเอก ทั้งนี้ เจ้าอาวาสใช้วิธีการบริหารแบบผสมผสาน คือ ยึดหยุ่นตามสถานการณ์โดยการใช้หลักธรรมาภิบาล ด้านหลักความโปร่งใส หลักคุณธรรม ยึดถือความซื่อสัตย์สุจริต และหลักความมีส่วนร่วมในการบริหาร มุ่งความสำคัญกับการทำหน้าที่ของพระสงฆ์คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการศึกษา และมีไวยาวัจกรและกรรมการวัดช่วยในการบริหารวัดและจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา^{๓๕} จุดแข็งที่สำคัญมากของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ นั่นคือ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ มีทัศนะทางด้านการบริหารจัดการที่ดี มีความรู้ความเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การบริหารจัดการมีความชัดเจนและเด็ดขาด โดยยึดตามกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ ตลอดจนหลักการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย นอกจากนี้ คณะสงฆ์ในภาค ๑ มีความพร้อมในด้านต่างๆ ดังนี้^{๓๖}

- ๑) วัดศักยภาพ
- ๒) พระสังฆาธิการทุกรูปผ่านการศึกษาลัทธิสูตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๓) พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาในหลักสูตรที่หลากหลาย
- ๔) พระสังฆาธิการมีโอกาสเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและพัฒนา

การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ยึดกฎ ระเบียบ และการปกครองภายใต้มหาเถรสมาคม ตลอดจนเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย มีความตั้งใจ ความเสียสละ ความทุ่มเทในการจัดการบริหาร การปกครองคณะสงฆ์อย่างเข้มแข็ง โดยมีเป้าหมายให้คณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ มีความรู้ความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ในทุกระดับ ทั้งพระภิกษุสามเณรมีความรู้ด้านปริยัติธรรมและมีการปฏิบัติโดยยึดหลักพุทธธรรมเป็นสำคัญ นี่จึงเป็นจุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑^{๓๗}

คณะสงฆ์ภาค ๑ มีจุดแข็งด้านการปกครอง คือ ทุกอย่างให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ มติ พระบัญชาเด็จพระสังฆราช หรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัย การลงนิคหกรรม การวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ต่างๆ ตลอดจนการแต่งตั้งถอดถอนเจ้าคณะพระสังฆาธิการ มีการควบคุมดูแลให้เป็นไปตามข้อวัตรปฏิบัติของพระสังฆาธิการและสถาบันคณะสงฆ์ไทย^{๓๘}

^{๓๔}สัมภาษณ์ พระราชธรรมภรณ์ (บุญสม ขาตวิสุทธิ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ เจ้าอาวาสวัดกลางวรวิหาร, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๓๕}สัมภาษณ์ นายจิรวิชัย นิยมธรรม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๖}สัมภาษณ์ นายบุญเชิด กิตติธราภูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๗}สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ธงศรี, ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, วันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๘}สัมภาษณ์ นายชาญ พวงเพ็ชร์, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

- ด้านการปกครอง ส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาบุคลากรคณะสงฆ์ให้มีความรู้ในด้านต่างๆ ส่งเสริมคนดีมีความสามารถได้ทำงาน สร้างการปกครองระดับแขวง ระดับเขต ให้เข้มแข็ง

- ด้านการศึกษา ส่งเสริมพัฒนาให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ ด้านปริยัติธรรม เป็นผู้นำสังคม

- ด้านการเผยแพร่ ส่งเสริมการผลิตบุคลากรให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งเชิงรับและเชิงรุก

- การปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนผสมผสานแนวคิดทั้งทางโลกและทางธรรม

- มีทีมงานที่เข้มแข็งสามารถประสานงานและดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นต่อคณะสงฆ์

ตารางที่ ๔.๒ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในจุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	เน้นการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม มีแบบแผน และรูปแบบในการปกครองที่ชัดเจน	๑๐	๑,๒,๔,๕,๗,๙,๑๐,๑๑,๑๕,๑๖
๒	การปฏิบัติหน้าที่ที่ทันสมัยอยู่ในปฏิรูปเทศ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงและปริมณฑล	๙	๓,๖,๗,๘,๑๐,๑๓,๑๔,๑๕,๑๖
๓	องค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด ก็อยู่ในเขตภาค ๑	๗	๑,๓,๔,๖,๘,๑๐,๑๒
๔	การปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนผสมผสานแนวคิดทั้งทางโลกและทางธรรม	๗	๑,๔,๖,๗,๙,๑๐

๒) จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ผู้ปกครองหรือเจ้าอาวาสวัดในบางแห่ง มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการวัดที่ยังไม่มากเท่าที่ควร และยังใช้วิธีการบริหารแบบสมัยเก่า ทำให้ศาสนสถานหรือวัดไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร และบางแห่ง ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือสนับสนุนกับการศึกษาพระปริยัติธรรมเท่าที่ควร^{๓๙}

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ ผู้บริหารสั่งการให้ปฏิบัติงานไปเป็นไปตามพระธรรมวินัย การออกกฎระเบียบข้อบังคับของคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ค่อยตั้งใจเท่าที่ควร ผู้ได้บังคับบัญชา ไม่สามารถสนองงานที่ได้รับมอบหมายในบางครั้งหรือส่วนใหญ่ได้อย่างเต็มที่

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระพรหมติลก (เอื้อน หาสมโม, ป.ธ.๙), เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสสามพระยาารวิหาร, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ผู้ได้บังคับบัญชาไม่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงาน ตามภาระงานที่ได้รับมอบหมายอย่างแท้จริง ขาดการประเมินผล ตรวจสอบ กำกับติดตามและควบคุม เกี่ยวกับงานด้านการปกครองคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้ได้บังคับบัญชาเป็นผู้รับสนองงาน ไม่เข้าใจคำสั่งของผู้บังคับบัญชาในข้อกำหนดหมายคณะสงฆ์ การติดต่อสื่อสารไม่ชัดเจน เจือยขาดการทำงานของคณะสงฆ์ ขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน ตามกฎหมายของคณะสงฆ์^{๔๐} บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่บางส่วนยังขาดความรู้ ความเข้าใจในกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติต่างๆ มีความอ่อนไหว ต่อกระแสสังคมค่อนข้างง่าย ขาดการประเมินผลการทำงานปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง ^{๔๑}

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ การปกครองที่เป็นจุดอ่อน อาจพอมิบ้าง เช่น ความที่พระเถระ ผู้ใหญ่อยู่ในเขตการปกครองภาค ๑ เป็นส่วนใหญ่ การกำหนดนโยบายอันเป็นส่วน ของภาค ๑ โดยตรงย่อมคำนึงถึงพระมหาเถระผู้ใหญ่ ผู้ปกครองในระดับสูงด้วย สรรพกิจคือ อำนาจสั่ง การ และมีมติทางการเมืองการตรวจสอบ สอดส่องทำได้ยาก และมีความทับซ้อนในเชิงการบริหาร และปกครองอยู่ด้วย จึงทำให้ผู้ปกครองดูแลไม่ทั่วถึง ผู้ปกครองไม่ทราบปัญหาที่แท้จริงของ ผู้ได้บังคับบัญชา พระเถระผู้ใหญ่ไม่ค่อยใกล้ชิดเท่าที่ควร ทำให้ขาดความเด็ดขาดในการดูแล เคร่งครัดตามกฎหมายคณะสงฆ์^{๔๒}

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ ผู้ได้บังคับบัญชาไม่สามารถที่จะสนองงานที่ ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาในบางครั้ง ผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ไม่มีความรู้และความสามารถในการ ดำเนินงานในบางส่วนที่ได้รับมอบหมาย ขาดการประเมินผลในการปฏิบัติภาระงานในกิจการคณะ สงฆ์ ในส่วนของการปกครองอย่างต่อเนื่อง^{๔๓}

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ พระสังฆาธิการไม่สามารถสนองงานที่ได้รับ มอบหมายในบางส่วนได้อย่างสมบูรณ์ เพราะว่าพระสังฆาธิการบางรูป ขาดความรู้ ความเข้าใจในการ บริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์บางส่วนยังขาด การติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง^{๔๔}

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีการวาง แนวทางที่ไม่ชัดเจน และไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย เห็นได้จากพระภิกษุ สามเณรในวัดต่างๆ ไม่ เคารพครัดในพระธรรมวินัย ในกรณีอาบัติเบา เช่น อาบัติชั่วหยาบของภิกษุเป็นปาจิตติย ซึ่งภิกษุทั่วไป ไม่ให้ความสำคัญจะรักษาและมีการประพฤติดังต้องอาบัติเป็นเรื่องธรรมดา และพอจะทำปาติโมกข์ หรือวันพระก็ปลงอาบัติได้ จนเป็นการไม่ให้ความสำคัญต่อพระธรรมวินัย รวมถึงการตีความพระธรรม วินัยบางข้อเอื้อประโยชน์ในการแสวงหาทรัพย์ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม มีการจัดสร้างพระพุทธรูปตาม

^{๔๐}สัมภาษณ์ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินโท, ป.ธ.๓), รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาส วัดหัวลำโพง (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๔๑}สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อชิโต, ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัด เขียนเขต (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๒}สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง กลยาโณ ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดกึ่งแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๓}สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิเวที (สายชล ฐานวุฑโฒ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะภาค ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชนะ สงครามวรวิหาร, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๔}สัมภาษณ์ พระศรีสุธรรมมณี (บุญเทียม ถานินโท ป.ธ.๘), เลขาธิการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชย ญาติการามวรวิหาร, วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

วัดต่างๆ จนกลายเป็นพุทธพาณิชย์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่มีการสอนถึงแก่นของพระพุทธศาสนาว่า พระภิกษุบางรูปยังสอนให้ญาติโยมเชื่อและมกมายจนไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างดังกล่าวได้ ไม่มีการตัดเตือนจากคณะสงฆ์ส่วนกลางจนกลายเป็นการสนับสนุนทั้งทางตรงทางอ้อม ทำให้พุทธศาสนาเสื่อมลง^{๔๕}

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ บางส่วนยังมีเจ้าอาวาสที่ยังคงใช้วิธีการบริหารแบบสมัยเก่า บริหารงานขึ้นอยู่กับตัวบุคคล และนิยมแก้ปัญหาโดยการหนีปัญหาในการจัดการวัดและงบประมาณ ด้านการบริหารงานสาธารณูปการต่างๆ^{๔๖}

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ไม่ยึดธรรมวินัย กฎหมาย จาริตในการปฏิบัติ อ่อนไหวต่อกระแสข่าวง่ายและรวดเร็ว บุคลากรไม่เข้าใจกฎระเบียบปฏิบัติมากพอ^{๔๗}

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ จุดอ่อนในด้านกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ขาดวิวัฒนาการให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง รูปแบบของมหาเถรสมาคมที่มีแต่ผู้อาวุโส สมองอาจอ่อนล้า สุขภาพไม่อำนวย และพระสงฆ์ไม่ชินกับการบริหาร กิจการของพระพุทธศาสนาจึงดูสับสนวุ่นวาย เจ้าอาวาสยังคงใช้วิธีการบริหารแบบสมัยเก่า การบริหารงานขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ไวยาวัจกรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับต่ำ มีประสบการณ์ทำงานเป็นไวยาวัจกรและกรรมการวัดไม่ถึง ๑๐ ปี ขาดงบประมาณด้านการบริหารงานสาธารณูปการ การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดขนาดเล็กขาดแคลนพระภิกษุและสามเณร ให้ความสำคัญกับการสาธารณสงเคราะห์น้อย และวัดหลายแห่งมีปัญหาด้านความไม่สะอาด การบวชไม่มีการคัดกรองเหมือน สมัยก่อนต้องเตรียมตัวบวชโดยการไปอยู่วัดนานนับเดือน เกิดวิกฤตศรัทธา เช่น กิจวัตรของพระสงฆ์ในการออกบิณฑบาต ในทางพระพุทธศาสนาถือเป็นกิจอันประเสริฐ เพราะพระภิกษุจะได้ออกไปโปรดสัตว์ให้ได้มีโอกาสทำบุญ รู้จักการเสียสละและการให้ ในฝ่ายสงฆ์ก็ให้ถือว่าภิกษุอยู่ได้ด้วยภิกขาจาร คือการขออาหารเพื่อเลี้ยงชีพ ไม่ต้องทำอาหารหรือแสวงหาเงินตรา ทุกวันนี้ในกรุงเทพฯ และจังหวัดใหญ่ๆ ในท้องที่ตลาดใหญ่ๆ ที่มีผู้คนจำนวนมาก จะเห็นพระสงฆ์บิณฑบาตบริเวณนี้มากกว่าที่อื่น บางรายผูกขาดกับร้านขายกับข้าวใส่บาตร บางรูปเวียนบิณฑบาตหน้าตลาดเป็นสิบบรอบด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ดังกล่าว จึงทำให้มีเหลือบในพระพุทธศาสนาแอบแฝงเข้าไปใช้ผ้าเหลืองหาผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ โดยมีนักการเมืองเป็นผู้อยู่เบื้องหลังที่จะเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำชูศาสนาหรือเป็นผู้ทำลาย^{๔๘}

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ พระสังฆาธิการบางรูป มีความอ่อนแอ ขาดประสบการณ์ ส่งผลให้ประสบปัญหาในการบริหารกิจการในวัด ซึ่งส่งผลกระทบในภาพรวมของคณะสงฆ์ภาค ๑ พระสังฆาธิการบางรูป มีปัญหาทางด้านสุขภาพ แต่เจ้าคณะผู้ปกครองไม่เข้ามาดูแล หรือยกเป็นปริกษา เพราะท่านไม่สามารถบริหารกิจการวัดได้ รวมถึงไม่สามารถเข้าทำกิจกรรมร่วมกับภาค ๑ ได้

^{๔๕}สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาภรณ์(บุญสม ชาติวิสุทธิ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ เจ้าอาวาสวัดกลางวรวิหาร, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระโสภณสุตาลังการ (ไสว สุขวโร, ป.ธ.๔), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๗}สัมภาษณ์ พระโสภณกิตติธาดา (ศรชัย ธรรมทินโน), เจ้าคณะอำเภอนนทบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๘}สัมภาษณ์ นายจิรวิชัย นิยมธรรม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

เจ้าคณะผู้ปกครองระดับที่ต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัด บริหารเฉพาะวัดตัวเอง ไม่ได้ใส่ใจในการเข้าไปบริหาร หรือให้ความช่วยเหลือวัดที่อยู่ในเขตปกครองของตน^{๔๙} จุดอ่อน คือ การดูแลอาจไม่ทั่วถึง ซึ่งพระภิกษุอาจมีอาการไม่เหมาะสมบ้าง ซึ่งการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดสมุทรปราการ เป็นย่านเศรษฐกิจ เป็นสังคมเมืองใหญ่ ผู้คนพลุกพล่าน อาจมีเหตุให้บุคคลที่แต่งกายเลียนแบบสงฆ์อาศัยช่องทางในการบิดเบือน การเรียกรับ เพื่อแสวงหาประโยชน์จากความศรัทธาส่วนตน ซึ่งการตรวจตราอาจไม่ทั่วถึง จึงเป็นจุดอ่อน^{๕๐} จุดอ่อน ก็คือ มีพระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัย และกฎหมายคณะสงฆ์ จึงอาจมีการถือผิดไปจากคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ จึงทำให้ละเลยการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ได้ จนก่อให้เกิดความลำบากใจแก่ผู้บังคับบัญชาชั้นสูงขึ้นไป^{๕๑}

ตารางที่ ๔.๓ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในจุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	ไม่สามารถสนองงานที่ได้รับมอบหมายได้อย่างเต็มที่	๑๓	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖
๒	ผู้บริหารสั่งการปฏิบัติงานได้ไม่ค่อยเต็มที่ตามพระธรรมวินัย	๑๑	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๕
๓	อำนาจสั่งการ และมีมติทางการตรวจสอบทำได้ยาก	๑๐	๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๙, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖
๔	ประสบการณ์ในการบริหารจัดการวัดที่ยังไม่มากเท่าที่ควร	๘	๑, ๓, ๔, ๕, ๗, ๘, ๑๐, ๑๑

๓) โอกาส

โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ถือว่าอยู่ในเขตพื้นที่ๆ เจริญ โดยส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาด้วยดี ทำให้สามารถรองรับความต้องการของประชาชนที่ต้องการเข้าวัดฟังธรรม หาที่พึ่งทางใจ เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน^{๕๒} สำหรับโอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คืออยู่ในเขตการปกครองและพื้นที่การบริการอำนวยความสะดวก

^{๔๙}สัมภาษณ์ นายบุญเชิด กิตติธราภูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๐}สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธธนาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอลำลูกกา เจ้าอาวาสวัดสุวรรณบำรุงราชวราราม จังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๕๑}สัมภาษณ์ นายชาญ พวงเพ็ชร์, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๒}สัมภาษณ์ พระพรหมดิลก (เอื้อน หาสมโม, ป.ธ.๙), เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสสามพระยาารวิหาร, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สะดวกของมหาเถรสมาคม การแบ่งเขตการปกครอง(ภาค) มีความชัดเจน สะดวกในการปกครอง กำกับดูแล และมีการกระจายอำนาจการปกครองที่ลง^{๕๓}

โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ผู้บังคับบัญชาเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถ และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ คณะสงฆ์ทุกระดับชั้นมีความสามัคคีและความพร้อมเพียง มีความพร้อมในหลายสิ่งหลายประการ ซึ่งมากกว่าหลายภาค^{๕๔} มีโอกาสมาก เพราะในเขตภาค ๑ นั้น บุคลากรในระดับวัด กล่าวคือ เจ้าอาวาสที่มีความรู้ความสามารถมากที่สุดกว่าภาคอื่นๆ ทั้งมีสถานที่สำคัญและความพร้อมด้านต่างๆ มากกว่าภาคอื่นๆ เพราะเป็นศูนย์กลางเป็นเมืองหลวงของประเทศ^{๕๕}

โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ อยู่ในเขตการปกครองและพื้นที่ในการอำนวยความสะดวกของมหาเถรสมาคม การแบ่งเขตการปกครอง มีความชัดเจนและสะดวกในการปกครอง กำกับ ดูแล และมีการกระจายอำนาจในการปกครองอย่างลงตัว^{๕๖} คณะสงฆ์ภาค ๑ คือ อยู่เขตพื้นที่ปริมณฑล ซึ่งมีความสะดวกในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีการแบ่งเขตการปกครองที่ลงตัว และมีการกระจายอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์^{๕๗} โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ โอกาส ของการปกครองคณะสงฆ์ อาจแยกได้ตามความสำคัญตามลำดับก่อนหลัง โดยสัมพันธ์กับช่วงวันและเวลาร่วมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน^{๕๘}

โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันทำให้ประชาชนมีความต้องการที่พึงทางใจมาก สถานศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาและนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการหรือแก้ไขปัญหาในองค์กรมากขึ้น^{๕๙}

โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ความพร้อมทุกด้านมีมากกว่าภาคใดๆ ความสามัคคีของหมู่คณะทุกระดับ ความรู้ความสามารถของผู้บังคับบัญชา^{๖๐} โอกาสที่ทางรัฐบาลให้การอุปถัมภ์คุ้มครองคณะสงฆ์และประชาชนในเขตภาค ๑ ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ให้ความไว้วางใจเจ้าอาวาสในการบริหารการเงิน และให้การสนับสนุนการเงินวัด ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันทำให้ประชาชนมีความต้องการที่พึงทางใจมาก สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐและ

^{๕๓}สัมภาษณ์ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินทร์, ป.ธ.๓), รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๕๔}สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อชิโต, ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๕}สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง กลยาโณ ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดกิ่งแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๕๖}สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิเวที (สายชล ฐานวุฑโฒ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะภาค ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามวรวิหาร, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๗}สัมภาษณ์ พระศรีสุธรรมมณี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘), เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชยญาติการามวรวิหาร, วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๘}สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธธนาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอลำลูกกา เจ้าอาวาสวัดสุวรรณบำรุงราชวราราม จังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๕๙}สัมภาษณ์ พระโสภณสุตาลังการ (ไสว สุขวโร, ป.ธ.๔), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๖๐}สัมภาษณ์ พระโสภิตกิตติธาดา (ศรชัย ธมมทินโน), เจ้าคณะอำเภอมืองนนทบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

เอกชนให้ความสำคัญกับการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา และนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการ หรือแก้ปัญหาในองค์กรมากขึ้น^{๖๑} มีผลสืบเนื่องมาจากจุดแข็งที่ว่าทัศนคติของคณะสงฆ์ผู้ปกครองมี ทัศนะ มองสิ่งต่างๆ ตามสภาพแวดล้อม และอาศัยที่วัดและพระสงฆ์ฆาธิการ มีศักยภาพ จากการที่ พระสงฆ์ฆาธิการทุกรูป ผ่านการศึกษาหลักสูตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ สภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย ต่อการศึกษาและพัฒนา พุทธศาสนิกชนมีกำลังในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและพระภิกษุ สามเณร นอกจากนี้ วัดส่วนใหญ่ส่งเสริมให้พระสงฆ์ฆาธิการและพระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาและ พัฒนา^{๖๒}

โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เป็นย่านเศรษฐกิจ เป็นสังคมใหญ่ มีความพร้อมใน ด้านต่างๆ ทั้งด้านปกครองซึ่งเป็นศูนย์กลางของการปกครองคณะสงฆ์ มีความพร้อมในการประสาน กับเจ้าคณะใหญ่ต่างๆ มีความพร้อมด้านการงบประมาณซึ่งมาจากภาครัฐ ภาคเอกชน และ พุทธศาสนิกชนที่มีฐานะดี เป็นต้น ซึ่งสามารถบริหารจัดการภายในวัดได้อย่างเรียบร้อย^{๖๓}

โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ มีพระมหาเถระที่มีความรู้ความสามารถ ยึดหลัก พระธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง และมีพระมหาเปรียญมาก พระสงฆ์ฆาธิการชั้นปกครองของภาค ๑ จึงเป็นผู้ที่มี ความสามารถที่จะบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดิถีงาม และเป็นหลักของพระ ศาสนา สามารถที่จะนำพาพระพุทธศาสนาไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้^{๖๔}

ตารางที่ ๔.๔ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในโอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	อยู่ในเขตการปกครองและพื้นที่ในการ อำนวยความสะดวกของมหาเถรสมาคม	๑๔	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๑, ๑๒ ๑๓, ๑๔, ๑๖
๒	มีการกระจายอำนาจในการปกครอง อย่างลงตัว	๑๑	๑, ๒, ๔, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔
๓	ความพร้อมทุกด้านมีมากกว่าภาคใดๆ	๑๑	๒, ๓, ๔, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๔, ๑๕
๔	ได้รับการอุปถัมภ์คุ้มครองคณะสงฆ์และ ประชาชนได้ง่าย	๑๐	๒, ๓, ๔, ๗, ๘, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๖

^{๖๑}สัมภาษณ์ นายนพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๖๒}สัมภาษณ์ นายบุญเชิด กิตติธราภูล, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๓}สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ธงศรี, ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, วันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๔}สัมภาษณ์ นายชาญ พวงเพ็ชร์, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๔) ปัญหา/อุปสรรค

ปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เจ้าคณะปกครองหรือเจ้าอาวาสบางแห่งลงพื้นที่ในการตรวจสอบ แก้ไขปัญหาต่างๆ ในท้องที่ได้ไม่ทั่วถึง ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัดหรือเขตพื้นที่ดังกล่าวตกค้างมาอย่างยาวนาน และประชาชนในบางพื้นที่ก็แตกความสามัคคี ทำให้เกิดปัญหขึ้นระหว่างบ้านกับวัด^{๖๕}

ปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือการกระจายรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ค่อนข้างจำกัด ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ขาดความรู้ความสามารถ ในด้านการปกครองและบริหารจัดการ ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งไม่สามารถสนองงานตามนโยบายที่ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ของมหาเถรสมาคม ได้อย่างสมบูรณ์^{๖๖}

ปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ผู้ที่มีหน้าที่ทางคณะสงฆ์บางส่วน ยังขาดความรู้และความเข้าใจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ผู้ที่มีหน้าที่ทางคณะสงฆ์บางส่วนยังไม่สามารถสนองนโยบายได้อย่างสมบูรณ์^{๖๗} ปัญหาอุปสรรค ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เป็นแหล่งที่แสวงหาผลประโยชน์เข้าตัวได้ง่ายมาก เป็นภาคที่การสั่งการทางปกครอง ต้องระมัดระวัง ทั้งเรื่องคาวาระและผู้มีอำนาจทางคฤหัสถ์มาเป็นผู้ทำให้เกิดการไม่โปร่งใสต่างๆ ก็เป็นเรื่องที่ตรวจสอบและแก้ไขได้ยาก ทั้งมีสื่อมวลชนมาก จึงเร็วต่อข่าวสารในกรณีความเสียหาย^{๖๘} ปัญหาอุปสรรค ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ปัญหาอุปสรรค ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ปัญหาอุปสรรค ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ พระสังฆาธิการบางส่วน ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ พระสังฆาธิการบางส่วน ยังไม่สามารถสนองงานตามนโยบายของผู้บังคับบัญชาได้สมบูรณ์^{๖๙}

ปัญหาอุปสรรค ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ ผู้ที่มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ บางส่วน ขาดความรู้ความสามารถในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และการบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยดี ผู้ที่มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ บางส่วน ไม่สามารถสนองงานของคณะสงฆ์ให้เป็นไปอย่างสมบูรณ์^{๗๐}

ปัญหาอุปสรรค ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ การขาดกำลังในการอุปถัมภ์วัด การศึกษาตำมกียัตติติดกับประเพณีดั้งเดิมเก่าๆ โลกทัศน์คับแคบ บางวัดประชาชนในชุมชนแตกความสามัคคีและมีปัญหบ้านกับวัดในบางพื้นที่ มีผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นต้องการเข้ามาควบคุมวัด และ

^{๖๕}สัมภาษณ์ พระพรหมติลก (เอื้อน หาสมโม, ป.ธ.๙), เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสสามพระยาวารวิหาร, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๖}สัมภาษณ์ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินโท, ป.ธ.๓), รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๖๗}สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อธิโต, ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๘}สัมภาษณ์ พระราชโมลี (มีชัย วีระปญโญ ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะภาค ๑ วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๖๙}สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธธนาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอลำลูกกา เจ้าอาวาสวัดสุวรรณบำรุงราชวราราม จังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๗๐}สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิเวที (สายชล จานวุฒโฒ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะภาค ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามวรวิหาร, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

แสวงหาผลประโยชน์จากวัด การปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย^{๗๑} ปกครองโดยใช้อัตตามากกว่าใช้กฎระเบียบ ยกย่องผู้ที่ไม่ควรยกย่อง ชมผู้ที่ไม่ควรชม ไม่เข้าใจกฎระเบียบและปฏิบัติไม่ถูกต้อง^{๗๒}

ปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ประชาชนในเขตชนบทส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ขาดกำลังทรัพย์ในการอุปถัมภ์วัด การศึกษาต่ำ อบรมสั่งสอนยาก มักยึดติดกับประเพณีดั้งเดิมแบบเก่าๆ โลกทัศน์คับแคบ บางวัดประชาชนในชุมชนแตกความสามัคคี และมีปัญหาวัดกับวัด ในบางพื้นที่ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นต้องการเข้ามาควบคุมวัดและแสวงหาผลประโยชน์จากวัด การปกครองคณะสงฆ์มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย^{๗๓}

ปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ มีพระภิกษุสามเณรต่างด้าวมาพำนักอาศัยอยู่ในวัดค่อนข้างมาก มีพระภิกษุที่กระทำผิดพระธรรมวินัยบ่อยครั้ง พระภิกษุสามเณรได้รับลาภและสักการะค่อนข้างเยอะ ทำให้พระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง มักติดหล่มในลาภและสักการะจนลืมที่จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดหลายวัดนิยมการสร้างถาวรวัตถุมากกว่าการส่งเสริมการศึกษาและเผยแผ่ เทคโนโลยีเครือข่าย เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีของวัดและภิกษุสามเณร^{๗๔}

ปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ การบริหารงานทุกอย่างย่อมมีปัญหาและอุปสรรคขึ้นอยู่กับว่าเมื่อมีปัญหาและอุปสรรคจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร คณะสงฆ์ภาค ๑ มีปัญหาและอุปสรรคคือปัญหาด้านการปกครองอาจเกิดจากปัญหาภายในวัดแต่ละวัดเรื่องผลประโยชน์ ซึ่งผลประโยชน์ขึ้นอยู่กับการบริหารของวัดแต่ละวัดอาจมีความเหลื่อมล้ำกันบ้าง มีบุคคลเข้ามาข้องเกี่ยวมากมาย ไม่สามารถควบคุมได้ ซึ่งอาจจะพบเห็นบ้างในบางวัดที่เกิดปัญหาการแสวงหาเกี่ยวกับผลประโยชน์จากกลุ่มบุคคลที่ไม่หวังดีต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย ทำให้ยากต่อการควบคุมดูแลอย่างทั่วถึง^{๗๕} ปัญหาอุปสรรค ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ อุปสรรคคือ พระสังฆาธิการบางรูปอาจไม่เข้าใจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ที่จะต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด และปฏิบัติตาม กฎ ระเบียบ คำสั่ง มติมหาเถรสมาคม จึงควรที่จะส่งเสริมให้พระสังฆาธิการทุกรูป ได้เข้าศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วย^{๗๖}

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระโสภณสุตาลังการ (ไสว สุขวโร, ป.ธ.๔), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระโสภณกิตติธาดา (ศรชัย ธมมทินโน), เจ้าคณะอำเภอเมืองนนทบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายจิรวิชัย นิยมธรรม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายบุญเชิด กิตติธรางกูร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ธงศรี, ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, วันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นายชาญ พวงเพ็ชร์, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ตารางที่ ๔.๕ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	การกระจายรูปแบบการปกครองคณะ สงฆ์ภาค ๑ ค่อนข้างจำกัด	๑๑	๒,๓,๔,๖,๗,๘,๙,๑๑,๑๓,๑๔,๑๖
๒	ยังขาดความรู้และความเข้าใจในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์	๑๑	๒,๓,๔,๖,๗,๘,๙,๑๑,๑๓,๑๔,๑๖
๓	ต้องระมัดระวังการสั่งการทั้งเรื่องการวาง และผู้มีอำนาจทางคฤหัสถ์มาเป็นผู้ทำให้ เกิดการไม่โปร่งใสต่างๆ	๙	๒,๓,๔,๖,๗,๘,๙,๑๐,๑๑,๑๓,๑๕
๔	ขาดหน่วยงานที่คอยตรวจสอบการ ปกครอง	๗	๓,๔,๖,๘,๑๑,๑๓,๑๕

๔) กลยุทธ์เกี่ยวกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้ง ถอดถอนพระสังฆาธิการ ผู้รักษากาการแทน พระอุปัชฌาย์และไวยาวัจกร

การปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เป็นระเบียบการปกครองคณะสงฆ์นั้น ได้ยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการทุกระดับ จึงเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักนิติธรรม ยึดเอาความถูกต้อง โดยอาศัยความรู้ความฉลาดและความสามารถเป็นเครื่องมือ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการนั้น ทางคณะสงฆ์ก็ได้คัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติสมควรที่จะดำรงตำแหน่งนั้นๆ เช่น มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง มีความรู้ความสามารถสมควรแก่ตำแหน่ง มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย ฉลาดในการปกครองสงฆ์ เป็นต้น และเมื่อเห็นว่าพระสังฆาธิการได้กระทำความผิดพระธรรมวินัย ก็สามารถจะถอดถอนตำแหน่งพระสังฆาธิการได้กระทำความผิดพระธรรมวินัย ก็สามารถจะถอดถอนตำแหน่งพระสังฆาธิการนั้นๆ ได้โดยชอบได้เช่นเดียวกัน การแต่งตั้งผู้รักษากาการแทน เป็นการแต่งตั้งผู้รักษากาการแทนนั้น ก็สามารถทำได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายธรรมนูญ ในกรณีที่เจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะปกครองนั้นๆ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ และให้ผู้รักษากาการแทนนี้มีอำนาจและหน้าที่ในการปฏิบัติและดูแลปกครองในตำแหน่งนั้นๆ ได้ตามที่เห็นสมควร

ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เป็นในการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ในปัจจุบันนี้ ก็ถือว่าต้องทำให้ถูกต้องและชอบด้วยกฎระเบียบต่างๆ ตามที่คณะสงฆ์ได้ถือปฏิบัติกันมา ซึ่งในทางคณะสงฆ์ก็ได้จัดให้มีการฝึกอบรมและทดสอบความรู้ในการที่จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ ในการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์จึงต้องเป็นการแต่งตั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายธรรมนูญว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร เป็นในการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นไปตามกฎหมายและวิธีการ ชอบด้วยกฎหมาย มีการทำหนังสือมอบหมายงานที่จะให้ไวยาวัจกร

รับไปปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าอาวาสในการที่จะบำรุง รักษา และจัดการศาสนสมบัติต่างๆ ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างถูกต้องด้วยดี^{๗๗}

กลยุทธ์ในการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ในด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ คือ คณะสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ความสนใจ และ ความชัดเจนในกฎระเบียบ และข้อปฏิบัติที่ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ของมหาเถรสมาคมอย่างแท้จริง ด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นอย่างไร กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ คือ มีระเบียบ ข้อปฏิบัติ ด้านการแต่งตั้งถอดถอนที่เป็นรูปแบบที่ถูกต้อง เหมาะสม และชัดเจนแล้ว กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในการแต่งตั้งผู้รักษาการแทน นั้นมีระเบียบ ข้อปฏิบัติ ด้านการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนที่เป็นรูปแบบที่ถูกต้อง เหมาะสมและชัดเจนแล้ว กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ คือ มีรูปแบบที่ถูกต้อง ชัดเจนและเหมาะสมแล้ว ด้านการแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักรเป็นอย่างไร กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักร มีระเบียบที่เป็นแบบแผนถูกต้องและชัดเจนแล้ว^{๗๘}

กลยุทธ์ในด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และหน้าที่ของพระสังฆาธิการ มีหลายด้าน ทั้งด้าน การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และยังมีอีกหลายสิ่งหลายประการ ซึ่งบางอย่างอาจจะขาดความรู้และความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ แต่ส่วนใหญ่ก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยสมบูรณ์ การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นอย่างไร การแต่งตั้งถอดถอนส่วนใหญ่เป็นไปอย่างเรียบร้อย ซึ่งถูกต้องและเหมาะสม ตามระเบียบและข้อปฏิบัติ การปฏิบัติหน้าที่ในการสอบสวนให้ถอดถอนบางส่วน ยังขาดความรัดกุมและขาดความชำนาญในการปฏิบัติหน้าที่ การแต่งตั้งผู้รักษาการแทน เป็นอย่างไร การแต่งตั้งผู้รักษาการแทน โดยส่วนใหญ่เป็นไปด้วยดี แต่มีบางระดับชั้นที่อาจจะมีอุปสรรคอยู่บ้าง เช่น ระดับวัดที่มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสหลายรูปเป็นต้น การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เป็นอย่างไร การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์เป็นไปด้วยดี ซึ่งมีการกำหนดพรรษา และตำแหน่งที่เหมาะสม มีการขาดสอบพระสังฆาธิการผู้ที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ดีที่พระอุปัชฌาย์สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยถูกต้องตามพระธรรมวินัยและสิ่งที่ควรจะเป็น และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักร เป็นอย่างไร การแต่งตั้งไวยาจักรโดยส่วนใหญ่ เป็นไปอย่างถูกต้องตามระเบียบข้อปฏิบัติ แต่บางส่วนยังเป็นไปไม่สมบูรณ์^{๗๙}

กลยุทธ์ด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบคณะสงฆ์ โดยภาพรวมดี การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นอย่างไร มีการแต่งตั้งถอดถอนถูกต้องตามคุณสมบัติและกฎระเบียบและมุ่งหมายถึงประโยชน์โดยรวมดี การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเป็นอย่างไร มีความสมบูรณ์ถูกต้องค่อนข้างมาก การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ มีความเข้มงวด

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระพรหมติลก (เอื้อน หาสมโม, ป.ธ.๙), เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสสามพระยาวารวิหาร, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินโท, ป.ธ.๓), รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อชิโต, ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

กวตขันตีมาก และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักร เป็นอย่างไร ยังมีความสมบูรณ์ไม่มากนัก เพราะไวยาจักรส่วนหนึ่งมักไม่ค่อยเข้าใจอำนาจหน้าที่^{๘๐}

กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ คือ คณะสงฆ์บางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจ การเอาใจใส่ในเรื่องของกฎระเบียบ และข้อปฏิบัติอัน คณะสงฆ์จะพึงปฏิบัติให้เป็นไปด้วยดี การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นอย่างไร กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เห็นว่ามีระเบียบปฏิบัติ ในการแต่งตั้งถอดถอนที่เป็นรูปแบบถูกต้องเหมาะสมและมีความชัดเจน การแต่งตั้งผู้รักษาการแทน โดยในการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนนั้น คณะสงฆ์ภาค ๑ มีการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนตามระเบียบและข้อปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมอย่างชัดเจน การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ คณะสงฆ์ภาค ๑ มีรูปแบบที่ถูกต้องและเหมาะสมตามระเบียบของกฎหมายเถรสมาคม และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักร มีระเบียบปฏิบัติที่เป็นรูปแบบที่ถูกต้องชัดเจนต่อการปฏิบัติ^{๘๑}

กลยุทธ์ในการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการบางส่วนยังขาดความเข้าใจในข้อระเบียบที่จะพึงปฏิบัติได้อย่างดี การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ มีรูปแบบการแต่งตั้งถอดถอนที่ถูกต้องและเหมาะสมตามกฎหมายเถรสมาคมนั้น ในการแต่งตั้งผู้รักษาการแทน ที่ความถูกต้องและเหมาะสมกับกฎหมายเถรสมาคม การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ มีการแต่งตั้งถอดถอนที่เหมาะสมและถูกต้องตามที่กำหนดในกฎหมายเถรสมาคม และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักร ส่วนใหญ่มีการแต่งตั้งถอดถอนที่ถูกต้องตามระเบียบข้อปฏิบัติ แต่บางส่วนอาจจะยังไม่สมบูรณ์^{๘๒}

กลยุทธ์การปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เป็นการดำเนินการในด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครอง คณะสงฆ์และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามามีบทบาทมากกว่านี้ เช่น กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติฯ ได้เข้ามามีบทบาท ในด้านการให้ความรู้กับพระสังฆาธิการให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ส่วนใหญ่ในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ จะเกิดขึ้นในระดับจังหวัดเป็นส่วนมาก ไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้ง การแต่งตั้งผู้รักษาการแทน การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักร เป็นไปตามระเบียบ^{๘๓}

กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การบริหารงานคณะสงฆ์ต้องมีกลยุทธ์หลากหลายเพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ชาญฉลาด เนื่องจากเกี่ยวข้องกับหลายฝ่ายต้องรู้ งานรู้ภารกิจต้องทำ มีวิธีธรรมอย่างไร งานไหนควรทำก่อนทำหลัง งานไหนเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบข้อใด ต้องใช้บุคคลากร และทรัพยากรอย่างไรที่เหมาะสม ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ภาค ๑ ได้บริหารจัดการคณะสงฆ์ มีกระบวนการ

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง กลยาโณ ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดกิ่งแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิเวที (สายชล จานวุฒโฒ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะภาค ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามวรวิหาร, วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระศรีสุธรรมมณี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘), เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชยญาติการามวรวิหาร, วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระราชธรรมมาภรณ์(บุญสม ชาติวิสุทธิ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ เจ้าอาวาสวัดกลางวรวิหาร, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

จัดการและได้ดำเนินการในทุกๆ ด้าน เพื่อให้การบริหารคณะสงฆ์ตั้งอยู่บนฐานเป็นที่รองรับงานการปกครองของพระศาสนาให้มีความก้าวหน้าสามารถอำนวยความสะดวกเสริมสร้างความผาสุกความถูกต้องเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชนให้ปรากฏทั้งในรูปธรรมและนามธรรม การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดี การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค ๑ นั้น ย่อมเป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม และตามหลักความเหมาะสมตามวิถีสถาณะ ตามพระธรรมวินัยและความสามารถของผู้ดำรงตำแหน่ง พระสังฆาธิการได้อย่างครบถ้วนเรียบร้อยดีงาม และเมื่อมีอธิกรณ์หรือการละเมิดจริยาเกิดขึ้นก็มีการแต่งตั้งกรรมการ และคณะสืบสวนสอบสวนที่มีความรู้ความสามารถและเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ทั้งเป็นผู้ดำรงความยุติธรรมแม่นยำในธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มติมหาเถรสมาคมเป็นอย่างดีและสืบสวนสอบสวนด้วยความรอบครอบความถูกต้องเสมอมาด้วยดี การแต่งตั้งผู้รักษาการแทน เป็นอย่างไร การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดี

การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนของคณะสงฆ์ภาค ๑ นั้น ย่อมเป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคมและตามหลักความเหมาะสมตามวิถีสถาณะ ตามระเบียบของพระธรรมวินัยและความสามารถของผู้ดำรงตำแหน่งผู้รักษาการแทนได้อย่างครบถ้วนเรียบร้อยดีงามและเมื่อมีอธิกรณ์หรือการละเมิดกฎตามพระธรรมวินัยเกิดขึ้นก็มีการแต่งตั้งกรรมการและคณะผู้ตรวจสอบสืบสวนที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ทั้งเป็นผู้ดำรงความยุติธรรมแม่นยำในธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มติมหาเถรสมาคมเป็นอย่างดี และสืบสวนด้วยความรอบครอบและความถูกต้องเสมอมาด้วยดี การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีเป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม และตามหลักความเหมาะสมตามวิถีสถาณะเป็นไปตามพระธรรมวินัยและความสามารถของผู้ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ได้อย่างครบถ้วนเรียบร้อยดีงาม และเมื่อมีอธิกรณ์หรือการละเมิดกฎหรือพระธรรมวินัยเกิดขึ้น ก็มีการแต่งตั้งกรรมการขึ้นมาตรวจสอบความผิดนั้นๆ จะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ ผู้ดำรงความยุติธรรมแม่นยำในธรรมวินัยและราชบัญญัติคณะสงฆ์มติมหาเถรสมาคมเป็นอย่างดี และสืบสวนด้วยความรอบครอบความถูกต้องเสมอมาด้วยดี

การแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักร เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดี เป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคมและตามหลักความเหมาะสมตามวิถีสถาณะ ตามพระธรรมวินัยและความสามารถของผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการได้อย่างครบถ้วนเรียบร้อยดีงาม และเมื่อมีอธิกรณ์หรือละเมิดพระธรรมวินัยเกิดขึ้นมีการแต่งตั้งคณะกรรมการผู้ตรวจสอบที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ เป็นผู้ดำรงความยุติธรรมแม่นยำในธรรมวินัยและพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์มติมหาเถรสมาคมเป็นอย่างดีและรอบครอบความถูกต้องเสมอมาด้วยดี^{๘๔}

กลยุทธ์ในการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะทุกระดับ ครอบคลุมงานทั้งการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์เหมือนกัน แต่เจ้าคณะแต่ละชั้นแต่ละรูปก็มีเด่นเฉพาะด้านต่างกัน คงไม่มีรูปใดเด่นทุกด้าน อาจเพราะงานมีมากด้านเกินไปกับทั้งเจ้าคณะยังเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด ซึ่งต้องรับผิดชอบงานอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย และส่วนมากก็เป็นไปด้านสาธารณูปการเป็นหลัก การแต่งตั้งถอดถอนพระ

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระโสภณสุตาลังการ (ไสว สุขวโร, ป.ธ.๔), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง), วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

สังฆาธิการ เป็นอย่างไร การแต่งตั้งส่วนใหญ่ก็เป็นไปโดยเรียบร้อย จะมีปัญหาบ้างกรณีมีการแทรกแซง กระบวน การถอดถอน การปลด การให้ออก กระบวนการสอบสวนยังไม่รัดกุม ผู้สอบสวนยังไม่มี ความชำนาญการเท่าที่ควรจะเป็น การยกเป็นกิตติมศักดิ์ บางกรณีอาจถูกกล่าวหาเลือกปฏิบัติหรือกลั่นแกล้ง

เรื่องพระสังฆาธิการ แม้เป็นเรื่องสำคัญแต่ยังมีพระสังฆาธิการบางพวกไม่เห็นความสำคัญ ละเลยการปฏิบัติ การแต่งตั้งผู้รักษาการแทน ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ปกติเรียบร้อยดีจะมีปัญหา บ้างก็ระดับวัด โดยเฉพาะกรณีมีรองหรือผู้ช่วยหลายรูปและไม่ปฏิบัติตามลำดับ ข้อกฎหมาย (กฎหมายเถร สมาคม) ระดับวัด ตั้งรักษาการแทนมีหลายกรณี ทั้งกรณีไม่มีเจ้าอาวาส กรณีเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติ หน้าที่ได้ หรือกรณีเจ้าอาวาสไม่อยู่และไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ เจ้าคณะต้องเข้าใจและดำเนินการให้ ถูกต้อง ถึงจะเรียบร้อยและไม่มีปัญหา ควรจัดถวายความรู้พระสังฆาธิการสม่ำเสมอ เกี่ยวกับเรื่อง กฎระเบียบเพื่อจะได้เข้าใจและปฏิบัติไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน อันจะนำปัญหามาสู่คณะสงฆ์

การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ณ ปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์ดีมากอยู่แล้ว ทั้งในส่วน ของ จังหวัดที่มีการทดสอบความรู้ เตรียมความพร้อม ตลอดถึงระดับภาคก็จัดให้มีการทดสอบเช่นกัน คุณสมบัติที่มโนนโยบายกำหนด พรรษามากขึ้นกว่าที่กำหนดไว้ในกฎ ก็เป็นอุปสรรคอยู่บ้าง เพราะ ปัจจุบันมักตั้งพระรุ่นหนุ่มเป็นส่วนมาก และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาจักร หากปฏิบัติตามกฎหมาย สมาคมฉบับที่ ๑๘ ตามขั้นตอนทุกขั้นตอน ก็ไม่มีปัญหา ปัญหามักเกิดจากวัดที่ไม่ปฏิบัติตามกฎ คือ ประสงค์จะตั้งผู้ใดก็เสนอขออนุมัติตั้งเลย โดยไม่มีการปรึกษาสงฆ์ในวัดพิจารณาคุณสมบัติคัดเลือก ตามขั้นตอน บางวัดถึงกับไม่ขออนุมัติจะแต่งตั้งเลยก็มี การพ้นจากหน้าที่ของไวยาจักร ยังมีความ เข้าใจคลาดเคลื่อนหลายกรณี และปฏิบัติไม่ถูกเมื่อพ้นจากตำแหน่ง ตามข้อ ๘ (๒-๗) บางคนยังเข้าใจ ว่าตนเองยังไม่พ้นโดยเฉพาะ (๔) กรณีวงเล็บอื่นบ้างก็เข้าใจว่าพ้นทันทีโดยมิต้องรับผิดชอบใดๆ ต่อซึ่ง ความเป็นจริงแล้วการพ้นนั้นยังไม่สมบูรณ์ หากยังมีได้มอบหมายหน้าที่แก่ผู้ที่มาทำหน้าที่แทนตน เสียก่อน^{๘๕}

กลยุทธ์ในการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เป็นคณะสงฆ์ภาค ๑ มีความ เข้มแข็งในเรื่องการปฏิบัติตามกฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ สืบเนื่องจากเจ้าคณะผู้ปกครอง ได้ ส่งเสริมและสนับสนุนให้พระสังฆาธิการได้เข้าศึกษาหลักสูตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งส่งผลให้พระสังฆาธิการมีความรู้ความเข้าใจใน กฎระเบียบ กฎหมายเถรสมาคม และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เมื่อเกิดปัญหาหรืออุปสรรคในการระเบียบ และวิธีการ สามารถจัดการปัญหาได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องรอให้เกิดข่าวสารผ่านสื่อมวลชนต่างๆ การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ประเด็นในข้อ ๖ จะเสริมประเด็นในข้อ ๗ อย่างมีประสิทธิภาพ การแต่งตั้งผู้รักษาการแทน เป็นจากประเด็นในข้อ ๖ จะเสริมประเด็นในข้อ ๘ อย่างมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เป็นสำหรับการปกครองคณะสงฆ์ในด้านการแต่งตั้ง ถอดถอนพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ภาค ๑ นั้น ได้มีแนวทางการดำเนินงานอย่างมีระบบระเบียบและ แบบแผนที่แน่ชัด โดยการแต่งตั้งและถอดถอนพระอุปัชฌาย์จะเป็นไปตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ กล่าวคือ พระอุปัชฌาย์จะเป็นพระภิกษุที่จะ ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบทตามบทบัญญัติแห่งกฎ

^{๘๕}สัมภาษณ์ พระโสภิตกิตติธาดา (ศรชัย ธรรมทินโน), เจ้าคณะอำเภอเมืองนนทบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัด เถลิงพระเกียรติ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

มหาเถรสมาคม ซึ่งกลยุทธ์และแนวทางที่สำคัญคือ การยึดถือกฎระเบียบดังกล่าวอย่างเคร่งครัด มีการพิจารณาการแต่งตั้งและถอดถอนพระอุปัชฌาย์อย่างถี่ถ้วน เนื่องด้วยพระอุปัชฌาย์จะเป็นผู้ที่พบและพิจารณาบุคคลที่ประสงค์จะเข้ามาบรรพชาและอุปสมบท โดยกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ได้ยึดถือและปฏิบัติตามกฎระเบียบ การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์อย่างมีประสิทธิภาพ และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร เป็นคณะสงฆ์ภาค ๑ ได้ปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรอย่างเคร่งครัด เห็นได้จากแต่ละวัดไม่ว่างเว้นจากไวยาวัจกร โดยส่วนใหญ่จะสรรหาผู้ที่มีความรู้ทางด้านกฎหมาย ข้าราชการบำนาญ หรือผู้นำชุมชน ในเขตที่ท่านุบำรุงวัด และเป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม เมื่อแต่งตั้งแล้วได้ร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด จัดฝึกอบรมเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และบทบาทหน้าที่ของไวยาวัจกร^{๘๖}

กลยุทธ์การปฏิบัติตามระเบียบการปกครอง เห็นว่าเป็นกลยุทธ์ที่ดีเนื่องจากการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ได้ดำเนินการดังนี้

๑. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓. ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖. ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ส่วนการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เมื่อปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคมดังกล่าวแล้วย่อมเป็นการแต่งตั้งถอดถอนโดยชอบ คณะสงฆ์ภาค ๑ จะพิจารณาตามความเหมาะสมไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้งหรือถอดถอนพระสังฆาธิการ ซึ่งได้แจ้งให้เจ้าคณะปกครองสงฆ์แต่ละระดับปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด การแต่งตั้งผู้รักษาราชการแทน เห็นว่า การแต่งตั้งผู้รักษาราชการแทนจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด เช่น การแต่งตั้งผู้รักษาราชการแทนเจ้าอาวาส จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๙ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้รักษาราชการแทนเจ้าอาวาส ซึ่งในการแต่งตั้งก็ดี การถอดถอนก็ดี เจ้าคณะปกครองจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคมทุกครั้ง การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบทตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายมหาเถรสมาคม ซึ่งพระอุปัชฌาย์ มี ๒ ประเภท คือ

๑. พระอุปัชฌาย์สามัญ ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายบุญเชิด กิตติธรรมากร ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๒. พระอุปัชฌาย์วิสามัญ ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราช

คณะสงฆ์ภาค ๑ มีการพิจารณาคัดเลือกพระสงฆ์สามเณรที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสม เพื่อแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ และต้องมีการอบรมซักซ้อมและสอบความรู้ทุกครั้งก่อนที่จะเสนอรายงานรับรองไปยังเจ้าคณะใหญ่ เพื่อพิจารณาแต่งตั้งตามขั้นตอน ซึ่งอยู่ภายใต้กฎหมายมหาเถรสมาคม การระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์ ต้องระงับเมื่อ ๑. พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ในทางปกครอง ๒. ขาดคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งในข้อ ๘ ประมวลกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ๓. ถูกเป็นจำเลยในอธิกรณ์ที่มีโทษถึงให้สึก และอยู่ในระหว่างไต่สวนพิจารณาวินิจฉัย ๔. ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่พระอุปัชฌาย์

คณะสงฆ์ภาค ๑ มีการปฏิบัติอย่างเข้มงวดกวดขันเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นภายหลัง และในด้านการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร โดยไวยาวัจกร เป็นคฤหัสถ์ผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัต และมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดได้ ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ ซึ่งคณะสงฆ์ภาค ๑ ได้กำชับให้เจ้าอาวาสแต่ละวัดคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและความเสียสละ มีความพร้อมในงานรับใช้พระพุทธศาสนา เพื่อป้องกันการแสวงประโยชน์แอบแฝง และให้ปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรโดยเคร่งครัด เมื่อมีการแต่งตั้งไวยาวัจกรหรือผู้รักษาการแทนไวยาวัจกรหรือเมื่อไวยาวัจกรพ้นจากหน้าที่ ๑) ในกรุงเทพมหานคร ให้เจ้าอาวาสแจ้งไปยังสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๒) ในจังหวัดอื่น ให้เจ้าอาวาสแจ้งแก่นายอำเภอเพื่อรายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยคำสั่งของเจ้าอาวาสในการแต่งตั้งไวยาวัจกรหรือผู้รักษาการแทนไวยาวัจกรก็ดี ในการให้ไวยาวัจกรหรือผู้รักษาการแทนไวยาวัจกรพ้นจากหน้าที่ก็ดี ให้กระทำเป็นหนังสือทุกครั้ง^{๘๗}

กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ โดยพระสงฆ์สามเณรขึ้นปกครองทุกชั้นของคณะสงฆ์ภาค ๑ ตั้งแต่เจ้าคณะภาคลงมา มีหลักการปกครองโดยยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญในการปกครองแล้ว ยังอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ อันเป็นหลักกำหนดหลักเกณฑ์ขอบเขตแห่งการปกครอง ขอบเขตแห่งอำนาจ ขอบเขตแห่งการใช้ อำนาจ และวิธีการใช้อำนาจ เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์นั้นเป็นไปอย่างมีระบบเป็นแบบแผน กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระสงฆ์สามเณร นอกจากจะให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังต้องให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ในด้านการแต่งตั้งผู้รักษาการแทน มีการพิจารณาแต่งตั้งผู้ที่มีความเหมาะสมที่สุด โดยดูทั้งคุณวุฒิ วิทยวุฒิ คุณสมบัติ โดยให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เป็นไปตามกฎระเบียบที่คณะสงฆ์ได้กำหนดขึ้นมา จะต้องผ่านขั้นตอนอะไรบ้าง และให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร ได้ยึดถือปฏิบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรอย่างเคร่งครัด^{๘๘}

^{๘๗} สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ ธงศรี, ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, วันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายชาญ พวงเพ็ชร์, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ตารางที่ ๔.๖ ค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มเกี่ยวกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้ง ถอดถอนพระสังฆาธิการ ผู้รักษาการแทน พระอุปัชฌาย์และไวยาวัจกร

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	คณะสงฆ์ยังขาดความรู้ความเข้าใจ การเอาใจใส่ในเรื่องของกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติอันพึงปฏิบัติให้เป็นไปด้วยดี	๑๑	๑,๒,๓,๔,๕,๖, ๙,๑๐,๑๒,๑๔,๑๖
๒	การแต่งตั้งถอดถอนต้องตามคุณสมบัติ และกฎระเบียบและมุ่งหมายประโยชน์โดยรวมดี	๑๐	๒,๓,๔,๕,๖,๗,๙,๑๐,๑๓,๑๔
๓	การปฏิบัติหน้าที่ยังขาดความรัดกุมและขาดความชำนาญในการปฏิบัติหน้าที่	๙	๑,๓,๔,๖,๗,๘,๑๐,๑๓,๑๕
๔	ยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย	๗	๓,๔,๗,๙,๑๐,๑๓,๑๕

สรุปผลจากข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์โดยแยกเป็นข้อๆ ได้ดังต่อไปนี้

๑. การปกครองคณะสงฆ์มีการปกครองให้เป็นไปตามลำดับชั้น
๒. เจ้าอาวาสดูแลปกครองภายในวัดที่ต้องเป็นเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ต้องดูแลสหวิริหาริกที่ตนให้การอุปสมบท
๓. การปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่โดยมีการกระจายอำนาจให้มากที่สุด
๔. ควรปกครองให้เป็นไปตามจารีตอันดีงามที่บูรพาจารย์เคยปฏิบัติ
๕. ควรปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย
๖. ควรปกครองให้เป็นไปตามแบบแผนของกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม กฎระเบียบ
๗. ควรปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
๘. ผู้บริหารคณะสงฆ์ต้องมีความรู้ ความสามารถมาก ปัญหาอุปสรรคต่างๆ
๙. การปกครองก็มีความจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ เพื่อความเรียบร้อยดีงามของคนหมู่มาก
๑๐. การจัดระบบความเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์ เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุข
๑๑. การจัดระเบียบและข้อบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย
๑๒. ควรปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับ
๑๓. ควรยึดระเบียบที่ว่าด้วยการปกครองที่เอื้อประโยชน์ในการจัดการปกครองในพื้นที่
๑๔. ควรมีการกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละเขตอย่างชัดเจน
๑๕. ควรมีระเบียบแบบแผนในการปกครองที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง
๑๖. มีการกระจายอำนาจไปยังพระสังฆาธิการ ผู้มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์
๑๗. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย

๑๘. ต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และที่สำคัญคือสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการจัดการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

๑๙. ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ มุ่งเน้นการพัฒนาวัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง

๒๐. ควรช่วยลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาโดยปรับปรุงระบบการทำงานของคณะสงฆ์ โดยอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ด้านการสื่อสาร

๒๑. การยึดหลักธรรมาธิปไตยในการปกครอง สนับสนุนให้คณะสงฆ์ทำงานร่วมกันเป็นทีม และมุ่งส่งเสริมให้คณะสงฆ์ระดับท้องถิ่นเข้มแข็ง

๒๒. สนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้รับการพัฒนาศักยภาพเป็นผู้รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ ใช้นโยบายการทำงานเชิงรุก

๒๓. คณะสงฆ์ภาค ๑ ถือได้ว่าการบริหารปกครองที่มีความเข้มแข็ง เจ้าคณะผู้ปกครองจะมีการกำหนดทิศทางในการของการบริหารจัดการ

๒๔. กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบันยังคงยึดหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังอิงอาศัยกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และมติมหาเถรสมาคม

๒๕. ในการส่งเสริมสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในหมู่สงฆ์ และป้องกันอันตราย จากภัยภายนอก

๒๖. ควรนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการจัดการปกครองคณะสงฆ์ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

๒๗. ต้องยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักสูงสุด มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมาย ส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎหมายมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่งยึดเป็นแนวปฏิบัติในการปกครอง

๒๘. ด้านจุดแข็งของการปกครอง ส่วนใหญ่เจ้าคณะปกครองหรือเจ้าอาวาสมีความรู้ความสามารถทั้งในทางโลกและทางธรรมในระดับที่ดี

๒๙. ด้านการศึกษาทางเจ้าคณะปกครอง ก็มีนโยบายให้พระสังฆาธิการหรือพระผู้อยู่ใต้ปกครองตน ให้เข้ารับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป

๓๐. ด้านการกระจายอำนาจหน้าที่ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เน้นการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม มีแบบแผน และรูปแบบในการปกครองที่ชัดเจน

๓๑. พระสังฆาธิการและบุคลากรส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีเครื่องเทคโนโลยีในการปฏิบัติหน้าที่ที่ทันสมัยอยู่ในปฏิรูปเทศ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองหลวง

๓๒. สถานศึกษา หน่วยงานการศึกษา และบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถของคณะสงฆ์ที่มีฐานที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ปกครองภาค ๑ ทั้งสิ้น

๓๓. องค์การปกครองคณะสงฆ์สูงสุด ตั้งอยู่ในเขตของคณะสงฆ์ภาค ๑ เช่น กรรมการมหาเถรสมาคม และเป็นเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

๓๔. จุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ การแต่งตั้งหรือมอบหมายงานในการกระจายอำนาจหน้าที่ เน้นการมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการ

๓๕. จุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ มีการปกครองที่เป็นรูปแบบ ในการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางคณะสงฆ์ โดยกระจายอำนาจให้

๓๖. พระสังฆาธิการได้ปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดประสิทธิภาพและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓๗. เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ใช้วิธีการบริหารจัดการแบบผสมผสาน ยึดหยุ่นตามสถานการณ์ ใช้หลักธรรมาภิบาลด้านหลักความโปร่งใส หลักคุณธรรม ยึดถือความซื่อสัตย์สุจริต

๓๘. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาและการศึกษาอยู่ในเมืองหลวงและปริมณฑล ชัยภูมิ เหมาะสม

๓๙. บุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถมาก บุคลากรดี เครื่องมืออุปกรณ์พร้อมข้อมูลวิธีใช้ หลากหลาย

๔๐. การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ยึดหลักการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม และกฎกระทรวงร่วมกับกฎหมายบ้านเมืองในการควบคุมดูแลพระสังฆาธิการ

๔๑. เจ้าอาวาสส่วนใหญ่สูงอายุ มีประสบการณ์ มีความรู้ทางธรรม คือ นักธรรมชั้นเอก และส่วนใหญ่มีการศึกษาปริยัติสามัญ (ทางโลก)

๔๒. เจ้าอาวาสส่วนใหญ่ใช้วิธีการบริหารแบบผสมผสาน ยึดหยุ่นตามสถานการณ์ ใช้หลักธรรมาภิบาลด้านหลักความโปร่งใส หลักคุณธรรม ยึดถือความซื่อสัตย์สุจริต

๔๓. การทำหน้าที่ของพระสงฆ์ คือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาและการศึกษา และมีไวยวัจกรและกรรมการวัดช่วยในการบริหารวัดและจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา

๔๔. จุดแข็งที่สำคัญมากของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ นั่นคือ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ มีทักษะทางด้านการบริหารจัดการที่ดี มีความรู้ความเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

๔๕. การบริหารจัดการมีความชัดเจนและเด็ดขาด โดยยึดตามกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ ตลอดจนหลักการประเพณีปฏิบัติตามพระธรรม

๔๖. พระสังฆาธิการทุกรูปผ่านการศึกษาลัทธิสูตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๔๗. พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาในหลักสูตรที่หลากหลาย

๔๘. พระสังฆาธิการมีโอกาสเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและพัฒนา

๔๙. การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ยึดกฎ ระเบียบ และการปกครองภายใต้มหาเถรสมาคม ตลอดจนเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย มีความตั้งใจ ความเสียสละ ความทุ่มเทในการจัดการบริหาร

๕๐. คณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ มีความรู้ความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ในทุกๆระดับ มีความรู้ด้านปริยัติธรรมและการปฏิบัติโดยยึดหลักพุทธธรรมเป็นสำคัญ

๕๑. การแต่งตั้งถอดถอนเจ้าคณะพระสังฆาธิการ มีการควบคุมดูแลให้เป็นไปตามข้อวัตรปฏิบัติของพระสังฆาธิการและสถาบันคณะสงฆ์ไทย

๕๒. ด้านการปกครอง ส่งเสริมให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาบุคลากรคณะสงฆ์ให้มีความรู้ในด้านต่างๆ ส่งเสริมคนดีมีความสามารถได้ทำงาน สร้างการปกครองระดับแขวง

๕๓. ด้านการศึกษา ส่งเสริมพัฒนาให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ ด้านปริยัติธรรม เป็นผู้นำสังคมด้านการศึกษา

๕๔. ด้านการเผยแพร่ ส่งเสริมการผลิตบุคลากรให้เผยแพร่พุทธศาสนาทั้งเชิงรับและเชิงรุก

๕๕. การปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนผสมผสานแนวคิดทั้งทางโลกและทางธรรม

๕๖. ทีมงานที่เข้มแข็งสามารถประสานงานและดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นต่อคณะสงฆ์

๕๗. การปกครองที่เป็นจุดอ่อน อาจพบบ้าง เช่น ความที่พระเถระ เป็นส่วนใหญ่ การกำหนดนโยบายอันเป็นส่วนของภาค ๑ โดยตรงย่อมคำนึงถึงพระมหาเถระผู้ใหญ่

๕๘. พระเถระผู้ใหญ่ไม่ค่อยใกล้ชิดเท่าที่ควร ทำให้ขาดความเด็ดขาดในการดูแล เคร่งครัดตามกฎหมายคณะสงฆ์

๕๙. จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่สามารถที่จะสนองงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาในบางครั้ง

๖๐. ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ไม่มีความรู้และความสามารถในการดำเนินงานในบางส่วนที่ได้รับมอบหมาย ในส่วนของการปกครองอย่างต่อเนื่อง

๖๑. ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันทำให้ประชาชนมีความต้องการที่พึงพอใจมาก ภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

๖๒. โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ความพร้อมทุกด้านมีมากกว่าภาคใดๆ ความสามัคคีของหมู่คณะทุกระดับ ความรู้ความสามารถของผู้บังคับบัญชา

๖๓. โอกาสที่ทางรัฐบาลให้การอุปถัมภ์คุ้มครองคณะสงฆ์และประชาชนในเขตภาค ๑ ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

๖๔. การสนับสนุนการเงินจากวัด ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันทำให้ประชาชนมีความต้องการที่พึงพอใจมากขึ้น

๖๕. สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

๖๖. การนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการหรือแก้ปัญหาในองค์กรมากขึ้น

๖๗. ด้านปกครองซึ่งเป็นศูนย์กลางของการปกครองคณะสงฆ์ มีความพร้อมในการประสานกับเจ้าคณะใหญ่ต่างๆ มีความพร้อมด้านการงบประมาณซึ่งมาจากภาครัฐ ภาคเอกชน

๔.๓.๒ ผลการวิเคราะห์กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๑) จุดแข็ง ในกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ผู้ปกครองมีความรู้ความสามารถสูง มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาโท มีการสื่อสารและการคมนาคมเดินทางไปมาสะดวก สามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว^{๘๙} การปกครองคณะสงฆ์ให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักควร โดยเน้นบริหารจัดการเชิงพุทธ มุ่งการสร้างสามัคคี โดยบริหารแบบพอปกครองลูก เช่น การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ การครองตน การครองคน และการครองงาน^{๙๐} โดยจุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ อยู่ในพื้นที่ชุมเมืองและใกล้สถาบันการศึกษาทั้งระดับการศึกษาพื้นฐาน ระดับอาชีวศึกษาและระดับอุดมศึกษาจึงทำให้ผู้ปกครอง

^{๘๙}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหากำพล คุณงกร (ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๙๐}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสม กลยาโณ, อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

สามารถเข้าศึกษาเพื่อเพิ่มความรู้ในทางโลกได้ง่ายขึ้น^{๙๑} การปกครองคณะสงฆ์ มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไข พ.ศ.๒๕๓๕ เพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชและอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมไว้^{๙๒}

การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ อยู่ในเขตพื้นที่ที่ใกล้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และโรงเรียนปริยัติธรรมจำนวนหลายแห่ง มีการศึกษาคณะสงฆ์เป็นร้อยแห่ง การสอบผ่านของนักธรรมและเปรียญธรรม ซึ่งสอบได้ในอัตราสูง และมีพระสงฆ์ประจำพรรษาจำนวนมาก^{๙๓} เป็นการจัดการภายในที่มีความเข้มแข็ง เพราะมีความรู้ความสามารถในการปกครองสูง และมีภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งเป็นบทบาทเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป^{๙๔} นำหลักธรรมมาภิบาลกับระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่าย และนโยบายที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ต้องมีการบริหารจัดการวัด เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและให้มีความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน^{๙๕} โดยทั่วไป ไม่แตกต่างจากการปกครองคณะสงฆ์ภาคอื่นๆ โดยการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ คำสั่ง และประกาศมหาเถรสมาคม และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่จุดแข็งที่แตกต่างจากภาคอื่นๆ^{๙๖}

ตารางที่ ๔.๗ การหาค่าความถี่จากข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะจุดแข็งในยุทธศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ (Focus Group Discussion)

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	ผู้ปกครองมีความรู้ความสามารถสูง	๖	๑,๒,๓,๔,๕,๖
๒	มีการสื่อสารและการคมนาคมเดินทาง ไปมาสะดวกได้อย่างรวดเร็ว	๔	๒,๓,๕,๖
๓	อยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองใกล้สถาบันการศึกษา	๔	๑,๒,๔,๕
๔	นโยบายที่โปร่งใสตรวจสอบได้	๓	๒,๔,๕

^{๙๑}สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ จันทะนี, อาจารย์หลักสูตร/สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๙๒}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายไพรัช เสือสิงห์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๙๓}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายพนม ศรศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๙๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาค, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๙๕}สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.จิตาภา เร่งมีศรีสุข, อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มจร. วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๙๖}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายบุญเชิด กิตติธรากร, ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

๒) จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

เจ้าคณะภาค ๑ มีอายุและพรรษามาก ส่วนลูกภาคมีการศึกษาสูง การเป็นตัวของตัวเองสูง จึงเป็นการยากต่อการบังคับบัญชา มีสื่อต่างๆทางอินเทอร์เน็ต การควบคุมพระเถรที่มีการศึกษาสูงจึงทำได้ค่อนข้างยาก^{๙๗} พระอุปฌาย์อยู่วัดหนึ่งส่วนพระที่บวชอยู่อีกวัดหนึ่ง จึงทำให้การกำกับดูแลไม่ทั่วถึง^{๙๘} พระที่เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์มีอายุพรรษาสูง จึงปฏิบัติงานไม่คล่องแคล่วว่องไวเท่าที่ควร^{๙๙} ผู้ได้บังคับบัญชา ไม่สามารถสนองงานที่ได้รับมอบหมายในบางครั้งหรือส่วนใหญ่ได้อย่างสมบูรณ์ ผู้ได้บังคับบัญชาไม่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานตามภาระงานที่ได้รับมอบหมายอย่างแท้จริง เป็นจังหวัดที่มีความเจริญ

วัดที่มีพระจำนวนมาก ทำให้การปกครองสงฆ์อาจดูแลไม่ทั่วไป โดยพระและเถรที่เป็นวัยรุ่นเล่นอินเทอร์เน็ตกันมาก ทำให้ผู้ปกครองคณะสงฆ์ไม่อาจควบคุมได้ทั้งหมด จึงเป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่เสมอ เช่น พระสงฆ์ที่มาจากต่างจังหวัด^{๑๐๐}

การควบคุมดูแลสอดส่องพระสงฆ์ไม่ทั่วถึง มีความเจริญเป็นชุมชนเมือง จึงทำให้เป็นปัญหาและจุดอ่อนตามมา เช่น เป็นทางผ่านของพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากจังหวัดอื่นๆ แล้วแวะลงรถเพื่อปินทบาทโดยระบุเป็นปัจจัยที่เป็นเงิน^{๑๐๑}

เจ้าคณะผู้ครอง มีความมั่นใจในศักยภาพของตนเองมากเกินไป ไม่ได้ฟังเสียงสะท้อนจากระดับล่าง บางครั้งก็มีข้อผิดพลาด หรือเกิดอารยะขัดขืนจากระดับล่างและพระสังฆาธิการระดับปกครองส่วนหนึ่งมีความรู้สูงแต่บาร์มียังไม่มาก ส่งผลให้การบังคับบัญชาไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร^{๑๐๒}

การสื่อสารอาจยังไม่ทั่วถึง การประชาสัมพันธ์ผลงานยังมีน้อย แนวคิดในการเผยแพร่ธรรมะในชุมชน การเผยแพร่ธรรมะเชิงรุก เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้^{๑๐๓}

^{๙๗}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหากำพล คุณงกโร (ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๙๘}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสม กลยาโณ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๙๙}สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ จันตะนี, อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๐๐}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายไพรัช เสือสิงห์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๐๑}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายพนม ศรีศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๐๒}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายบุญเชิด กิตติธรากรู ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๐๓}สนทนากลุ่มเฉพาะ นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาค, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

ตารางที่ ๔.๘ การหาค่าความถี่จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะ จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์
ภาค ๑ (Focus Group Discussion)

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	การควบคุมดูแลสอดส่องพระสงฆ์ไม่ทั่วถึง	๖	๑,๒,๓,๔,๕,๖
๒	พระที่เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์มีอายุ พรรษาสูง จึงปฏิบัติงานไม่ค่อยคล่องแคล่ว ว่องไว	๔	๒,๓,๕,๖
๓	เจ้าคณะผู้ครองส่วนใหญ่ มีความมั่นใจใน ศักยภาพของตนเองมากจนเกินไป ไม่ได้ ฟังเสียงสะท้อนจากระดับล่าง	๔	๑,๓,๔,๕
๔	ขาดการการเผยแพร่ธรรมะเชิงรุก	๓	๑,๓,๕

๓) โอกาสของกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

เนื่องจากอยู่ในพื้นที่มีสถาบันการศึกษาชั้นสูง จึงทำให้มีโอกาสและสามารถเข้าศึกษาต่อใน
ชั้นสูงขึ้น กล่าวคือ มีทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนหลายแห่ง สมควร
สนับสนุนให้พระสงฆ์สามารถได้เรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยของรัฐ เพื่อเสริมสร้างพัฒนา
กิจการของพระสงฆ์ให้เจริญรุ่งเรืองทุกด้าน เช่น การเรียน ป.บส.^{๑๐๔} พระสงฆ์ที่บวชแล้วมีโอกาส
ได้รับการศึกษาให้สูงขึ้นได้^{๑๐๕} มีโอกาสเข้ารับศึกษาหาความรู้และเทคโนโลยีที่ปรับเปลี่ยนไปตาม
กาลเวลาได้สะดวกยิ่งขึ้น^{๑๐๖} การที่พระสงฆ์ภาค ๑ อยู่ในชุมชนเมืองมักจะได้รับการศึกษาที่สูงเป็น
โอกาสทางวัดสามารถคัดเลือกผู้ที่จะมาเป็นกรรมการเพื่อพัฒนาวัดได้ดี ซึ่งต่างจากวัดในจังหวัดอื่นๆที่
อยู่ห่างไกล^{๑๐๗} พระสงฆ์ในเขตปกครองภาค ๑ มีโอกาสเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา
และพัฒนาในการปกครองบริหาร เพราะอยู่ใกล้ชุมชนและสถาบันระดับอุดมศึกษา^{๑๐๘} พระสงฆ์
การส่วนใหญ่ มีการศึกษาสูง และมีความรู้หลากหลาย เป็นคนรุ่นใหม่เยอะ การที่จะส่งเสริมให้พระ
สงฆ์การเหล่านั้นมาช่วยงานคณะสงฆ์เพื่อฝึกฝนและฝึกปรีวิทย์ากร จะเป็นการปูทางให้ท่าน

^{๑๐๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาอำพล คุณงกโร (ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบาง
อ้อยช้าง, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๐๕}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสม กลยาโณ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๐๖}สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ จันตะนี, อาจารย์หลักสูตร/สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๐๗}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายไพรัช เสือสิงห์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๐๘}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายพนม ศรีศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วันที่ ๒๔
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

เหล่านั้นเติบโตเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองที่มีศักยภาพต่อไป^{๑๐๙} มีโอกาสจัดหางบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนได้ง่าย เพราะอยู่ในเมืองใหญ่ที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจของไทย และประชาชนมีโอกาสที่รับการเผยแพร่ธรรมะ โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงจะสามารถเข้าถึงประชาชนได้ดียิ่งขึ้น^{๑๑๐}

ตารางที่ ๔.๙ การหาค่าความถี่จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะ โอกาสของกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ (Focus Group Discussion)

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	มีโอกาสดำเนินการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น	๕	๑,๒,๓,๕,๖
๒	เข้าถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ได้ง่าย	๔	๒,๓,๕,๖
๓	ได้งบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนได้ง่าย	๔	๑,๓,,๕,๖
๔	มีความพร้อมทุกด้านที่มากกว่าภาคใด	๓	๑,๓,๔

๔) อุปสรรคและภัยคุกคามของกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

การที่ผู้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑มีอายุมากไม่คล่องแคล่วว่องไว จึงเป็นอุปสรรคในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา^{๑๑๑} อุปสรรคในการบังคับบัญชามีอยู่ทั่วไป ขึ้นอยู่ว่าวันนั้นมีพระสงฆ์จำนวนน้อยหรือมากแตกต่างกันไป^{๑๑๒} ผู้ที่เข้ามาบวชลดลงและที่บวชเป็นภิกษุสามเณรที่เป็นวัยรุ่นมักจะติดเกมส์อินเทอร์เน็ตไม่ค่อยตั้งใจศึกษาหาความรู้ด้านธรรมะ^{๑๑๓} อุปสรรคที่เกิดขึ้นและมักเป็นข่าวในทางไม่ดี ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มาจากต่างจังหวัดที่มาปฏิบัติในลักษณะที่ไม่ดีไม่งาม เช่น เมาแล้วขับรถหรือท่องเที่ยวกับญาติและถ่ายรูปให้ยม พอมีคนเห็นแล้วถ่ายรูปไปลงเฟซบุ๊ก ซึ่งเห็นแล้วไม่เหมาะสม และการบิณฑบาตมักจะแย่งกันตั้งโต๊ะเพื่อให้ญาติมาใส่พระสงฆ์^{๑๑๔}

^{๑๐๙}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายบุญเชิด กิตติธรากร ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๑๐}สนทนากลุ่มเฉพาะ นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาถ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๑๑}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาคำพล คุณงกโร (ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๑๒}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสม กลยาโณ, อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๑๓}สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.อินันท์ จันตะนี, อาจารย์หลักสูตร/สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๑๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายไพรัช เสือสิงห์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

เนื่องจากพระสงฆ์ภาค ๑ มีพระสงฆ์และประชากรจำนวนมาก เช่น ประชากรอยู่ตามทะเบียนบ้าน ๑ ล้านกว่า และมีประชากรแฝงอีกประมาณ ๑ ล้านกว่าคนเช่นกัน

จึงทำให้เป็นอุปสรรคในการปกครองไม่ทั่วถึง^{๑๑๕} การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ปัญหาอุปสรรคคือ บางครั้งคำสั่งทางการปกครองไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง อันเนื่องมาจากปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ เช่น ฆราวาสเข้ามาเกี่ยวข้อง^{๑๑๖} มีภาพลักษณ์ของความขัดแย้ง และสามารถอธิบายได้ แต่ก็ทำให้กระข่าวไปในทางลบ สื่อมวลชนไม่ค่อยเผยแพร่ในสิ่งที่ดีมากนัก^{๑๑๗}

ตารางที่ ๔.๑๐ การหาค่าความถี่จากข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ อุปสรรคของกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ (Focus Group Discussion)

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	มีอายุมากไม่คล่องแคล่วว่องไวต่อการปกครอง	๕	๒,๓,๔,๕,๖
๒	ผู้ที่เข้ามาบวชลดลง เพราะติดเกมส์ อินเทอร์เน็ต	๔	๒,๓,๕,๖
๓	ภิกษุเป็นประชากรแฝงมาก ยากต่อการปกครอง	๔	๑,๓,,๕,๖
๔	ภาพลักษณ์ของความขัดแย้งในคณะสงฆ์ ที่ส่งผลไปทางลบ	๓	๑,๓,๔

๕) การสนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ผู้รักษาการแทน พระอุปัชฌาย์และไวยาวัจกร

กลยุทธ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ผู้บังคับบัญชาต้องเป็นแบบอย่างที่ดี คือต้องครองตนให้ได้ ถ้าเป็นผู้นำต้องทำให้ดี จึงปกครองได้ เมื่อเป็นผู้บังคับบัญชาที่ดีแล้ว ลูกน้องก็ไม่กล้าที่จะทำอะไรผิดๆ การแต่งตั้งโยกย้ายหรือถอดถอนพระสังฆาธิการ ก็ไม่ควรเห็นแก่หน้า จึงจะสามารถทำให้การปกครองเป็นไปด้วยดี โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม เช่น ถ้าทางวัดมีการปกครองคณะสงฆ์มาดีอยู่แล้ว การแต่งตั้งพระที่จบนักธรรมโท นักธรรมตรี ก็ควรแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสฯ การแต่งตั้งผู้รักษาการแทน เป็นการเปิดโอกาสหรือทดลองให้ปฏิบัติการปกครองคณะสงฆ์ภายในวัด เมื่อถึงเวลาอันควรแล้วจึงแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งจะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ จึงจะ

^{๑๑๕}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายพนม ศรีศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๑๖}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายบุญเชิด กิตติธรางกูล, ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๑๗}สนทนากลุ่มเฉพาะ นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาถ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

ทำให้การปกครองคณะสงฆ์ของวัดเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย การแต่งตั้งหรือถอดถอนพระอุปัชฌาย์

การได้รับการแต่งตั้งตามกฎระเบียบ เมื่อเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้พระรูปใดแล้ว ควรได้กำกับติดตามให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย หรือมอบหมายให้พระพี่เลี้ยงคอยกำกับหรือสอดส่องให้โดยติดตามถามข่าวว่าปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ การแต่งตั้งหรือถอดถอนไวยาวัจกร ควรกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน ซึ่งมีบางคนผูกขาดการเป็นไวยาวัจกร ตามระเบียบแล้วจะต้องสิ้นสุดไปตามวาระของเจ้าอาวาสที่แต่งตั้งนั้น ส่วนการทำหน้าที่ของไวยาวัจกรบางคนมีอิทธิพลเหนือเจ้าอาวาส ที่มอบหมายให้ดูแลการใช้จ่ายเงิน เช่น ไวยาวัจกรต้องดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัด อยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าอาวาส เป็นไปตามกฎหมายและระบอบการเบิกจ่ายทรัพย์สินของวัดได้ตามที่เจ้าอาวาสได้มอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่^{๑๘๘}

กลยุทธ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ หลักการบริหารงานหรือกลยุทธ์ของนักบริหารในการปกครองบริหารงาน นั้นควรมีศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น นักปกครองที่ดีต้องมีหน้าที่วางแผน จัดองค์กร อำนาจการ ควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่น ๆ ให้ดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ด้วยหลักการของนักบริหาร ๕ ประการ ๓๙ คือ POSDC ดังนี้

๑) การวางแผน (Planning) คือ การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทาง ปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ มีรายละเอียดที่เรียกว่าโครงการ

๒) การจัดองค์กร (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์การ ว่ามีตำแหน่งอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่ง มีอำนาจหน้าที่เช่นไร ใครสั่งการใคร เป็นต้น

๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) คือ การสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้ตามหลักแห่งการใช้คนให้เหมาะกับงาน

๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับสั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีอุปสรรคและภัยคุกคามเกิดขึ้นที่ใด และที่สำคัญคือการป้องกันไม่ให้ย่อหย่อนต่อหน้าที่ ละทิ้งหน้าที่ หรือ ทุจริตต่อหน้าที่ ในลักษณะการดำเนินการบริหารที่มีประสิทธิภาพนั้น นักบริหารที่ดี ควรนำหลักคุณธรรมสำหรับผู้บริหาร ว่า ต้องสามารถจูงใจคนเก่งให้ปรองดองกันและพร้อมใจกัน ทำงานให้บรรลุเป้าหมายเข้าทำนองที่ว่า “ผลัดกันดี ดีทุกคน ชิงกันดีไม่ดีสักคน” ในทศตยาปณิกสูตร พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหน้าที่คุณลักษณะของนักบริหาร ๓ ประการของผู้ปกครองบังคับบัญชา ดังนี้

- **จักขุมา** ผู้ปกครองต้องปัญญามองการไกล ต้องรู้ว่าอนาคตเศรษฐกิจหรือตลาดจะมีแนวโน้มเป็นแบบไหนหรือสามารถคาดการณ์ทิศทางหรืออนาคตในการปกครองได้แม่นยำจากการอาศัยกระบวนการคิดที่รอบคอบและมีเหตุผล โดยอาจใช้ประสบการณ์ในอดีตร่วมในการตัดสินใจและวางแผนด้วย คือมีความชำนาญในการใช้ความคิด หรือ ทักษะทางด้านความคิด

^{๑๘๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหากำพล คุณงกโร (ป.ธ.๙), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

- **วิธวิธี** เป็นการจัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญทางด้านการตัดสินใจได้ เป็นคุณลักษณะของความชำนาญการด้านเทคนิค หรือ ทักษะทางด้านการปฏิบัติงาน

- **นิสสัยสัมปັນโน** การปกครองต้องพึงพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ ความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนด มีความสามารถในการสื่อสารและประสานงานให้ฝ่ายแต่ละฝ่ายในองค์กรดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทางที่องค์กรต้องการบรรลุได้หรือมีความสามารถในการผูกใจคนให้เป็นที่รักของคน โดยสามารถทำให้ให้พนักงานแต่ละปฏิบัติงานตามคำสั่งด้วยความเต็มใจได้ ซึ่งต้องมีความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือ ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ ในการปกครองคณะสงฆ์ ต้องใช้

หลักสัปปริสธรรม ๗ ประการคือ

๑) **ธัมมัญญตา** คือความเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรม ได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล โดยการบริหารจัดการในองค์กร จำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

๒) **อัตถัญญตา** คือความเป็นผู้รู้จักผลหรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลักการบริหารงานองค์กร ให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และรู้ถึงประโยชน์ขององค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคงและไม่กระทบต่อองค์กร

๓) **อัตตัญญตา** คือความเป็นผู้รู้จักตน รู้ว่าตนอยู่ในฐานะภาวะอะไร มีความรู้ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงและพัฒนาต่อไป รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ

๔) **มัตตัญญตา** คือความผู้รู้จักประมาณ มีความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กรของสงฆ์ ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

๕) **กาลัญญตา** คือความเป็นผู้รู้จักกาล เวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้น ๆ ว่า ควรจะดำเนินการหรือขยายกิจการในช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

๖) **ปริสัณญตา** คือความเป็นผู้รู้จักชุมชน รู้ரியที่จะประพฤติดต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะทำอย่างไร การปกครองสงฆ์จำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร การสร้างสรรค์หรือการประสานงานกับชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร การที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กรสงฆ์

๗) **บุคคลัญญตา** คือความเป็นผู้รู้จักบุคคล รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้าง

ความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรีต่อกัน^{๑๑๙}

การพัฒนาองค์กรหรือการปกครองคณะสงฆ์ภาคต่างๆ ต้องมีข้อมูลทั้งภายในและภายนอกองค์กรของคณะสงฆ์ โดยทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อนที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและทราบถึงโอกาสและอุปสรรคที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก ดังนั้น กลยุทธ์ของผู้ปกครองคณะสงฆ์จะต้องกำหนด ทางเลือกกลยุทธ์ที่ดีที่สุดและเหมาะสมกับองค์กร โดยผู้ปกครองคณะสงฆ์ต้องพยายามตอบคำถามว่าทำอย่างไรองค์กรจึงจะไปถึงเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ได้ โดยใช้ความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กรกำหนดเป็นกลยุทธ์ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงระดับที่แตกต่างกันของกลยุทธ์ด้วย ซึ่งมีทั้งสิ้น ๓ ระดับ ดังนี้

๑. กลยุทธ์ระดับองค์กรหรือคณะสงฆ์ภาค ๑ เป็นกลยุทธ์ที่ครอบคลุมและบ่งบอกถึงกลยุทธ์โดยรวมและการพัฒนากลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ ว่าองค์กรจะมีการพัฒนาการปกครองแบบใด จึงจะสามารถดำเนินงานไปให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป และวาระมาตรฐานต่างๆมาให้รัดกุมเพื่อปกครองระดับอำเภอ ระดับตำบลและกำกับดูแลให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ พระธรรมวินัย และมติมหาเถรสมาคม อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒. กลยุทธ์ระดับภารกิจหรือพันธกิจ เป็นการกำหนดกลยุทธ์ในระดับที่ต่ำลงมา โดยจะเป็นกลยุทธ์ที่มุ่งปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีที่สูงขึ้น ซึ่งการแต่งตั้งหรือถอดถอนในทั้งระดับพระสังฆาธิการ การรักษาการแทนและพระอุปัชฌาย์ ต้องเป็นไปตามกฎระเบียบและประเพณีปฏิบัติ โดยการมุ่งเน้นในการสร้างศรัทธาและความสามัคคีภายในองค์กรสงฆ์ ทำให้พระพุทธศาสนาในหมู่บ้าน/ชุมชนเป็นศูนย์รวมของความสามัคคี

๓. กลยุทธ์ระดับปฏิบัติการ เป็นการกำหนดกลยุทธ์ที่ครอบคลุมวิธีการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับของประชาชนในท้องถิ่นและหมู่บ้าน โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมหรือแสดงความคิดเห็นในกรณีที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับชุมชนหรือท้องถิ่น เช่น การแต่งตั้งหรือถอดถอนไวยาวัจกร ต้องในชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาคัดสรรบุคคลที่เป็นคนดีและมีความรู้ความสามารถ โดยยึดหลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญ^{๑๒๐}

กลยุทธ์ในการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ควรมีการวางแผนและปรับปรุงองค์กรคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าชุมชนเมือง เช่น จูงใจคนมาบวชเพิ่มขึ้น และควบคุมดูแลพระเณรที่บวชแล้วให้อยู่ในระเบียบพระธรรมวินัย โดยเฉพาะพระอุปัชฌาย์ต้องกำกับพระธรรมวินัยหรือเจ้าอาวาสจะต้องให้การอบรมแนะนำตลอดไป รวมทั้งให้ศึกษาธรรมะและเปรียญธรรมให้สูงขึ้น กรณีที่เป็นพระสงฆ์เมื่อแต่งตั้งแล้วสามารถถอดถอนได้ง่าย แต่ถ้าเป็นฆราวาสเมื่อแต่งตั้งแล้ว

^{๑๑๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสม กลยาโณ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๒๐} สทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.อินันท์ จันตะนี, อาจารย์ประจำหลักสูตร/สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

อาจถอดถอนได้ยาก เมื่อถอดถอนออกจากตำแหน่งอาจเกิดปัญหาตามมา ซึ่งตามระเบียบมหาเถรสมาคม ถ้าเจ้าอาวาสหมดเวลาหรือมรณภาพ จะทำให้ผู้ที่เป็นไวยาวัจกรหมดเวลาไปด้วย^{๑๒๑}

กลยุทธ์ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ การซื้ออาหารที่แม่ค้าทำขาย แต่ซื้อไปใส่บาตรไม่ควรทำ เพราะจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติต่างกัน และและการใส่บาตรกับพระสงฆ์ที่มาจากต่างจังหวัด ก็ไม่แน่ใจว่าจะเป็นพระประเภทไหน จริงหรือปลอม ควรกำหนดพระสงฆ์ที่จะแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการ ซึ่งกำหนดวุฒิการศึกษาหรือปริญญาบัตรไว้ด้วยเขตการปกครองภาค ๑ พระสงฆ์มีการศึกษาค่อนข้างสูง ควรกำหนดเป็นแนวปฏิบัติให้สอดคล้องไปด้วย การใส่บาตรพระสงฆ์ไม่ควรใส่เงินธนบัตร แต่ควรใส่อาหารจะเหมาะสมกับพระธรรมวินัย การมีส่วนร่วม ควรให้ประชาชนร่วมในการทำกิจการในวัด แต่ถ้าประชาชนไม่มีส่วนร่วมอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้การเพิ่มศักยภาพให้กับองค์กรสงฆ์เพื่อให้ทัดเทียมกับทางโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ควรกำหนดคุณสมบัติพระสงฆ์ที่จะมาเป็นเจ้าอาวาส ให้มีคุณวุฒิการศึกษาสูงขึ้น ควรใช้หลักพรหมวิหารธรรม มาปรับใช้เพื่อพัฒนาในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑^{๑๒๒}

กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ โดยคณะสงฆ์ภาค ๑ ได้ยึดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์เป็นอย่างดี กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการเป็นยึดระเบียบเป็นตัวตั้ง แต่บางครั้งก็พบปัญหาเพราะผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งถอดถอน อ่อนประสบการณ์ กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเป็นยึดกฎหมายและระเบียบเป็นตัวตั้ง กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์เป็นคณะสงฆ์ภาค ๑ ถือเป็นต้นแบบในการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์เป็นอย่างดี เพราะมีความเข้มงวดมากกว่าที่ระเบียบวางไว้ และการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรเป็น ส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร เพราะถือว่าไวยาวัจกร มีหน้าที่ช่วยเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัด และเป็นตัวแทนเจ้าอาวาสในการทำธุรกรรมต่างๆ จะเห็นได้ว่าวัดส่วนใหญ่ตั้งไวยาวัจกรหลายคน^{๑๒๓}

กลยุทธ์ในการแต่งตั้งหรือถอดถอน โดยปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และไม่ขัดกับกฎหมายบ้านเมืองและวัฒนธรรมการปฏิบัติ ควรมีการบริหารจัดการที่ดี เพื่อความสามัคคี หลักการบริหารงาน ซึ่งเป็นกระบวนการ POSCORB การทำแผนงานให้ชัดเจน โดยใช้หลัก 3 C กลยุทธ์ ให้มีเป้าหมายในการปกครองที่สำคัญ ๆ คือ ให้มีการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ภายในและภายนอกให้เข้าใจในธรรมวินัยมากขึ้น การมุ่งใจให้กระสงฆ์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรมวินัยและกิจการของพระสงฆ์ได้อย่างถูกต้อง ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการทำงานเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะ การพัฒนาศักยภาพของประชากรสงฆ์หรือสามเณรในคณะสงฆ์ ให้ความรู้ความสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในคณะสงฆ์

^{๑๒๑} สทนากลุ่มเฉพาะ นายไพรัช เสือสิงห์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๒๒} สทนากลุ่มเฉพาะ นายพนม ศรีศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๒๓} สทนากลุ่มเฉพาะ นายบุญเชิด กิตติธรากร, ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

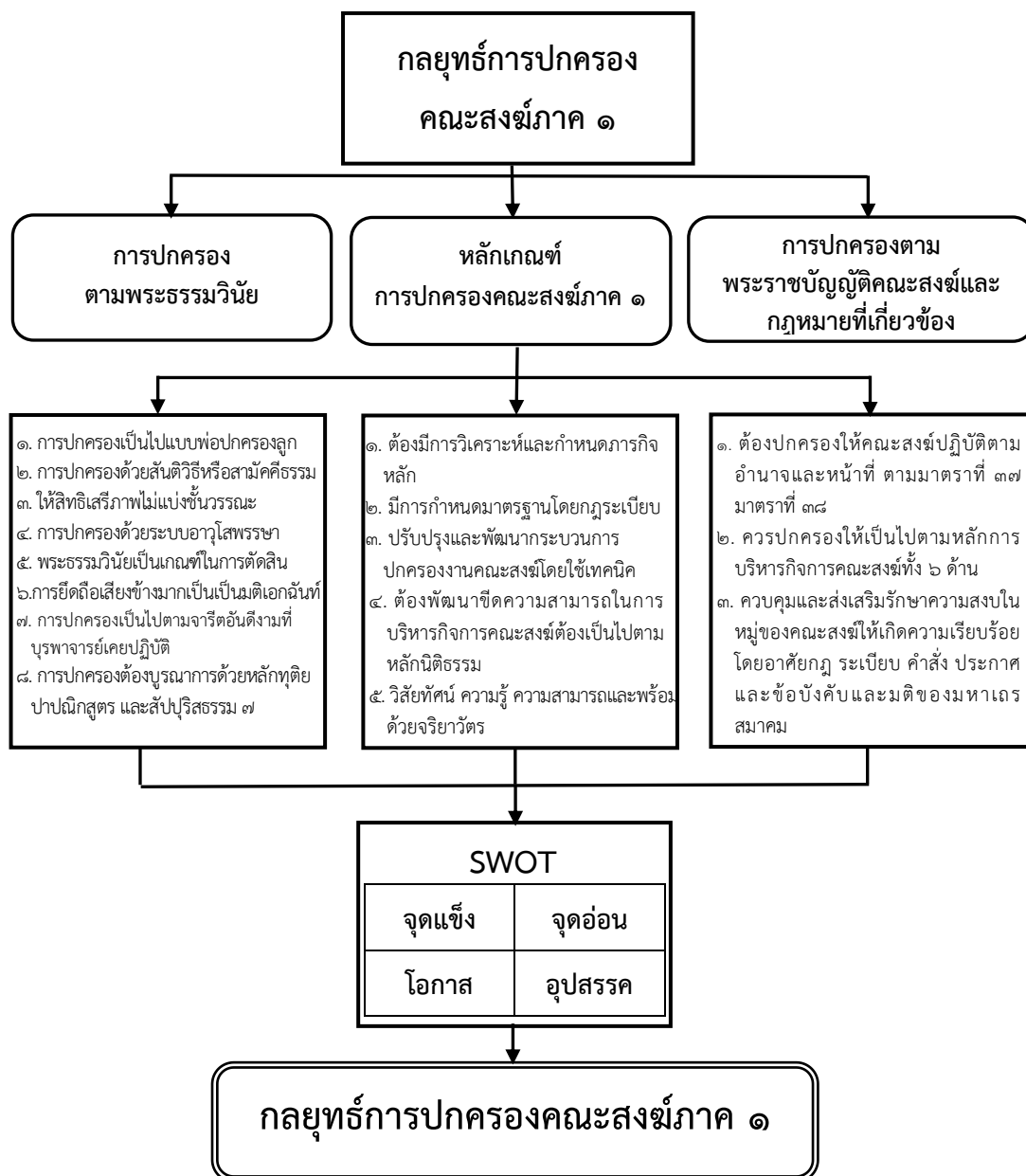
การนำหลักธรรมาภิบาล โดยนำวิเคราะห์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในวัด ซึ่งการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ต้องมีการประเมินตนเอง โดยนำหลักธรรมาภิบาลกับระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการรับผิดชอบต่อภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ต้องมีการบริหารจัดการวัด เพื่อปรับปรุงระบบการจัดการให้มีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบต่อภายใต้กรอบของกฎหมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายในการสร้างธรรมาภิบาล ต้องบริหารจัดการให้ถูกต้องตามหลักเหตุผลและหน้าที่ มีระบบความรับผิดชอบต่อด้านการเงินที่มีประสิทธิภาพมาใช้และให้มีความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน โดยกลยุทธ์จะอย่างไรให้ปลูกจิตสำนึกในการปฏิบัติธรรมให้ชัดเจน เน้นที่ตัวผู้นำหรือผู้ปกครองให้มีการศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ และการศึกษาวิธีการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ตารางที่ ๔.๑๑ การหาค่าความถี่จากข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ผู้รักษาการแทน พระอุปัชฌาย์และไวยาวัจกร

ข้อ ที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	คนที่
๑	ต้องใช้หลัก ๓ ประการ คือ จักขุมา วิฐุโร และนิสสยสัมปันโน ในการปกครองคณะสงฆ์	๖	๑,๒,๓,๔,๕,๖
๒	ควรมีศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น	๔	๒,๓,๕,๖
๓	เป็นผู้นำต้องครองตน ตั้งอยู่ในธรรม	๔	๑,๓,,๕,๖
๔	ต้องมีหลัก POCDC ในการปกครอง	๔	๑,๓,๔,๕
๕	ดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน	๓	๑,๓,๔

๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง“กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” โดยวิเคราะห์ (SWOT) และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ที่ได้การศึกษาหลักพระพุทธศาสนาและกลยุทธ์การปกครองตามทฤษฎีตะวันตกรวมทั้งข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และผลสรุปจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

แผนภาพ ๔.๑ องค์ความรู้จากการสังเคราะห์ฯ

กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เป็นการปกครองแบบพอปกครองลูก ยึดระบบอาวุโสพระราชา ปกครองด้วยสันติวิธีหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพโดยไม่แบ่งชั้นวรรณะ ใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ยึดถือเสียงข้างมากเป็นเป็นมติเอกฉันท์ เป็นไปตามจารีตอันดีงามที่บุรพจารย์เคยปฏิบัติ- มีการบูรณาการด้วยหลักทุติยปาปณิกสูตร และสัปปุริสธรรม ๗ ในด้านกลยุทธ์มีหลักเกณฑ์การปกครองคณะสงฆ์ คือมีการวิเคราะห์และกำหนดภารกิจหลักหรืองานหลักเพื่อการคณะสงฆ์เกิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เกิดประสิทธิภาพ มีการกำหนดมาตรฐาน และจัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน โดยอยู่ในขอบเขตของกฎ ระเบียบต่างๆ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยมีการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการปกครองงานคณะสงฆ์โดยใช้เทคนิควิธีที่สอดคล้องกับหลักการปกครองคณะสงฆ์ และมีการพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม วิสัยทัศน์

ความรู้ ความสามารถและพร้อมด้วยจริยาวัตร โดยใช้หลักการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ปกครองโดยให้คณะสงฆ์ปฏิบัติตามอำนาจและหน้าที่ ตามมาตราที่ ๓๗ มาตราที่ ๓๘ แห่งกฎระเบียบคณะสงฆ์ ปกครองให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน มีการควบคุมและส่งเสริมรักษาความสงบในหมู่ของคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย โดยอาศัยกฎ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศและข้อบังคับและมติของมหาเถรสมาคม มีการทบทวน ปรับปรุงและพัฒนากระบวนการปกครองงานคณะสงฆ์โดยใช้เทคนิค และเครื่องมือการบริหารที่เหมาะสม เพื่อสะท้อนความมีประสิทธิภาพ สามารถอำนวยความสะดวกเสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และการจะทำให้คณะสงฆ์ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยหลักธรรมของพระพุทธศาสนาสำหรับบริหารองค์กรให้สู่ความเป็นเลิศ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ โดยได้สังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีการจัดการเชิงกลยุทธ์และกลยุทธ์สำหรับการปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑ รวมทั้งเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นเอกสารในชั้นทุติยภูมิ โดยมีข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์จำนวน ๑๘ รูป/คน และผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อในการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๘ รูป/คน ซึ่งถือเป็นข้อมูลในชั้นปฐมภูมิที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ ทั้งนี้ได้นำข้อมูลที่ได้จากทั้งสามส่วนมาสู่กระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ได้เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ จึงสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาสถานภาพในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ สรุปได้ดังนี้

๑) **สถานภาพ** การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ประกอบด้วยสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ โดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับชั้นอาวุโส มีพระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ ทรงเป็นประธานในการตัดสินวินิจฉัย วางกรอบแนวทางการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ ด้วยหลักพระธรรมวินัย กล่าวโดยรวมในสมัยพุทธกาลนั้นได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ คือ การบวช พระธรรมวินัย การศึกษา และการเผยแผ่ ภายหลังจากพุทธปรินิพพานมาแล้ว การปกครองคณะสงฆ์เริ่มต้นด้วยการทำสังคายนาเพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เข้าเป็นหมวดหมู่ และมีการตรวจสอบเพื่อความถูกต้องตามหลักธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ เพื่อป้องกันมิให้กระจัดกระจาย ในภายหลังพุทธกาลไม่นาน คณะสงฆ์เริ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมวินัยแตกต่างกันไป จนเกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์ โดยแบ่งแยกรูปแบบการปกครองออกไปเป็นหลายคณะ จนเกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์ โดยแบ่งแยกรูปแบบการปกครองออกไปเป็นหลายคณะ และอันสืบเนื่องจากทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำให้ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาเผยแผ่ในเมืองไทย เริ่มจากดินแดนอาณาจักรสุพรรณภูมิ สู่อาณาจักรสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังปฏิบัติตามรูปแบบการปกครองของพระพุทธองค์ ถือตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ คณะสงฆ์จะมีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร การพึ่งอำนาจรัฐน่าจะเป็นการสร้างความคิดดีดีให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไปตามนานาอารยประเทศ ถึงกระนั้นก็ตาม พระสงฆ์ก็ยังคงอยู่บนกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดียวกันนั่นเอง

การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ มีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมี กฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งว่ามีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และประชาชนในชุมชนและสังคมไทย

คณะสงฆ์มีการปกครองตามลำดับชั้นการปกครอง โดยเจ้าคณะชั้นปกครองจะดูแลปกครองผู้อยู่ในเขตปกครองนั้นๆ โดยปกครองตามลำดับชั้นไปตามลำดับ เมื่อเจ้าคณะชั้นปกครองดูแลปกครองพื้นที่ในเขตปกครองที่ตนรับผิดชอบด้วยดี เช่น เจ้าคณะภาคดูแลปกครองในภาคที่ตนปกครอง เจ้าอาวาสดูแลปกครองภายในวัดที่ต้องเป็นเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ดูแลสัทธิวิหาริกที่ตนให้การอุปสมบท สถานภาพการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบัน โดยมีระเบียบที่ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ภาคที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการปกครองเขตหนในพื้นที(ภาค) อย่างครอบคลุมและเหมาะสม มีการกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละเขตหน(ภาค) อย่างชัดเจน การปกครองควรเป็นไปตามจารีตอันดีงามที่บูรพาจารย์เคยประพฤติปฏิบัติ อันไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย และกฎหมายบ้านเมือง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย จึงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม เป็นแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด ราชการ และที่สำคัญคือสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการจัดการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพได้ดีในปัจจุบัน โดยกลยุทธ์หรือรูปแบบที่ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะผู้ปกครองจะมีการกำหนดทิศทางในการของการบริหารจัดการ โดยประเมินสภาพสภาพแวดล้อม ปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงค่อยๆ พัฒนาเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้นให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ส่งผลให้การปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบันยังคงยึดหลักพระธรรมวินัย แล้วยังอิงอาศัยกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ และมติมหาเถรสมาคม เป็นต้น ในการส่งเสริมสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในหมู่สงฆ์ และป้องกันอันตรายจากภัยภายนอกที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรคณะสงฆ์และที่สำคัญ คือ สามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการจัดการปกครองคณะสงฆ์ได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักสูงสุด มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมาย ส่งเสริมให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎหมายมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่งยึดเป็นแนวปฏิบัติในการปกครอง

๒) จุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ส่วนใหญ่เจ้าคณะผู้ปกครองหรือเจ้าอาวาสมีความรู้ความสามารถทั้งในทางโลกและทางธรรมในระดับที่ดี ทำให้สามารถบริหารจัดการวัดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างดี และในด้านการศึกษาทางเจ้าคณะปกครอง มีนโยบายให้พระสังฆาธิการหรือพระผู้อยู่ใต้ปกครองตน ให้เข้ารับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป การแต่งตั้งหรือมอบหมายงานด้านการกระจายอำนาจหน้าที่ของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เน้นการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม มีแบบแผน และรูปแบบในการปกครองที่ชัดเจน ซึ่งพระสังฆาธิการและบุคลากรส่วนใหญ่เป็นผู้มี

ความรู้ความสามารถ มีเครื่องเทคโนโลยีในการปฏิบัติหน้าที่ที่ทันสมัยอยู่ในปฏิรูปเทศ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงและปริมณฑล สถานศึกษา หน่วยงานการศึกษา และบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถของคณะสงฆ์ มีฐานที่ตั้งอยู่ในภาค ๑ ทั้งสิ้น แม้กระทั่งคณะที่เป็นหน่วยงานที่เรียกว่า องค์การปกครองคณะสงฆ์สูงสุด ก็อยู่ในเขตภาค ๑ เช่น กรรมการมหาเถรสมาคมส่วนใหญ่ก็อยู่และเป็นเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ทั้งหน่วยงานภาครัฐที่จะให้การอุปถัมภ์ คຸ້ມครองและอຳນວຍการต่างๆ ก็ มีฐานอยู่ที่เขตภาค ๑

จุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ การแต่งตั้งหรือมอบหมายงานในการกระจายอำนาจหน้าที่ เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตการปกครอง เน้นการมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการ โดยมีแบบแผนและรูปแบบในการปกครองอย่างชัดเจน มีการปกครองที่เป็นรูปแบบ ในการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางคณะสงฆ์ โดยกระจายอำนาจให้พระสังฆาธิการได้ปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดประสิทธิภาพและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปด้วยดี ซึ่งเจ้าอาวาสส่วนใหญ่ใช้วิธีการบริหารจัดการแบบผสมผสาน ยึดหยุ่นตามสถานการณ์ ใช้หลักธรรมมาภิบาลด้านหลักความโปร่งใส หลักคุณธรรม ยึดถือความซื่อสัตย์สุจริต และความร่วมมือร่วมในการบริหารมุ่งความสำคัญกับการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการศึกษา

๓) จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ผู้ปกครองหรือเจ้าอาวาสวัดในบางแห่ง มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการวัดที่ยังไม่มากเท่าที่ควร และยังใช้วิธีการบริหารแบบสมัยเก่า ทำให้ศาสนสถานหรือวัดไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร และบางแห่งก็ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือสนับสนุนกับการศึกษาพระปริยัติธรรมเท่าที่ควร ผู้ได้บังคับบัญชาไม่สามารถสนองงานที่ได้รับมอบหมายในบางครั้งหรือส่วนใหญ่ได้อย่างสมบูรณ์ จากการไม่มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานตามภาระงานที่ได้รับมอบหมายอย่างแท้จริง ขาดการประเมินผล ตรวจสอบ กำกับติดตามและควบคุม เกี่ยวกับการงานด้านการปกครองคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้ได้บังคับบัญชาเป็นผู้รับสนองงาน

จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่บางส่วนยังขาดความรู้ ความเข้าใจในกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติต่างๆ มีความอ่อนไหว ต่อกระแสสังคมค่อนข้างง่าย ขาดการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง พระสังฆาธิการไม่สามารถสนองงานที่ได้รับมอบหมายในบางส่วนได้อย่างสมบูรณ์ เพราะว่าพระสังฆาธิการบางรูป ขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการ กิจการคณะสงฆ์บางส่วนยังขาด การติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง มีการวางแผนทางที่ไม่ชัดเจน และไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย เห็นได้จากพระภิกษุ สามเณรในวัดต่างๆ ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ในกรณีอาบัติเบา เช่น อาบัติชั่วหยาบของภิกษุเป็นปาจิตตีย์ ซึ่งภิกษุทั่วไปไม่ให้ความสำคัญจะรักษา และมีการประพฤติดองอาบัติเป็นเรื่องธรรมดา และพอจะทำปาติโมกข์หรือวันพระก็ปลงอาบัติได้ จนเป็นการไม่ให้ความสำคัญต่อพระธรรมวินัย รวมถึงการตีความพระธรรมวินัย บางข้อเอื้อประโยชน์ในการแสวงหาทรัพย์ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม มีการจัดสร้างพระบูชาตามวัดต่างๆ จนกลายเป็นพุทธพาณิชย์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่มีการสอนถึงแก่นของพระพุทธศาสนาว่า พระภิกษุบางรูปยังสอนให้ญาติโยมเชื่อและมกมาย จนไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างดังกล่าวได้ ทุกวันนี้ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใหญ่ๆ คูแฉวหน้าตลาดใหญ่ๆ ที่มีผู้คนจำนวนมาก จะเห็นพระสงฆ์บิณฑบาตบริเวณนี้มากกว่าที่อื่น บางรายผูกขาดกับร้านขายกับข้าวใส่บาตร บางรูปเวียนบิณฑบาตหน้าตลาดเป็นสิบบรอบ ด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งปัญหาอีกประการที่คณะสงฆ์ต้องมีการแก้ไข

๔) โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ถือว่าอยู่ในเขตพื้นที่ๆ เจริญโดยส่วนใหญ่ ได้รับการพัฒนาด้วยดี ทำให้สามารถรองรับความต้องการของประชาชนที่ต้องการเข้าวัดฟังธรรม โดยหาที่พึงพอใจ เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน สำหรับโอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ คือ อยู่ในเขตการปกครองและพื้นที่การบริการอำนวยความสะดวกของมหาเถรสมาคม การแบ่งเขตการปกครอง(ภาค) มีความชัดเจน สะดวกในการปกครอง กำกับดูแล และมีการกระจายอำนาจการปกครองที่ลงตัว โอกาสของผู้บังคับบัญชาเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ คณะสงฆ์ทุกระดับชั้นมีความสามัคคีและมีความพร้อมเพียง มีความพร้อมในหลายสิ่งหลายประการ ซึ่งมากกว่าหลายภาคอื่น คือ เจ้าอาวาสที่มีความรู้ความสามารถมากที่สุดกว่าภาคอื่นๆ ทั้งมีสถานที่สำคัญและความพร้อมด้านต่างๆ มากกว่าภาคอื่นๆ เพราะเป็นศูนย์กลางเป็นเมืองหลวงของประเทศ อยู่ในเขตการปกครองและพื้นที่ในการอำนวยความสะดวกของมหาเถรสมาคม การแบ่งเขตการปกครอง มีความชัดเจนและสะดวกในการปกครอง กำกับดูแล และมีการกระจายอำนาจในการปกครองอย่างลงตัว อยู่เขตพื้นที่ปริมณฑล ซึ่งมีความสะดวกในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีการแบ่งเขตการปกครองที่ลงตัว และมีการกระจายอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์

โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ อาจแยกได้ตามความสำคัญตามลำดับก่อนหลัง โดยสัมพันธ์กับช่วงวันและเวลาร่วมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ทำให้ประชาชนมีความต้องการที่พึงใจจากสถานศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้ความสำคัญกับการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาและนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการหรือแก้ไขปัญหาในองค์กรมากขึ้น

โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ความพร้อมทุกด้านมีมากกว่าภาคใดๆ ความสามัคคีของหมู่คณะทุกระดับ ความรู้ความสามารถของผู้บังคับบัญชา โอกาสที่รัฐบาลให้การอุปถัมภ์คุ้มครองคณะสงฆ์ มีพระมหาเถระที่มีความรู้ความสามารถ ยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง และมีพระมหาเปรียญมาก พระสังฆาธิการชั้นปกครองของภาค ๑ จึงเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดั่งาม และเป็นหลักของพระศาสนา สามารถที่จะนำพาพระพุทธศาสนาไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ๆ

๕) ปัญหา อุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เจ้าคณะปกครองหรือเจ้าอาวาสบางแห่ง ลงพื้นที่ในการตรวจสอบแก้ไขปัญหาต่างๆ ในท้องที่ได้ไม่ทั่วถึง ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวัดหรือเขตพื้นที่ดังกล่าวตกค้างมาอย่างยาวนาน และประชาชนในบางพื้นที่ก็แตกความสามัคคี ทำให้เกิดปัญหาขึ้นระหว่างบ้านกับวัด มีการกระจายรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ค่อนข้างจำกัด ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่ในการปกครอง ขาดความรู้ ความสามารถ ในด้านการปกครองและบริหารจัดการ ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งไม่สามารถสนองงานตามนโยบายที่วาดด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ของมหาเถรสมาคม ได้อย่างสมบูรณ์

ปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ผู้ที่มีหน้าที่ทางคณะสงฆ์บางส่วน ยังขาดความรู้และความเข้าใจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ผู้ที่มีหน้าที่ทางคณะสงฆ์บางส่วนยังไม่สามารถสนองนโยบายได้อย่างสมบูรณ์ พระภิกษุสามเณรได้รับลาภและสักการะค่อนข้างเยอะ ทำให้พระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง มักติดหล่มในลาภและสักการะ จนลืมที่จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดหลายวัดนิยมการสร้างถาวรวัตถุมากกว่าการส่งเสริมการศึกษาและเผยแผ่ เทคโนโลยีเครือข่าย เข้ามา

เป็นส่วนหนึ่งในวิถีของวัดและภิกษุสามเณร การบริหารงานทุกอย่าง ย่อมมีปัญหาและอุปสรรคขึ้นอยู่ กับว่าเมื่อมีปัญหาและอุปสรรค จะแก้ปัญหานั้นอย่างไร คณะสงฆ์ภาค ๑ มีปัญหาและอุปสรรคคือ ปัญหาด้านการปกครองอาจเกิดจากปัญหาภายในวัดแต่ละวัดเรื่องผลประโยชน์ ซึ่งผลประโยชน์ขึ้นอยู่ กับการบริหารของวัดแต่ละวัดอาจมีความเหลื่อมล้ำกันบ้าง มีบุคคลเข้ามาข้องเกี่ยวมากมาย ไม่ สามารถควบคุมได้ ซึ่งอาจจะพบเห็นบ้างในบางวัดที่เกิดปัญหาการแสวงหาเกี่ยวกับผลประโยชน์จาก กลุ่มบุคคลที่ไม่หวังดีต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย ทำให้ยากต่อการควบคุมดูแลอย่าง ทั่วถึง

๖) กลยุทธ์เกี่ยวกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้ง/ถอดถอนพระสังฆาธิการ ผู้รักษาการแทน พระอุปัชฌาย์และไวยาวัจกร

การปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เป็นระเบียบการปกครองคณะสงฆ์นั้น ได้ยึด เอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระ ธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการทุกระดับ จึงเป็นไปโดยถูกต้อง ตามหลักนิติธรรม ยึดเอาความถูกต้อง โดยอาศัยความรู้ความฉลาดและความสามารถเป็นเครื่องมือ

ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการนั้น ทางคณะ สงฆ์ก็ได้คัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติสมควรที่จะดำรงตำแหน่งนั้นๆ เช่น มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง มี ความรู้ความสามารถสมควรแก่ตำแหน่ง มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย ฉลาดในการ ปกครองสงฆ์ เป็นต้น และเมื่อเห็นว่าพระสังฆาธิการได้กระทำผิดพระธรรมวินัย ก็สามารถจะถอดถอน ตำแหน่งพระสังฆาธิการได้กระทำผิดพระธรรมวินัย ก็สามารถจะถอดถอนตำแหน่งพระสังฆาธิการ นั้นๆ ได้โดยชอบได้เช่นเดียวกัน การแต่งตั้งผู้รักษาการแทน เป็นการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนนั้น ก็ สามารถทำได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมาย เถรสมาคม ในกรณีที่เจ้าอาวาสหรือ เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะปกครองนั้นๆ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ และให้ผู้รักษาการแทนนี้มีอำนาจ และหน้าที่ในการปฏิบัติและดูแลปกครองในตำแหน่งนั้นๆ ได้ตามที่เห็นสมควร ในด้านการแต่งตั้งถอด ถอนพระอุปัชฌาย์ เป็นในการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ในปัจจุบันนี้ ก็ถือว่าต้องทำให้ถูกต้องและ ชอบด้วยกฎระเบียบต่างๆ ตามที่คณะสงฆ์ได้ถือปฏิบัติกันมา ซึ่งในทางคณะสงฆ์ก็ได้จัดให้มีการ ฝึกอบรมและทดสอบความรู้ในการที่จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ ในการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ จึงต้องเป็นการแต่งตั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ และ การแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร เป็นในการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกรในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นไปตาม กฎเกณฑ์และวิธีการ ชอบด้วยกฎหมาย มีการทำหนังสือมอบหมายงานที่จะให้ไวยาวัจกรรับไปปฏิบัติ ตามคำสั่งของเจ้าอาวาสในการที่จะบำรุง รักษา และจัดการศาสนสมบัติต่างๆ ภายในวัด ให้เป็นไป อย่างถูกต้องด้วยดี

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้เชี่ยวชาญ สรุปได้ดังนี้

๑) จุดแข็ง ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ผู้ปกครองมีความรู้ความสามารถสูง มี การศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาโท มีการสื่อสารและการคมนาคมเดินทางไปมาสะดวก สามารถ ติดต่อ สื่อสารได้อย่างรวดเร็ว การปกครองคณะสงฆ์ให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก ควรเน้นบริหาร จัดการเชิงพุทธ มุ่งการสร้างสามัคคี โดยบริหารแบบพ่อปกครองลูก เช่น การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ การครองตน การครองคนและการครองงาน โดยจุดแข็งของการปกครองคณะ สงฆ์ภาค ๑ อยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองและใกล้สถาบันการศึกษาทั้งระดับการศึกษาพื้นฐาน ระดับอาชีวศึกษา

และระดับอุดมศึกษาจึงทำให้ผู้ปกครอง สามารถเข้าศึกษาเพื่อเพิ่มความรู้ในทางโลกได้ง่ายขึ้น การปกครองคณะสงฆ์ มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไข พ.ศ. ๒๕๓๕ เพิ่มเติมบทบัญญัติว่า ด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชและอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมไว้ การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ อยู่ในเขตพื้นที่ใกล้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และโรงเรียนปริยัติธรรมจำนวนหลายแห่ง มีการศึกษาคณะสงฆ์เป็นร้อยแห่ง การสอบผ่านของนักธรรมและเปรียญธรรม ซึ่งสอบได้ในอัตราสูง และมีพระสงฆ์ประจำพรรษาจำนวนมาก เป็นการจัดการภายใน ที่มีความเข้มแข็ง เพราะมีความรู้ความสามารถในการปกครองสูง และมีภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งเป็นบทบาทเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป มีการนำหลักธรรมมาภิบาลกับระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการรับผิดชอบภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ต้องมีการบริหารจัดการวัด เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและให้มีความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน โดยทั่วไปไม่แตกต่างจากการปกครองคณะสงฆ์ภาคอื่นๆ โดยการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ คำสั่ง และประกาศมหาเถรสมาคม และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่จุดแข็งที่แตกต่างจากภาคอื่นๆ

๒) จุดอ่อนของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เจ้าคณะภาค ๑ มีอายุและพรรษามาก ส่วนลูกคณะในภาคนั้นมีวุฒิการศึกษาสูงกว่า การเป็นตัวของตัวเองสูง จึงเป็นการยากต่อการบังคับบัญชา มีสื่อต่างๆ ทางอินเทอร์เน็ต การควบคุมพระเถรที่มีการศึกษาสูงจึงทำได้ค่อนข้างยาก พระอุปชฌาย์อยู่วัดหนึ่งส่วนพระที่บวชอยู่อีกวัดหนึ่ง จึงทำให้การกำกับดูแลไม่ทั่วถึง พระที่เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ มีอายุพรรษาสูง จึงปฏิบัติงานไม่คล่องแคล่วว่องไวเท่าที่ควร เป็นจังหวัดที่มีความเจริญ ส่วนใหญ่เป็นวัดที่มีพระจำนวนมาก ทำให้การปกครองสงฆ์อาจดูแลไม่ทั่วถึง โดยพระและเถรที่เป็นวัยรุ่นเล่นอินเทอร์เน็ตกันมาก ทำให้ผู้ปกครองคณะสงฆ์ไม่อาจควบคุมได้ทั้งหมด จึงเป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่เสมอ เช่น พระสงฆ์ที่มาจากต่างจังหวัด การควบคุมดูแลสอดส่องพระสงฆ์ไม่ทั่วถึง มีความเจริญเป็นชุมชนเมือง จึงทำให้เป็นปัญหาและจุดอ่อนตามมา เช่น เป็นทางผ่านของพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากจังหวัดอื่นๆ แล้วแวะลงรถเพื่อบิณฑบาตโดยระบุเป็นปัจจัยที่เป็นเงิน เจ้าคณะผู้ครองส่วนใหญ่ มีความมั่นใจในศักยภาพของตนเองมากจนเกินไป ไม่ได้ฟังเสียงสะท้อนจากระดับล่าง บางครั้งก็มีข้อผิดพลาด หรือเกิดอารยะขัดขืนจากระดับล่างและพระสงฆ์ฆาติการระดับปกครอง ส่วนหนึ่งมีความรู้สูงแต่บาร์มียังไม่มาก ส่งผลให้การบังคับบัญชาไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร การสื่อสารอาจยังไม่ทั่วถึง การประชาสัมพันธ์ผลงานยังมีน้อย แนวคิดในการเผยแผ่ธรรมะในชุมชน การเผยแผ่ธรรมะเชิงรุก เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้

๓) โอกาสของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่มีสถาบันการศึกษาชั้นสูง จึงทำให้มีโอกาสและสามารถเข้าศึกษาในชั้นสูงขึ้น กล่าวคือ มีทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนหลายแห่ง สมควรสนับสนุนให้พระสงฆ์ฆาติการได้เรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยของรัฐ เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของพระสงฆ์ให้เจริญรุ่งเรืองทุกด้าน เช่น การเรียน กปส. พระสงฆ์ที่บวชแล้วมีโอกาสได้รับการศึกษาให้สูงขึ้นได้ มีโอกาสเข้ารับศึกษาหาความรู้และเทคโนโลยีที่ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาได้สะดวกยิ่งขึ้น การที่พระสงฆ์ภาค ๑ อยู่ในชุมชนเมือง มักจะได้รับการศึกษาที่สูงเป็นโอกาสทางวัดสามารถคัดเลือกผู้ที่จะเป็นกรรมการ เพื่อพัฒนาวัดได้ดี ซึ่งต่างจากวัดในจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ห่างไกล พระสงฆ์ในเขตปกครองภาค ๑ มีโอกาสได้รับการศึกษาให้สูงขึ้นได้ เพราะอยู่ใกล้ชุมชนและสถาบันระดับอุดมศึกษา การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ พระสงฆ์ฆาติการส่วนใหญ่ มีการศึกษาสูง และมีความรู้หลากหลาย เป็นคนรุ่นใหม่เยอะ การที่จะ

ส่งเสริมให้พระสงฆ์เถรเหล่านั้นมาช่วยงานคณะสงฆ์ เพื่อฝึกฝนและฝึกปรีชาวิทยาการ จะเป็นการปูพื้นฐานเส้นทางให้ท่านเหล่านั้นเติบโตเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองที่มีศักยภาพต่อไป ประชาชนมีโอกาสรับการเผยแผ่ธรรมะ โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงจะสามารถเข้าถึงประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

๔) ปัญหาอุปสรรคของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

การที่ผู้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ มีอายุมากไม่คล่องแคล่วว่องไว จึงเป็นอุปสรรคในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา อุปสรรคในการบังคับบัญชามีอยู่ทั่วไป ขึ้นอยู่ด้วยนั้นมีพระสงฆ์จำนวนน้อยหรือมากแตกต่างกันไป ผู้ที่เข้ามาบวชลดลงและที่บวชเป็นภิกษุสามเณรที่เป็นวัยรุ่นนั้นมักจะติดเกมส์ อินเทอร์เน็ตไม่ค่อยตั้งใจศึกษาหาความรู้ด้านธรรมะ ปัญหาที่เกิดขึ้นและมักเป็นข่าวในทางไม่ดีส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มาจากต่างจังหวัด ที่มาปฏิบัติในลักษณะที่ไม่ดีไม่งาม เช่น เมาแล้วขับรถ หรือท่องเที่ยวเกี่ยวกับยาเสพติดและถ่ายรูปให้โยม พอมีคนเห็นแล้วถ่ายรูปไปลงเฟซบุ๊ก ซึ่งเห็นแล้วไม่เหมาะสมและการบิณฑบาต มักจะแย่งกันตั่งโต๊ะเพื่อให้ญาติโยมมาใส่พระสงฆ์ มีภาพลักษณ์ของความขัดแย้งและสามารถอธิบายได้ แต่ก็ทำให้กระข่าวไปในทางลบ สื่อมวลชนไม่ค่อยเผยแพร่ในสิ่งที่ดีมากนัก

๕.๒ การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” จากผลการวิจัยมีประเด็นเกี่ยวกับความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ โดยจากการสังเคราะห์ข้อมูลนำมาอภิปราย จึงสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัย พบว่า

๑. การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน มีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี ซึ่งบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญและมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ ถือว่ามีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และประชาชนในชุมชนและสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บุญศรี พานะจิตต์ และศรีนวล ลภกิตโร** ได้วิจัยเรื่อง “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ง จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัย พบว่า^๑ ด้านการปกครอง วัดมีการจัดระบบการปกครองโดยมีผู้รับผิดชอบอย่างมีระบบชัดเจน แบ่งความรับผิดชอบเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตกัมมัฏฐาน มีระเบียบการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน มีการประชุม มีการคัดสรรพระสงฆ์ที่บวชและปฏิบัติงานในวัด ด้านการศาสนศึกษา พระภิกษุสามเณรบวชแล้วต้องเรียนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี ส่งเสริมการศึกษาให้พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดทั้งทางโลกและทางธรรม มีหลักสูตรระยะสั้น สำหรับพระภิกษุบวชใหม่ ด้านการเผยแผ่เน้นการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ทั้งในวัดและนอกวัด จัดพิมพ์หนังสือธรรมะ เทปธรรมะ จัดตั้งมูลนิธิ

^๑บุญศรี พานะจิตต์ และศรีนวล ลภกิตโร, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะ กรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ง จังหวัดนนทบุรี”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕).

สนับสนุน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ วัดได้จัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน โดยตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนอนุบาลพุทธศาสนา อบรมธรรมะตามโรงเรียนต่างๆ มีการเข้าค่ายคุณธรรมให้ทุนการศึกษาแก่ศิษย์วัด ด้านการสาธารณูปการ ได้พัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นที่พักพิงแก่ แบ่งเขตเป็น พุทธาวาส สังฆาวาส และเขตกัมมัฏฐาน ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้จัดบำเพ็ญกุศลแบบประหยัด การสร้างวัดอุโมงค์และวัดปัญญานันทาราม ตั้งศูนย์ฝึกอบรมและปฏิบัติธรรม ตั้งมูลนิธิแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง สร้างโรงพยาบาล ให้ทุนการศึกษาแก่เยาวชนและทุนอาหารกลางวัน สำหรับภารกิจที่ประสบผลสำเร็จที่สุด คือ ด้านการเผยแผ่ การจัดการศึกษาสงเคราะห์และการจัดการศาสนศึกษา

๒) แนวคิด ทฤษฎีการจัดการเชิงกลยุทธ์และการปกครองคณะสงฆ์ มีการปกครองตามลำดับชั้นการปกครอง โดยเจ้าคณะชั้นปกครองจะดูแลปกครองผู้อยู่ในเขตปกครองนั้นๆ โดยปกครองตามลำดับชั้นไปตามลำดับ เมื่อเจ้าคณะชั้นปกครองดูแลปกครองพื้นที่ในเขตปกครองที่ตนรับผิดชอบด้วยดี เช่น เจ้าคณะภาคดูแลปกครองในภาคที่ตนปกครอง เจ้าอาวาสดูแลปกครองภายในวัดที่ต้องเป็นเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์ดูแลสัทธิวิหาริกที่ตนให้การอุปสมบท การมีทัศนคติต่อกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบัน โดยมีระเบียบที่ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ภาคที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการปกครองเขตหนในพื้นที่ย (ภาค) ต่างอย่างครอบคลุมและเหมาะสม มีการกระจายอำนาจไปยังเขตการปกครองในแต่ละเขตหน(ภาค) อย่างชัดเจน การปกครองควรเป็นไปตามจารีตอันดีงามที่บูรพาจารย์เคยประพฤติปฏิบัติ อันไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย จึงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม เป็นแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด ราชการ และที่สำคัญคือสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการจัดการปกครองคณะสงฆ์ มีการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้ยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น การปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการทุกระดับ จึงเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักนิติธรรม ยึดเอาความถูกต้อง โดยอาศัยความรู้ความฉลาดและความสามารถเป็นเครื่องมือ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม (ศรีประสม)** ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า^๒ ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่ส่งผลให้ภารกิจหรือกิจกรรมของวัดบังเกิดผลสำเร็จ เจ้าอาวาสสามารถสร้างวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้เป็นศูนย์กลางพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาชนและพัฒนาชุมชน คือ ๑) พระสงฆ์ชั้นปกครองของวัด ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน เมื่อประชาชนเกิดความศรัทธา วัดจึงสามารถปฏิบัติภารกิจต่างๆ จนบังเกิดผลสำเร็จได้ในที่สุด ๒) มีการจัดระบบการบริหารงานในวัด โดยการวางระเบียบและมอบอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของวัดให้แก่รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระภิกษุสงฆ์ในวัด ตามความรู้ความสามารถรวมถึงการตัดสินใจ

^๒พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม (ศรีประสม), “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี”, รายงานการวิจัย, (หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ได้ตามที่เห็นเหมาะสมทำให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานต่างๆ ตามภารกิจของวัดอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลยิ่ง ๓) การสร้างคตินิยมประจำใจของเจ้าอาวาสแต่ละรูปเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ในการเตือนใจสำหรับพระภิกษุสามเณรและประชาชนรอบวัดให้ยึดถือปฏิบัติ ๔) วัดสืบทอดวิธีการระบบและระเบียบปฏิบัติต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนและประชาชน ให้คงอยู่เป็นวัฒนธรรมประเพณีคู่กับวัดสืบไป ๕) วัดทำหน้าที่เป็นสื่อการในการโอนถ่ายระหว่างผู้ให้และผู้รับ เพื่อสร้างโอกาสผู้ด้อยโอกาสในด้านต่างๆ ส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค และเกื้อกูลกันในสังคม ๖) การสร้างสายสัมพันธ์ในระหว่างวัดกับชุมชน และวัดกับประชาชน เป็นการดึงชุมชนและประชาชนเข้าหาวัด แนะนำวัดสู่ชุมชนและประชาชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ๗) การสร้างความรู้สึกร่วมกันให้เกิดแก่ประชาชนว่า “วัดเป็นแหล่งชุมชน” โดยประชาชนเข้ามาร่วมใน “ศูนย์การเรียนรู้ของวัด” สรุปได้ว่า วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยมีหน้าที่หลักในการให้บริการแก่ชุมชนด้านการศึกษาและคุณธรรม ดังนั้นควรมีการส่งเสริมและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในด้านศาสนาธรรม และความรู้รอบรู้ระบบอื่น ตามความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น เพื่อพัฒนาจิตใจและสร้างคุณภาพการดำรงชีวิตของประชาชน

๓) ผลการนำเสนอกลยุทธ์สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ โดยผู้ปกครองมีความรู้ความสามารถสูง มีการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีการสื่อสารและการคมนาคมเดินทางไปมาสะดวก สามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว การปกครองคณะสงฆ์ให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก โดยเน้นบริหารจัดการเชิงพุทธ มุ่งการสร้างสามัคคี โดยบริหารแบบพอปกครองลูก ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ การครองตน การครองคนและการครองงาน โดยจุดแข็งของการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ อยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองและใกล้สถาบันการศึกษาทั้งระดับการศึกษาพื้นฐาน มีการศึกษาคณะสงฆ์เป็นร้อยแห่ง การสอบผ่านของนักธรรมและเปรียญธรรม ซึ่งสอบได้ในอัตราสูง และมีพระสงฆ์ประจำพรรษาจำนวนมาก เป็นการจัดกรภายใน ที่มีความเข้มแข็ง เพราะมีความรู้ความสามารถในการปกครองสูง และมีภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งเป็นบทบาทเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระโชติ บดีรัฐ** ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัย พบว่า ๑) สภาพการบริหารงานทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาระผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพ ด้านการบริหารงานภาระงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ และกำหนดโทษผู้ที่ละเมิดกฎระเบียบที่วางไว้ และด้านการบริหารองค์กร มีการทำงานเป็นทีม ๒) ประสิทธิภาพการบริหารงาน พบว่า ในการบริหารคน มีการดำเนินไปอย่างรวดเร็วสนองต่องานมอบหมายให้ทำโดยใช้คนให้ตรงกับความรู้และความสามารถในการบริหารภาระงาน มุ่งบริหารอย่างประหยัด คำนึงและสนองต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ และในการบริหารองค์กร ได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๓) ศักยภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ใน ๓ ด้าน พบว่า ในการบริหารคน มีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน และแก้ปัญหาจุดด้อยของบุคลากรในการบริหารงาน ในการบริหารภาระงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และในการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ๔) มีแนวทางข้อเสนอแนะ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนาที่ถูกต้อง มีการพัฒนาสมรรถนะภาระงานด้านการบริหาร โดยอบรมให้พระสังฆาธิการให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาจิตใจ จริยธรรม

คุณธรรม และให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาและตั้งมั่นความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป^๓

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรส่งเสริมพระสงฆ์ที่บวชแล้วมีโอกาสได้รับการศึกษาหาความรู้และเทคโนโลยีที่ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาได้สะดวกยิ่งขึ้น

๒. ควรมีงบประมาณจากภาครัฐหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนในการกำหนดนโยบายให้มีการประชุม อบรม หรือสัมมนาให้แก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และคณะกรรมการวัด เพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการวัด และพัฒนาวัดให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มมากยิ่งขึ้น

๓. ควรมีการกำหนดรูปแบบกลยุทธ์ในการปกครองยกระดับการบริหาร เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์และสอดคล้องกับการบริหารงานของรัฐ อันจะทำให้คณะสงฆ์มีความก้าวหน้าและทันต่อเหตุการณ์มากขึ้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรมีการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการวัด มาเป็นยุทธศาสตร์ที่นำไปพัฒนาวัดในเขตปกครอง

๒. ควรจัดให้มีการอบรมประชุมเพื่อวางนโยบายในการปกครองร่วมกัน เรื่องกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์

๓. ควรให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้มีส่วนในการกำหนดหรือการออกข้อบังคับในการปกครอง เพื่อทำให้เกิดความสมดุลในการบริหารหรือเพื่อให้ผู้บังคับและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีการปกครองอย่างเรียบร้อย

๕.๔.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการปกครองของคณะสงฆ์ภาคอื่น เพื่อประโยชน์ในเชิงวิชาการ ในประเด็นด้านกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์จากการศึกษาการวิจัยทั้งการรวบรวมเอกสาร ตำรา ทฤษฎี และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามอย่างใกล้ชิด ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑. ควรนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปศึกษาหาประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการปกครองของคณะสงฆ์ภาคอื่น

๒. ควรนำการศึกษารูปแบบการจัดการปกครองของคณะสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพขององค์กรคณะสงฆ์ภาคอื่น ๆ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบว่ามีประสิทธิผลหรือในลักษณะมีความแตกต่างกันหรือไม่

๓. ควรศึกษาการบริหารจัดการองค์กรของคณะสงฆ์ที่มุ่งเน้นในการพัฒนาองค์กรของสงฆ์ โดยเน้นหลักพุทธธรรมหลักอื่น ๆ

^๓พระโชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔).

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือและเอกสารทั่วไป

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ประวัติพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

จรรยา สุภาพ. ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๓๔.

จินตนา บุญบงการ และณัฐพันธ์ เขจรนันท์. การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ด
ยูเคชั่น, ๒๕๔๖.

จิรัช วิระสัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ. รัฐศาสตร์ทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

จุมพล หนิมพานิช. “แนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบการปกครอง”. ในสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช. เอกสารการสอนชุดวิชา การเมืองการปกครองระดับตำบลหมู่บ้าน.
พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร: พินเณศ, ๒๕๓๐.

ดีเรค ทอร์ริงตัน และลอรีรา ฮอลล์. อ้างใน. เอกสารความรู้ สูตรลำดับที่ ๑๕ / ปิงปประมาณ
๒๕๕๓. สถาบันดำรงราชานุภาพ: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. การบริหารรัฐกิจเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๓๙.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. การปกครองของไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๓.

ธงชัย สันติวงษ์. ศาสตร์และศิลป์เพื่อการพัฒนาแผนกลยุทธ์ภายใต้การจัดการความรู้ในหน่วยงาน.
กรุงเทพมหานคร: ร้าไทยเพรส, ๒๕๕๐.

นนท์ ธรรมสถิต. พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอ็ดดิสัน, ๒๕๓๓.

นพ ศรีบุญนาค. การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร: สุตรไพศาล, ๒๕๔๕.

นภัทร์ แก้วนาค. เอกสารประกอบการสอน เรื่อง เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
(Qualitative Data Analysis Technique). (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม).

นันทา โชติกะพุกกณะ. “มนุษย์กับการปกครอง” ในสาขาวิชาศิลปศาสตร มหาวิทยลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา มนุษย์กับอารยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗.
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.

ปกรณ ปรียากร. การวางแผนกลยุทธ์ : แนวคิดและแนวทางเชิงประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพ
มหานคร: เสมาธรรม, ๒๕๔๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ ดร.ระวี ภาวิไล, พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “คำกล่าวอนุโมทนา” เนื่องในงานประสารทปริญาบัตรดุขภูมิตถิต กิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา แก่พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ พระอุโบสถวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). นิติศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- _____. พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอเอ็นจี การพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๒.
- _____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน, ป.ธ.๙). คู่มือพระอุปัชฌาย์. กรุงเทพมหานคร: สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระไพศาล วิสาโล. แนวโน้มพระพุทธศาสนาในอนาคต. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.
- พระมหาธรรมรัตน์ อริยธมฺโม. การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวัฒน์, ๒๕๔๓.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- ภารดี มหาขันธ์. ประวัติศาสตร์การปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
- มานพ พลไพรินทร์. คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๓๑.
- ไมเคิล อาร์มสตรอง. อ้างใน เอกสารความรู้ สูตร ลำดับที่ ๑๕ / ปีงบประมาณ ๒๕๕๓. สถาบันดำรงราชานุภาพ: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓.
- รศ. สยาม คำปรีดา. สังคมกับการปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. ปทุมธานี: โรงพิมพ์ไทยรายวัน, ๒๕๕๑.
- ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.
- วิสุทธิ โพธิ์แท่น. ประชาธิปไตย : แนวคิด และตัวแบบประเทศประชาธิปไตยในอุดมคติ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ศาลรัฐธรรมนูญ, สำนักงาน. “ศาลรัฐธรรมนูญกับการพัฒนาประชาธิปไตยในระบบนิติรัฐ”. **รวมบทความทางวิชาการของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ชุดที่ ๓**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๔๗.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์, รศ.. **การบริหารเชิงกลยุทธ์และกรณีศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: Diamond in Business World, ๒๕๔๖.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. “การเมืองการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.๑๘๙๓-๒๑๑๒” ในสาขาวิชา รัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. **กลยุทธ์การแข่งขันทางธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๐.
- _____. **การบริหารเชิงกลยุทธ์ : คัมภีร์สู่ความเป็นเลิศในการบริหารการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานปกครองคณะสงฆ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗.
- สมบัติ อารังญวงศ์. **การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: เอส แอนด์ จี กราฟิกส์, ๒๕๓๙.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สมศักดิ์ เกียวกิ่งแก้ว. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๕.
- สาคร สุขศรวงศ์, ดร. **การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จี.พี.ไซเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- สำนักงานเจ้าคณะหนกลาง. **การประชุมอบรมเจ้าอาวาสใหม่**. ในเขตการปกครองคณะสงฆ์หนกลาง. ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเจ้าคณะหนกลาง, ๒๕๔๖.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. “โครงการฝึกอบรมหลักสูตร”. **การพัฒนาพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.
- สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. **คู่มือพระสังฆาธิการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.
- สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ. **การเมืองการปกครองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.
- เสนาะ ตีเยาว์. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษาศาสนาวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

แสวง อุดมศรี. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. **พระพุทธศาสนายาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

อภิรักษ์ จันทะนี. **ระเบียบวิธีวิจัยทางการจัดการชั้นสูง**. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

อมร รักษาสัตย์. “วิวัฒนาการการเมืองไทยการปกครองไทย”. ใน **การเมืองการปกครองไทย**. กรุงเทพมหานคร: วี.เจ.พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๔.

อวยชัย ชบา. “การเมืองการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๗”. ในสาขาวิชารัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กนกวรรณ โกมลิตธิพงศ์. “การบริหารกิจการคณะสงฆ์เงินในในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

กัญญรัตน์ หงส์วรรณ. “การศึกษาประสิทธิภาพผลกระทบภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๔.

เกตุร วงศ์ก้อม. “กลยุทธ์การนำนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการสู่การปฏิบัติของสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ”. **วิทยานิพนธ์การจัดการดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙.

เกียรติชัย วีระญาณนนท์. “กลยุทธ์การพัฒนานวัตกรรมธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุ”. **วิทยานิพนธ์การจัดการดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙.

บุญศรี พานะจิตต์ และศรีนวล ลภกิจโร. “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ: ๒๕๔๕.

พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม (ศรีประสม). “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันทนิมิต อำเภอมะนัง จันทบุรี จังหวัดจันทบุรี”. **รายงานการวิจัย**. หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระมหาสุริยา วรเมธี และคณะ. “ศึกษาแนวคิดและหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา”. **รายงานการวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระโชติ บดีรัฐ. “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔.

สนั่น ประเสริฐ. “ความพึงพอใจของพระสังฆาธิการที่มีต่อพระบัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ห้องเรียนหนองคาย”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๓.

เสาวนีย์ ไชยกุล และนางจจิตร แสงทอง. “บทบาทพระสังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนาศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์จังหวัดพะเยา”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๓) บทความและวารสาร :

วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กินวงศ์. “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม”. **วารสารศึกษาศาสตร์**. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๙ - มีนาคม ๒๕๕๐.

สมภาร พรหมทา. “ศีลธรรมกับกฎหมาย มุมมองจากพุทธศาสนา”. ใน **พุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒-๓ พฤษภาคม-ธันวาคม ๒๕๔๑.

(๔) สัมภาษณ์ / สทนากลุ่มเฉพาะ

สทนากลุ่มเฉพาะ จิตภา เร่งมีศรีสุข ดร.. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

สทนากลุ่มเฉพาะ นายพนม ศรีศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

สทนากลุ่มเฉพาะ นายไพรัช เสือสิงห์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

สทนากลุ่มเฉพาะ นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาค อาจารย์พิเศษหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหากำพล คุณงุโร (ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง จังหวัดนนทบุรี, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสม กลยาโณ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.
- สนทนากลุ่มเฉพาะ พระราชโมลี (มีชัย วีรปญโญ, ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะภาค ๑ เจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม กรุงเทพมหานคร, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.
- สนทนากลุ่มเฉพาะ อภินันท์ จันตะนี รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.
- สัมภาษณ์ นายจิรวิชัย นิยมธรรม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ นายชาญ พวงเพ็ชร์ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี, ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ นายนพรัตน์ เบญจวัฒน์นันท์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ นายบุญเชิด กิตติธรากร ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ นายพิศาล แซ่มโสภา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ, ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ องค์กร ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธภาโณ) รองเจ้าคณะอำเภอลำลูกกา เจ้าอาวาสวัดสุวรรณบำรุงราชวราราม จังหวัดปทุมธานี, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินโท, ป.ธ.๓) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง (พระอารามหลวง) กรุงเทพมหานคร, ๒๐ เมษายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระพรหมติลก (เอื้อน หาสมโม, ป.ธ.๙) เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสสามพระยารวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระราชกิตติเมธี (ชลอ อชิโต, ป.ธ.๙) รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต (พระอารามหลวง) กรุงเทพมหานคร, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระราชธรรมภรณ์ (บุญสม ชาตวิสุทธิ, ป.ธ.๙), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ เจ้าอาวาสวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระราชรัตนมุนี (บุญเทียม ญาณินโท ป.ธ.๘), เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง วัดพิชยญาติการามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระราชวิสุทธิเวที (สายชล จานุกุโธ, ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระศรีรัตนเมธี (บุญส่ง กลยาโณ ป.ธ.๙), เจ้าคณะอำเภอบางพลี เจ้าอาวาสวัดกิ่งแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สัมภาษณ์ พระโสภณสุตาลังการ (ไสว สุขวโร, ป.ธ.๔), รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี, ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระโสภิตกิตติธาดา (ศรชัย ธรรมทินโน) เจ้าคณะอำเภอเมืองนนทบุรี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเฉลิมพระเกียรติ (พระอารามหลวง) จังหวัดนนทบุรี, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Greenley. Gordone L. **Strategic Management**. London : Prentice-Hall, 1989.

J. Bunnag. **Buddhist Monk Buddhist Layman : A Study of Urban Monastic Organization in Central Thailand**. London: Cambridge University Press, 1973.

Levine. Herbert M. **Political Issues Debated : An Introduction to Politics**. Newjersey : Prectice-Hall Inc., 1990

Mintzberg. H. **The Rise and Fall of Strategic Planning**. New York : Prentice Hall, 1994.

Rodee, Carlton C. and Other. **Introduction to Political Science**. 2nd Editon. New Jersey : McGraw-Hill Inc.,1967.

Roskin. Michael G. and Others. **Political Science : An Introduction**. New Jersy : Prentice-Hall International, Inc, 1988.

Thomson. A & Strickland III . A. **Strategic Management : Concepts and Cases**. 6thed. BPI/Irwin, Homewood, Illinois, 1992.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้บันทึกสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นั้สการ พระเดชพระคุณพระพรหมติลก เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชตินโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนั้สการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ศษ.น.ช.
พระพรหมติลก

ขอนั้สการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชตินโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

อักษรย่อ : ศธ.บป.๓ ตำบลสำโรง อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๑๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๑, ๒๑๓๒, ๒๑๓๔

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นัมัสการ พระเดชพระคุณพระราชโมลี รองเจ้าคณะภาค ๑

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้วิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตร
ดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดช
พระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนัมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์ให้สัตยาบันเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเทพวิริยาภรณ์ รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
 ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้วิทยานิพนธ์
 เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพิจารณาแล้วว่าพระเดชพระคุณ
 เป็นผู้มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทาง
 วิชาการได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุมัติคราะห์ให้สัตยาบันดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
 วิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
 อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้สัตยาบันสัมภาษณ์สุดแท้แต่พระเดช
 พระคุณจะกำหนดขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖
 ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุมัติครุฑให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชาวิสุทธิเวที เจ้าคณะภาค ๑
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
 ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำ
 วิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
 ดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณ
 เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่ประโยชน์ทางวิชาการ
 เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุมัติจากพระเดชพระคุณพิจารณาอนุญาตให้นิสิต
 ดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็น
 ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา
 และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณ
 ในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

พระเทพรัตนสุธี

๑๑-๑

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ตึก : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนิวยอร์ก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๒๑๕๕๕ ต่อ ๒๑๓๖, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุมัติเสนอให้บัณฑิตศึกษาเพื่อการศึกษาวิจัย

นิตสาร พระเดชพระคุณพระราชาปริยัติเวที รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการศึกษาวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติธมฺโร รัทสประจักษ์บัณฑิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้วิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตร
ดังกล่าว

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้มีผลจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุมัติเสนอให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดช
พระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบังคมทูลมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติธมฺโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๕๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ภายใน : ๗๕ หมู่ ๑ ตำบลสำโรง อำเภอสว่างน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๓๕๕ ต่อ ๖๑๓๐, ๖๑๓๑, ๖๑๓๒

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
นมัสการ พระศรีสุธรรมมณี เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร หัสสประจักษ์ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้วิทยานิพนธ์เรื่อง "กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตร
ดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๐๗/๑๑/๕๖
พระเทพรัตนสุธี
๑๙/๑๑/๕๖

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร
โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๓๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาคศึกษารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตร่วมสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมีสการ พระเดชพระคุณพระราชกิตติเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพิจารณาแล้วว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทางวิชาการได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตร่วมสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้นิสิตร่วมสัมภาษณ์สุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนดขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ปกครองมเรียนในโตคัมภาน์โต
พระสงฆ์โตคัมภาน์โต
รองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี
๒๕ พ.ค. ๕๗

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้สัณนิษฐานเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระโสณสุตาลังการ รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชตินธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพิจารณาแล้วว่าพระเดชพระคุณ
เป็นผู้มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทาง
วิชาการได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้สัณนิษฐานดำเนินการสัณนิษฐาน และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้สัณนิษฐานที่สุดแต่พระเดช
พระคุณจะกำหนดขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระโสณสุตาลังการ
รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี
วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
กรุงเทพมหานคร

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชตินธโร

โทร. ๐๘๙-๘๘๖๑๔๙๘

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระโสภิตกิตติธาดา เจ้าคณะอำเภอเมืองนนทบุรี
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชตินโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพิจารณาแล้วว่าพระคุณท่านเป็นผู้มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถให้ข้อมูลที่ประโยชน์ทางวิชาการได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือสัมภาษณ์สุดแท้แต่พระคุณท่านจะกำหนดขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

Gen. James

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ศาสตราจารย์ ดร. วิมลรัตน์ มโนสไมล์
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

๑๐. สิงหาคม ๒๕๖๓

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โขตินุรโร
โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อการวิจัย

เรียน นายบุญเชิด กิตติธราภรณ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชตินุโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพิจารณาแล้วว่าท่านเป็นผู้มีความรู้มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อการวิจัย และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้นิสิตเข้าสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแต่ท่านจะกำหนดขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชตินุโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๔๙๘

1/๖๔ ผอ.ดร. สุรพล
 ผอ.ดร.สุรพล สุธะพรหม
 11/๖๔ ผอ.ดร.สุรพล
 ผอ.ดร.สุรพล สุธะพรหม
 ผอ.ดร.สุรพล สุธะพรหม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุมัติการให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายจิรวิชัย นิยมธรรม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชตินธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพิจารณาแล้วว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถให้ข้อมูลที่เพียงพอทางวิชาการได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุมัติการให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้หนังสือสัมภาษณ์สุดท้ายแต่ท่านจะกำหนดขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชตินธโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๔๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายสมเกียรติ ธงศรี ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร รัชสประจำตวันิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพิจารณาแล้วว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ทางวิชาการได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้หนังสือสัมภาษณ์สุดแต่ท่านจะกำหนด ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

นายสมเกียรติ ธงศรี

ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายพิศาล แซ่มโสภะ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรปราการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

สำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดสมุทรปราการ
เลขที่รับ 1592
วันที่รับ 30 ต.ค. 2557
เวลา 14.35

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพิจารณาแล้วว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือสัมภาษณ์สุดท้ายแต่ท่านจะกำหนดขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

ได้รับแจ้งแล้ว//ดร.สุพล
พร้อมส่งเอกสารสัมภาษณ์
ฉบับที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗
ดร.สุพล สุธะพรหม
(มอบหมายให้) (รับ)
ดร. พนด. สว.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๔๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชโมลี รองเจ้าคณะภาค ๑

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร รัทสประจำตวันสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอรารณาพระเดชพระคุณพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ในวันอังคาร ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. ณ วัดสุวรรณบำรุงราชวราราม ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อขอรารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

นมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.อินันท์ จันตะนี อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

เนื่องด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชตินธโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑”
ในวันอังคาร ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. ณ วัดสุวรรณบารุงราชวราราม
ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน
ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชตินธโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

จดหมายเชิญ
24 ก.พ. 58

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๔๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน นาวาอากาศเอก ดร.นภัทร์ แก้วนาค

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร รักษะจำตวันนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” ในวันอังคาร ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. ณ วัดสุวรรณบรรุณราชวราราม ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ส่วยพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๒๒

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้หนังสือพิมพ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายสมเกียรติ ธงศรี ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชตินุโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๕๖๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพิจารณาแล้วว่าท่านเป็นผู้มีความรู้มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถให้ข้อมูลที่เพียงพอทางวิชาการได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตเผยแพร่ให้หนังสือพิมพ์ดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือสัมภาษณ์สุดแท้แต่ท่านจะกำหนดขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

นายสมเกียรติ ธงศรี

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชตินุโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๙๙๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.จิตาภา เร่งมีศรีสุข อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

เนื่องด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑”
ในวันอังคาร ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. ณ วัดสุวรรณบำรุงราชวราราม
ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน
ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

(ดร. จิตาภา เร่งมีศรีสุข)

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๕๕๘

๔๔ ก.พ. ๕๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๔๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

ด้วย พระเทพรัตนสุธี ฉายา โชติคุณโร หัตถ์ประจำตวันสิต ๕๔๐๑๕๐๔๕๖๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำ
วิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑”
ในวันอังคาร ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๐๐ น. ณ วัดสุวรรณบำรุงราชวราราม
ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน
ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระเทพรัตนสุธี โชติคุณโร

โทร. ๐๘๙-๘๙๖๑๔๙๘

(นายบุญเชิด กิตติธรางกูร)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับเป็นข้อมูลและแนวทางสำหรับผู้วิจัย ผู้บริหารในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวางแผน พัฒนา และปรับปรุงการบริหารจัดการการปกครองในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตลอดจนเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณชนต่อไป

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้ด้วยดี และขอขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

๑. ชื่อ
๒. ปัจจุบัน อายุได้ปี ดำรงตำแหน่ง.....จำนวนปีที่ดำรงตำแหน่ง.....ปี
๓. วุฒิการศึกษาทางโลก
๔. วุฒิการศึกษาทางธรรม.....
๕. ภูมิลำเนาเดิม.....

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑

ประเด็นคำถามปลายเปิด มี ๑๐ ประเด็นคำถาม ซึ่งทั้ง ๑๐ ประเด็นนี้จะนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึกต่อไป คือ

๑. ท่านมีทัศนคติอย่างไรต่อกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในปัจจุบัน
๒. ท่านคิดว่าอะไรคือ จุดแข็ง ของการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑
๓. ท่านคิดว่าอะไรคือ จุดอ่อน ของการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑
๔. ท่านคิดว่าอะไรคือ โอกาส ของการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑
๕. ท่านคิดว่าอะไรคือ ปัญหาอุปสรรค ของการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑
๖. ท่านคิดว่ากลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์เป็นอย่างไร
๗. ท่านคิดว่ากลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ เป็นอย่างไร
๘. ท่านคิดว่ากลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งผู้รักษาการแทน เป็นอย่างไร
๙. ท่านคิดว่ากลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เป็นอย่างไร
๑๐. ท่านคิดว่ากลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑ ในด้านการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร เป็นอย่างไร

ภาคผนวก ค

ประมวลภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ

พระราชวิสุทธิเวที
เจ้าคณะภาค ๑

พระพรหมดิลก
เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

พระราชปริยัติเวที
รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

พระราชโมลี
รองเจ้าคณะภาค ๑

พระโสภิตกิตติธาดา
เจ้าคณะอำเภอเมืองนนทบุรี

พระโสภณสุตาลังการ
รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี
(ปัจจุบัน พระราชนันท์มณี เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี)

พระราชรัตนมุนี
เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หนกลาง

นายชาญ พวงเพ็ชร์
นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี

ภาพบรรยากาศ
การสนทนากลุ่มเฉพาะ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร สังกวาลย์สวय)
- เกิด : วันอังคารที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๔๙๓
- สถานที่เกิด : ๘๙ หมู่ที่ ๓ ตำบลบึงยี่โถ อำเภोधัญบุรี จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๑๐
- อุปสมบท : วันเสาร์ที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๓ ปีมะแม ๒๕๑๓ ปีจอ ณ วัดมูลจินดาราม ตำบลบึงยี่โถ อำเภोधัญบุรี จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๑๐
- การศึกษา
- นักธรรมชั้นเอก ป.ธ. ๕
- พ.ศ. ๒๕๔๘ : สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
- พ.ศ. ๒๕๕๒ : สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๔ : สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สังกัด : วัดเขียนเขต พระอารามหลวง ตำบลบึงยี่โถ อำเภोधัญบุรี จังหวัดปทุมธานี
- หน้าที่ ปกครอง
- พ.ศ. ๒๕๒๐ : เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมูลจินดา
- พ.ศ. ๒๕๒๒ : เป็นเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต
- พ.ศ. ๒๕๒๖ : เป็นพระอุปัชฌาย์
- พ.ศ. ๒๕๒๗ : เป็นรองเจ้าคณะตำบลลำผักกูด
- พ.ศ. ๒๕๓๑ : เป็นเจ้าคณะตำบลลำผักกูด
- พ.ศ. ๒๕๓๖ : เป็นเจ้าอาวาสวัดเขียนเขต พระอารามหลวง
- พ.ศ. ๒๕๔๒ : เป็นผู้รักษาราชการแทนเจ้าคณะอำเภोधัญบุรี
- พ.ศ. ๒๕๔๓ : เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี
- พ.ศ. ๒๕๔๗ : เป็นรองเจ้าคณะตำบลลำผักกูด
- พ.ศ. ๒๕๔๘ : เป็นเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี
- สมณศักดิ์
- พ.ศ. ๒๕๒๗ : เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสวัดราชบุรุษ ชั้นโท ที่ “พระครูศรีธัญญาภรณ์”
- พ.ศ. ๒๕๓๒ : ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูเจ้าคณะตำบล ชั้นเอก ในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๕๓๗ : ได้รับพระราชทานปรีชาคุณตามสิทธิเปรียญธรรมห้าประโยค เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก ในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๕๔๐ : ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ ชั้นสามัญ ที่ “พระปริยัติวิโรภการ”
- พ.ศ. ๒๕๔๗ : ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ ชั้นราช ที่ “พระราชปริยัตยาภรณ์ บวรกิจจานุกิจ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี”
- พ.ศ. ๒๕๕๓ : ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ ชั้นเทพ ที่ “พระเทพรัตนสุธี ศรีปริยัติโสภณ โสภณกิจจานุกิจ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี”